

REVISTA MOLDOVENEASCĂ
DE DREPT INTERNAȚIONAL ȘI RELAȚII INTERNAȚIONALE
Chișinău, Republica Moldova

REVISTA MOLDOVENEASCĂ DE DREPT INTERNAȚIONAL ȘI RELAȚII INTERNAȚIONALE

*Moldavian Journal
of International Law
and International Relations*

*Молдавский журнал
международного права
и международных отношений*

*Nr. 2
2011*

REVISTA MOLDOVENEASCĂ DE DREPT INTERNAȚIONAL ȘI RELAȚII INTERNAȚIONALE

Publicație periodică științifico-teoretică
și informațional-practică fondată de
Asociația de Drept Internațional din Republica Moldova

Asociații:

Institutul de Istorie, Stat și Drept
al Academiei de Științe a Moldovei,
Universitatea de Studii Europene din Moldova,
Institutul de Stat de Relații Internaționale din Moldova,
Asociația pentru Politică Externă
și Cooperare Internațională din Republica Moldova

Înregistrată de către Camera Înregistrării de Stat
de pe lângă Ministerul Justiției al Republicii Moldova
Certificatul nr. MD 000039
din „04,, august 2009

Apare din 2006 de 4 ori pe an

Nr. 2 (20), 2011

ISSN 1857-1999

REDACTOR-ȘEF:

BURIAN Alexandru

doctor habilitat în drept, profesor universitar

SECRETAR ȘTIINȚIFIC:

CHIRTOACĂ Natalia

doctor în drept, conferențiar universitar

CONSILIUL REDACȚIONAL:

ANGEL Jose Luis IRIARTE, doctor în drept, profesor universitar (Spania); **ARHILIU Victoria**, doctor habilitat în drept, profesor cercetător (Italia); **BALAN Oleg**, doctor habilitat în drept, conferențiar universitar (Moldova); **BENIUC Valentin**, doctor habilitat în științe politice (Moldova); **FUAREA Augustin**, doctor în drept, profesor universitar (România); **HEINRICH Hans-Georg**, doctor habilitat în drept, profesor universitar (Austria); **KAPUSTIN Anatolii**, doctor habilitat în drept, profesor universitar (Rusia); **MAZILU Dumitru**, doctor în drept, profesor universitar (România); **NAZARIA Sergiu**, doctor habilitat în științe politice (Moldova); **POPESCU Dumitru**, doctor în drept, profesor universitar (România); **ROȘCA Alla**, doctor habilitat în științe politice; profesor universitar (SUA); **SACOVICI Vasiliu**, doctor habilitat în științe politice; conferențiar universitar (Belarusi); **SEDLIȚCHI Iurie**, doctor în drept, profesor universitar (Moldova); **TIMCENCO Leonid**, doctor habilitat în drept, profesor universitar (Ucraina)

REDACȚIA:

CHINDÎBALIU Oleana (redactor)

ADRESA NOASTRĂ:

Republica Moldova, mun. Chișinău,
str. Gh. Iablocikin, 2/1, bir. 305, MD 2069.
Tel. (37322) 23.44.17; Fax: (37322) 43.03.05

e-mail: alexandruburian@mail.md; alexandruburian@mail.ru;

alexandruburian@yahoo.com

Indexul: PM 32028

Formulările și prezentarea materialelor nu reprezintă întotdeauna poziția revistei și nu angajează în nici un fel redacția.

Responsabilitatea asupra conținutului articolelor revine în exclusivitate autorilor.

© „Revista Moldovenească de Drept Internațional și Relații Internaționale”, 2011.

Toate drepturile rezervate.

SUMAR

DREPT INTERNAȚIONAL PUBLIC

- **GAMURARI Vitalie**. Principiul proporționalității în jurisdicțiile naționale ale statelor: studiu comparat.....5
- **SÂRCU Diana, NICA Alexandra**. Specificul jurisprudenței curții europene a drepturilor omului în spețele de whistle – blowing.....15
- **ȚARĂLUNGĂ Victoria**. Evoluția istorică a instituției protecției internaționale a drepturilor copilului în contextul dreptului internațional al drepturilor omului.....23

DREPT INTERNAȚIONAL PRIVAT

- **GRIBINCEA Lilia**. Compararea prevederilor Legii model UNCITRAL cu privire la arbitrajul comercial internațional cu prevederile legii naționale în domeniu.....38
- **COJOCARU Violeta, DUCA Nicolae**. Politica comercială a societăților multinaționale (Les politiques commerciales des sociétés multinationales).....47

RELATII INTERNATIONALE

- **BURIAN Alexandru**. Metodele și nivelurile analizei politicii externe.....57

TRIBUNA DOCTORANDULUI

- **BEREGOI Natalia**. Influența societății civile asupra politicilor mediatice naționale.....67
- **BOBOC Lucia**. Caracteristica negocierilor ca mijloace politico-diplomatice de soluționare a diferendelor internaționale.....80
- **CHINDÎBALIU Oleana**. „Componenta energetică a securității naționale” în calitate de direcție de cercetare științifică în contextul proceselor de transformare a sistemului internațional contemporan...86
- **COJOCARU Vladen**. Unele reflecții privind modalitățile de asigurare a compatibilității dreptului național cu dreptul Convenției europene a drepturilor omului.....100
- **PÎRLOG Vitalie**. Restricțiile autorizate în exercitarea libertății de exprimare potrivit jurisprudenței curții europene a drepturilor omului.....109

COMUNICĂRI ȘTIINȚIFICE

- **COJOCARI Eugenia**. Răspunderea civilă ca o punte de interacțiune între dreptul de proprietate intelectuală și dreptul privat în Republica Moldova.....116
- **FILIP Cristina**. Recunoașterea Sudanului de Sud, precedent pentru entitățile secesioniste?.....122
- **MARTYNENKO Igor**. Unele probleme privind aplicarea în Republica Moldova a cadrului legal internațional pentru protecția patrimoniului cultural mondial.....126
- **UNGUREAN Ivan**. Standarde privind responsabilitățile judecătorilor.....133

TRIBUNA DISCUȚIONALĂ

- **ȘNEIERS Ārons**. Note privind colaborarea cetățenilor sovietici cu nașiștii, în 1941 - 1944.....140

NOUȚĂȚI ȘTIINȚIFICE

- Condițiile de prezentare a manuscriselor pentru publicare în “Revista moldovenească de drept internațional și relații internaționale”.....153
- Date despre autori.....159

**МОЛДАВСКИЙ ЖУРНАЛ
МЕЖДУНАРОДНОГО ПРАВА И
МЕЖДУНАРОДНЫХ ОТНОШЕНИЙ**

Научно-теоретический и информационно-практический
периодический журнал, основанный
Ассоциацией международного права Республики Молдова

Соучредители:

Институт истории, государства и права
Академии наук Молдовы,
Европейский университет Молдовы,
Молдавский государственный институт
международных отношений,
Ассоциация внешней политики
и международного сотрудничества Республики Молдовы

Зарегистрирован Государственной Регистрационной Палатой при
Министерстве юстиции Республики Молдова
Сертификат № MD 000039
от «4» августа 2009 года

Выходит с 2006 года. Издаётся 4 раза в год
№ 2 (20), 2011 год.
ISSN 1857-1999

ГЛАВНЫЙ РЕДАКТОР:

БУРИАН Александр
доктор юридических наук, профессор

УЧЕНЫЙ СЕКРЕТАРЬ:

Наталья КИРТОАКЭ
кандидат юридических наук, доцент

РЕДАКЦИОННЫЙ СОВЕТ:

АНХЕЛ Хосе Луис ИРИАРТИ доктор права, профессор (Испания);
АРХИЛЮК Виктория доктор юридических наук, профессор
(Италия); **БАЛАН Олег** доктор юридических наук, доцент (Молдова);
БЕНЮК Валентин доктор политических наук (Молдова);
КАПУСТИН Анатолий доктор юридических наук, профессор
(Россия); **МАЗИЛУ Думитру** доктор права, профессор (Румыния);
НАЗАРИЯ Сергей доктор политических наук (Молдова); **ПОПЕСКУ**
Думитра доктор права, профессор (Румыния); **РОШКА Алла** доктор
политических наук, профессор (США); **САКОВИЧ Василий** доктор
политических наук, доцент (Беларусь); **СЕДЛЕЦКИЙ Юрий**
кандидат юридических наук, профессор (Молдова); **ТИМЧЕНКО**
Леонид доктор юридических наук, профессор (Украина); **ФУЕРЕА**
Августин доктор права, профессор (Румыния); **ХЕЙНДРИЧ Ханс-**
Георг, доктор права, профессор (Австрия)

РЕДАКЦИЯ:

Оляна КИНДЫБАЛЮК (редактор);

НАШ АДРЕС:

ул. Г. Яблочкин, 2/1, оф. 305, мун. Кишинёв,
Республика Молдова, MD 2069
Тел. (37322) 23.44.17; Факс: (37322) 43.03.05
e-mail: alexandruburian@mail.md; alexandruburian@mail.ru;
alexandruburian@yahoo.com

Почтовый индекс: RM 32028

Мнения редакции не обязательно совпадают
с мнениями авторов публикаций.

Ответственность за точность проводимой информации
и изложение фактов лежит на авторах.

© «Молдавский журнал международного права
и международных отношений», 2011.

Все права зарегистрированы.

СОДЕРЖАНИЕ

МЕЖДУНАРОДНОЕ ПУБЛИЧНОЕ ПРАВО

- **ГАМУРАРЬ Виталие.** Принцип пропорциональности в национальных юрисдикциях государств: сравнительный анализ..... **5**
- **СЫРКУ Диана, НИКА Александра.** Особенности юриспруденции Европейского суда по правам человека по делам о разоблачении служебной информации..... **15**
- **ЦАРЭЛУНГЭ Виктория.** Историческое развитие института международной защиты прав ребенка в контексте международного права прав человека..... **23**

МЕЖДУНАРОДНОЕ ЧАСТНОЕ ПРАВО

- **ГРИБИНЧА Лилия.** Сравнение положений Типового закона ЮНСИТРАЛ о международном торговом арбитраже с положениями национального отраслевого закона..... **38**
- **КОЖОКАРУ Виолета. ДУКА Николае.** Торговая политика транснациональных компаний..... **47**

МЕЖДУНАРОДНЫЕ ОТНОШЕНИЯ

- **БУРИАН Александр.** Методы и уровни внешнеполитического анализа..... **57**

ТРИБУНА МОЛОДЫХ УЧЕНЫХ

- **БЕРЕГОЙ Наталья.** Влияние гражданского общества на медийную политику Республики Молдова..... **67**
- **БОБОК Лучия.** Характеристика переговоров как политико-дипломатического средства разрешения международных споров..... **80**
- **КИНДЫБАЛЮК Оляна.** «Энергетическое измерение национальной безопасности» как научное направление исследования в свете трансформационных процессов современности..... **86**
- **КОЖОКАРУ Владлен.** Некоторые размышления о возможностях обеспечения совместимости национального законодательства с Европейской конвенцией по правам человека..... **100**
- **ПЫРЛОГ Виталие.** Принцип пропорциональности в выражении свободы слова согласно юриспруденции Европейского суда по правам человека..... **109**

НАУЧНЫЕ СООБЩЕНИЯ

- **КОЖОКАРЬ Еудженя.** Гражданско-правовая ответственность в качестве моста взаимодействия между законом об интеллектуальной собственности и частным правом в Республике Молдова..... **116**
- **ФИЛИП Кристина.** Признание Южного Судана, прецедент для сепаратистских образований?..... **122**
- **МАРТЫНЕНКО Игорь.** Проблемы использования международно-правового механизма защиты всемирного культурного наследия в Республике Молдова..... **126**
- **УНГУРЯН Иван.** Стандарты, касающиеся ответственности судей..... **133**

ДИСКУССИОННАЯ ТРИБУНА

- **ШНЕЕРЯД ВАШЕМ Арон.** Заметки о коллаборации советских граждан с нацистами в 1941 - 1944 гг..... **140**

НОВОСТИ НАУЧНОГО МИРА

- Условия опубликования и требования к предоставляемым материалам в «Молдавский журнал международного права и международных отношений»..... **153**
- Наши авторы..... **159**

**MOLDAVIAN JOURNAL
OF INTERNATIONAL LAW AND
INTERNATIONAL RELATIONS**

Scientific-theoretical and information-practical
periodical publication founded by
Association of International Law from the Republic of Moldova

Co-founders:

Institute of History, State and Law
of the Academy of Sciences of Moldova,
Institute for Strategic Studies
from the University of European Studies of Moldova,
The Moldavian State Institute of International Relations,
Association of Foreign Policy
and International Cooperation from the Republic of Moldova

Registered with State Chamber of Registration
of Ministry of Justice of the Republic of Moldova
Certificate Nr. MD 000039
"4", August 2009

Published quarterly
No. 2 (20), 2011
ISSN. 1857-1999

EDITOR –IN – CHIEF:

BURIAN Alexander
Doctor Habilitat of Law, Full Professor

SCIENTIFIC SECRETARY:

Natalia CHIRTOACA,
Doctor of Law, Associate Professor

EDITORIAL BOARD:

ANGEL Jose Luis IRIARTE, Doctor of Law, Professor (Spain);
ARHILIUC Victoria, Doctor Habilitat of Law, Professor (Italy); **BALAN Oleg**, Doctor Habilitat of Law, Associate Professor (Moldova); **BENIUC Valentin**, Doctor Habilitat of Political Science (Moldova); **FUAREA Augustin**, Doctor of Law, Professor (Romania); **HEINRICH Hans-Georg**, Doctor of Law, Professor (Austria); **KAPUSTIN Anatoly**, Doctor Habilitat of Law, Professor (Russia); **MAZILU Dumitru**, Doctor of Law, Professor (Romania); **NAZARIA Sergei**, Doctor Habilitat of Political Science (Moldova); **POPESCU Dumitru**, Doctor of Law, Professor (Romania); **ROȘCA Alla**, Doctor Habilitat of Political Science, Professor (USA); **SACOVICI Vasili**, Doctor Habilitat of Political Science, Associate Professor (Belarus); **SEDLITSCHI Yuri**, Doctor of Law, Professor (Moldova); **TIMCENCO Leonid**, Doctor Habilitat of Law, Professor (Ukraine)

EDITORSHIP:

KINDIBALYK Olyana (editor):

OUR ADDRESS:

MD-2069, Republic of Moldova, Chisinau, of. 305,
2/1 Ghenadie Iablocikin str.
Tel. (37322) 23.44.17; Fax: (37322) 43.03.05
e-mail: alexandruburian@mail.md; alexandruburian@mail.ru;
alexandruburian@yahoo.com

PIN: PM 32028

The views of Editors do not necessarily coincide
with the opinions of the authors.

The responsibility for the authenticity and accuracy of the facts in the
published articles rests with the authors.

© Moldavian Journal of International Law
and International Relations, 2011
All rights reserved.

CONTENTS

PUBLIC INTERNATIONAL LAW

- **GAMURARI Vitalie**. The principle of proportionality in the national jurisdictions of states: a comparative study.....5
- **SARCU Diana, NICA Alexandra**. Specific features of the european court of human rights case law in cases on whistle – blowing.....15
- **TSARALUNGA Victoria**. Historical development of the international institute for child rights in the context of international human rights law.....23

PRIVATE INTERNATIONAL LAW

- **GRIBINCYA Lilia**. Comparison of UNCITRAL Model Law on International Commercial Arbitration, dated June 21, 1985 with the provisions of the national law in this field.....38
- **COJOCARU Violeta, DUCA Nicolae**. Trade policies of multinational corporations.....47

INTERNATIONAL RELATIONS

- **BURIAN Alexander**. Methods and levels of foreign analysis.....57

THE TRIBUNE OF YOUNG SCIENTISTS

- **BEREGOI Natalia**. Influence of civil society on national media policy.....67
- **BOBOC Lucya**. The characteristic of negotiations as a politico-diplomatic means of the resolution of the international disputes.....80
- **KINDIBALYK Olyana**. "The energy dimension of national security" as a scientific direction of research in the light of transformation processes of modernity.....86
- **COJOCARU Vladlen**. Some thoughts about the possibilities of compatibility of national legislation with the European Convention on Human Rights.....100
- **PIRLOG Vitalie**. The principle of proportionality in exercising the freedom of expression according to the jurisprudence of the european court of human rights.....109

THE SCIENTIFIC COMMUNICATIONS

- **COJOCARI Eugenia**. Civil liability as a bridge of interaction between the intellectual property law and private law in the Republic of Moldova.....116
- **FILIP Cristina**. Recognition of South Sudan , precedent for secessionist entities?.....122
- **MARTYNENKO Igor**. Problems of usage of the international legal mechanism of protection of the world cultural heritage in the Republic of Moldova.....126
- **UNGURYAN Ivan**. Standards concerning judge's responsibility.....133

THE TRIBUNE OF DISCUSSION

- **ȘNEIERS Ārons**. Notes on the soviet citizen collaboration with the nazi in 1941 – 1944 years.....140

SCIENTIFIC NEWS

- Conditions and requirements for publication materials and their design submitted to the "Moldavian Journal of International Law and International Relations".....153
- About authors.....159

DREPT INTERNAȚIONAL PUBLIC**PRINCIPIUL PROPORȚIONALITĂȚII ÎN JURISDICȚIILE
NAȚIONALE ALE STATELOR: STUDIU COMPARAT*****GAMURARI Vitalie*****ПРИНЦИП ПРОПОРЦИОНАЛЬНОСТИ В НАЦИОНАЛЬНЫХ ЮРИСДИКЦИЯХ ГОСУДАРСТВ:
СРАВНИТЕЛЬНЫЙ АНАЛИЗ**

Пропорциональность вносит в правовую систему некий строгий элемент, характерный в первую очередь точным наукам. В результате пропорциональность является вопросом, например в том, что касается соразмерности наказания или вопроса о прогрессивности налога и т.д.

Это означает что предписание пропорциональности продиктовано существованием некой свободы действия имеющей определенные пределы. Для того чтобы данный принцип нашел свое применение он должен установить правомерное толкование текста. В этом смысле пропорциональность исходит не только из толкования права, но также из практики его применимости и может быть адресован любому органу, обладающему соответствующей властью, независимо от того идет ли речь о законодателе, администраторе, судье или о частном лице.

Обращение к контролю пропорциональности со стороны конституционных юрисдикций не является чем-то новым. Правильнее будет сказать, что это забытая практика, существовавшая ещё до создания данных юрисдикций. Данное постоянство мы находим и в системе романо-германского права и в системе общего права.

Целью данной статьи является проведение сравнительно-правового анализа относительно места и роли принципа пропорциональности в правовых системах некоторых государств, а также его применимости конституционными юрисдикциями данных государств.

**THE PRINCIPLE OF PROPORTIONALITY IN THE NATIONAL JURISDICTIONS OF STATES: A
COMPARATIVE STUDY**

The proportionality seems to introduce a rigid element of count in the legal system, characteristic first of all to the exact sciences. As a result, proportionality is a question especially in the regard to proportionality of punishment or a question on the progressiveness of the tax and etc.

It means that the proportionality instruction is dictated by existence of certain freedom of action having certain limits. In order the abovementioned principle would found its application it should establish a legitimate interpretation of the text. In this sense a proportionality proceeds not only from the interpretation of the law, but also from the practice of its applicability and can be addressed to anybody possessing the corresponding power, regardless of whether it is legislator, administrator, judge or private person.

An appeal to the control of proportionality from the constitutional jurisdictions isn't something new. It should be more correct to say that this is a forgotten practice which existed before the creation of these jurisdictions. This constancy is found in the romano-germanic law and in common system.

The aim of the present article is to perform a comparative study of the place and role of the principle of proportionality in the legal order of certain states and its reflection in their constitutional jurisdiction.

---

* Principiul proporționalității este legitimarea acțiunii publice.

* **GAMURARI Vitalie** - Doctor în drept, conferențiar universitar. Director Departament Drept, Universitatea Liberă Internațională din Moldova. (**ГАМУРАРЬ Виталие** - Кандидат юридических наук, доцент, директор Департамента права Международного независимого университета Молдовы; **GAMURARI Vitalie** - Candidate of Juridical Sciences, Associate Professor, Faculty of Law of the Free International University of Moldova).

Introducere

Proportionalitatea pare a introduce în drept un element rigid de calcul, care are tangență la o primă abordare, cu flexibilitatea științelor sociale.¹ Ca rezultat, în prim sens, proportionalitatea apare ca un raport corelativ între două variabile, sau numit în alți termeni – o funcție. În drept această prescripție de corelație este precisă și este exprimată în formă de întrebare, de exemplu, proportionalitatea pedepselor,² proportionalitatea sufragiului electoral³ sau progresivitatea impozitului, chiar dacă nu este posibil de determinat *a priori* coeficientul exact între cele două variabile puse în joc de fiecare dată. Și la mai general, principiul proportionalității impune utilizarea întregii puteri normative discreționare conform scopurilor realizate, el comandă în alți termeni o pondere între mijloace și obiective.

Aceasta presupune că prescripția proportionalității este condiționată de existența unei libertăți de acțiune, care conține anumite limite. Pentru ca să poată fi aplicată, ea presupune deci, interpretarea relevantă a textelor, altfel spus, determinarea semnificației acestora pentru afirmarea existenței unei puteri discreționare, pentru ca principiul proportionalității să moduleze eventual utilizarea. În acest sens, proportionalitatea reiese nu doar din interpretarea dreptului, ci și din aplicare/concretizare și poate fi adresată oricărui organ dotat cu o putere normativă discreționară, fie că este vorba despre legiuitor, administrator, judecător sau chiar persoană privată.

Este acceptat că limitarea drepturilor fundamentale este controlat de către judecător în mod prioritar prin intermediul mijloacelor unei tehnici: controlul proportionalității. De exemplu, în Franța există diferite forme de control al proportionalității, însă Consiliul Constituțional exercită, prin intermediul mecanismului utilizat, un control minimum. Evidențiem trei utilizări diferite a principiului proportionalității:⁴

- proportionalitatea ca instrument de conciliere între exigențele constituționale;
- proportionalitatea ca condiție a respectării a unei exigențe constituționale;
- proportionalitatea ca exigență constituțională autonomă.

Recursul la controlul proportionalității de către jurisdicțiile constituționale străine nu reprezintă ceva nou, mai bine zis este ceva ce a fost dat uitării, și face trimitere la surse anterioare chiar creării acestor jurisdicții. Această permanență poate fi observată și în sistemul romano-germanic⁵ și în *Common law*.

Obiectivul prezentului articol este efectuarea unui studiu comparat privind locul și rolul principiului proportionalității în ordinea juridică a unor state și reflectarea acestuia în jurisdicția constituțională a lor.⁶

Elementele caracteristice controlului proportionalității

Caracterizând elementele ce sunt specifice controlului proportionalității, menționăm că există 4 aspecte ce îl determină:

- 1) Intervenția puterii publice trebuie să urmărească un scop legitim de interes comun.
- 2) Intervenția trebuie să fie adecvată pentru urmărirea acestui scop, susceptibilă de a-l realiza, sau cel puțin să contribuie la realizarea acestuia.
- 3) Intervenția trebuie să fie necesară, indispensabilă pentru contribuirea la realizarea scopului. Deseori acest aspect se mai numește „intervenție minimală”. Trebuie de fiecare dată să se caute instrumentul de intervenție cel mai slab, suficient pentru atingerea scopului. În cazul în care același efect poate fi atins printr-un instrument mai puțin agravant, anume acesta trebuie să fie aplicat.

¹ Xavier Philippe. *Le contrôle de proportionnalité dans les jurisprudences constitutionnelle et administrative françaises*. Paris: Aix-en-Provence. Economica. PUAM. 1990, p.8.

² Avem în vedere corelația dintre infracțiunea comisă și pedeapsa impusă.

³ Avem în vedere corelația dintre voturile obținute și numărul mandatelor în Parlament.

⁴ B. Marthieu et M. Verpeaux. *Contentieux constitutionnel des droits fondamentaux*. L.G.D.J. 2002, p.484 et etc.

⁵ Referindu-ne la sistemul romano-germanic, preferăm să nu facem clasificare în drept roman, german, scandinav, dar să utilizăm termenul clasic, dat fiind că problema abordată nu diferă în mare parte de la un sistem la altul.

⁶ La baza acestui studiu, în mare parte, au stat materialele celei de-a XXV-a mese rotunde cu caracter internațional „Le juge constitutionnel et la proportionnalité”, lucrările căreia s-au desfășurat la Aix-en-Provence, în incinta Institutului Louis Favoreu – GERJC – Université Paul Cézanne, Aix-Marseille III, la 4-5 septembrie 2009. Cu unii din participanții autorul a avut posibilitate să întrețină discuții, în cadrul cărora au fost abordate diverse chestiuni ce reflectă locul și rolul principiului proportionalității în jurisdicțiile naționale și internaționale, opinii și idei care sunt abordate în articolul în cauză.

4) Intervenția trebuie să fie proporțională într-un sens îngust: trebuie menținută o relație adecvată între gravitatea intervenției și importanța scopului. În cazul în care scopul urmărit este de o importanță minoră, intervenția nu trebuie să fie de o gravitate specială. În cazul în care scopul este important, instrumentul intervenției poate fi destul de grav. Trebuie de comparat importanța scopului legitim și gradul de intervenție. Obligatoriu este ca intervenția să fie „tolerabilă” pentru individ.

Aceste 4 aspecte ale principiului proporționalității, dezvoltate de jurisprudența constituțională au fost acceptate de diverse jurisdicții și aprobate de doctrină. Ferm este că ele se referă la toate ramurile de drept.

Fiind un principiu de drept, proporționalitatea poate fi analizată ca un rezultat al combinării a trei elemente: situația faptei care cere o intervenție, decizia adoptată și finalitatea sa. Ca principiu inerent al funcționării juridice a statului, proporționalitatea exprimă necesara adecvare a măsurilor juridice situațiilor faptei căreia acestea sunt destinate și stabilește o relație apreciată de întreaga comunitate ca justă și legitimă, deci echilibrată, adecvată, între decizia juridică adoptată și realitatea socială.⁷ Acest echilibru, această proporționalitate, vizează în ultima instanță, obiectivul reglementării stabilite, impunând o atitudine rezonabilă din partea oricărei autorități ce posedă competențe normative.⁸ Conținutul principiului proporționalității variază în dependență de conceptele filozofice care apar în raport cu cel al justiției, totodată un element comun ar putea fi rezonabilitatea intervenției normative. Într-o asemenea apropiere, principiul proporționalității este o constantă a dreptului în general și a normativității în special, și nu are nevoie de o consacrare explicită într-o ordine juridică pentru a face resimțită pe deplin prezența sa.⁹

Drept argument putem aduce cazul principiului proporționalității în domeniul protecției drepturilor fundamentale, unde acesta implică necesitatea garanțiilor asigurate de stat la o posibilitate abstractă recunoscută de ordinea juridică, oricărui titular de drept subiectiv la finalitatea urmărită de fiecare individ, a cunoaște realizarea efectivă a acestei posibilități în context social fără careva obstacol. Proporționalitatea impune deci, o relație justă și rezonabilă între mijloacele utilizate de către stat și scopul pentru care ele sunt utilizate.

Pentru orice jurist este tentant să facă o apologie a principiului proporționalității și, astfel, „de a lua parte la realizarea binelui și corectitudinii. El presupune ordinea și stabilitatea. El reclamă puterii publice obiectivitate și liniște. El reamintește, pe scurt, că Themis și servitorii săi sunt sortiți să mențină balanța preciziei în mână”.¹⁰ În opinia aceluiași autor „proporționalitatea astfel face să se audă dacă este altceva decât sensul realului, al dreptului și al justiției?”.¹¹

Controlul proporționalității în sistemul romano-germanic

Franța

În dreptul constituțional francez nu există un principiu general al proporționalității care să fie impus prin careva texte sau să fie decise din acestea.¹² Unele dispoziții impun în principiu, fie necesitatea, fie proporționalitatea unor măsuri. Articolul 8 al Declarației dispune că pedeapsa stabilită trebuie să fie „în mod strict și evident necesară”, articolul 9 prevede că libertatea unei persoane nu trebuie, înainte de declararea culpei sale, să fie îngreunată printr-o „rigoare care nu ar fi necesară” și articolul 17 prevede orice privare de proprietate din exigențele unei necesități publice constatate în mod legal.¹³ Articolul 74 al

⁷ Elena Tănăsescu. Rapport roumain. XXV-e table ronde internationale „Le juge constitutionnel et la proportionnalité”. Rapport nationaux (Documents provisoires). Aix-en-Provence. 4-5 septembre 2009, p.199.

⁸ Idem.

⁹ Idem. Acest punct de vedere este susținut de mai mulți autori. A se vedea de exemplu: Dumitru Big. Restrângerea exercițiului libertăților politice. Hamangiu. 2008. București, p.39 și urm.

¹⁰ F. Delpérée Le principe de proportionnalité en droit public. En: Rapports belges au Xème Congrès international de droit comparé. Bruxelles: Bruylant, 1978, p.503.

¹¹ Idem.

¹² V. Goesel-Le Bihan, Université Lyon II. Rapport français. XXV-e table ronde internationale „Le juge constitutionnel et la proportionnalité. I. Rapport nationaux (Documents provisoires). Aix-en-Provence. 4-5 septembre 2009, p.101.

¹³ La Déclaration des droits de l’Homme et du Citoyen http://fr.wikipedia.org/wiki/D%C3%A9claration_des_droits_de_l%27homme_et_du_citoyen_de_1789 (citată la 01.04.2010).

Constituției franceze, cel ce a fost supus revizuirii la 28.03.2003,¹⁴ dispune că statutul COM (*collectivités d'outre-mer*) poate prevedea condițiile în care „măsurile justificate prin necesitățile locale” pot fi adoptate de către aceste colectivități în interesul populației sale, în special în domeniul de acces la muncă. În timp ce articolul 5 al Cartei mediului din 2004 prevede că măsurile provizorii aplicate în baza principiului precauției trebuie să fie proporțional.¹⁵

Printre dispozițiile care au făcut obiectul examinării de către Consiliul Constituțional, ce se referă la controlul proporționalității, evidențiem în special cele din 1979¹⁶ și 1980.¹⁷ Este vorba despre dreptul la grevă. A propos, Preambulul Constituției din 1946 menționa că acesta „este exercitat în cadrul legilor care-l reglementează”, cazul în care acest control apare pentru prima dată într-o formă explicită, limitările aduse acestui drept înainte să fie necesare la supravegherea imperativelor antagoniste puse în aplicare: continuitatea serviciului public în primul caz, protecția sănătății și a securității publice în cel de-al doilea.¹⁸ Prin urmare, acest control va fi exercitat în diverse recuperări, fără ca acestea să mai fie legate la un text: este de acum înainte totalitatea restricțiilor aduse diferitor drepturi și libertăți de valoare constituțională care trebuie să fie o măsură bazată pe principiul proporționalității și pus în relație cu obiectivul recăutat de legislator.

Chiar dacă avem ca bază un criteriu general – putem de fiecare dată să facem trimitere la articolele 4, 5 și/sau 16 al Declarației din 1789¹⁹ – control ce reiese din revizuirea constituțională din 23.07.2008.²⁰ Ultima impune condiția ca proiectele de legi să facă obiectul unui studiu de impact: o analiză prealabilă a proporționalității va trebui operat de puterea executivă,²¹ a cărei absență sau insuficiență să poată fi sancționată de Consiliul Constituțional.²² Pentru a consolida controlul de fond exercitat în raport cu legile de către Consiliu, această nouă condiție a reexaminării proiectelor de lege va trebui, în principiu, să faciliteze exercitarea lui.

---

¹⁴ Loi constitutionnelle n°2003-276 du 28 mars 2003 relative à l'organisation décentralisée de la République http://www.legifrance.gouv.fr/affichTexteArticle.do;jsessionid=85FE98FD9470841A076820045C1360C0.tpdjo12v_2?cidTexte=JORFTEXT000000571356&idArticle=LEGIARTI000006527587&dateTexte=20100412&categorieLien=id#LEGIARTI000006527587 (citat la 01.04.2010).

¹⁵ Text adopté n° 301, „Petite loi» Assemblée Nationale. Constitution du 4 octobre 1958. Douzième Législature. Session ordinaire de 2003-2004. 1er juin 2004. Projet de Loi Constitutionnelle adopté par l'assemblée nationale en première lecture, relatif à la Charte de l'environnement <http://www.assemblee-nationale.fr/12/ta/ta0301.asp> (citat la 01.04.2010).

¹⁶ Decizia nr.79-105 DC din 25.07.1979. Legea privind modificarea dispozițiilor legii nr.74-696 din 07.08.1974 referitor la continuitatea serviciului public al radioului și al televiziunii în caz de încetare a muncii. Rec., p.33.

¹⁷ Decizia nr.80-117 DC din 22.07.1980. Legea privind protecția și controlul în materie nuclear. Rec., p.42.

¹⁸ Deliberările din cadrul Consiliului, agitate în urma primei decizii adoptate, indică influența determinantă a dreptului administrativ în apariția acestui control. Raportul dlui L. Gros menționează, în special ce ține de legislație, jurisprudența administrativă, și face trimitere la ediția a 7-a a Marilor decizii: unicele limitări care pot fi aduse dreptului la grevă sunt indispensabile pentru supravegherea ordinii publice, această considerație esențială fiind considerată conformă intenției constituentului (1958-1983, Dalloz, 2009, p.306).

¹⁹ Articolul 4 al Declarației prevede că „libertatea constă în a putea face tot ceea ce nu dăunează altuia”, articolul 5 că „legea nu are dreptul să interzică decât acțiunile vătămătoare societății” și articolul 16 că „orice societate care nu asigură garanția drepturilor și nu statornicește separarea puterilor este lipsită de constituție” http://www.dados.org/rom/menschenrechte/grundkurs_2/Materialien/dokument_4.htm (citat la 01.04.2010).

²⁰ V. Goesel-Le Bihan, op. cit., p.102.

²¹ Articolul 39 alineatul 3 al Constituției, în noua sa redacție, în urma revizuirii din 23.07.2008, prevede că depunerea a proiectelor de lege va trebui să corespundă condițiilor fixate de o lege organică. Cum a propos Consiliul de Stat, legea organică din 15.04.2009, pune în aplicare exigența să fie obiectul unui studiu al impactului, pentru acestea sunt termenii chiar a raportorului proiectului de revizuire în cadrul Asambleei Naționale – de recăutat dacă noua dispoziție legislativă propusă este „bine utilă, cât va costa și dacă nu există alte mijloace pentru a atinge aceleași obiective”. Articolul său 8 dispune că „documentele sale definesc obiectivele urmărite de proiectul de lege, identifică opțiunile posibile în afara intervenției regulilor de drept noi și expune motivele recursului la o nouă legislație”; ele expun cu precizie „evaluarea consecințelor economice, financiare, sociale și de mediu, precum și costurile și beneficiile financiare așteptate” pentru diferiți interesați. Aceste dispoziții sunt aplicabile proiectelor de legi depuse începând cu 01.09.2009.

²² Referirea poate fi făcută de către Președintele assembleei interesate sau de către Prim ministru în caz de dezacord dintre Conferința președinților și Guvern.

Germania

Primele menționări privind recursul la controlul proporționalității în Germania se referă la perioada dreptului scris. Destul de devreme, jurisdicțiile prusace și germane, iar apoi doctrina, au pus baza unei dezvoltări substanțiale a unui „principiu al proporționalității”, descris fără a menționa că el este impus autorităților publice în exercitarea puterii lor polițienești. Legea fundamentală din 1949 i-a permis să preia o nouă dimensiune, prin care protecția drepturilor fundamentale constituie un element central al textului constituțional și se impune în mod logic autorităților publice în procesul de punere în aplicare a acestor drepturi.

Principiul proporționalității are o importanță primordială pentru dreptul constituțional german, principiu ce se impune drept garant în aplicarea drepturilor fundamentale. Dat fiind că nu era un principiu scris, acesta a fost dezvoltat de jurisprudența Curții Constituționale Federale, ultima conferindu-i valoare constituțională în 1965.²³ În decizia sa în raport cu adoptarea legii ce modifica procedura penală, ea a atenționat că judecătorul nu trebuie „să piardă din vedere scopul detenției provizorii”, precizând că „nici gravitatea infracțiunii, nici culpabilitatea, nici chiar luarea în considerație a emoțiilor prezente în opinia publică, care estimează intolerabil că un criminal rămâne în libertate, nu trebuie să justifice detenția provizorie”. În principiu, ea l-a repreluat, anterior acesta fiind abandonat în jurisprudență, din motiv că acest principiu putea deveni unul din cele mai invocate de către solicitanți, în așa mod devenind un principiu general.²⁴

Acest principiu este unul „normativ”, este direct aplicabil în raporturile dintre stat și individ, reglementează orice intervenție a puterii publice ce ar putea fi o tentativă la libertatea și proprietatea individului. În plus, acest principiu se aplică nivelului organizațional al statului, rapoartelor dintre Federație și statele-membre (*Länder*) sau dintre *Land* și colectivitățile locale.

În pofida caracterului său general, acest principiu joacă un rol important în unele domenii de drept, cum ar fi dreptul penal și dreptul securității (drept polițienesc, drept procesual penal) sau, în mod mai general, în materie ce reglementează drepturile personalității.²⁵ Acest principiu este unul normativ, el face parte din principiul constituțional al statului de drept, principiu primordial al dreptului constituțional german, deci proporționalitatea partajează normativitatea cu acest ultim principiu.

Constituția germană nu indică proporționalitatea în textul său, dar se referă la principiul statului de drept în articolul 28 al.1 și exprimă mai multe elemente constitutive ale acestuia. Deci, Constituția nu este complet „mută” în raport cu proporționalitatea, stabilind explicit criteriile unui stat de drept bazat pe proporționalitate. Mai mult, el rezultă din sistemul drepturilor fundamentale – libertatea individului este principiul general ce are la baza sa demnitatea umană (art.1 al.1), iar restricțiile impuse acestei libertăți sunt o excepție. Acest sistem stabilește un raport echilibrat între libertate și restricție, care se impune prin proporționalitate. Putem spune că Constituția este explicativă în raport cu proporționalitatea, dar n-o menționează în mod direct.

Principiul proporționalității în dreptul german a devenit un simbol dat fiind legătura sa cu statul de drept și drepturile fundamentale. El depășește doar câmpul de aplicare, referința la el poate fi în egală măsură făcută la punerea în aplicare a principiului egalității sau în rapoartele dintre entități.²⁶ Această omniprezență a principiului proporționalității în jurisprudența constituțională va deveni o sursă de inspirație pentru alte jurisdicții naționale sau supranaționale. Meritul cel mai mare al jurisprudenței rămâne între timp în viziunea noastră, posibilitatea de a recurge la principiul proporționalității, precum și accesul la el în formă clară și explicită. Această operă pedagogică a putut să aibă un efect de contaminare în timp ce alte jurisdicții se inspiron de același demers fără a spune aceasta.

²³ V.M. Fromont. Le principe de proportionnalité. AJDA. 1995, nr. spécial, p.156.

²⁴ A. Dittman. Le recours constitutionnel en droit allemand. Les cahiers du Conseil constitutionnel nr.10, p.7-8.

²⁵ Rainer Arnold. Université de Regensburg. Rapport allemand. XXV-e table ronde internationale „Le juge constitutionnel et la proportionnalité”. I. Rapport nationaux (Documents provisoires). Aix-en-Provence. 4-5 septembre 2009, p.43.

²⁶ Despre necesitatea aplicării acestui principiu prin analogie în dreptul internațional în cadrul principiului „egalității suverane a statelor”, autorul pentru prima dată atenționează în monografia „Suveranitatea și dreptul internațional: probleme teoretice și practice actuale” (autori: V. Gamurari, N. Osmochescu). Chișinău: CEP USM, 2007. 258 p.

Belgia

Deși Belgia, într-o oarecare măsură, poate fi considerată ca nou venită în „echipa” Curților Constituționale,²⁷ controlul constituțional a intrat destul de repede în jurisprudența Curții. Șa fel ca și în Germania, textul constituțional nu conține prevederi directe și explicite referitor principiul proporționalității, dar numeroase acte²⁸ integrează ideea sau geneza. Utilizarea combinației de norme constituționale și convenționale (în special Convenția europeană privind protecția Drepturilor omului din 1950) impune și mai tare această prezență a principiului proporționalității, care își face apariția mai mult în cadrul protecției drepturilor fundamentale decât în cadrul relațiilor intercomunitare. Principiul proporționalității este considerat de Curte ca un principiu general care poate prelua aspecte specifice în domeniul de aplicare unde acesta este cerut.

Originalitatea Belgiei, reieșind din unele criterii obiective, face ca funcționarea Curții să fi fost concentrată asupra respectării competențelor dintre comunități, regiuni și stat, apoi odată cu reforma constituțională din 1988, articolele 10, 11 și 24 care garantează principiul egalității și non-discriminării, printre care drepturile și libertățile în materie de învățământ: legăturile dintre principiul egalității și controlul proporționalității sunt înguste, chiar dacă există anumite diferențe.

Aceasta a constituit un teren propriu pentru dezvoltarea controlului proporționalității sub toate formele. În general, la fel ca și în Germania, aplicarea lui astăzi este foarte frecventă, la bază fiind aceleași argumente, precum și aceeași dinamică.

Peninsula Iberică: Spania și Portugalia²⁹

Fără a dori minimalizarea diferenței dintre aceste două țări, controlul proporționalității efectuat de către Curțile Constituționale din Spania și Portugalia prezintă asemănări care ne permit să le clasăm în grupul țărilor romano-germanice care n-au consacrat explicit principiul proporționalității în textele constituționale, dar care destul de frecvent au recurs la controlul proporționalității. Curțile Constituționale s-au fondat la început pe o interpretare a dispozițiilor Constituției³⁰ și combinarea între ele sau cu convențiile internaționale pentru a construi o jurisprudență unde controlul proporționalității ocupă un loc bine determinat. Invocarea încălcării principiului proporționalității sau a unui regim ce implică examinarea unor exigențe de proporționalitate este un argument mai degrabă invocat de către părți. Spania și Portugalia au integrat proporționalitatea în contenciosul drepturilor și libertăților la fel ca și în mijloacele de control privind competențele entităților autonome.

România

Doctrina³¹ și practica constituțională românească, în opinia dnei Elena Tănăsescu³² puțin invocă principiul proporționalității, fie în calitate de principiu general de drept, fie ca principiu constituțional.

Astfel, Constituția României se referă explicit la proporționalitate doar la domeniul restricției de a exercita careva drepturi și libertăți fundamentale (art.53³³), ea justifică o oarecare apropiere relativistă sau

²⁷ Belgia a schimbat numele în jurisdicție constituțională în mai 2007. Anterioara Curte de Arbitraj a devenit Curte Constituțională în urma reformei constituționale din 7 mai 2007.

²⁸ În special articolele 10 și 11 privind egalitatea și dicriminarea care au fondat competența Curții începând cu 1988.

²⁹ Materialele sunt preluate din biblioteca ILF – GERJC – Université Paul Cézanne, Aix-Marseille III.

³⁰ A se vedea de exemplu, Tribunalul constituțional spaniol, 4 mai 1998, aff. 93/98, Boletín oficial des Estado, 137, 9 juin 1998, 3-7/h, interpretarea articolului 23-2 al Constituției spaniole. A se vedea la fel, Tribunalul constituțional portughez, 10 februarie 2004, aff. 88/04, Diaro da Republica, seria II, din 16 aprilie 2004, p. 5962-5967, interpretarea articolelor 67 (protecția familiei) și 63 (dreptul la securitate socială) a Constituției portugheze.

³¹ Printre lucrările apărute recent evidențiem: Marius Andreescu. Principiul proporționalității în dreptul constituțional. București: C.H. Beck. 2007.

³² Elena Tănăsescu, op. cit., p.197.

³³ (1) Exercițiul unor drepturi sau al unor libertati poate fi restrâns numai prin lege si numai daca se impune, dupa caz, pentru: apararea securitatii nationale, a ordinii, a sanatatii ori a moralei publice, a drepturilor si a libertatilor cetatenilor; desfasurarea instructiei penale; prevenirea consecintelor unei calamitati naturale, ale unui dezastru ori ale unui sinistru

deosebit de grav.

(2) Restrângerea poate fi dispusa numai daca este necesara într-o societate democratica. Masura trebuie sa fie proportionala cu situatia care a determinat-o, sa fie aplicata în mod nediscriminatoriu si fara a aduce atingere existentei dreptului sau a libertatii.

flexibilă a statului în raport cu protecția juridică a drepturilor și a libertăților cetățenilor. Putem regăsi proporționalitatea în materie de contribuție financiară a cetățenilor (art.56³⁴), sau în dispozițiile care lasă o oarecare marjă de manevră legiuitorului pentru a preciza detaliile regimului juridic al unor drepturi fundamentale (libertatea de circulație, dreptul la educație, dreptul la informație, dreptul la proprietate etc.). În materie fiscală, proporționalitatea este, mai degrabă considerată ca o simplă aplicare a principiului general al legalității. De aici, orice referință sau careva eventuale analize a proporționalității referitor la plata de impozite, a imparțialității sau a discreționalității autorităților, în raport cu contribuabilii, sunt sublimate în analiza legalității materiale și procesuale fiscale.³⁵ După cum susține dl Ioan Condor în lucrarea „Constituția României – comentariu pe articole” „... între scop și mijloace trebuie să existe un raport de proporționalitate”.³⁶ Pentru ceea ce ține de regimul general al drepturilor și libertăților fundamentale, proporționalitatea este completamente emascuțată prin interpretarea normelor constituționale, în principiu în doctrină a fost menționată diferența conceptuală care ar exista între *restricții* (de natură procedurală) făcute posibile prin art.53 al Constituției și *limite* (de natură materială, vizând conținutul chiar a drepturilor și a libertăților), care sunt prevăzute de fiecare articol din Constituție, ceea ce justifică o abordare diferită în materie din partea judecătorului constituțional.³⁷

Elveția

În Elveția exigența proporționalității face parte din principiile tradiționale care reglementează activitatea statului. Statutul constituțional al acestuia nu trezește dubii în dreptul elvețian, atât la nivel federal, cât și cantonal.

Constituția federală din 18 aprilie 1999, în vigoare din 01 ianuarie 2000, ca și majoritatea constituțiilor cantoanelor, care după mai mult de treizeci de ani, au suferit o reviziune totală,³⁸ reflectă în maniera sa această complementaritate, conferind un rol de rang constituțional principiului proporționalității. Acesta își găsește o consacrare explicită prin două referințe, care traduce rădăcinile istorice ale principiului și extinde aplicarea sa totalității domeniilor dreptului.

Proporționalitatea o întâlnim pentru prima dată în art.5 al.2 al Constituției federale. Plasată în capitolul consacrat dispozițiilor generale ale Constituției, această clauză enunță principiile activității statului de drept, cele ce sunt dezvoltate mai detaliat în domeniile dreptului constituțional, dreptului administrativ și a dreptului fiscal: de partea proporționalității găsim aici legalitatea, interesul public, respectarea cu bună credință a dreptului internațional, principii, care până nu demult făceau parte din dreptul constituțional nescris. Drept exemplu poate servi *ATF 96 I 242 Politische Gemeinde Bachs*, adoptat în 1970, în care Tribunalul federal relevă că principiul proporționalității rezultă direct din Constituție și că el este aplicabil la fel pentru elaborarea și pentru aplicarea regulilor de drept.³⁹

Principiul proporționalității figurează la fel în art.36 al.3 al Constituției federale, unde apare ca condiție explicită de restricție a drepturilor fundamentale în raport cu exigențele față de legalitate, a motivului legitim (protecția unui interes public sau a unui drept fundamental) și al respectării esenței drepturilor fundamentale.

Fiind un principiu constituțional, proporționalitatea consacrată în art.5 al.2 al Constituției, posedă un domeniu de aplicare generală. Ea guvernează în principiu, totalitatea activităților statului – în special activitatea legislativă și executivă, acestea reflectă drepturile fundamentale – și ea se aplică la fel organelor

³⁴ (1) Cetățenii au obligația să contribuie, prin impozite și prin taxe, la cheltuielile publice. (2) Sistemul legal de impuneri trebuie să asigure aezarea justă a sarcinilor fiscale.

(3) Orice alte prestații sunt interzise, în afara celor stabilite prin lege, în situații excepționale.

³⁵ Elena Tănăsescu, op. cit., p.199.

³⁶ Ioan Muraru & Simina Tănăsescu (coord.). Constituția României – comentariu pe articole. București: C.H. Beck. 2008, p.558.

³⁷ Elena Tănăsescu. Op. cit., p.199.

³⁸ A se vedea de exemplu art.5 al.2 și art.13 al.2 al Constituției cantonului Bâle-Ville din 23 martie 2005; art.4 și art.38 al.3 al Constituției cantonului Fribourg din 16 mai 2004; art.7 al.2 și art.38 al.2 al Constituției cantonului Vaud din 14 aprilie 2003; art.7 al.1 și art.21 al.1 al Constituției cantonului Schaffhouse din 17 iunie 2002.

³⁹ Michel Hottelier. Rapport suisse. XXV-e table ronde internationale „Le juge constitutionnel et la proportionnalité”. I. Rapport nationaux (Documents provisoires). Aix-en-Provence. 4-5 septembre 2009, p.213.

federale și cantonale.⁴⁰ Referința care se face în art.36 al.3 al Constituției federale atenționează, un pic într-o manieră a unei *lex specialis*, importanța care revine proporționalității în materie de restricție a drepturilor ce protejează individul, principiile legalității și al interesului public, menționate în art.5 al Constituției federale. Aceste principii sunt, printre altele, dotate cu aceeași valoare ca și drepturile fundamentale.⁴¹

În cele din urmă, principiul proporționalității găsește în egală măsură o concentrare în plan legislativ în toate domeniile care necesită, într-o manieră de reamintire și de o concretizare, necesitatea unei aplicări modulate și măsurate a legii. Aceasta se referă în special la dreptul penal, la dreptul polițienesc, la dreptul ce reglementează statutul străinilor.

Controlul proporționalității în statele *Common Law*

Dacă Germania este considerată ca unul din leagănele controlului proporționalității în statele sistemului romano-germanic, statele din sistemul *Common Law* în egală măsură și de mai mult timp, recurg la controlul proporționalității în jurisprudența lor. Dificultatea provine între timp de la diferența de apel. Dacă astăzi invocarea unui „*principle of proportionality*” este binevenit în jurisprudență, trebuie să atenționăm că controlul proporționalității și-a făcut apariția prin intermediul „*principle of reasonableness*” (principiul „caracterului rezonabil” al deciziei sau al acțiunii) care în esență este apropiat proporționalității. Marea Britanie și SUA au recurs în mod tradițional la acest principiu fondat pe o idee foarte simplă: o decizie, care nu ar fi, nu poate da loc efectelor irezonabile, disproporționate sau fără măsuri comune în raport cu ceea ce un stat de drept așteaptă. Filozofia *Common Law* favorizează evident o asemenea apropiere, deoarece îi revine judecătorului prin aplicarea doctrinei „precedentului judiciar”, să aprecieze corectitudinea fondării aplicării unei reguli în contextul în care este supusă și în necesitatea de a se convinge că regula nu produce efecte imprevăzute sau nedorite (*distinguish a case*).

Marea Britanie⁴²

Lipsit de controlul formal al constituționalității, Marea Britanie nu ar trebui să figureze în acest studiu. Totuși, jurisdicțiile britanice au protejat foarte devreme ideea chiar a unei limitări a acțiunii autorităților publice, recurgând la controlul proporționalității. Prin intermediul „*principle of reasonableness*”,⁴³ judecătorii au apărat principiul *Wednesbury*, care constituie o formă de limitare a puterii discreționare a autorităților publice.⁴⁴ Acest principiu general este destul de vechi în jurisprudență:⁴⁵ el posedă la origine o dublă semnificație pentru judecător: criteriile care fondează rezultatul unei decizii nu pot fi iraționali (justificabili); o decizie nu poate lăsa loc unor consecințe în lipsa unor măsuri comune cu acele pe care caută să le realizeze (rezonabile). Acest principiu, dezvoltat de *Consiliul Privat Regal*⁴⁶ se regăsește astăzi în practica numeroaselor jurisdicții inspirate de modelul *Common Law*, India, Canada, Australia, Africa de Sud, care l-au adoptat și l-au dezvoltat. Marea Britanie între timp a evoluat și făcu un loc – participarea la acordurile europene obligă – principiului proporționalității propriu zis.⁴⁷ Dacă manifestările acestui control al proporționalității sunt mai clasice, ele mai mult completează decât revoluționează recursul la un asemenea control: controlul proporționalității a lărgit domeniul lui *principle of reasonableness*, oferindu-i un caracter mai precis și mai sistematic. Dacă ideea controlului rămâne aceeași, atunci conținutul său este mai sofisticat.

⁴⁰ Idem.

⁴¹ Idem.

⁴² Materialele, în baza cărora a fost efectuată practica Marii Britanii a fost oferită de profesorul Xavier Philippe, Directeur Institut Louis Favoreu – GERJC – Université Paul Cézanne, Aix-Marseille III.

⁴³ Termenul principiul raționalității este prea îngust pentru a descrie ceea ce reprezintă în sensul deplin *reasonableness*.

⁴⁴ Acest principiu dezvoltat de Lordul Green în 1948 în speța *Wednesbury* fusese dezvoltat și sintetizat în 1983 de Lordul Diplock în *Council for Civil Services Union v. Minister of Civil Service* [1983] 1 AC 768 (cunoscut ca speța *GCHQ*). În această decizie Lordul Diplock invocă în mod direct posibilitatea unui viitor pasaj la un control al proporționalității.

⁴⁵ *Roberts v. Hopwood* (1925) A.C 578, *Prescott v. Birmingham Corporation* (1954) 1.ALR.187.

⁴⁶ *Privy Council, Dharmarajen Sabapathie v. The State* (1999) 1. W.L.R. 1836; *Privy Council, Lee Ngim Kiat v. Public Prosecutor* (1993) 2 S.L.R. 551; *Privy Council, A.G. of Hong-Kong v. Lee Kwong-Kut* (1993) 3 A.E.R. 93

⁴⁷ *Regatul Unit, Camera Lorzilor, 21-03-2002, Regina c. Shayler*, [2002] United Kingdom House of Lords 11; 2002. 2 Weekly Law Reports 754.

SUA⁴⁸

Curtea Supremă americană în egală măsură a dezvoltat o jurisprudență bogată referitor la controlul proporționalității. Chiar dacă termenii uneori diferă, ideea caracterului rezonabil al măsurii⁴⁹ apoi exigența respectării unei reguli de proporționalitate sunt parte integrală a controlului jurisdicțional exercitat de Curte. Controlul proporționalității ocupă aici în egală măsură un loc non-neglijabil, ținând cont de rolul exercitat de puterile judiciare în Statele Unite. Respectarea normelor constituționale de către autoritățile publice impune Curtea să exercite un control asupra exercitării puterii discreționare de către autorități. Curtea Supremă americană în așa fel, nu doar face să fie respectat principiul proporționalității acolo unde el constituie o condiție a validității actului sau acțiunii, dar în egală măsură l-a integrat cu regularitate în tehnicile sale de control.⁵⁰ În așa fel, respectarea termenului nu apare ca o condiție strict necesară.

Republica Sud-Africană

Revenită în cercul democrațiilor acum 15 ani, Africa de Sud nu prevede un loc expres proporționalității în cadrul sistemului său constituțional nou. Noțiunea generală de proporționalitate reprezintă în principiu, ideea unei măsurii, a unui echilibru, a unor puncte și contrapuncte pe care noul regim caută să-l simbolizeze, debarasându-se în așa fel de regimul *apartheid-lui* pentru care disproporția era un mijloc de guvernare în multe cazuri. Proporționalitatea reprezintă un aliat natural în revenirea la statul de drept și la democrație. În acest context, constituirea Curții Constituționale a permis acordarea proporționalității a unei forme clare în contextul de tranziție pentru a asigura o funcționare cotidiană a sistemului juridic sud-african, în cadrul protecției drepturilor fundamentale, punerea lor în aplicare etc.

Reprezentând un sistem juridic mixt, Africa de Sud a fost o perioadă îndelungată influențată de *Common Law*, și în mod natural de conceptele și metodele proprii dreptului făcut de judecător (*judge made law*). În cadrul acestui sistem figurează *principle of reasonableness*, termen ce nu poate fi tradus mot-à-mot. Acest principiu permite judecătorului să verifice coerența elementelor unei decizii și totodată veridicitatea motivelor faptei și a dreptului, adică legalitatea scopului unei decizii. Acest principiu întotdeauna a ocupat un loc preponderent în controlul acțiunii administrative și continue să aibă un rol ineglijabil.⁵¹ Remarcăm că *principle of reasonableness* include proporționalitatea, ba chiar mai mult – o depășește. Aceasta reiese din mai multe procese, inclusiv recente, care consideră că verificarea proporționalității deciziei este un aspect de principiu, dar că ultimul nu se limitează și poate include o analiză subiectivă a deciziei. În alți termeni decizia poate apărea proporțională, dar să fie irezonabilă: aceasta poate fi înțeles dintr-un punct de vedere semantic și cadru concomitent cu noțiunea de *Judicial Review* aplicabil în Africa de Sud în cadrul controlului acțiunii administrative.⁵² Aplicarea acestei idei a proporționalității, care implică controlul jurisdicțional în sistemul *Common Law*, poate fi regăsită și în alte ramuri de drept, în special în dreptul privat.

Controlul proporționalității în Africa de Sud, în opinia profesorului Xavier Philippe, promite să aibă un bun viitor.⁵³ În cazul în care judecătorul va putea modula efectele, aceasta va constitui o axiomă a controlului constituționalității. Noul regim constituțional sud-african oferă un teren favorabil pentru dezvoltarea acestui control. Principiul proporționalității la fel reprezintă un mijloc pentru judecătorul constituțional sud-african de a avertiza trecutul și de a reda drepturilor și libertăților fundamentale aspectul real, chiar dacă această posibilitate a apărut recent.

⁴⁸ Materialele, în baza cărora a fost efectuată practica Statelor Unite a fost oferită de profesorul Xavier Philippe, Directeur Institut Louis Favoreu – GERJC – Université Paul Cézanne, Aix-Marseille III.

⁴⁹ *Gosaert v. Cleary* [1954] 335 US 464.

⁵⁰ SUA, Curtea Supremă, 25-06-1997, Req. 95-2074, *City of Bourne c. Flores*, 117 Supreme Court Reporter 2157, 1997; Curtea Supremă, 11-01-2000, Req. 98-791, 98-796, *Kimel c. Florida Board of Regents*, 120 Supreme Court Reporter 631, 2000; Curtea supremă, 07-04-2003, Req. 01-1289, *State Farm Mutual Automobile Insurance Company c. Campbell*, 123 Supreme Court Reporter 1513 (2003).

⁵¹ Xavier Philippe. *Le Juge constitutionnel sud-african et la proportionnalité*. XXV-e table ronde internationale „Le juge constitutionnel et la proportionnalité”. I. Rapport nationaux (Documents provisoires). Aix-en-Provence. 4-5 septembre 2009, p.17.

⁵² *Ibidem*, p.18.

⁵³ *Ibidem*, p.41.

Concluzii

Am putea prelungi acest studiu cu practica altor state europene. Constatările vor fi identice. Este suficient pentru a se convinge să consultăm, baza de date a Comisiei de la Veneția: numărul deciziilor jurisdicțiilor constituționale ce au recurs la controlul proporționalității este surprinzător. Două puncte merită a fi evidențiate în legătură cu controlul proporționalității. Pe de o parte, contenciosul constituțional european foarte repede a integrat proporționalitatea în instrumentele sale de control. Acesta s-a inspirat în mod logic de controlul exercitat de judecătorii ordinare care l-au integrat deja în mod implicit, la fel ca și de jurisdicțiile transnaționale care au favorizat o oarecare formă de contagiune. Pe de altă parte, unele state care au adoptat recent constituțiile, au cunoscut o integrare mai directă și rapidă a acestui control din considerentele unei mai bune antrenări a judecătorilor curților constituționale în panorama instituțiilor jurisdicționale.

Fiind numit uneori principiu hameleon,⁵⁴ ilustrarea aforismei conform căreia dreptul administrativ nu ar fi nimic altceva decât un drept constituțional concretizat,⁵⁵ metronom al libertăților: principiul proporționalității se prezintă ca un element esențial care contribuie la legitimarea funcției controlului care îi revine judecătorului constituțional și, în ciuda flexibilității sale, să permită să instaureze o viziune de natură juridică în sistemul politic și democratic contemporan. Constituția se prezintă nu doar ca un instrument al guvernării, ea contribuie în egală măsură la venirea unui mod de guvernare reglementate de drept.

A propos, nu trebuie să uităm că proporționalitatea este în același timp și veche și tânără. Proporționalitatea în aspectul său vechi este cât de cât „pre-modernă”: ea poate să-și găsească locul într-un câmp fără constituționalitate, sau fără o Constituție normativă. Înțelepciunea judecătorului este de ai face loc în cadrul drepturilor cu un conținut garantat.

Nu putem uita la fel, că proporționalitatea se vede necesară aici ca și la nivelul CEDO unde drepturile și libertățile sunt deseoriacompaniate de clauza generală a necesității (articolele 8-11), chiar și într-o societate democratică.

Controlul proporționalității își găsește locul în discursul judecătorului constituțional: în special, referitor la aplicarea legii de autorități, cu excepția legislativului. Referitor la lege, testul de proporționalitate ca tehnică nu trebuie să servească la substituirea garanției unui drept sau a unei libertăți, în condițiile în care o asemenea garanție există sau chiar atunci când ea lipsește. Pe de altă parte, Constituția este colorată de „proporționalism” în diverse locuri (începând cu principiul general al legalității) și, în aceeași măsură, acest control s-ar dezvălui inevitabil.

Ne-am propus acest studiu în speranța de a trezi un interes viu pentru el și în Republica Moldova. În acest sens, practica acumulată de „tinerele” democrații este destul de binevenită. Totodată, menționăm că această cale este destul de anevoioasă și lungă, iar controlul proporționalității nu va soluționa într-un mod miraculos toate dificultățile cu care se ciocnește judecătorul. Este vorba doar despre un mijloc jurisdicțional, care în egală măsură apare ca un mijloc de comunicare incomparabil ce permite judecătorului să conștientizeze rezonabilitatea și să nu se refugieze în spatele unui limbaj foarte ermetic. Concept nomad, tranzitoriu de la o știință la alta, fie că este vorba despre științe exacte sau sociale, proporționalitatea depășește limitele cadrului juridic. Ea doar reamintește juriștilor că o decizie „justă” este o decizie cântărită, evaluată, ținându-se cont de o totalitate de parametri complexe. Mai mult decât o regulă, proporționalitatea constituie în același timp, sau cel puțin poate deveni, o filozofie care va face parte din arta de a judeca.

Copyright© Vitalie GAMURARI, 2011.

⁵⁴ Petr Muzny. Proportionalité. En: Joël Andriantsimbazovina et al. Dictionnaire des Droits de l'Homme. Paris. 2008, p.813.

⁵⁵ Michel Hottelier. Op. cit., p.230.

SPECIFICUL JURISPRUDENȚEI CURȚII EUROPENE A DREPTURILOR OMULUI ÎN SPEȚELE DE WHISTLE – BLOWING

SÂRCU Diana*
NICA Alexandra**

ОСОБЕННОСТИ ЮРИСПРУДЕНЦИИ ЕВРОПЕЙСКОГО СУДА ПО ПРАВАМ ЧЕЛОВЕКА ПО ДЕЛАМ О РАЗОБЛАЧЕНИИ СЛУЖЕБНОЙ ИНФОРМАЦИИ

Европейский суд по правам человека развил особенную юриспруденцию по делам о разоблачении служебной информации служащими и/или работниками государственных и частных учреждений, включив их в категорию лиц, обладающих защитой гарантируемой 10 ст. Европейской конвенции о защите прав человека и основных свобод. Понятие разоблачения служебной информации („whistle - blowing”), предполагает разглашение широкой общественности конфиденциальной и/или секретной информации работодателя работниками государственных и частных учреждений. Для практики Европейского суда данное понятие является относительно новым. Первое решение против Молдовы о защите государственного служащего – руководителя пресс-службы Генеральной прокуратуры, передавшего газетному изданию письма компрометирующего свойства вице-председателя Парламента, было принято в 2008 г. (Гужа против Молдовы), ему предшествовал пересмотр практики Суда.

Для данного явления характерно отсутствие в большинстве государств-членов Совета Европы комплексного законодательства о защите разоблачителей, хотя многие нормы, отражающие различные аспекты их деятельности, нашли свое отражение в законах, регулирующих трудовые отношения, уголовный процесс, деятельность СМИ, и в конкретных мерах по борьбе с коррупцией. Это характерно и для Республики Молдова, где не существует отдельной законодательной базы, регламентирующей положение служебных разоблачителей, их права и обязанности, возможные и обязательные гарантии, предоставленные им; а также обеспечивающей защиту прав лиц затрагиваемых разоблачением.

В Резолюции 1729 (2010) Совета Европы, Парламентская Ассамблея призывает все государства-члены провести анализ своего законодательства о защите разоблачителей, руководствуясь определенными принципами, направленными на создание и развитие кодифицированных норм о защите разоблачителей, наказании за недобросовестные обвинения, надлежащим расследовании разоблаченных проблем, регулировании использования внутренних и внешних каналов для разоблачения, а также других аспектов этого явления. Данная Резолюция относится также и к Республике Молдова.

В деле Гужа Европейский Суд обозначил 6 основополагающих критериев и/или принципов всестороннего анализа ввиду установления адекватной степени защиты разоблачителю служебной информации. Эти критерии до недавнего времени применялись по умолчанию и к делам о разоблачении служебной информации работниками частного негосударственного сектора. В решении по делу Хайнши против Германии (от 21 июля 2011 г.), где заявителем был медицинский работник учреждения по уходу за престарелыми людьми, Суд прямо указал на применение принципов защиты разоблачителя, установленных в своей практике, по отношению к работникам частного сектора. Таким образом, Европейский Суд не разделяет разоблачителей служебной информации по признаку принадлежности к государственным или частным структурам, обе категории лиц обладают равной степенью защиты.

Суд придерживается следующих критериев и/или принципов анализа для установления адекватной степени защиты: общественный интерес к информации преданной гласности, возможность заявителя

---

* SÂRCU Diana - Doctor în drept, conferențiar universitar, Universitatea de Stat din Moldova. (SARCU Diana - Doctor of law, Associate Professor, The Moldova State University; СЫРКУ Диана - Кандидат юридических наук, доцент, Молдавский государственный университет).

** NICA Alexandra - Masterandă, Facultatea de Drept, Universitatea de Stat din Moldova. (НИКА Александра - Юридический факультет, Молдавский государственный университет; NICA Alexandra - The Moldova State University).

использовать альтернативные каналы для predania информации гласности, подлинность обнародованной информации, вред причиненный работодателю, добросовестное поведение заявителя, суровость наложенного взыскания.

SPECIFIC FEATURES OF THE EUROPEAN COURT OF HUMAN RIGHTS CASE LAW IN CASES ON WHISTLE – BLOWING

The European Court of Human Rights developed a particular case – law in cases on whistle – blowing with reference to public and private sector servants and employees, including them in the category of art. 10 of the European Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms protection beneficiaries. The concept of whistle – blowing presumes disclosure of internal information received in confidence and/or secrecy of the employer by the employee of state or private institutions. In the European Court case – law it is a relative recent concept, the first judgment versus Moldova on protection of a state servant – head of the press department of the Prosecutor’s General office who furnished two compromising letters of the deputy speaker of the Parliament to a newspaper – was held in 2008 (Guja v. Moldova) and constituted a reversal of the Court case – law.

This phenomenon is characterized by the lack of most member states of the Council of Europe to have comprehensive laws for the protection of whistle-blowers, though many have rules covering different aspects of whistle-blowing in their laws governing employment relations, criminal procedures, media and specific anti-corruption measures. This is also the case of the Republic of Moldova, where a distinct legal base regulating the situation of whistle-blowers, their rights and duties, possible and compulsory guarantees to apply to them; as the protection measures for people affected by the disclosure does not exist. In the Resolution 1729 (2010) of the Council of Europe the Parliamentary Assembly invites all member states to review their legislation concerning the protection of whistle-blowers, keeping in mind some guiding principles directed to adoption and development of codified rules to protect whistle-blowers, appropriate protection against accusations made in bad faith, proper investigation of disclosed problems, settlement of making use of internal and external whistle – blowing channels, as well as regulation of other aspects of the phenomenon. This Resolution naturally vises the Republic of Moldova. But we should underline the inexistence of a full and multilateral analysis of whistle – blowing in our country, it leading to a long perspective of European standards’ implementation and results’ obtainment.

In Guja case the European Court formulated 6 basic criteria and/or principles of a complex analysis in order to establish the correct level of a whistler-blower’s protection. Until recently these principles were applied mutatis mutandis to the whistle – blowing cases in private sector. In the judgment on Heinisch v. Germany case (from 21 July 2011), where the applicant was a geriatric nurse of an institution of the elderly care and assistance; the Court expressly stipulated the application of whistler-blower’s protection principles of its case – law to the employees of the private area. So, the European Court makes not a distinction between whistler-blowers because of their public or private workplace, both categories enjoying the same level of protection.

The Court settles its ration on the following criteria and/or principles in order to determine the adequate level of protection guaranteed by the art.10: the public interest in the disclosed information, the possibility of the applicant to have alternative channels for making the disclosure, the authenticity of the disclosed information, the detriment to the employer, action of the applicant in good faith, the severity of the sanction.

Curtea Europeană a Drepturilor Omului (în continuare Curtea sau Înalta Curte) a dezvoltat o jurisprudență particulară în legătură cu situațiile de dezvăluire a informațiilor de către angajați sau salariați, aceștia din urmă dobândind protecția oferită de articolul 10 al Convenției Europene pentru Apărarea Drepturilor Omului și a Libertăților Fundamentale (în continuare Convenția)⁵⁶, care protejează în primul său paragraf libertatea de exprimare: „Orice persoană are dreptul la exprimare. Acest drept cuprinde libertatea de opinie și libertatea de a primi sau de a comunica informații ori idei fără autoritățile publice și fără a ține seama se frontieră (...)”. Al doilea paragraf limitează exercitarea absolută a acestei libertăți în situații prevăzute de lege și necesare într-o societate democratică pentru atingerea unor scopuri legitime: „Exercitarea acestor libertăți ce comportă îndatoriri și responsabilități poate fi supusă unor formalități, condiții, restrângeri sau sancțiuni prevăzute de lege, care constituie măsuri necesare, într-o societate democratică, pentru securitatea națională, integritatea teritorială sau siguranța publică, apărarea ordinii și prevenirea infracțiunilor, protecția sănătății sau a moralei, protecția reputației sau a drepturilor altora,

⁵⁶ Convenția Europeană a Drepturilor Omului din 4 noiembrie 1950 [On-line]: http://www.echr.coe.int/NR/rdonlyres/E7126929-2E4A-43FB-91A3-B2B4F4D66BEC/0/ROU_CONV.pdf (vizitat 20.08.2011).

pentru a împiedica divulgarea de informații confidențiale sau pentru a garanta autoritatea și imparțialitatea puterii judecătorești.”

Conceptul de „*whistle - blowing*” presupune dezvăluirea publicului larg a informațiilor confidențiale și/sau secrete de către salariați sau angajați ai diverselor instituții publice și private.

În practica Înaltei Curți acest concept este relativ nou, prima speță cu care a fost sesizată Curtea contra Moldovei întru protecția denunțătorilor informațiilor interne dezvăluite în mod public cu referire la funcționari publici a fost soluționată în 2008 (*Guja c. Moldovei*) și a constituit în substanță un reviriment jurisprudențial. Curtea a specificat că: “nu a examinat cauze în care un funcționar a dezvăluit, în mod public, informații interne. În această măsură, această cauză ridică o chestiune nouă...”⁵⁷.

În general, majoritatea statelor Consiliului Europei nu dispun de prevederi clare pentru protecția denunțătorilor, deși legislațiile multor din ele conțin norme care reglementează diverse aspecte de *whistle - blowing* în raporturi de muncă, proceduri de anchetă, norme vizând mass - media și măsuri de anti - corupție⁵⁸.

Ținem să remarcăm că acesta este și cazul Republicii Moldova, unde nu există o legislație distinctă care să reglementeze situația denunțătorilor de informații de serviciu, să stabilească drepturi și obligații pentru această categorie particulară de persoane, să le ofere garanții sau să le stabilească măsuri de protecție; precum și să asigure protecția drepturilor altor persoane cărora li se aduce atingere prin *whistle - blowing*.

În Rezoluția 1729 (2010) a Consiliului Europei, Adunarea Parlamentară a CE invită toate statele membre să-și revadă propria legislație referitoare la protecția denunțătorilor, ținând cont de anumite principii diriguitoare și anume:

- Legislația reglementând *whistle - blowing* trebuie să fie clară. Conceptul denunțărilor protejate trebuie să includă toate mesajele, denunțate cu bună-credință, vizând diferite categorii de acte ilicite, respectiv toate încălcările grave ale drepturilor omului care afectează sau pun în pericol viața, sănătatea, libertatea sau oricare alte interese legitime ale indivizilor în calitate de subiecți ai administrației publice sau contribuabili, acționari, angajați sau clienți ai întreprinderilor private.

- Legislația trebuie să vizeze denunțătorii de informații interne din sectoarele public și privat, incluzând membrii forțelor armate și a serviciilor speciale.

- Legislația trebuie să fie codificată, conținând reglementări relevante din diferite domenii ale dreptului, precum dreptul muncii (în special protecția împotriva concedierilor injuste sau altor forme de presiuni la serviciu), dreptul penal și procesual penal (protecția împotriva stabilirii pedepselor penale pentru defăimare sau divulgări de secrete de stat sau comerciale și protecția martorilor), dreptul mass-mediei (în special vizând protecția surselor jurnalistice), măsuri specifice de anti-corupție (precum cele prevăzute de Convenția civilă asupra corupției a Consiliului Europei – STE No. 174).

- Legislația referitoare la *whistle - blowing* trebuie să se focalizeze pe promovarea unei alternative sigure a tăcerii.

- Legislația trebuie să stabilească stimulări potrivite pentru factorii de decizie de stat și privați și să implementeze în interior proceduri vizând *whistle - blowing* care să asigure că: dezvăluirile care țin de probleme posibile se investighează în modul convenit și informația relevantă ajunge la conducătorul superior în termeni potriviți, trecând peste ierarhia obișnuită dacă este necesar, identitatea denunțătorului este dezvăluită doar cu acordul său sau în scopul prevenirii unei amenințări grave și eminente interesului public, legislația protejează pe orice persoană care utilizează canale interne pentru a denunța cu bună-credință cauze de presiune la serviciu (concedieri injuste, hărțuiri sau oricare alt tip de tratament punitiv sau discriminator). În cazul în care canalele interne lipsesc, nu funcționează adecvat sau în mod rezonabil sunt considerate a nu funcționa adecvat dată fiind natura problemei ridicate de denunțător, se prescrie

⁵⁷ *Guja contra Moldovei*, hotărâre din 12 februarie 2008, paragraf 72. [On-line]: <http://cmiskp.echr.coe.int/tkp197/portal.asp?sessionId=76267052&skin=hudoc-fr&action=request>, (vizitat 20.08.2011).

⁵⁸ Rezoluția 1729 (2010) a Consiliului Europei Protection of „whistle - blowers”, disponibilă pe site oficial al Adunării Parlamentare a Consiliului Europei, art. 4. [On-line]: <http://assembly.coe.int/Main.asp?link=/Documents/AdoptedText/ta10/EREC1916.htm> (vizitat 20.08.2011).

protecția surselor externe, incluzând mass-media. Oricare informator se consideră a fi acționat cu bună-credință dacă avea motive rezonabile să creadă că informația dezvăluită a fost veridică, chiar dacă mai târziu se stabilește că situația este alta, dar se dovedește că persoana nu a urmărit careva scop ilegal sau non-etic.

- Legislația pertinentă trebuie să prevadă denunțatorilor de bună-credință protecție certă împotriva oricărei forme de presiuni printr-un mecanism coercitiv de investigare a plângerilor denunțatorului și de stabilire a unor măsuri de corectare a situației pentru angajator, inclusiv adoptarea de măsuri provizorii până la pronunțarea hotărârii, precum și plata de despăgubiri dacă efectele presiunilor nu pot fi eliminate în mod rezonabil. De asemenea trebuie prevăzute în lege consecințe negative pentru acei care exercită presiuni asupra denunțatorilor prin acordarea posibilității înaintării acțiunii reconvenționale întru demiterea lor sau sancționarea în oricare alt mod.

- Cadrul legal instituțional referitor la *whistle – blowing* trebuie să prevadă pedeapsa pentru acuzații făcute cu rea-credință.

- Prevederile referitoare la sarcina probațiunii trebuie să instituie obligația angajatorului să prezinte probe pertinente că măsurile negative luate față de denunțator nu au fost cauzate de dezvăluirile acestuia.

- Implementarea și impactul legislației referitoare la protecția efectivă a denunțatorilor trebuie să fie supravegheate și evaluate la intervale rezonabile de instituții independente⁵⁹.

Cadrul legal respectiv îndreptat spre dezvoltare și adoptare, precum și asigurare, supraveghere, control, coerciție și remediere în domeniul protecției denunțatorilor de informații interne propus statelor – membre ale Consiliului Europei – se referă în mod natural și la Republica Moldova, care de rând cu altele trebuie să atingă aceste obiective propuse. Cu toate acestea, din cauza lipsei unei cercetări adecvate și complexe a fenomenului de *whistle - blowing* în țara noastră suntem de părere că procesul implementării standardelor europene va fi unul de durată și rezultatele concrete ale protecției denunțatorilor nu vor fi văzute decât într-o perspectivă îndelungată.

Pe de altă parte, este de remarcat faptul că protecția denunțatorilor la nivelul Republicii Moldova, în prim plan, se referă la protecția persoanelor din domeniul public, grație situației politice în care ne aflăm, și doar în plan secund se referă la protecția persoanelor, care dezvăluie informații interne comerciale, atât din cauza lipsei de companii mari purtătoare de asemenea secrete comerciale interne, cât și a unui precedent judiciar practic inexistent în domeniul respectiv.

Totuși abordarea particulară a denunțatorilor de informații de serviciu confidențiale se configurează ca un fenomen relativ nou, accelerând în ultima perioadă atât la nivel de societate internă, cât și internațională, fiind inspirat, dar și îndreptat în mod special spre combaterea corupției la nivel de state și de comunitate internațională.

Amintim că imboldul dezvoltării practicii Înaltei Curți în domeniul *whistle – blowing* a fost dat anume de statul nostru și că în speța *Guja c. Moldovei* a statuat Marea Cameră, pronunțând hotărârea cu unanimitate de voturi. În această cauză, Curtea pentru prima dată a examinat o situație când un funcționar public, angajat al Procuraturii Generale, a denunțat o încălcare a articolului 10 pentru faptul că a fost concediat din motive că a divulgat presei informații confidențiale. Este clar de la sine că Înalta Curte analizează minuțios fiecare detaliu în spețele vizând dezvăluiri de informații confidențiale la adoptarea raționamentului final. O asemenea analiză se fundamentează pe evaluarea mai multor criterii certe care permit atât stabilirea corectă a situației faptice, cât și formulare de concluzii juste.

Regula generală se deduce din sintagma: “Curtea consideră că semnalarea de către un funcționar public sau un angajat din sectorul public a unui comportament ilegal sau a unei infracțiuni la locul de muncă ar trebui, în anumite circumstanțe, să se bucure de protecție. Acest lucru ar putea fi cerut atunci când angajatul sau funcționarul public în cauză este singura persoană sau face parte dintr-o categorie mică de persoane care cunoaște ceea ce se întâmplă la serviciu și este, astfel, cea mai bine plasată să acționeze în interesul public prin alertarea angajatorului sau a publicului larg”⁶⁰. Regula enunțată se aplica până recent *mutatis mutandis* și spețelor eventuale vizând domeniul respectiv, dar cu referință la sectorul privat.

⁵⁹ Ibidem, art. 6 paragrafe 1, 2, 3, 4.

⁶⁰ *Guja contra Moldovei*, precitată, paragraf 72.

Speța *Heinisch contra Germaniei* (hotărârea din 21 iulie 2011) s-a referit la protecția denunțatorului de informații din sectorul instituțiilor medicale, reclamanta, infirmieră, fiind angajata unei societăți specializate pe îngrijirea medicală și asistență acordată persoanelor în vârstă, acționarul majoritar al societății fiind Landul Berlinului – unitate administrativ-teritorială. Înalta Curte s-a condus de principii și reguli de raționament în stabilirea protecției și gradului acesteia identice cu cele referitoare la sectorul public. Mai mult ca atât, Înalta Curte a statuat: „Curtea reiterează că angajații au față de angajator obligația de loialitate, reticență și discreție... Dacă o asemenea obligație de loialitate poate fi cerută față de funcționari publici și angajații sectorului public, făcând comparație cu raporturile de muncă de drept privat, Curtea găsește fără îndoială această obligație fiind o trăsătură caracteristică a raporturilor private. Deci Curtea se alătură opiniei Guvernului că principiile și criteriile stabilite în jurisprudența Curții cu referire la estimarea libertății de exprimare a angajatului în semnalarea unei conduite ilegale sau infracțiuni vizând angajatorul cu protecția reputației și intereselor comerciale ale celui din urmă de asemenea sunt aplicabile și speței în cauză”⁶¹.

Prin urmare, Înalta Curte nu face careva diferențiere în acordare de protecție denunțătorilor informațiilor din sectorul privat în comparație cu cei din sectorul public, ambele categorii beneficiind de un grad egal de protecție, limitele protecției deja stabilindu-se pentru fiecare caz separat grație situației faptice unice.

În general în definitivarea raționamentului pentru spețe de *whistle – blowing* Curtea se conduce de cele 6 criterii și principii enunțate în speța *Guja* indiferent de elementele calitative sau cantitative ale speței. Criteriile și/sau principiile care urmează a fi analizate în soluționarea unei spețe de dezvăluire a informațiilor interne de către angajați sunt:

1) **Interesul public în informația dezvăluită**

La stabilirea proporționalității unei ingerințe în libertatea de exprimare trebuie de atras o deosebită atenție interesului public față de informația dezvăluită, căci dezbaterile cu privire la chestiuni de interes public se bucură de o protecție particulară sporită, marja de apreciere a statului prevăzută de art. 10 paragraf 2 fiind restrânsă în ceea ce privește restricționarea dezbaterilor cu privire la asemenea chestiuni.

În speța *Guja* Înalta Curte a statuat că separația puterilor, comportamentul necorespunzător al unui politician de rang înalt și atitudinea Guvernului față de brutalitatea poliției fără îndoială constituie chestiuni foarte importante într-o societate democratică despre care publicul are un interes legitim de a fi informat ⁶². În speța *Heinisch*, spre comparație, Înalta Curte a statuat că deficiențele în tratamentul pacienților vârstnici din instituțiile de îngrijire prezintă un interes public deosebit grație numărului crescând de populație vârstnică, poziției vulnerabile a pacienților respectivi, precum și prevenirii unor abuzuri posibile în această sferă⁶³.

Concluzionăm că în abordarea criteriului respectiv Înalta Curte dezbate caracterul obiectiv de importanță a informației dezvăluite pentru membrii societății în general, precum și pentru unele categorii de persoane care se bucură de un tratament special din partea societății și/sau statului.

2) **Posibilitatea reclamantului de a dispune de mijloace alternative pentru a face dezvăluirea**

În lumina obligației de discreție pe care o datorează angajații, dezvăluirea trebuie făcută în primul rând superiorului sau altei autorități sau instituții competente. Doar în situația când acest lucru este imposibil sau în mod clar nerezonabil, mesajul ar putea, ca o ultimă opțiune, să fie dezvăluită publicului larg. Deci trebuie estimată existența reală a mijloacelor efective în remediarea ilegalității care este denunțată.

Spre exemplu, în speța *Guja* Curtea a decis că datorită circumstanțelor existente, și anume lipsei de prevederi normative cu privire la raportarea iregularităților de către angajați, statutul persoanei vizate de dezvăluire – vicepreședinte al Parlamentului și cunoașterii informației de superiorul reclamantului –

⁶¹ *Heinisch contra Germaniei*, hotărâre din 21 iulie 2011, disponibilă pe site oficial al Curții, paragraf 64. [On-line]: <http://cmiskp.echr.coe.int/tkp197/view.asp?item=1&portal=hbkm&action=html&highlight=28274/08%20%7C%20Heinisch%20%7C%20v.%20%7C%20Germany&sessionid=76172075&skin=hudoc-en> (vizitat 20.08.2011).

⁶² *Guja contra Moldovei*, precitată, paragraf 88.

⁶³ *Heinisch contra Germaniei*, precitată, paragraf 71.

procurorul general; dezvăluirea externă, chiar și unui ziar, putea fi justificată⁶⁴. În speța *Heinisch* Curtea a concluzionat că în circumstanțele utilizării de către reclamantă a mijloacelor interne de raportare, informării instituțiilor de control din domeniul îngrijirii persoanelor în vârstă, neameliorării în nici un fel a situației existente raportate, precum și inexistenței unei baze legislative în investigarea plângerilor denunțatorilor și a adoptării de măsuri corective pentru angajatori în Germania; recurgerea la mijloace externe și anume formulare de plângere în pornirea urmăririi penale poate fi justificată⁶⁵.

Concluzionăm că vizavi de criteriul enunțat Înalta Curte analizează existența reală a căilor de raportare a iregularităților la nivel intern, precum și rezonabilitatea utilizării unor asemenea căi ca denunțarea, dar și opțiunea și corectitudinea recurgerii la mijloace externe, inclusiv mass – media.

3) Autenticitatea informației dezvăluite

Vizavi de autenticitatea informației, se prescrie obligația pozitivă a statului a statelor de a adopta măsuri în scopul reacționării corespunzătoare și fără exces la acuzațiile defăimătoare lipsite de temei sau formulate cu rea-credință. În plus, nu trebuie de uitat că libertatea de exprimare presupune îndatoriri și responsabilități. Orice persoană care decide să dezvăluie informații trebuie să verifice atent, în măsura posibilității, corectitudinea și veridicitatea acestora.

În speța *Guja*, Curtea a subliniat acordul părților vizavi de scrisorile transmise ziarului ca conținând informații care corespund adevărului⁶⁶. În acest context, Înalta Curte nu găsește necesar de a pune în dezbatere autenticitatea informației dacă aceasta nu este contestată de părți, acordându-i puterea lucrului judecat.

În speța *Heinisch* Curtea a statuat că insuficiența probelor cu care s-au confruntat organele de anchetă în investigarea plângerii reclamantei poate să se datoreze fricii acesteia de a suferi în continuare presiuni din partea angajatorului, precum și unei asemenea frici din partea unor martori adiționali. Curtea a luat în considerație că în motivarea plângerii procuraturii reclamanta a indicat trei persoane care au depus mărturii. În plus, Curtea a subliniat că insuficiența materialului probatoriu nu semnifică într-un mod obligatoriu lipsa bazei faptice a pretențiilor sau nereseriozitatea reclamantului⁶⁷.

Ajungem la concluzia că Înalta Curte, dezbătând criteriul în cauză, statuează asupra 2 fațete: autenticitatea faptică a informației dezvăluite și încrederea denunțatorului în caracterul autentic al informației (obligatorie fiind verificarea atentă a acestei informații în măsura posibilității reale).

4) Detrimentul adus angajatorului

Întru aprecierea multilaterală a situației trebuie să fie evaluat prejudiciul adus angajatorului, iar dacă există un astfel de prejudiciu prin dezvăluirea informației interne, care este coraportul între prejudiciul adus și interesul public vizat prin dezvăluire. În context, de asemenea trebuie evaluate și caracteristicile relevante ale angajatorului: instituție publică sau privată, categoria instituției, locul și ponderea în societate, specificul activității ei, beneficiarii instituției etc. Inclusiv trebuie estimată natura detrimentului: potențial/real, prezent/viitor sau dacă se răsfârâge și asupra situațiilor din trecut.

În speța *Guja* Curtea a considerat că interesul public de a fi dezvăluite informații despre presiuni necorespunzătoare și ilegalități în cadrul procuraturii este atât de important într-o societate democratică, încât el a prevalat asupra interesului de a menține încrederea publică în Procuratura Generală⁶⁸. În speța *Heinisch* Curtea a considerat că interesul public despre neajunsurile sistemului de îngrijire instituțională a persoanelor în vârstă este atât de important într-o societate democrată, încât prevalează asupra interesului de protecție a reputației profesionale a instituției respective⁶⁹.

Deducem deci că în evaluarea criteriului respectiv Înalta Curte se pronunță atât asupra prejudiciului real suferit de angajator, cât și asupra coraportului între interesul particular al angajatorului și interesul general al societății.

5) Acționarea reclamantului cu bună-credință

⁶⁴ *Guja contra Moldovei*, precitată, paragrafele 80-84.

⁶⁵ *Heinisch contra Germaniei*, precitată, paragrafele 72 – 76.

⁶⁶ *Guja contra Moldovei*, precitată, paragraf 89.

⁶⁷ *Heinisch contra Germaniei*, precitată, paragrafele 82 – 87.

⁶⁸ *Guja contra Moldovei*, precitată, paragraf 91.

⁶⁹ *Heinisch contra Germaniei*, precitată, paragraf 90.

Motivele de care se conduce angajatul care dezvăluie informația internă este un alt criteriu care trebuie evaluat în acordarea protecției pentru *whistle – blowing*. O acțiune motivată de o acuzație personală, un antagonism personal sau legată de așteptarea unui avantaj personal, inclusiv de câștig pecuniar, nu ar justifica un nivel deosebit de protecție.

În speța *Guja*, Curtea a decis că motivele reclamantului au fost acelea declarate de el, și anume lupta împotriva corupției și a traficului de influență⁷⁰. Asemenea motive deci au implicat un grad înalt de protecție garantate de Convenție. Spre comparație, în decizia de admisibilitate *Haseldine contra Regatului Unit*, fosta Comisie Europeană a Drepturilor Omului a statuat că reclamantul a fost preocupat de dezvăluirea publicului larg a nemulțumirilor sale personale și nu de dorință de a-și exprima opiniile⁷¹. Prin urmare reclamantul a urmărit un scop în perspectiva obținerii unui avantaj personal. Estimarea criteriului respectiv, alături de altele, în urma unei analize multilaterale și complexe, a condus Comisia la constatarea inadmisibilității acestei cereri.

În general la estimarea acestui criteriu Înalta Curte este interesată în stabilirea corectă a laturii subiective a faptei denunțatorului, descoperind atitudinea psihologică, motivele și scopurile acestuia.

6) Severitatea sancțiunii

În legătura cu stabilirea gradului adecvat de protecție pentru denunțatorul de informații interne este necesară o analiză atentă a sancțiunii impuse, tipului ei, gradului de severitate, luării în considerație a posibilelor circumstanțe atenuante, precum și a consecințelor sancțiunii.

În speța *Guja*, Curtea a statuat că reclamantului i-a fost aplicată cea mai severă sancțiune posibilă, deși autoritățile puteau să aplice o pedeapsă mai puțin aspră, ele au decis demiterea. O astfel de sancțiune nu doar a avut repercusiuni negative asupra carierei reclamantului, dar a putut, de asemenea, să ducă la descurajarea altor angajați în raportarea de comportament ilegal, nu doar cu referire la funcționari publici⁷². În speța *Heinisch*, Curtea de asemenea s-a pronunțat asupra severității acțiunii de concediere, considerând-o disproporționat de aspră⁷³.

Precizăm că în abordarea celui din urmă criteriu, Înalta Curte analizează sancțiunea impusă prin prismă calitativă și cantitativă: scopul sancțiunii, gradul de severitate, consecințele ei, categoria tipologică a acesteia, proporționalitatea ei.

Analiza coerentă, amplă și fundamentată a tuturor acestor 6 criterii și/sau principii pe care le aplică Curtea la soluționarea de spețe pe dezvăluirea informațiilor interne de către angajați permite a stabili gradul corect și adecvat de protecție acordată de articolul 10 acestei categorii particulare de destinatari ai protecției libertății de exprimare (denunțatori de informații) și a definitiva limitele acestei protecții particulare.

Amintim că jurisprudența Curții Europene a Drepturilor Omului în ansamblul său (incluzând și *whistle – blowing*) constituie un aquis important pentru statele-părți la Convenție, aquis căruia ar trebui să se conformeze legislațiile lor. Și Republica Moldova nu constituie o excepție în această privință.

În general cauzele de *whistle – blowing* se caracterizează printr-o complexitate sporită, melanj al diverselor interese invocate adesea contradictorii, termene lungi de configurare a speței în procedura prejudiciară (cu referire la Curte). În plus, fenomenul de *whistle – blowing* este unul relativ nou atât pentru societățile interne și jurisprudența instanțelor interne, cât și pentru jurisprudența instanțelor internaționale.

Accelerarea în definitivarea unei baze legale la nivel interstatal cu referire la *whistle – blowing*, precum și prescrierea formării unui cadru juridic intern pentru fiecare stat distinct se datorează dezvoltării fenomenului în cauză, precum și a constatării tot mai multor cazuri de denunțări de informații interne. Necesitatea deja imperioasă de a stabili unele reguli certe în tratamentul persoanelor care denunță informații interne, precum și în protecția acestora catalizează definitivarea bazei legale și în țara noastră. Totuși însă ținem să remarcăm că deși Republica Moldova a fost primul stat condamnat la Curte în

⁷⁰ *Guja contra Moldovei*, precitată, paragrafele 92-94.

⁷¹ *Haseldine contra Regatului Unit*, decizia de admisibilitate din 13 mai 1992, disponibilă pe site oficial al Curții. [Online]: <http://cmiskp.echr.coe.int/tkp197/portal.asp?sessionId=76215442&skin=hudoc-en&action=request> (vizitat 21.08.2011).

⁷² *Guja contra Moldovei*, precitată, paragraf 95.

⁷³ *Heinisch contra Germaniei*, precitată, paragrafe 91-92.

legătură cu dezvăluirea informațiilor interne de către un funcționar public, frecvența cazurilor de *whistle – blowing* la noi este mai redusă decât în alte state ale Consiliului Europei.

Definitivând specificul jurisprudenței Înaltei Curți vizând fenomenul de *whistle – blowing* ținem să accentuăm că instanța a încurajat situațiile de dezvăluire a informațiilor interne în țara noastră direcționate spre publicitatea ilegalităților de orice gen care afectează ordinea publică, scoaterea la iveală a cazurilor de corupere și trafic de influență, publicitatea situațiilor de imixtiune în înfăptuirea justiției – toate acestea în scopul promovării democrației, edificării statului de drept, separației efective a puterilor în stat, respectării *de facto* a drepturilor și libertăților omului consacrate de Convenție.

Bibliografie:

1. Convenția Europeană a Drepturilor Omului din 4 noiembrie 1950 [On-line]: http://www.echr.coe.int/NR/rdonlyres/E7126929-2E4A-43FB-91A3-B2B4F4D66BEC/0/ROU_CONV.pdf (vizitat la 20.08.2011).
2. Speța *Guja contra Moldovei*, hotărâre din 12 februarie 2008 [On-line]: <http://cmiskp.echr.coe.int/tkp197/portal.asp?sessionId=76267052&skin=hudoc-fr&action=request>, (vizitat la 20.08.2011).
3. Rezoluția 1729 (2010) a Consiliului Europei Protection of „whistle - blowers”, disponibilă pe site oficial al Adunării Parlamentare a Consiliului Europei, art. 4. [On-line]: <http://assembly.coe.int/Main.asp?link=/Documents/AdoptedText/ta10/EREC1916.htm> (vizitat la 20.08.2011).
4. Speța *Heinisch contra Germaniei*, hotărâre din 21 iulie 2011, disponibilă pe site oficial al Curții, [On-line]: <http://cmiskp.echr.coe.int/tkp197/view.asp?item=1&portal=hbkm&action=html&highlight=28274/08%20%7C%20Heinisch%20%7C%20v.%20%7C%20Germany&sessionId=76172075&skin=hudoc-en> (vizitat la 20.08.2011).
5. Speța *Haseldine contra Regatului Unit*, decizia de admisibilitate din 13 mai 1992, disponibilă pe site oficial al Curții. [On-line]: <http://cmiskp.echr.coe.int/tkp197/portal.asp?sessionId=76215442&skin=hudoc-en&action=request> (vizitat 21.08.2011).

Copyright© Diana SÂRCU, Alexandra NICA, 2011.

EVOLUȚIA ISTORICĂ A INSTITUȚIEI PROTECȚIEI INTERNAȚIONALE A DREPTURILOR COPILULUI ÎN CONTEXTUL DREPTULUI INTERNAȚIONAL AL DREPTURILOR OMULUI

ȚARĂLUNGĂ Victoria *

ИСТОРИЧЕСКОЕ РАЗВИТИЕ ИНСТИТУТА МЕЖДУНАРОДНОЙ ЗАЩИТЫ ПРАВ РЕБЕНКА В КОНТЕКСТЕ МЕЖДУНАРОДНОГО ПРАВА ПРАВ ЧЕЛОВЕКА

В данной статье автор анализирует возникновение и исторический процесс развития института международной защиты прав ребенка в контексте международного права прав человека. Во многих странах дети становятся жертвами неграмотности, наркомании, проституции, коммерческой торговли людьми, и даже авторы террористических актов, многие из них исходя из богатых стран. Все это подчеркивает важность и своевременность международного сотрудничества по защите детей, которая охватывает практически все аспекты, от которых зависит здоровое развитие и подготовка детей к их гармоничной интеграции в общество.

Выделение прав детей в отдельных сферах человеческой общественной деятельности происходило в течение нескольких веков после появления «прав человека». На протяжении всей истории, ребенок рассматривался как немое «приложение» семьи, а это означает автоматическое идентификация с личностью родителей или лиц, их заменяющих со всеми вытекающими из этого последствиями.

Таким образом, реализация прав социальной группы, а именно детей, и стремление создания активного механизма защиты наиболее уязвимых членов общества привели к необходимости выделить права детей в отдельную категорию. Институт международной защиты прав ребенка, как свод международных норм, регулирующих сотрудничество государств в обеспечении и защите прав ребенка во всех сферах жизни, является частью международной защиты прав человека.

Общий интерес, который сейчас поднимает вопрос о правах ребенка является неоспоримым признанием сложности и оригинальности этого института, и что он непосредственно затрагивает приблизительно одну треть земного шара.

HISTORICAL DEVELOPMENT OF THE INTERNATIONAL INSTITUTE FOR CHILD RIGHTS IN THE CONTEXT OF INTERNATIONAL HUMAN RIGHTS LAW

In this article the author makes an analysis of the emergence and historical development process of the institution of international protection of child rights in the context of international human rights law. Highlighting children's rights in a separate sphere of human social activity took place over several centuries of the emergence of "human rights". Throughout history, the child was regarded as "an dumb appendix" of the family, meaning automatic identification with the personality of the parents or persons replacing them with all the consequences arising from this. Thus, realization of rights of a social group, namely children, and the tend to create an active mechanism to protect the most vulnerable members of society led to the need to highlight children's rights in a separate category.

---

* ȚARĂLUNGĂ Victoria - Doctor în drept, cercetător științific, Institutul de Istorie, Stat și Drept al Academiei de Științe a Moldovei. (ЦАРЭЛУНГЭ Виктория - Кандидат юридических наук, научный сотрудник, Институт истории, государства и права Академии наук Молдовы; TSARALUNGA Victoria - Doctor of law, scientific researcher, Institute of History, State and Law, Academy of Sciences of Moldova).

International protection of child rights institution as a set of international rules governing the collaboration states in securing and protection of child rights in all spheres of life is a part of the international protection of human rights, developing the same time in its context.

General interest which it now raises the issue of child rights is an undeniable recognition of the complexity and originality of this institution, and that it directly affects about one third of the globe.

Problema drepturilor omului ocupă un loc proeminent în cadrul acțiunii politice a statelor, cât și al unor importante organisme și reuniuni internaționale, devenind, în zilele noastre, un subiect de cea mai largă circulație. Individul beneficiază doar de acele drepturi care sunt prevăzute în legislația națională a statului. Scopul protecției internaționale a drepturilor omului constă în determinarea statului la o asemenea protecție prin folosirea procedurilor și mijloacelor specifice dreptului internațional⁷⁴.

Protecția internațională a drepturilor copilului constituie o parte componentă a protecției internaționale a drepturilor omului, acestea aplicându-se practic toate dispozițiile ramurii respective. Totodată, evidențierea problemelor privind drepturile copilului într-o instituție separată în cadrul protecției internaționale a drepturilor omului este provocată, în primul rând de așa cauze obiective ca:

- în rezultatul unui șir de condiții istorice statutul social al copiilor este mai redus decât cel al adulților și protecția internațională a drepturilor copiilor este orientată spre asigurarea acestora a unor drepturi și posibilități egale;
- în virtutea imaturității fizice și mentale, copilul are nevoie de acordarea unor drepturi speciale și a unei protecții suplimentare.

Actualmente, copilul este în centrul tuturor precauțiilor și locul lui în societate nu este contestat. Desigur această situație nu a fost în permanență astfel, deoarece pe parcursul a mii de ani poziția copilului nu era deloc conturată, el fiind, practic, invizibil în calitate de individ. Din punctul de vedere al grijii și ocrotirii istoria copilăriei este un coșmar din care abia am început să ne trezim. Cu cât ne întoarcem mai mult în istorie, cu atât este mai scăzut nivelul de îngrijire acordat copilului, cu atât mai mare este probabilitatea că aceștia au fost uciși, abandonați, maltratați și abuzați sexual.

Astfel, unele reglementări cu privire la situația copilului născut în căsătorie le găsim în *Codex Hammurapi*: copilul, a cărui mamă este liberă, are calitatea de om liber, cel născut dintr-o mamă sclavă și tată liber capătă calitatea de dezrobit deplin la moartea tatălui său, iar când este procreat din părinți sclavi are calitatea tot de sclav. Anterior Legii lui Hammurapi, copilul putea fi izgonit fără nici o formalitate; Codul lui Hammurapi limitează acest drept doar la cazuri grave și numai cu aprobarea judecătorului⁷⁵.

Cu toate acestea, în perioada antică, în Egipt au fost create atât școli pentru copii, cât și primul manual școlar - "*kémit-ul*", iar în Mesopotamia a fost creat cel mai vechi scris din lume, cu scopul de a fi predat copiilor⁷⁶. Aceasta semnifică că soarta copiilor preocupa societatea, acest lucru, totuși, neoferindu-ne prea multe informații privitor la statutul acestora.

Primele informații utile despre statutul copilului le găsim în antichitatea greacă și romană, iar pentru a fi mai expliciti vom spune că *acesta nu exista în calitate de individ*. Copilul era considerat a fi „om în miniatură”, lipsit de cuvânt (copil - *infant* (latină) = cel care nu vorbește), care nu putea să se lipsească de ajutorul altora, deoarece depindea completamente de adulți. Dependența era de așa un grad, încât viața sa nu constituia un lucru sacru, amintindu-ne în acest sens de abandonul copilului permis de dreptul roman.

La greci căsătoria era o sursă a puterii părintești. La început, autoritatea părintească a tatălui era foarte mare, el având drept de viață și de moarte asupra copiilor, drept de a-și vinde copiii în sclavie. După epoca lui Solon, puterea tatălui scade, rămânând doar dreptul de a recunoaște sau nu paternitatea și de a-l dezmoșteni în anumite cazuri.

Conform filosofilor greci, copilul nu este cu adevărat definit, el fiind conceput printr-o definiție negativă: cel care nu are cuvânt, cel care nu muncește, cel care nu este desăvârșit. Aristotel compară

⁷⁴ Талалаев А.Н. Международное право и современность. Москва: Наука, 1984, с. 23.

⁷⁵ Cușmir, L. Protecția drepturilor mamei și copilului în condițiile dezvoltării sociale stabile. Teză de doctor în drept. Chișinău, 2005, p. 31.

⁷⁶ Zermatten, J., L'intérêt supérieur de l'enfant: De l'Analyse Littérale à la Portée Philosophique. IDE, 2003, p. 22.

copilul cu un animal (deoarece acesta nu are libertatea de a acționa) folosind argumentul: „*Sufletul copilului nu diferă de cel al animalelor*”⁷⁷. Această ființă lipsită de posibilitatea de autodeterminare acționează impulsiv, sau, conform limbajului psihologic modern, prin puseu. Acest copil negat în existența sa juridică și căruia rolul de persoană nu-i este recunoscut, cu toate că el deține o existență fizică, evident nu poate fi tutelar de drepturi, nici să întrețină raporturi juridice cu alte persoane.

Copilul este încredințat bunăvoinței deținătorului puterii părintești, sau, altfel spus, atotputerniciei părintești. Aristotel indică că această autoritate este regală, nelimitată. Unica virtute care trebuie să-l îndrume pe tatăl nu este un raport de drept sau de protecție, dar „*philia*” (afecțiunea, emoția), afecțiune care face ca tatăl să-și iubească fiul, o virtute născută din dreptul natural și nu o obligație a tatălui, un fel de spirit de familie care unește membrii aceleiași linii. „*Philia*” conduce tatăl să vrea binele copilului său, acesta fiindu-i urmaș. Pentru fiu, de asemenea, obligația de a fi supus este naturală (nicidecum juridic fondată), deoarece tatăl i-a făcut cel mai frumos cadou: viața⁷⁸.

Într-un asemenea sistem, este cert că noțiunea de drepturi ale copilului nu doar că nu există, dar este și contrară conceptului de societate și celui de familie, deoarece statul nu intervine în familie, iar în aceasta prevalează autoritatea tatălui. Chiar și drepturile la îngrijirile de bază (alimentație, educație, asistență medicală) nu sunt garantate.

La romani căsătoria monogamă apare ca o formă de subjugare a femeii de către bărbat. Șeful familiei este numit, în scrierile timpului, *pater familias*, noțiune care evocă ideea de putere. În epoca veche această putere era nelimitată: *pater familias* putea să-i pedepsească, să-i vândă, să-i alunge din casa familială, să-i abandoneze ca pe niște lucruri nefolositoare, să-i căsătorească fără a-i întreba și chiar să-i omoare după ce, în prealabil, se consulta cu rudele mai apropiate, al căror aviz, însă, nu era pentru el obligatoriu. *Pater familias* este singurul proprietar al patrimoniului familial, unicul judecător și preot suprem al cultului familial ancestral. Cât privește copiii născuți din concubinaj, ei erau considerați nelegitimi. Pe vremea lui Iustinian situația acestor copii se îmbunătățește, ei dobândind dreptul la alimente și la moștenire⁷⁹.

În acea perioadă, interesul superior al copilului era înțeles ca fiind capacitatea de a-și conduce propria afacere și de a fi o parte a comunității. Din acest considerent, în baza obiceiurilor, *Pater familias* era obligat să dea fiilor săi așa - numitul *peculium*, bani pentru a-i ajuta să înceapă să lucreze independent⁸⁰. Pe lângă aceasta, când fiul unei familii vestite împlinea vârsta de 16 ani, el trebuia să participe la *res publica* (viața publică) și să înceapă să învețe politica și retorica⁸¹. Prin urmare, în dreptul roman găsim originile actualului și modernului principiu al participării copilului.

Dacă Creștinismul a transformat viziunea păgână a lumii, nu putem afirma că gândirea medievală a făcut să evolueze cu mult principiile dreptului familiei. Tot Evul Mediu a trăit aproape cu aceeași idee ca și Antichitatea, și poziția copilului nu a variat deloc. Copilul rămâne o ființă fără de personalitate proprie, aparține completament familiei și nu are cuvânt.

Pe parcursul Evului Mediu, era foarte frecvent abandonul copiilor și în interesul lor superior se considera a fi predarea acestora în îngrijirea Bisericii sau familiilor înstărite pentru a le sluji⁸².

Interesul superior al copilului era legat de mâncare și adăpost, aflându-se în corespondență directă cu cel care muncea.

Îndată ce copilul poate să se exprime, el este implicat în activitățile adulților, ocupă un loc lângă aceștia, și anume participă la activitățile profesionale ale bărbaților și ale femeilor (în dependență de sex), muncește. Este timpul când educația se face prin ucenicie, adică prin reproducerea gesturilor adulților. Se cunoaște prea bine exploatarea copiilor prin muncă, care, din păcate, a marcat toată această perioadă.

⁷⁷ Youf D. Penser les droits de l'enfant. Paris: PUF, 2002, p. 10.

⁷⁸ Zermatten J. L'intérêt supérieur de l'enfant : De l'Analyse Littérale à la Portée Philosophique. IDE, 2003, p. 23.

⁷⁹ Cușmir L. Protecția drepturilor mamei și copilului în condițiile dezvoltării sociale stabile. Teză de doctor în drept. Chișinău, 2005, p. 31.

⁸⁰ Riva Gapany P. The best interests of the child: a question of reflex. In: Children's Rights and the question of their application. Yangon Seminar. IDE, 2002, p.7.

⁸¹ Schmidlin B, Cannata C.A. Droit Privé Romain, Tome I, 1984, p. 55.

⁸² Nave-Herz, R. Eine historisch-soziologische Analyse zum Begriff Kindeswoh. In: Symposium interdisciplinaire, le bien de l'enfant en perspective. Université de Fribourg, mars 2002, p. 5.

Putem zice împreună cu Philippe Ariès că „...din fragedă copilărie, el devenea imediat un tânăr, fără a trece prin etapele adolescenței... care au devenit aspecte esențiale ale societăților dezvoltate”⁸³.

Iată de ce este firesc ca introducerea școlii obligatorii (sec. al XVII-lea) să schimbe această situație și să ducă la separarea copilului de adulți pentru o bună parte de timp (din momentul când el merge la școală, aproximativ la vârsta de 7 ani, vârstă la care el se poate lipsi de mamă sau de dădacă) . Școala substituie deci instruirea copilului prin imitația adulților.

Astfel, copiii ce vor frecventa școala și apoi colegiul vor constitui o nouă categorie de copii, situată între copilul care tace și adolescent. Această schimbare este esențială, deoarece există un corp de elevi pentru care va fi necesar de a găsi un loc, un statut, reguli, obligații și ... foarte puține drepturi. Doar dreptul de a fi instruit ar putea fi dedus din principiul școlii obligatorii, dar se știe prea bine câte secole vor trece pentru ca acest drept să fie respectat și aplicat.

Se poate afirma că școlarizarea a provocat în egală măsură o modificare a concepției familiei privitor la copilul devenit școlar sau care merge la colegiu. Philippe Ariès menționează că *“Familia a devenit locul de afecțiune necesar între soți și între părinți și copii, ceea ce nu exista înainte. Această afecțiune se exprimă mai întâi de toate prin șansa la educație ce a fost recunoscută. Manifestând acest sentiment cu totul nou, părinții se interesează de studiile copiilor lor și îi urmează cu ... bunăvoință”*⁸⁴.

La rândul său, familia începe să-și schimbe orientarea de a nu mai fi centrată pe activitatea tatălui și de a lua în considerație, nu interesul copilului în sensul modern al conceptului, dar existența și necesitățile proprii ale copilului.

Reamintirea termenului educație duce imediat la evocarea primului filosof - Jean-Jacques Rousseau care, la sfârșitul perioadei Iluminismului, a vorbit cu adevărat despre copil și despre locul acestuia în societate, grație educației. În opinia acestui filosof, omul, bun de la natură, a fost corupt de către civilizație; cum să-l tratăm? soluția vine de la educație scopul căreia este de a apropia omul de starea sa firească. Și anume aceasta trezește interes, deoarece în tot procesul educativ copilul trebuie tratat ca un copil, deci, este necesar de a respecta natura.

Natura l-a creat copil, nu adult, nici mic adult, și este necesar de a stimula personalitatea acestei ființe, apelând la metode naturale, ca observația și lecțiile despre lucruri. Anume în cartea sa despre educație „*Emil*”, Rousseau alege orientările determinante pentru viitorul statut al copilului, în special recunoașterea acestuia în calitate de copil și respectul libertății copilului⁸⁵.

Rousseau realizează deci o schimbare fundamentală în concepția copilului: de la una negativă (copilul este acel care nu este...), el propune o definiție pozitivă: copilul este un copil și nu un adult în miniatură.

Poziția copilului se modifică deci diametral, deoarece el „*nu trebuie considerat ca lipsă, nici redus la viitorul adultului pe care-l poartă în el, ci copilul trebuie să fie acceptat conform propriei structuri tipice vârstei sale, care are, în același timp, propria sa logică și o lume proprie*”⁸⁶. Aceasta atrage obligații față de copil: obligația de a-i respecta persoana așa cum este ea, datoria de a-l educa și datoria de a pregăti copilul să-și asume viitoarele responsabilități de cetățean.

Fără a crea drepturi subiective în sensul clasic al termenului, aceasta provoacă în toate cazurile obligații pentru părinți și stat. Încă nu este interesul copilului, dar este un interes foarte net pentru copil în ceea ce privește devenirea acestuia o ființă cu existență proprie.

Secolul al XIX-lea și prima jumătate a secolului XX sunt marcate de un interes serios față de copil, îndeosebi prin conștientizarea de către stat a obligației de a proteja copilul. Aceasta se evidențiază mai ales prin măsurile de protecție pe care națiunile le vor lua în privința muncii copilului: copii în mine, copii în torcătorii, copii în exploatații agricole, copii în fabrici și uzine.

Deoarece, cu începutul industrializării adulții au descoperit folosul brațului de muncă copilăresc, adeseori se puteau vedea copii chiar de la vârsta de 7 ani care lucrau mai mult de 10 ore pe zi.

⁸³ Ariès Ph. L'enfant et la vie familiale sous l'Ancien Régime. Seuil, Collection Histoire, 1973, p. 6.

⁸⁴ Ibidem, p. 8.

⁸⁵ Russ J. Philosophie. Les auteurs, les oeuvres. Paris: Bordas, Mémo, 2003, p. 227.

⁸⁶ Youf D. Penser les droits de l'enfant. Paris: PUF, 2002, p. 24.

Abia la începutul sec. XIX (Legea engleză din 1802) a fost promulgat primul instrument juridic de protecție a copilului și a trebuit de așteptat tocmai până în anii 70 ai sec. XX pentru ca Organizația Internațională a Muncii (OIM) să adopte prima Convenție internațională cu privire la munca copiilor.⁸⁷ Abia la începutul sec. XX (spre 1930) se trece la protecția sanitară obligatorie și mai ales la primele campanii de vaccinare.

Toată această perioadă este marcată îndeosebi din punctul de vedere al statutului copilului și al concepției despre el ca membru al unui corp, al „unei celule” conform expresiei consacrate, al familiei. Această familie își găsește legitimitatea în faptul că copilul este o ființă nedesăvârșită, fizic foarte fragilă (amintindu-ne de mortalitatea infantilă a epocii) și intelectual dependentă de adulți. Autoritatea șefului familiei este susținută de dispoziții legale, care îi permit fără nici o infrațiune să-și bage copilul încăpăținat la închisoare (art. 375 și 379 ale Codului lui Napoleon (în vigoare până în 1935)). E de menționat că ideile lui Rousseau doar au pregătit terenul, dar nu au dat încă copilului statutul dobândit tocmai la sfârșitul sec. XX.

Secolul al XX-lea a fost unul de afirmare progresivă a noului loc al copilului în societate și dacă se iau în considerație evenimentele istorice care au conturat istoria copilăriei, conștientizăm faptul că preocuparea de copil în calitate de persoană demnă de interes a crescut din ce în ce mai mult, până când au fost orientate politicile de educație, de asistență și cele economice spre copil și necesitățile sale, până la realizarea dorințelor sale.

Instituția protecției internaționale a drepturilor copilului ca un ansamblu de norme de drept internațional care reglementează colaborarea statelor privind asigurarea și protecția drepturilor copilului în toate sferile vieții, s-a format după cel de-al II-lea Război Mondial.

De la începutul sec. XX până în anul 1945 colaborarea internațională a statelor privind drepturile copiilor se exercita în trei direcții: lupta cu sclavia; problemele privind traficul de femei și copii, și reglementarea internațională a muncii copiilor și adolescenților. Convențiile adoptate⁸⁸ au reglementat problemele privind lupta cu traficul de copii, folosirea lor în scopul prostituției, precum și în problemele privind protecția maternității, a vârstei minime pentru angajarea copiilor la diverse munci. Colaborarea internațională din acea perioadă a atins doar unele aspecte ale statutului juridic al copilului. Statele nu și-au propus să elaboreze un document internațional universal care ar prevedea un catalog minim de drepturi ale copilului, precum și norme de natură să asigure aceste drepturi.

Istoria drepturilor copilului începe cu Janusz Korczak în Polonia⁸⁹. El a fost pediatru, considerat subversiv deoarece a îndrăznit să vorbească despre dragoste și respect. Cartea sa „*Cum să iubești un copil*” (1914) i-a adus atât celebritate, cât și o opoziție foarte solidă. Korczak scria: „*În loc să le permitem să ne judece ei înșiși, noi le impunem un respect orb pentru vârstă și experiență. Noi avem îndrăzneala să-i acuzăm pentru greșelile noastre*”⁹⁰.

Cea mai importantă lucrare a sa intitulată „*Dreptul Copilului la Respect*” (1929) reprezintă declarația drepturilor copilului, în spiritul lui Korczak, o operă cu adevărat revoluționară⁹¹. Astăzi putem ferm afirma că, Janusz Korczak a fost pionierul drepturilor copilului și că Convenția cu privire la drepturile copilului adoptată în 1989 în cadrul ONU, așa-numita „*magna carta a drepturilor copilului*”, ar putea fi considerată ca o moștenire directă a gândirii sale. Este greu de spus dacă Korczak a fost cu adevărat auzit în perioada interbelică. Cu toate acestea, tânăra Liga Națiunilor creată după primul masacru al sec. XX

⁸⁷ Convenția O.I.M. privind vârsta minimă de încadrare în muncă nr.138/1973 din 26.06.1973. În: Ghid de aplicare practică a Convenției cu privire la Drepturile Copilului, UNICEF. Chișinău: Editura Cartier, 2001, p. 633.

⁸⁸ Convenția privind sclavia din anul 1926, Convenția privind lupta cu traficul de femei și copii din 1921, Convenția OIM № 3 privind protecția maternității, Convenția OIM privind vârsta minimă de angajare a copiilor la muncile agricole (№ 10), la mare (№ 8), în calitate de pescari (№ 112), în industrie (№ 59) și în muncile neindustriale (№ 60) etc.

⁸⁹ Janusz Korczak (1878 – 1942) - numele adevărat era Henryk Goldszmit, născut într-o familie evreiască înstărită, liberală, legată de cultura și tradițiile poloneze. În anul 1894 el participă la un concurs literar și trimite o dramă în patru acte „Ktoredy”? („Pe unde?”), pe care o semnează cu numele de Janusz Korczak (numele eroului unui roman istoric al lui J. I. Kraszewski, scriitor polonez al sec.al XIX-lea), dramă care obține o mențiune onorabilă. [on-line]: www.droitshumain.org/korczak/ (accesat pe 29.05.2007).

⁹⁰ [on-line]: www.gnrc.ne.jp/index.html. Global Network of Religions for Children. (accesat pe 29.05.2007).

⁹¹ [on-line]: www.droitshumain.org/korczak/. (accesat pe 21.08.2006).

(1914-1918) a înființat în 1919 un Comitet pentru protecția copilului, care pentru prima dată a ridicat problema drepturilor copilului.

Dezvoltarea protecției internaționale a drepturilor copilului în lumea contemporană își are originea în momentul adoptării *Declarației drepturilor copilului din anul 1924* - primul document internațional care acordă copilului o atenție specială și în care găsim o formulare inițială a principiului interesului superior al acestuia. În Declarație pentru prima dată se atenționează asupra faptului că protecția copiilor nu mai reprezintă o obligație exclusivă a familiei, societății și chiar a statului – întreaga omenire trebuie să se îngrijoreze de bunăstarea copiilor.

Declarația din 1924 a fost concepută de către Organizația Internațională „Salvați Copiii” și mai apoi adoptată de către statele-membre ale Ligii Națiunilor, ideea aparținând Eglantynei Jebb,⁹² fondatoarea organizației „Salvați Copiii”, care a vrut un document care să definească „*obligațiile adulților față de copii, pe care fiecare stat va trebui să le recunoască, fie prin mijloace de intervenție statală, fie prin acțiune privată*”⁹³.

Prevederile celor cinci articole ale Declarației din 1924 astăzi ne par firești, dar raportate la contextul epocii, erau revoluționare⁹⁴. Forma de redactare a acesteia demonstrează că a fost stabilită o obligație morală pentru membrii Societății Națiunilor de a atrage o atenție particulară copiilor. Prin urmare, Declarația a fost numită „de la Geneva”, fiind semnată în cadrul celei de-a 5-a Adunări a Ligii Națiunilor, la Geneva.

E de menționat că în textul Declarației figurează expresia „*copilul trebuie să...*” și nu „*copilul are dreptul la...*”, fapt ce ne permite să conchidem că copilul aparține adulților, care trebuie să-i poarte de grijă. S-ar putea spune că este o Declarație frumoasă, care conține multe elemente noi, cum ar fi noțiunea de solidaritate, consacrată în principiul 5 al Declarației din 1924, unde se susținea că copilul trebuie să-și ajute frații. Concomitent, se prevede un anumit grad de independență: „*Copilului trebuie să i se acorde posibilitatea de a-și câștiga sursele de existență...*” (principiul 4)

După cum am mai menționat, noțiunea de „drept” lipsește completamente din formularea celor 5 principii ale Declarației din 1924. Aici se vorbește despre îndatoririle adulților, dar nimic nu se spune despre obligațiile guvernelor de a crea condiții adecvate pentru copii, altfel spus, aceasta nu crea obligații nemijlocit pentru state. Declarația era incompletă cât privește înglobarea tuturor drepturilor copilului, cu toate că conținea cele mai importante dintre aceste drepturi din acea perioadă⁹⁵. Y. Kozczak a criticat acest text, menționând că acesta încurajează și nu obligă statele membre⁹⁶. Inspirat de o furie divină, el cerea comunității internaționale să progreseze și să elaboreze un tratat privind protecția drepturilor copilului.

Cu toate acestea, importanța Declarației din 1924 constă în faptul că aceasta pentru prima dată a indicat la necesitatea protecției speciale a copilului, fiind punctul de pornire în lupta pentru drepturile copilului și a făcut ca copilul să fie *obiectul* protecției internaționale. Anume în Declarația de la Geneva pentru prima dată a fost formulată o idee de maximă importanță privind necesitatea protecției deosebite a copilului „*ținând cont de imaturitatea sa fizică și intelectuală*” (Preambulul Declarației din 1924), care s-a repetat ulterior în multe documente internaționale⁹⁷.

Concomitent, în Germania la începutul anilor 20 ai secolului trecut a fost adoptată prima din istoria omenirii Lege cu privire la copii, care a acționat pe parcursul câtorva ani. Odată cu venirea la putere

⁹² [on-line]: www.leader-values.com. (accesat pe 17.01.2007).

⁹³ Adolphe, J. A Light to the Nations: The Holy See and the Convention on the Rights of the Child, Pontifical University of the Holy Cross, Rome, 2001, p. 121-122.

⁹⁴ „1) Copilul trebuie să dispună de dezvoltare materială și spirituală;

2) Copilul trebuie să dispună de hrană, de îngrijire medicală, educativă și socială;

3) Copilul trebuie să fie sprijinit în mod primordial în caz de nenorocire;

4) Copilului trebuie să i se acorde posibilitatea de a-și câștiga sursele de existență, el trebuie să fie protejat de orice formă de exploatare și trebuie să fie responsabilizat;

5) Copilul trebuie să fie educat cu convingerea că calitățile sale cele mai bune trebuie să fie puse în serviciul fraților săi.”

⁹⁵ Городецкая И.К. Международная защита прав и интересов детей. Москва: Международные отношения, 1972, c. 13.

⁹⁶ [on-line]: www.gnrc.ne.jp/index.html - Global Network of Religions for Children (accesat pe 29.05.2007).

⁹⁷ spre exemplu în Declarația drepturilor copilului din 1959, în Convenția cu privire la drepturile copilului din 1989 etc.

a fascismului, legea nu a fost anulată, dar nici aplicată în practică⁹⁸. Cu aceasta am putea încheia lista măsurilor de protecție a copilului din acea perioadă.

Particularitatea perioadei date constă în faptul că dreptul intern al statelor era factorul determinant al cooperării în domeniul drepturilor copilului⁹⁹. Astfel, recurgerea fragmentară a statelor la cooperarea privitor la drepturile copilului, lipsa principiilor comune de acțiune și a mecanismelor de protecție a drepturilor copilului, ne permite să conchidem că în acea perioadă instituția protecției internaționale a drepturilor copilului nu exista.

Actualul sistem al protecției internaționale a drepturilor copilului, ca parte componentă a protecției internaționale a drepturilor omului, s-a format în cadrul ONU, unul dintre principiile de bază ale căreia a fost cel al respectării fără vreo discriminare a drepturilor și libertăților fundamentale ale omului.

După cel de-al doilea Război Mondial dezvoltarea protecției internaționale a drepturilor copilului, la fel ca și a drepturilor omului, se realiza prin elaborarea standardelor internaționale în domeniu și crearea unor mecanisme de garantare a acestor drepturi. Activitatea normativă în domeniul protecției drepturilor copilului se efectua în câteva direcții:

- 1) fixarea drepturilor copilului în declarațiile și convențiile internaționale în materia drepturilor omului (Declarația Universală a Drepturilor omului din 1948, Pactul cu privire la drepturile civile și politice (1966), Pactul cu privire la drepturile economice, sociale și culturale din 1966 etc.);
- 2) fixarea drepturilor copilului în tratatele internaționale ce reglementează drepturile unor grupuri sociale distincte, strâns legate de copil (drepturile femeii, drepturile refugiaților), sau reglementează relații din anumite domenii (dreptul familiei, dreptul muncii, educației)¹⁰⁰.
- 3) elaborarea declarațiilor și a convențiilor ce reglementează în mod special drepturile copilului (Declarația drepturilor copilului din 1959; Convenția cu privire la drepturile copilului din 1989 etc.)

Legătura dintre aceste documente constă nu doar în conținutul acestora, dar și în dezvoltarea istorică a drepturilor copilului, recunoașterea acestor drepturi de către comunitatea internațională¹⁰¹.

Prima etapă a colaborării internaționale în domeniul drepturilor omului a durat din anul 1945 până la începutul anilor '80 și se caracterizează prin acumularea standardelor internaționale în domeniu. Încă în perioada elaborării Cartei ONU în cadrul Conferinței de la San – Francisco, în raportul comitetului pregător se remarca necesitatea colaborării comunității internaționale în scopul stimulării și dezvoltării respectului pentru drepturile omului¹⁰². În baza Cartei, unul dintre obiectivele ONU constă în realizarea cooperării internaționale „în promovarea și încurajarea respectării drepturilor omului și libertăților fundamentale pentru toți, fără deosebire de rasă, sex, limbă sau religie”(art.1,p.3)

Un eveniment ce necesită atenție în acest sens reprezintă crearea la 11 decembrie 1946 a Fondului Națiunilor Unite pentru Copii (UNICEF) cu scopul de a ajuta copiii din țările beligerante din cel de-al Doilea Război Mondial și copiii din țările în curs de dezvoltare, furnizându-le alimente, îmbrăcăminte și medicamente¹⁰³. La 6 octombrie 1953 acest program dobândește un caracter de permanență¹⁰⁴, constituind și în prezent principalul organism internațional cu vocație de universalitate care se ocupă de acordarea de asistență pentru copii¹⁰⁵.

⁹⁸ Гусева А. Д., Яскевич Я.С. Права человека. Учебное пособие. Минск, 2002, с. 234.

⁹⁹ Права человека: Учебник для вузов. Отв. ред. Лукашева Е.А. Москва, 1999, с. 459, 464.

¹⁰⁰ Spre exemplu: Convenția din 1954 cu privire la statutul apatrizilor, Convenția cu privire la lichidarea tuturor formelor de discriminare față de femei (1979), Convenția cu privire la consimțământul de încheiere a căsătoriei, vârsta matrimonială și încheierea căsătoriei (1962), Convenția OIM din 1999 privind interzicerea celor mai grave forme ale muncii copilului și acțiunea imediată în vederea eliminării lor.

¹⁰¹ Старовойтов О. М. Становление и развитие международной защиты прав ребенка. В: Белорусский журнал международного права и международных отношений. 1998, № 5, с. 51 - 58.

¹⁰² Documents of the United Nations Conference in International Organisation, vol.6, San Francisco, 1945, p. 705 - 707.

¹⁰³ Rusu V., Balan O., Neagu Gh. Dicționar de drept internațional umanitar. Chișinău: Pontos, 2007, p. 149 - 150.

¹⁰⁴ UNICEF nu este o organizație internațională de sine-stătătoare, ci este un organism subsidiar al Adunării Generale al ONU, având însă un statut semiautonom în cadrul ONU, propriul său consiliu de administrație, secretariatul său distinct și un sistem separat de finanțare.

¹⁰⁵ UNICEF acordă, în special, trei feluri de ajutor:

acordă asistență la întocmirea planurilor și a programelor de ajutorare a copiilor;

acordă materiale și echipamente pentru realizarea acestor programe;

În procesul de dezvoltare a principiului respectării drepturilor fundamentale ale omului, primul act internațional în domeniul drepturilor omului a fost Declarația Universală a Drepturilor Omului, adoptată de ONU în 1948¹⁰⁶. Această Declarație nu doar a proclamat necesitatea respectării drepturilor și libertăților fundamentale, dar și a formulat o listă concretă a acestora, cum ar fi dreptul persoanei la libertate, la viață, sănătate, securitate, la educație etc., precum și obligațiile statului și ale societății.

Sunt oare aceste drepturi recunoscute și copiilor? Declarația nu este explicită în acest sens, existând doar opinia conform căreia copilul reprezintă un om în miniatură și că drepturile fundamentale ale omului sunt în același mod atribuite și copiilor¹⁰⁷. În pofida acestor afirmații, apar unele întrebări cât privește dreptul la muncă, libertatea de asociere, libertatea opiniei etc. - ce ne permit a conchide că totuși Declarația Universală a Drepturilor Omului a fost elaborată pentru adulți¹⁰⁸.

Deși suntem încă prea departe de drepturile ce vor fi recunoscute copilului și discursul este încă prea inspirat de grija adulților față de copii, de menționat progresul considerabil realizat de această Declarație cât privește ansamblul drepturilor omului și, prin urmare, pentru drepturile copilului. Deși Declarația Universală a Drepturilor Omului nu reprezintă un text specific destinat copilului și nu instituie ceea ce noi astăzi numim drepturi ale copilului, contribuția ei este atât de importantă, încât poate fi atribuită diferitor categorii de oameni, inclusiv copii, ceea ce a permis avansarea considerabilă a copilului pe calea ce-l ducea spre drepturile sale. De asemenea, spre deosebire de Declarația de la Geneva din 1924, care recunoștea copiii doar ca obiect al protecției, trebuie să remarcăm că după adoptarea Declarației Universale a Drepturilor Omului a apărut tendința de a recunoaște copilul în calitate de subiect al drepturilor și protecției internaționale.

După Războiul II Mondial, Uniunea Internațională pentru Bunăstarea Copilului, parțial fiind descendenta organizației „Salvați copiii” fondată de către Eglantyne Jebb, a început să influențeze membrii Consiliului Economic și Social al ONU (ECOSOC) ca să fie adoptată de către această organizație „Declarația din 1924 cu careva amendamente care ar atrage atenția asupra următoarelor momente ca: bunăstarea copilului și siguranța socială să fie părți integrante ale politicii sociale a statelor; creșterea în familie să aibă o influență pozitivă asupra dezvoltării personalității; că este necesar de a proteja copilul împotriva abuzului din partea politicienilor; delicvența juvenilă să fie prevenită; să fie prevenită discriminarea, nu doar bazată pe rasă, naționalitate și religie, dar și cea bazată pe sex, poziția socială a părinților și circumstanțele familiale.”¹⁰⁹ Astfel, în 1948 Comisia Socială a luat în considerare discuțiile despre o nouă Cartă a

Copilului inițiind convorbiri care au culminat cu adoptarea de către Adunarea Generală a ONU la 20 noiembrie 1959 a Declarației drepturilor copilului.

Declarația drepturilor copilului din 1959 enunță un ansamblu de zece principii constituite într-un mic cod de reguli de bază pe care urma să se bazeze politica statală în vederea asigurării unui statut al copilului (incluzând perioada pre și post natală), care să-i permită o viață cât mai bună și o dezvoltare multilaterală. Declarația se distingea printr-un cerc destul de larg de subiecți – ea face apel la părinți, la bărbați și femei, cu titlu individual și la organizațiile voluntare, la autoritățile locale și la guvernele statelor, ca să recunoască aceste drepturi și să depună eforturi pentru respectarea lor, prin măsuri legislative și alte măsuri luate progresiv, pentru a asigura copilului „o copilărie fericită și să se bucure, spre binele său și

---

acordă mijloace de pregătire a personalului, în special în statele în curs de dezvoltare.

¹⁰⁶ Rezoluția Adunării Generale a O.N.U. 217 A (III) din 10 decembrie 1948.

¹⁰⁷ Zermatten J. Les droits de l'enfant: Une belle declaration! Et apres? Institut international des Droits de l'Enfant, 1995, p.

6.

¹⁰⁸ Unele prevederi ale Declarației, totuși, se referă la copii:

Art.25, al.2: „Mama și copilul au dreptul la ajutor și ocrotire deosebită. Toți copiii, fie că sunt născuți din cadrul unei căsătorii sau din afara acesteia, se bucură de aceeași protecție socială”

Art.26, al.1: „Orice persoană are dreptul la învățătură”. Al.3: „Părinții au dreptul prioritar în alegerea felului de învățământ pentru copiii lor minori”.

¹⁰⁹ Adolphe J. A Light to the Nations: The Holy See and the Convention on the Rights of the Child. Pontifical University of the Holy Cross. Rome, 2001, p. 122-123.

spre binele societății, de drepturile și libertățile enunțate aici...”¹¹⁰. Se precizează că statele, în adoptarea măsurilor pentru aplicarea principiilor ei, trebuie să asigure prioritatea intereselor copilului.

Cele zece principii enunțate sunt drepturi politice (pr.1 și 3) și drepturi sociale (pr.2, pr.4-10)¹¹¹. Acestea preiau cele cinci idei exprimate în Declarația din 1924, precizându-le și dezvoltându-le. În doctrina franceză Declarația din 1959 este apreciată ca fiind „sămânța” din care vor răsări texte mărețe pe parcursul a zece ani glorioși din viitor (1985-1995)¹¹².

Conceptul de bază al Declarației constă în faptul că „omenirea datorează copilului tot ceea ce îi poate oferi mai bun” (Preambulul Declarației din 1959)¹¹³. Lucrul cel mai important constă în faptul că în Declarația sunt incluse termenul „drept” și expresia „are dreptul”¹¹⁴: “recunoașterea drepturilor enunțate în Declarație tuturor copiilor, fără nici o excepție sau discriminare bazată pe rasă, culoare, sex, limbă, religie, opinii politice etc.” (principiul 1); “Dreptul copilului la un nume și o naționalitate” (principiul 3); “dreptul copilului la alimentație, locuință, timp liber și îngrijiri medicale adecvate” (principiul 4); “Copilul are dreptul la educație” (principiul 7).

Cu toate acestea, subscriem păreri savantului M. Freeman care susține că deși Declarația din 1959 este centrată pe protecția și bunăstarea copilului, în aceasta copilul rămâne mai degrabă un obiect de preocupare decât o persoană care beneficiază de autodeterminare¹¹⁵. E de menționat totuși că prezentul document a marcat tendința de schimbare a statutului juridic al copilului și a avut o însemnătate progresivă pentru reglementarea juridică internațională a drepturilor omului, în general, contribuind, de asemenea, la apariția instituției protecției internaționale a drepturilor copilului, ca un sistem de norme juridice internaționale.

Perioada anilor '60-70 a fost marcată de confuzie cu privire la ce anume implică drepturile copilului. Ar trebui tratate în mod diferit, opus față de drepturile adultului? Datorită acestor dileme drepturile copilului au fost caracterizate ca *un concept care își caută o definiție*¹¹⁶.

Un caracter universal îl au principiile protecției drepturilor civile și politice, economice, sociale și culturale, formulate în Pactele internaționale din 1966 cu privire la drepturile omului¹¹⁷. Acestea consacra drepturi pentru fiecare, inclusiv copii, însă tratarea în Pacte a drepturilor copilului nu corespunde cerințelor realității existente.

Art. 24 al Pactului cu privire la drepturile civile și politice prevede trei reguli în ce privește copilul: 1) se prevede că orice copil, fără nici o discriminare întemeiată pe rasă, culoare, sex, limbă, religie, origine națională sau socială, avere sau naștere, are dreptul din partea familiei sale, a societății și a statului la măsurile de ocrotire pe care le cere condiția de minor (al.1, art.24) 2) Orice copil trebuie să fie înregistrat imediat după naștere și să aibă un nume (al.2, art.24) 3) Orice copil are dreptul de a dobândi o cetățenie (al.3, art.24). Pe lângă aceasta, în acest Pact se atrage atenția asupra protecției copilului împotriva exploatării și se consacra dreptul copilului la asemenea măsuri de protecție din partea familiei, societății și

¹¹⁰ Preambulul Declarației drepturilor copilului adoptată de Adunarea Generală O.N.U. la 20 noiembrie 1959.

¹¹¹ „1. Recunoașterea drepturilor enunțate în Declarație tuturor copiilor, fără nici o excepție sau discriminare bazată pe rasă, culoare, sex, limbă, religie, opinii politice etc. 2. Dreptul copilului de a beneficia de protecție specială; 3. Dreptul copilului la un nume și o naționalitate; 4. Copilul trebuie să beneficieze de securitate socială și el are dreptul la alimentație, locuință, timp liber și îngrijiri medicale adecvate; 5. Copilul dezavantajat din punct de vedere fizic, mental sau social, trebuie să primească tratamentul, educația și îngrijiri speciale pe care le reclamă starea sa; 6. Copilul are nevoie de dragoste și înțelegere din partea familiei de care el nu trebuie să fie, pe măsura posibilității, separat; 7. Copilul are dreptul la educație; 8. În toate împrejurările, copiii trebuie să fie printre primii care primesc protecție și ajutoare; 9. Copilul trebuie protejat împotriva neglijenței și exploatării; 10. Copilul necesită a fi protejat contra intoleranței și trebuie crescut într-un spirit de înțelegere, pace, prietenie.”

¹¹² Zermatten J. Les droits de l'enfant: Une belle déclaration! Et après? Institut international des Droits de l'Enfant, 1995, p. 4.

¹¹³ Шнекендорф З.К. Путеводитель по Конвенции о правах ребёнка. Москва, 1997, с.15.

¹¹⁴ Городецкая И.К. Международная защита прав и интересов детей. Москва: Международные Отношения, 1972, с. 13.

¹¹⁵ Freeman M. Children's Rights. A Comparative Perspective. Aldershot, 1996, p. 3.

¹¹⁶ Balahur D. Protecția drepturilor copilului ca principiu al asistenței sociale. București: Editura All Beck, 2001, p. 67.

¹¹⁷ Rezoluția Adunării Generale a ONU 2200 A (XXI) din 16 decembrie 1966.

a statului, pe care le solicită statutul său de copil. Pactul Internațional cu privire la drepturile economice, sociale și culturale conține, de asemenea, unele norme adresate în mod special copiilor¹¹⁸.

În pofida faptului că existau documente cu caracter universal, timpul și înrăutățirea continuă a situației copilului, solicitau de la comunitatea internațională adoptarea unui document internațional specific care nu doar ar declara drepturile copilului, dar în baza normelor juridice ar fixa modalitățile de apărare a acestor drepturi.

În pofida productivității și multiaspectualității activității normative din domeniul protecției drepturilor copilului, neajunsul acesteia consta în dispersarea materialului normativ prin diferite convenții, ceea ce complica realizarea acestor drepturi. Era necesară elaborarea unui document internațional unic, care ar generaliza toată experiența normativă precedentă și ar introduce noi abordări privind concepția drepturilor copilului și mijloacele de protecție a acestora¹¹⁹. O altă necesitate a creării unui instrument internațional de protecție a drepturilor copilului, consta în faptul că atât în Carta ONU, cât și în tratatele internaționale în materia drepturilor omului, de rând cu criteriile generale de interzicere a discriminării, nu era indicată vârsta¹²⁰.

În anii '70 s-a dezvoltat o puternică mișcare așa numită „de eliberare a copilului”¹²¹ care cuprindea multiple inițiative răspândite peste tot în lume în vederea recunoașterii copilului în calitate de subiect deplin de drept. Această mișcare tindea să recunoască copilului toate drepturile fundamentale existente, la fel ca și posibilitatea de a-și exercita independent aceste drepturi. De rând cu dreptul copilului la protecție, acestuia i se recunoștea dreptul la autogestione, precum și calitatea de subiect de drept, acest lucru fiind esențial.

E de menționat faptul că copilul și drepturile sale au constituit o preocupare și a sistemelor regionale de protecție a drepturilor omului, un exemplu în acest sens fiind unele dintre tratatele adoptate în cadrul Consiliului Europei.¹²² Apreciind importanța acestor reglementări, ținem să menționăm că în ele copilul este totuși tratat în calitate de obiect al protecției, nu ca subiect deplin al drepturilor și protecției internaționale.

Anul 1979 a fost proclamat „An Internațional al Copilului” și Polonia, inspirată de opera și activitatea lui Janusz Korczak, a propus cu această ocazie redactarea unui tratat internațional care ar fixa într-un limbaj juridic obligatoriu cele 10 principii ale Declarației din 1959. În același an, la inițiativa Poloniei, Comisia drepturilor omului a constituit un grup de lucru, prezidat de prof. Adam Lopatka¹²³, care timp de 10 ani a redactat proiectul unei Convenții asupra drepturilor copilului.

Cu această ocazie, Jane Adolphe notează: *”Proclamarea anului 1979 ca An Internațional al Copilului, a generat o tendință spre un scop comun și o oportunitate pentru acei care visau să vadă*

¹¹⁸ Spre exemplu, p. 3 al art. 10 consacră “măsuri speciale de ocrotire și de asistență trebuie luate în favoarea tuturor copiilor și adolescenților, fără nici o discriminare din motive de filiație sau din alte motive. Copiii și adolescenții trebuie ocrotiți împotriva exploatarei economice și sociale. Folosirea lor la lucrări de natură a le dauna moralitatea sau sănătatea, de a le pune viața în primejdie sau de a dăuna dezvoltării lor normale trebuie sancționată prin lege. Statele trebuie, de asemenea, să stabilească limite de vârstă sub care folosirea muncii salariate a copiilor va fi interzisă și sancționată prin lege.”

¹¹⁹ Права ребёнка: законодательство и практика. Тезисы и рекомендации Республиканской научно-практической конференции. Минск, 1992, с. 14-15.

¹²⁰ Кортунова А.В. Конвенция о правах ребёнка. В: Правоведение. 1990, №2, с. 75 - 78.

¹²¹ Balahur D. Protecția drepturilor copilului ca principiu al asistenței sociale. București: Editura All Beck, 2001, p.68.

¹²² Convenția Europeană cu privire la protecția drepturilor omului și libertăților fundamentale din 1950 (art. 2; art. 5, art. 8) și Protocoloalele adiționale ale acesteia; Convenția europeană în materia adopției de copii (adoptată la 24 aprilie 1967, în vig. din 26.04.1968), care în 28 de articole ale sale conține un minimum de principii esențiale în materialul practicii adopției, pe care fiecare stat-partea se angajează să le încorporeze în legislația sa națională; Convenția europeană privind statutul copiilor născuți în afara căsătoriei (adoptată la 15.10.1975, în vig. din 11.08.1978) - regulile enunțate în această convenție având ca scop să asimileze statutul juridic al copilului născut în afara căsătoriei cu cel al copilului născut în căsătorie și să contribuie, de asemenea, la armonizarea legislațiilor statelor în acest domeniu; Convenția europeană privind recunoașterea și executarea deciziilor în materia supravegherii copiilor și asupra restabilirii supravegherii copiilor (adoptată la 20.05.1980, în vig. din 1.09.1983). Această Convenție avea un dublu obiectiv: recunoașterea și executarea deciziilor în materia supravegherii copiilor și restabilirii supravegherii în caz de deplasare a copilului într-un stat străin; Convenția Europeană cu privire la prevenirea torturii, a tratamentelor crude și degradante din 26 noiembrie 1987 etc.

¹²³ Cloșcă I., Suceavă I. Tratat de drepturile omului, Europa Nova. București, 1995, p. 184.

*Declarația din 1959 transformată într-un "tratat în materia drepturilor omului desăvârșit și obligatoriu" cu o procedură de natură să-i asigure implementarea.*¹²⁴

După zece ani de întâlniri, muncă, discuții și negocieri, la 20 noiembrie 1989, exact la 30 de ani de la proclamarea Declarației omonime, Adunarea Generală a ONU a adoptat cu unanimitate de voturi *Convenția cu privire la drepturile copilului (CDC)*. Este vorba de textul fundamental și cel „fondator” al drepturilor copilului - un amplu instrument juridic, angajament pentru state, alcătuit dintr-un preambul și 54 de articole, care acoperă practic întreaga paletă de drepturi și libertăți și instituie un sistem de protecție juridică eficientă pentru copii¹²⁵. Convenția a devenit cel de-al 23-lea document¹²⁶ din rândul tratatelor internaționale de bază în materia drepturilor omului, și a fost deschisă spre semnare în ianuarie 1990. În enunțarea drepturilor copilului, Convenția se inspiră din Declarația drepturilor copilului din 1959, Declarația universală a drepturilor omului și din cele două Pacte omonime ale căror dispoziții le adaptează, după caz, la situația specială a copilului. Prezenta Convenție reprezintă cel mai acceptat tratat privind drepturile omului din întreaga istorie: timp de 12 ani de la adoptare a fost ratificată de către 191 de state din cele 193 existente. Excepție sunt SUA și Somalia. Somalia nu este în stare să o semneze și să o ratifice din considerentul că nu dispune de un guvern recunoscut de societatea internațională. Cât privește SUA, acestea au semnat convenția cu mult timp în urmă, însă procesul ratificării s-a stopat din considerentul existenței unor prevederi în legislația acestui stat ce vin în contradicție cu prevederile Convenției cu privire la drepturile copilului, SUA nefiind pregătite pentru modificarea legislației interne¹²⁷.

Deși multe din drepturile prezentate în Convenție sunt enumerate, sub o formă sau alta, în tratatele internaționale privind drepturile omului, este pentru prima dată când copilul este menționat ca fiind *subiectul exclusiv al drepturilor și protecției internaționale*¹²⁸.

Depășind limitele mandatului său legal, Convenția a stabilit noi principii etice și norme internaționale de comportament față de copii. Textul este un document novator, îndubitabil orientat spre un nou mileniu, astfel încât conform acestuia:

1. *Copilul este o persoană*, în această calitate, el poate invoca drepturile omului.
2. *Copilul este dotat cu un statut* care-i acordă dreptul de fi protejat, de a beneficia de diverse prestații (educație, sănătate, securitate socială) și îi permite de a participa în funcție de maturitatea sa la luarea deciziilor esențiale care-l privesc (libertatea gândirii și a opiniei).
3. *Copilul are o poziție determinată* în raportul său cu familia, cu comunitatea și statul din perspectiva valorilor universale care depășesc specificurile culturale și locale fără să le nege.

În acest tratat internațional se reflectă specificul copilului: pe de o parte el este o ființă umană, titular de drepturi, pe de altă parte, el necesită protecție din partea părinților și a persoanelor care-i înlocuiesc, a societății, a statului, deoarece este social vulnerabil și nu beneficiază de capacitate deplină de exercițiu.

Statele care au ratificat Convenția au responsabilitatea să asigure realizarea drepturilor copilului. Progresele lor sunt monitorizate de *Comitetul Națiunilor Unite pentru Drepturile Copilului*, un organ internațional creat în baza articolului 43 din Convenția cu privire la drepturile copilului, alcătuit astăzi din 18 experți independenți, cu experiență în domeniu¹²⁹.

¹²⁴ Adolphe J. A Light to the Nations: The Holy See and the Convention on the Rights of the Child. Pontifical University of the Holy Cross. Rome, 2001, p. 122 - 123.

¹²⁵ Conform art.1 al Convenției cu privire la drepturile copilului din 20 noiembrie 1989, copil este considerată orice ființă umană până la atingerea vârstei de 18 ani, exceptând cazurile în care legea aplicabilă copilului stabilește limita majoratului sub această vârstă.

¹²⁶ The rights of the child, U.N. Bulletin of human rights. 1992, № 91/2, p. 182.

¹²⁷ Кравчук Н.В. Система международных органов в защите прав ребенка. В: Защити меня. 2004, №1, с. 14.

¹²⁸ Buergental T. Dreptul internațional al drepturilor omului. Editura ALL, 1996, p. 59.

¹²⁹ Inițial, în baza CDC, Comitetul era format din 10 experți. Însă, în 1995, la propunerea înaintată de Costa-Rica în cadrul unei conferințe a statelor-părți, Adunarea generală a ONU a decis să majoreze numărul membrilor de la 10 la 18 (Rezoluția Nr. 50/155, din 21.12.1995) Statele trebuie să prezinte un raport Comitetului după 2 ani de la ratificarea Convenției, iar apoi o dată la cinci ani. Pentru a examina rapoartele, Comitetul se întrunește de 3 ori pe an la Geneva, în sesiuni deschise. Obiecțiile și recomandările Comitetului sunt difuzate pe larg, servind drept bază pentru discuții naționale și dezbateri privind posibilitățile de ameliorare continuă a vieții copiilor.

În scurt timp de la adoptarea CDC, pe data de 29-30 septembrie 1990, la inițiativa a 6 state (Canada, Egipt, Mali, Mexica, Pakistan și Suedia)¹³⁰ cu sprijinul UNICEF-ului și a altor instituții specializate ale ONU, sub auspiciile Secretarului General al Națiunilor Unite, s-a desfășurat *Summit-ul Mondial pentru copii*. A avut loc o întrunire fără precedent ai conducătorilor comunității internaționale reuniți pentru a promova drepturile și bunăstarea copilului.

Punctul forte al acestei întruniri, derulată sub auspiciile Națiunilor Unite la New York, l-a constituit semnarea unei *Declarații mondiale în favoarea supraviețuirii, protecției și dezvoltării copiilor* și a unui *Plan de acțiune* care enunță o serie de obiective ale dezvoltării umane privitor la copii pentru anul 2000. Obiectivele fixate în cadrul Summit-ului Mondial pentru copii au înviorat comunitatea internațională, au motivat-o să se angajeze cu fermitate în favoarea copiilor din lumea întreagă și au adunat în mijlocul noilor parteneriate guvernele, ONG-le, mass-media, donatorii, societatea civilă și organizațiile internaționale, orientate toate împreună spre un obiectiv comun. Ținem să menționăm că Summit-ul Mondial pentru Copii a jucat un rol important, servind drept model organizațional al mobilizării la scară mondială. Dintre 159 de guverne reprezentate în cadrul Summit-ului, 73 au semnat Declarația și Planul de acțiune în numele copiilor din întreaga lume, iar în octombrie 1996 aceste documente erau semnate de 167 de state. Angajamentul asumat pe plan internațional și definirea obiectivelor măsurabile în cadrul unui plan calendaristic precis, constituiau elemente novatorii și au contribuit la mobilizarea resurselor și a angajamentelor, precum și la elaborarea noilor inițiative spre scopuri bine definite.

După cum susține savantul I. Vida, dimensionarea universală a drepturilor omului se individualizează în plan regional, după cum reglementarea regională se reclamă în universalitate¹³¹. Astfel, adoptarea CDC a avut un impact pozitiv în cadrul sistemului african de protecție a drepturilor omului: la Addis-Abeba (Etiopia), în iulie 1990, în cadrul Organizației Unității Africane (OUA) a fost adoptată „*Carta Africană a drepturilor și bunăstării copilului*”.

Inspirată de CDC, s-ar părea că această Cartă dublează prevederile acesteia (garantează drepturi civile, politice, economice, sociale și culturale „*oricărei ființe umane în vârstă de până la 18 ani*”(art.2) și instituie un Comitet african de experți în materia drepturilor și bunăstării copilului (compus din 11 membri) ce activează în cadrul OUA, în vederea promovării și protecției drepturilor copilului. Cu toate acestea, am putea evidenția o particularitate a acestui tratat regional vizavi de Convenția Națiunilor Unite din 1989, care constă în faptul că Carta Africană a drepturilor și bunăstării copilului consacră nu doar drepturi ale copilului, ci și obligațiile acestuia față de familie, societate, stat și comunitate internațională lucru pe care îl considerăm binevenit, luând în considerație principiul conform căruia, „*omul are nu numai drepturi, ci și obligații atât față de semenii săi, cât și față de colectivitatea căreia îi aparține*”¹³² - principiu specific al dreptului internațional al drepturilor omului¹³³.

În cadrul sistemului european, în 1990, Adunarea Parlamentară a Consiliului Europei, în Recomandarea sa nr. 1121 cu privire la drepturile copiilor, a invitat Comitetul de Miniștri să elaboreze un instrument juridic în vederea completării Convenției ONU cu privire la drepturile copilului. Deoarece art.4 al CDC prevede că „*Statele-părți se angajează să ia toate măsurile legislative, administrative și altele care sunt necesare pentru a pune în practică drepturile recunoscute în prezenta Convenție*”, Consiliul Europei

¹³⁰ [on-line]: www.un.org/french/events/childfr.htm. Le Sommet Mondial pour les enfants. (accesat pe 14.04.2006).

¹³¹ Vida I. Drepturile omului. Reglementări internaționale. Editura Lumina Lex, 1999, p. 22.

¹³² Balan O., Serbenco, E. Drept internațional public, vol. I. Chișinău, 2001, p. 273.

¹³³ Art. 31 al Cartei, intitulat „Responsabilitățile copiilor” prevede că fiecare copil are responsabilități față de familie, societate, stat și orice altă comunitate legal recunoscută, cât și față de comunitatea internațională. Copilul, în dependență de vârsta și capacitățile sale, și sub rezerva restricțiilor conținute în prezenta Cartă, este obligat:

- a. să contribuie la unitatea familiei, să-și respecte părinții, superiorii și persoanele în etate în toate circumstanțele, și să-i îngrijească în caz de necesitate;
- b. să fie de folos comunității naționale, punând la dispoziția acesteia capacitățile sale fizice și intelectuale;
- c. să apere și să consolideze solidaritatea societății și a națiunii;
- d. să ocrotească și să consolideze valorile culturale africane în raporturile sale cu alți membri ai societății, într-un spirit de toleranță, de dialog și consultare, de a contribui la bunăstarea morală a societății;
- e. să apere și să consolideze independența națională și integritatea statului său;
- f. să contribuie cu cele mai bune capacități ale sale, în toate circumstanțele și la toate nivelele, la promovarea și realizarea unității africane.

a decis că aceste măsuri au o importanță fundamentală pentru exercitarea drepturilor copilului. În absența acestor măsuri, copiii nu ar mai putea să-și exercite drepturile.

Cu puțin după propunerea făcută de către Adunarea Parlamentară, Comitetul de experți în materia dreptului familiei a fost înputernicit să examineze întrebarea privind drepturile copilului și să elaboreze o convenție care ar cuprinde subiecte ce nu se conțin în CDC. Aceasta a avut drept rezultat adoptarea *Convenției europene asupra exercitării drepturilor copilului*, care a fost deschisă spre semnare la 25 ianuarie 1996, la Strasbourg.¹³⁴ Accentul este pus pe ideea de promovare a drepturilor copilului, în măsura în care termenul “*promovare*” este mai larg decât cel de “*protecție*”.¹³⁵ Astfel, un copil poate deja să-și exercite aceste drepturi în fața unui tribunal național sau altei autorități judiciare¹³⁶. Astfel, considerăm că adoptarea Convenției europene asupra exercitării drepturilor copilului este un lucru binevenit, aceasta conținând norme de natură să asigure aplicarea drepturilor copilului consacrate în CDC și să nege afirmațiile criticilor care susțin că CDC reprezintă doar “*un frumos catalog de drepturi*”.

CDC în ambiția sa de a regla totul, nu a putut să ia în considerație toate situațiile de protecție într-o manieră foarte precisă și un oarecare număr de probleme au apărut într-un mod acut în actualitate în urmă cu zece ani, două dintre care au reținut atenția statelor: problema înrolării copiilor în conflictele armate și dureroasa realitate a exploatării sexuale a copiilor.

În consecință, două grupuri de lucru au început redactarea protocoalelor adiționale în aceste două materii: primul protocol - *referitor la implicarea copiilor în conflicte armate* și al doilea - referitor la *vânzarea de copii, prostituția și pornografia infantilă*.

Această muncă intensă lansată de către Adunarea Generală a ONU din 1997 și-a adus roadele sale deoarece în martie 2000 aceste protocoale au fost aprobate de către Comisia pentru drepturile omului, iar, mai apoi de către ECOSOC, ca în final, în iunie 2000 cu ocazia Summit-ului “social” mondial de la Geneva (26-30 iunie), textele protocoalelor au putut fi prezentate Adunării Generale și acceptate ca protocoale facultative adiționale la CDC, deschise semnării și ratificării statelor¹³⁷.

La 10 mai 2002, în cadrul *Sesiunii Speciale dedicate Copiilor* a Adunării Generale ONU, într-un bilanț al perioadei ce a urmat semnării Convenției, statele lumii (69 de șefi de stat și guvern și 190 de delegații naționale de înalt nivel) au prezentat realitatea terifiantă cu care se confruntă încă milioane de copii, în ciuda angajamentelor asumate¹³⁸. Conducătorii politici nu au fost singuri la această sesiune istorică. Alături de ei s-au aflat Secretarul General al ONU - Kofi Annan, directori și alte persoane din conducerea agențiilor ONU, o gamă extraordinar de largă de personalități din lumea afacerilor, reprezentanți ai Bisericii, ai lumii artistice, ai universităților și societății civile, cinci laureați ai Premiului Nobel pentru Pace, peste 1.700 de delegați reprezentând ONG-uri din 117 țări, celebrități din lumea culturală și sportivă, precum și - pentru prima dată în istoria reuniunilor ONU - peste 400 de copii, care s-au aflat acolo ca delegați și participanți activi la toate întâlnirile oficiale și la sesiunile adiacente¹³⁹.

La încheierea reuniunii, toate cele 189 de state membre ale Națiunilor Unite aceștia s-au angajat, să ducă la îndeplinire o serie de obiective specifice, cu termene precise, în favoarea copiilor și tinerilor, și să creeze un cadru de bază care să le susțină acest efort.

¹³⁴ Obiectul prezentei Convenții vizează promovarea, în interesul superior al copiilor, drepturile lor, acordându-le drepturi procedurale și să faciliteze punerea lor în practică, urmărind ca ei înșiși sau prin intermediul altor persoane sau organe, să fie informați și autorizați să participe la procedurile ce îi interesează, în fața unei autorități judecătorești. (art. 1, al. 2).

¹³⁵ [on-line]: <http://conventions.coe.int/treaty/Fr/Reports>. Rapport explicatif sur la Convention européenne sur l'exercice des droits des enfants. (accesat pe 27.03.2008).

¹³⁶ Ibidem.

¹³⁷ Primul Protocol Opțional la CDC cu privire la implicarea copiilor în conflicte armate - în vigoare din 12.02.2002; Al doilea Protocol Opțional la CDC se referă la vânzarea copiilor, prostituția și pornografia cu copii - în vigoare din 18.01.2002.

¹³⁸ În lume trăiesc 2,1 miliarde de copii (36% din populația planetei), anual se nasc 132 milioane de copii dintre care un sfert trăiesc în condiții extreme de sărăcie și un copil din 12 moare înainte de a împlini 5 ani. Din 100 de copii născuți în anul 2000, patruzeci nu sunt înregistrați, douăzeci și șase nu sunt vaccinați niciodată, nouăsprezece nu au acces la apă potabilă, treisprezece suferă de malnutriție. [on-line]: www.droitsdesenfants.ca. Coaliția Canadiană pentru drepturile copilului (accesat pe 03.10.2007).

¹³⁹ O lume demnă pentru copii. Documente asumate la Sesiunea specială dedicată copiilor a ONU, UNICEF. București, 2003, p. 5.

Cea de-a XXVI-a Sesiune Specială a Adunării Generale a ONU din 10 mai 2002 s-a încununat cu adoptarea unei Declarații prin care se lansează, către toți membrii societății internaționale, chemarea de a se alătura într-o mișcare globală pentru a construi o lume demnă pentru copii; cu facerea unui Bilanț al succeselor obținute și al lecțiilor învățate și, nu în ultimul rând, cu elaborarea unui Plan de acțiune în vederea atingerii obiectivelor propuse.

Sub genericul "*O lume demnă pentru copii*" a fost stabilit un plan de măsuri pentru deceniul 2000 – 2010, plan ce are în vedere obținerea unor rezultate pozitive în domeniul protecției copiilor, printre care reducerea cu 50% a numărului de copii care nu au acces la educație, îmbunătățirea condițiilor de viață, reducerea mortalității infantile și a malnutriției, scăderea cu 20% până în 2005 și cu 50% până în 2010 a numărului de nou-născuți infectați cu HIV.

După cum se arată în analiza de la sfârșitul deceniului a Secretarului General cu privire la realizările care au urmat după Summit-ul Mondial pentru Copii din 29-30 septembrie 1990, anii '90 au fost un deceniu al promisiunilor mari și al realizărilor modeste pentru copiii lumii. Partea bună a lucrurilor este că, datorită Summit-ului și intrării în vigoare a Convenției cu privire la drepturile copilului, copiii au devenit o prioritate politică importantă.

Din cele expuse, am putea conchide că, la nivel internațional universal, protecția drepturilor copilului a avut de parcurs o cale îndelungată, cuprinsă în două etape: etapa declaratorie (debutând cu adoptarea în 1924 a Declarației drepturilor copilului, urmată de Declarația omonimă din 1959) și etapa convențională (marcată de Convenția ONU cu privire la drepturile copilului din 1989 și cele două Protocoale Opționale ale sale). Am putea susține ferm că aceste instrumente, chiar dacă nu reprezintă un document unic (diferă între ele atât din punctul de vedere al obligativității lor, perioadei de timp în care au fost adoptate, cât și după sfera lor de acțiune în spațiu), toate împreună formează așa-zisa *Cartă Internațională a drepturilor copilului*.

Concomitent, pe plan regional sunt elaborate noi tratate în domeniu, ce conțin elemente novatorii (ex: Carta Africană a drepturilor și bunăstării copilului), ce vin să asigure aplicarea drepturilor consacrate în Convenția ONU cu privire la drepturile copilului (ex: Convenția europeană asupra exercitării drepturilor copilului).

Cât privește întâlnirile la nivel înalt – apoi, pe lângă aprecierea practică a realizării prevederilor Convenției cu privire la drepturile copilului în statele-părți și elaborarea planului de acțiuni cu luarea în considerație a problemelor actuale ale comunității internaționale, aceste întâlniri mai îndeplinesc o funcție foarte importantă: atenționează comunitatea internațională asupra problemelor protecției drepturilor copilului.

Reieșind din cele expuse, putem defini *protecția internațională a drepturilor copilului* ca fiind un sistem de norme, organe și proceduri internaționale, care realizează protecția prin elaborarea standardelor internaționale în domeniul drepturilor copilului și prin crearea mecanismelor speciale de control a executării acestor drepturi de către state. Astfel, împreună cu protecția internațională a drepturilor omului, în cadrul acesteia, s-a dezvoltat și protecția internațională a drepturilor copilului, fapt ce a dus la detașarea normelor internaționale ce reglementează cooperarea statelor în acest domeniu. În consecință, s-a cristalizat *instituția protecției internaționale a drepturilor copilului*, ca parte componentă a unei ramuri distincte a dreptului internațional – dreptul internațional al drepturilor omului.

Bibliografie:

1. Aries Ph. L'enfant et la vie familiale sous l'Ancien Regime, Seuil, Collection Histoire, 1973. 172 p.
2. Adolphe J. A Light to the Nations: The Holy See and the Convention on the Rights of the Child, Pontifical University of the Holy Cross, Rome, 2001. 327 p.
3. Balahur D. Protecția drepturilor copilului ca principiu al asistenței sociale. București: Editura ALL BECK, 2001. 380 p.
4. Balan O., Serbenco E., Drept internațional public, vol.1, Chișinău, 2001. 357 p.
5. Buergenthal, T., International human rights, 2nd ed., West Publishing Co, 1995. 352 p.
6. Carta Africană din 1990 a drepturilor și bunăstării copilului [on-line]: www.africaunion.org/root/au/Documents/Treaties/. (accesat pe 07.04. 2007).
7. Cloșcă I., Suceavă I. Tratat de drepturile omului, Europa Nova. București, 1995. 376 p.

8. Convenția Națiunilor Unite cu privire la drepturile copilului (Rezoluția Adunării Generale O.N.U. nr. 44/25 din 29.11.1989). În: Ghid de aplicare practică a Convenției cu privire la drepturile copilului, UNICEF, Chișinău, Editura Cartier, 2001, p.597.
9. Convenția europeană pentru apărarea drepturilor omului și a libertăților fundamentale adoptată la Roma la 4.11.1950. În: Drepturile omului în Republica Moldova. Chișinău: Editura Garuda-Art, 1998, p.165.
10. Convenția europeană în materia adopției de copii, semnată la Strasbourg la 24.04.1967. În: Drepturile omului în Republica Moldova, Chișinău, Editura Garuda-Art, 1998, p.373.
11. Convenția europeană în materia adopției de copii (revizuită), deschisă spre semnare la Strasbourg la 27.11.2008. [on-line]: <http://conventions.coe.int>. (accesat pe 07.04. 2007).
12. Convenția europeană cu privire la exercitarea drepturilor copilului, adoptată la Strasbourg, la 25.01.1996. [on-line]: <http://conventions.coe.int>. (accesat pe 07.04. 2007).
13. Convenția O.I.M. privind vârsta minimă de încadrare în muncă nr.138/1973 din 26.06.1973. În: Ghid de aplicare practică a Convenției cu privire la drepturile copilului, UNICEF. Chișinău: Editura Cartier, 2001, 633 p.
14. Cușmir L. Protecția drepturilor mamei și copilului în condițiile dezvoltării sociale stabile. Teză de doctor în drept. Chișinău, 2005. 148 p.
15. Declarația drepturilor copilului de la Geneva din 1924. În: Drepturile familiei și ale copilului: culegere de acte normative, vol.1, Chișinău: Muzeum, 2001, 225 p.
16. Declarația drepturilor copilului din 1959 (Rezoluția Adunării Generale O.N.U. nr.1386 A (XI) din 20.11.1959). În: Ghid de aplicare practică a Convenției cu privire la drepturile copilului, UNICEF. Chișinău: Editura Cartier, 2001, 621 p.
17. Freeman M. Children's Rights. A comparative perspective. Aldershot: Dartmouth Publ. 1996. 378 p.
18. Nave-Herz R. Eine historisch-soziologische Analyse zum Begriff Kindeswoh. In: Symposium interdisciplinaire, le bien de l'enfant en perspective. Université de Fribourg, mars 2002, p. 2 - 19.
19. Protocolul Facultativ la Convenția cu privire la drepturile copilului referitor la implicarea copiilor în conflicte armate – Rezoluția Adunării Generale a ONU 54/ 2000 din 25.05.2000. În: Ghid de aplicare practică a Convenției cu privire la drepturile copilului, UNICEF. Chișinău: Editura Cartier, p. 670.
20. Protocolul Facultativ la Convenția cu privire la drepturile copilului referitor la vinzarea de copii, prostituția și pornografia infantilă – Rezoluția Adunării Generale a ONU 54/263 din 25.05.2000. În: Ghid de aplicare practică a Convenției cu privire la drepturile copilului, UNICEF. Chișinău: Editura Cartier. 673 p.
21. Riva Gapany P. The best interests of the child: a question of reflex. In: Working Report, nr. 7, IDE, 2002, p. 7 – 26
22. Russ J. Philosophie. Les auteurs, les œuvres. Paris: Bordas, Memo, 2003. 472 p.
23. Rusu V., Balan O., Neagu, Gh. Dicționar de drept internațional umanitar. Chișinău: Pontos, 2007. 359 p.
24. Schmidlin B., Cannata C.A. Droit Prive Romain, Tome I, 1984. 387 p.
25. The rights of the child. U.N. Bulletin of human rights. 1992, № 91/2. 187 p.
26. Vida I. Drepturile omului. Reglementări internaționale. Editura Lumina Lex, 1999. 696 p.
27. Youf D. Penser les droits de l'enfant. Paris: PUF, 2002. 97 p.
28. Zermatten J. L'intérêt supérieur de l'enfant: De l'Analyse Littérale à la Portée Philosophique. IDE, 2003. 32 p.
29. Zermatte J. Les droits de l'enfant: Une belle declaration! Et apres? Institut international des Droits de l'Enfant. 1995, p.1 - 14.
30. Городецкая И.К. Международная защита прав и интересов детей. Москва: Международные отношения, 1972, с. 12 - 14.
31. Гусева А. Д., Яскевич Я.С. Права человека. Учебное пособие. Минск, 2002. 536 с.
32. Кортунова, А.В. Конвенция о правах ребёнка. В: Правоведение. 1990, №2, с. 75 - 78.
33. Кравчук Н.В. Система международных органов в защите прав ребенка. В: Защити меня. 2004, №1, с. 14 - 19.
34. Права ребёнка: законодательство и практика. Тезисы и рекомендации Республиканской научно-практической конференции. Минск, 1992, с. 14 - 15.
35. Права человека: Учебник для вузов. Отв. ред. Лукашева Е.А. Москва, 1999. 476 с.
36. Старовойтов, О. М Становление и развитие международной защиты прав ребенка. В: Белорусский журнал международного права и международных отношений. 1998, № 5, с. 51 - 58.
37. Талалаев А.Н. Международное право и современность. Москва: Наука, 1984. 183 с.
38. Шнекендорф З.К. Путеводитель по Конвенции о правах ребёнка. Москва, 1997. 15 с.
39. [on-line]: www.gnrc.ne.jp/index.html. Global Network of Religions for Children (accesat pe 29.05.2007).
40. [on-line]: www.droitshumain.org/korczak/. (accesat pe 21.08.2006).
41. [on-line]: www.leader-values.com. (accesat pe 17.01.2007).
42. [on-line]: www.gnrc.ne.jp/index.html. Global Network of Religions for Children. (accesat pe 29.05.2007).
43. [on-line]: www.un.org/french/events/childfr.htm. Le Sommet Mondial pour les enfants. (accesat pe 14.04.2006).
44. [on-line]: <http://conventions.coe.int/treaty/Fr/Reports>. Rapport explicatif sur la Convention européenne sur l'exercice des droits des enfants. (accesat pe 27.03.2008).
45. [on-line]: www.droitsdesenfants.ca. Coaliția Canadiană pentru drepturile copilului. (accesat pe 03.10. 2007).

DREPT INTERNAȚIONAL PRIVAT**COMPARISON OF UNCITRAL MODEL LAW
ON INTERNATIONAL COMMERCIAL ARBITRATION,
DATED JUNE 21, 1985¹⁴⁰ WITH THE PROVISIONS OF THE
NATIONAL LAW IN THIS FIELD****GRIBINCEA Lilia *****COMPARAREA PREVEDERILOR LEGII MODEL UNCITRAL CU PRIVIRE
LA ARBITRAJUL COMERCIAL INTERNAȚIONAL CU PREVEDERILE
LEGII NAȚIONALE ÎN DOMENIU**

Arbitrajul comercial internațional constituie o metodă alternativă de soluționare a litigiilor atât de către arbitrii numiți pentru fiecare caz aparte (arbitraj ad-hoc), cât și de către instituții permanente de arbitraj.

Arbitrajul comercial internațional este considerat mijlocul prin care un litigiu sau mai multe litigii ce vor apărea în viitor pot fi soluționate definitiv de o persoană neinteresată și nonguvernamentală.

Arbitrajul comercial internațional poate fi instituționalizat și ad-hoc. Arbitrajul instituționalizat este o formă a arbitrajului comercial internațional a cărui existență nu depinde de soluționarea unui anumit litigiu și presupune exercitarea atribuțiilor jurisdicționale în mod neîntrerupt, fiind organizat într-un cadru instituționalizat prin lege și având caracter de permanență și continuitate. Arbitrajul ocazional sau ad-hoc este caracterizat drept modalitatea tradițională, fiind organizat de părți și funcționând în vederea soluționării unui litigiu determinat, existența lui încetând odată cu pronunțarea hotărârii.

Legea Model UNCITRAL privind arbitrajul comercial internațional din 1985 a stat la baza elaborării Legii Republicii Moldova Nr. 24-XVI din 22.02.2008 cu privire la arbitrajul comercial internațional.

**СРАВНЕНИЕ ПОЛОЖЕНИЙ ТИПОВОГО ЗАКОНА ЮНСИТРАЛ
О МЕЖДУНАРОДНОМ ТОРГОВОМ АРБИТРАЖЕ С ПОЛОЖЕНИЯМИ
НАЦИОНАЛЬНОГО ОТРАСЛЕВОГО ЗАКОНА**

Арбитраж обозначает разбирательство споров как арбитрами, назначенными по каждому отдельному делу (арбитраж ad hoc), так и постоянными арбитражными органами. По своей юридической природе международный коммерческий арбитраж представляет собой третейский суд, избираемый или создаваемый самими сторонами. Спор рассматривается независимым арбитром, избранным сторонами на основе его профессиональных качеств в целях вынесения окончательного и обязательного для сторон решения.

Различают два вида МКА: институционный (постоянно действующий) и изолированный (ad hoc или разовый). Институционный коммерческий арбитраж создается при национальных торговых и торгово-промышленных палатах, ассоциациях, биржах и т.д., работает постоянно, имеет свой устав (или положение) и регламент, устанавливающий правила арбитражного процесса. При обращении в постоянно действующий арбитраж стороны выбирают арбитров из установленного перечня. Изолированный коммерческий арбитраж (ad hoc) образуется сторонами для рассмотрения конкретного спора, после разбирательства которого и вынесения решения он прекращает свое существование. Стороны самостоятельно выбирают место проведения арбитражного разбирательства, определяют правила избрания арбитров и устанавливают арбитражную процедуру.

* **GRIBINCEA Lilia** - Doctor în drept, conferențiar universitar, Universitatea de Stat din Moldova. (**ГРИБИНЧА Лилия** - Candidat juridических наук, доцент, Молдавский государственный университет; **GRIBINCEA Lilia** - Doctor of law, Associate Professor, The Moldova State University).

¹⁴⁰ With amendments as adopted in 2006.

International commercial arbitration is the process of resolving business disputes between or among transnational parties through the use of one or more arbitrators rather than through the courts. It requires the agreement of the parties, which is usually given via an arbitration clause that is inserted into the contract or business agreement. The decision is usually binding¹⁴¹. Uncertainty about identity of the country and the court in which a dispute may be heard, about procedural and substantive rules to be applied, about the degree of publicity to be given the proceedings and the judgment time needed to settle a dispute, and about the efficacy which may be given to a resulting judgment all have combined to make arbitration the preferred mechanism for solving international commercial disputes¹⁴².

A fundamental distinction is made between *institutional arbitration* and *ad hoc arbitration*. Institutional arbitration means that parties choose to conduct their arbitration procedure in accordance with the rules of, and with the assistance of, an arbitral institution. *Ad hoc* arbitration means that the arbitration is not conducted pursuant to the rules of an arbitral institution; they may largely stipulate their own rules of procedure. In other words¹⁴³, ad hoc arbitration is a do it yourself arbitration.

The UNCITRAL Model Law on International Commercial Arbitration (here in after – the UNCITRAL Model Law) was the basis of the elaboration of the Law No. 24-XVI of February 22, 2008 on International Commercial Arbitration of the Republic of Moldova (here in after – Law on International Commercial Arbitration)¹⁴⁴. Therefore, almost all the articles of the Moldovan law are harmonized with the provisions of the UNCITRAL Model Law. Moreover, the texts of some of the articles of Moldovan law are identical with the text provided in the UNCITRAL Model Law. At the same time, it has to be mentioned that the provisions of the Moldovan Code of Civil Procedure of the Republic of Moldova, No. 225-XV of May 30, 2003 (here in after - Code of Civil Procedure)¹⁴⁵ regarding the arbitration are in fully conformity with the provisions of the UNCITRAL Model Law. The Law on International Commercial Arbitration is the result of recognition of usefulness of international commercial arbitration as an alternative method of dispute settlement, as well as a result of the need to legally regulate international commercial arbitration in the Republic of Moldova.

The arbitration agreement. The arbitration agreement is regulated in Chapter II of the Law on International Commercial arbitration. The provisions of this Chapter correspond to provisions of Chapter II of UNCITRAL Model Law. Definition and form of arbitration agreement is a takeover of the provisions of UNCITRAL Model Law. So, arbitration agreement is an agreement by the parties to submit to arbitration all of certain disputes which have arisen or which may arise between them in respect of a defined legal relationship, whether contractual or not. An arbitration agreement may be in the form of an arbitration clause in a contract or in the form of a separate agreement. The arbitration agreement shall be in writing. The Law on International Commercial Arbitration provides¹⁴⁶ that, an arbitration agreement is in writing if its content is recorded in any form, whether or not the arbitration agreement or contract has been concluded orally, by conduct, or by other means. The requirement that an arbitration agreement be in writing is met by an electronic communication if the information contained therein is accessible so as to be useable for subsequent reference. “Electronic communication” means any communication that the parties make by means of data messages. “Data message” means information generated, sent, received or stored by electronic, magnetic, optical or similar means, including, but not limited to, electronic data interchange (EDI), electronic mail, telegram, telex or telecopy. An arbitration agreement is in writing if it is contained in an exchange of statements of claim and defence in which the existence of an agreement is alleged by one party and not denied by the other. The reference in a contract to any document containing an

---

¹⁴¹ Charlotte L. Bynum. International Commercial Arbitration, in ASIL Guide to Electronic Resources for International Law, March 2001. [on-line]: www.asil.org. (accesat pe 04.07.2011).

¹⁴² Ralph H. Folsom, Michael Wallace Gordon John A. Spanogle JR. International Business Transactions, WEST PUBLISHING COMPANY, P.O. BOX 64526, ST. PAUL, MN. 1991, p. 516.

¹⁴³ Christophe Imhoos, Herman Verbist. Arbitration and alternative dispute resolution, How to settle international business disputes. International Trade Center. Geneva, 2001, p. 65.

¹⁴⁴ Published in the Official Gazette of the Republic of Moldova on May 20, 2008.

¹⁴⁵ Published in the Official Gazette of the Republic of Moldova on June 12, 2003.

¹⁴⁶ Art. 7.

arbitration clause constitutes an arbitration agreement in writing, provided that the reference is such as to make that clause part of the contract.

Art.8 and art.9 of the Law on International Commercial Arbitration deal with two important aspects of the complex relationship between the arbitration agreement and the resort to courts. Modelled on article II (3) of the Convention for Recognition and Enforcement of Foreign Arbitral Awards, done at New York, 10 June 1958 (shall be referred as the New York Convention)¹⁴⁷ and article 8 (1) of the UNCITRAL Model Law, art.8 of the Law on international commercial arbitration places any court under an obligation to refer the parties to arbitration if the court is seized with a claim on the same subject-matter unless it finds that the arbitration agreement is null and void, inoperative or incapable of being performed.

It is not incompatible with an arbitration agreement for a party to request, before or during arbitral proceedings, from a court an interim measure of protection and for a court to grant such measure.

The Law on International Commercial Arbitration provides that a flaw of the arbitration agreement may be removed by filing arbitration by submitting a reference if until the reference is submitted an objection in relation to flaw is not made.

The United Nations Commission on International Trade Law Recommendation regarding the interpretation of article II, paragraph 2, and article VII, paragraph 1, of the Convention on the Recognition and Enforcement of Foreign Arbitral Awards, done in New York, 10 June 1958, adopted by the United Nations Commission on International Trade Law on 7 July 2006 at its thirty-ninth session¹⁴⁸ provide:

“*Considering* the wide use of electronic commerce,

Taking into account international legal instruments, such as the 1985 UNCITRAL Model Law on International Commercial Arbitration¹⁴⁹, as subsequently revised, particularly with respect to article 7¹⁵⁰, the UNCITRAL Model Law on Electronic Commerce¹⁵¹, the UNCITRAL Model Law on Electronic Signatures¹⁵² and the United Nations Convention. on the Use of Electronic Communications in International Contracts¹⁵³,

Taking into account also enactments of domestic legislation, as well as case law, more favourable than the Convention in respect of form requirement governing arbitration agreements, arbitration proceedings and the enforcement of arbitral awards,

Considering that, in interpreting the Convention, regard is to be had to the need to promote recognition and enforcement of arbitral awards,

1. *Recommends* that article II, paragraph 2, of the Convention on the Recognition and Enforcement of Foreign Arbitral Awards, done in New York, 10 June 1958, be applied recognizing that the circumstances described therein are not exhaustive;

2. *Recommends also* that article VII, paragraph 1, of the Convention on the Recognition and Enforcement of Foreign Arbitral Awards, done in New York, 10 June 1958, should be applied to allow any interested party to avail itself of rights it may have, under the law or treaties of the country where an arbitration agreement is sought to be relied upon, to seek recognition of the validity of such an arbitration agreement”.

In international commercial arbitration the most important factor in arbitral process is the

¹⁴⁷ Based on the Parliamentary Decision No. 87 - XIV dated July 10, 1998, the Republic of Moldova adhered to the Convention.

¹⁴⁸ Issued in Official Records of the General Assembly, Sixty-first Session, Supplement No. 17 (A/61/17), annex II.

¹⁴⁹ Official Records of the General Assembly, Fortieth Session, Supplement No. 17 (A/40/17), annex I, and United Nations publication, Sales No. E.95.V.18.

¹⁵⁰ Ibid. Sixty-first Session, Supplement No. 17 (A/61/17), annex. I.

¹⁵¹ Ibid, Fifty-first Session, Supplement No. 17 (A/51/17), annex I, and United Nations publication, Sales No. E.99.V.4, which contains also an additional article 5 bis, adopted in 1998, and the accompanying Guide to Enactment.

¹⁵² Ibid, Fifty-sixth Session, Supplement No. 17 and corrigendum (A/56/17 and. Corr. annex. II, and United Nations publication, Sales No. E.02.V.8, which contains also the accompanying Guide to Enactment.

¹⁵³ General Assembly resolution 60/21, annex.

independence and impartiality of arbitrators¹⁵⁴, because arbitration is a private justice in which parties volunteer to accept judgement by their nominated arbitrators. Indeed, in case of corruption the confidence of the parties will be lost, and it is necessary that arbitrator must remain independent and impartial to keep this private justice on going. According to A. Radfern and M. Hunter, an impartial arbitrator, by definition, is one who is not biased in favour of, or prejudiced against, a particular party or its case, while an independent arbitrator is one who has no close relationship-financial, professional, or personal-with a party or its counsel¹⁵⁵.

Arbitrators in international commercial arbitrations are subject to obligations of independence and impartiality, these obligations arise from, national law, international statutes and the arbitration agreement, which has been regarded as the fundamental importance to the process of international commercial arbitration as well as selecting arbitrators¹⁵⁶.

It is universally acknowledged that, the quality of arbitration proceeding depends to a large extent on the quality and skill of the arbitrators chosen¹⁵⁷. The parties have chosen to opt out of litigation where a judge is appointed for them, into arbitration where they choose their own judge. They are the constructors of their dispute resolution mechanism and are therefore presumed to know who best should resolve their dispute. Thus the importance of the selection and appointment of the right arbitrator for the dispute cannot be over emphasized¹⁵⁸.

Composition of Arbitral Tribunal. Chapter III of the Law on International Commercial Arbitration contain detailed provisions on appointment, challenge, replacement and termination of mandate of an arbitrator. Provisions of the Law on International Commercial Arbitration on the composition of arbitral tribunal fully meet the provisions of the Chapter III of UNCITRAL Model Law.

Thus, the parties are free to determine the number of arbitrators. Failing such determination, the number of arbitrators shall be three¹⁵⁹.

Law on International Commercial Arbitration provides¹⁶⁰ that no person shall be precluded by reason of his nationality from acting as an arbitrator, unless otherwise agreed by the parties. The parties are free to agree on a procedure of appointing the arbitrator or arbitrators. Failing such agreement,

(a) in an arbitration with three arbitrators, each party shall appoint one arbitrator, and the two arbitrators thus appointed shall appoint the third arbitrator; if a party fails to appoint the arbitrator within thirty days of receipt of a request to do so from the other party, or if the two arbitrators fail to agree on the third arbitrator within thirty days of their appointment, the appointment shall be made, upon request of a party, by the court or by the president of arbitral institution, or by the president of the institution indicated by parties;

(b) in an arbitration with a sole arbitrator, if the parties are unable to agree on the arbitrator, he shall be appointed, upon request of a party, by the court or by the president of arbitral institution, or by the president of the institution indicated by parties.

Where, under an appointment procedure agreed upon by the parties,

(a) a party fails to act as required under such procedure, or

(b) the parties, or two arbitrators, are unable to reach an agreement expected of them under such procedure, or

(c) a third party, including an institution, fails to perform any function entrusted to it under such procedure,

¹⁵⁴ Lin Yu Hong. Independence, Impartiality and Immunity Of Arbitrators - US And English Perspectives. In: Independent and Comparative Law Quarterly ICLQ 52.4(935). October 2003.

¹⁵⁵ Redfern A., Hunter M. The Law and Practice of International Commercial Arbitration, Sweet & Maxwell: London, 1999, p. 220.

¹⁵⁶ Born Gary B. International Commercial Arbitration, Kluwer Law International, Second edition. p. 626.

¹⁵⁷ J. D. M. Lew, L. A. Mistelis & S. M. Kroll. Comparative International Commercial Arbitration. Kluwer, 2003, p. 232.

¹⁵⁸ Wang Sheng Chang, Formation of the Arbitral Tribunal, 17 Arb Int 401, 2001.

¹⁵⁹ Art. 10.

¹⁶⁰ Art. 11.

any party may request the court or the president of arbitral institution, or the president of the institution indicated by parties to take the necessary measure, unless the agreement on the appointment procedure provides other means for securing the appointment.

According to the provisions of the Law on International Commercial Arbitration, an arbitrator may be challenged only if circumstances exist that give rise to justifiable doubts as to his impartiality or independence, or if he does not possess qualifications agreed to by the parties. A party may challenge an arbitrator appointed by him, or in whose appointment he has participated, only for reasons of which he becomes aware after the appointment has been made.

The relationship between national courts and arbitral tribunals¹⁶¹ swings between forced cohabitation and true partnership. In spite of protestations of “party autonomy”, arbitration is wholly dependent on the underlying support of the courts who alone have the power to rescue the system when one party seeks to sabotage it.

In the course of international commercial business relationships most companies find it advantageous to include an arbitration clause in their agreements. The agreements are done in the hopes that should a dispute arise the parties can seek a faster, more cost efficient resolution to their dispute without the difficulties of resorting to national courts¹⁶².

Competence of arbitral tribunal. The provisions of art.16 of the Law on International Commercial Arbitration correspond exactly with the provisions of art.16 of UNCITRAL Model Law. So, the arbitral tribunal may independently rule on its own jurisdiction, including any objections with respect to the existence or validity of the arbitration agreement. For that purpose, an arbitration clause which forms part of a contract shall be treated as an agreement independent of the other terms of the contract. A decision by the arbitral tribunal that the contract is null and void shall not entail *ipso jure* the invalidity of the arbitration clause.

A plea that the arbitral tribunal does not have jurisdiction shall be raised not later than the submission of the statement of defense. A party is not precluded from raising such a plea by the fact that he has appointed, or participated in the appointment of, an arbitrator. A plea that the arbitral tribunal is exceeding the scope of its authority shall be raised as soon as the matter alleged to be beyond the scope of its authority is raised during the arbitral proceedings. The arbitral tribunal may, in either case, admit a later plea if it considers the delay justified.

The arbitral tribunal may rule on a plea either as a preliminary question or in an award on the merits. If the arbitral tribunal rules as a preliminary question that it has jurisdiction, any party may request, within thirty days after having received notice of that ruling, the Economic Court of Appeal decide the matter, which decision shall be subject to no appeal. While such a request is pending, the arbitral tribunal may continue the arbitral proceedings and make an award. Also, the arbitral tribunal may order interim measures.

Chapter V (art.18-27) of the Law on international commercial arbitration, called „Arbitration procedure. Conduct of arbitration procedure” corresponds to the provisions of Chapter V of UNCITRAL Model Law in what the number of articles are concerned as well as the content.

The parties shall be treated with equality and each party shall be given a full opportunity of presenting his case.

The Law on International Commercial Arbitration guarantees¹⁶³ the parties’ freedom to agree on the procedure to be followed by the arbitral tribunal in conducting the proceedings, subject to a few mandatory provisions on procedure, and empowers the arbitral tribunal, failing agreement by the parties, to conduct the arbitration in such a manner as it considers appropriate. The power conferred upon the

---

¹⁶¹ Kevin T. Jacobs & Matthew G. Paulson. The Convergence of Renewed Nationalization, Rising Commodities, and “Americanization” in International Arbitration and the Need for More Rigorous Legal and Procedural Defenses, 43 Tex. Int. J., 2008.

¹⁶² Julian D M Lew, Loukas A Mistelis, Stefan M Kroll. Comparative International Arbitration, 1-5. Kluwer Law International, 2003.

¹⁶³ Art. 19.

arbitral tribunal includes the power to determine the admissibility, relevance, materiality and weight of any evidence.

The parties are free to agree on the place of arbitration. Failing such agreement, the place of arbitration shall be determined by the arbitral tribunal having regard to the circumstances of the case, including the convenience of the parties¹⁶⁴.

Unless otherwise agreed by the parties, the arbitral proceedings in respect of a particular dispute commence on the date on which a request for that dispute to be referred to arbitration is received by the respondent.

The Law on International Commercial Arbitration provides¹⁶⁵, that the parties are free to agree on the language or languages to be used in the arbitral proceedings. Failing such agreement, the arbitral tribunal shall determine the language or languages to be used in the proceedings. This agreement or determination, unless otherwise specified therein, shall apply to any written statement by a party, any hearing and any award, decision or other communication by the arbitral tribunal. The arbitral tribunal may order that any documentary evidence shall be accompanied by a translation into the language or languages agreed upon by the parties or determined by the arbitral tribunal.

Within the period of time agreed by the parties or determined by the arbitral tribunal, the claimant shall state the facts supporting his claim, the points at issue and the relief or remedy sought, and the respondent shall state his defence in respect of these particulars, unless the parties have otherwise agreed as to the required elements of such statements. The parties may submit with their statements all documents they consider to be relevant or may add a reference to the documents or other evidence they will submit. Unless otherwise agreed by the parties, either party may amend or supplement his claim or defence during the course of the arbitral proceedings, unless the arbitral tribunal considers it inappropriate to allow such amendment having regard to the delay in making it.

The Law on International Commercial Arbitration provides that¹⁶⁶, subject to any contrary agreement by the parties, the arbitral tribunal shall decide whether to hold oral hearings for the presentation of evidence or for oral argument, or whether the proceedings shall be conducted on the basis of documents and other materials. However, unless the parties have agreed that no hearings shall be held, the arbitral tribunal shall hold such hearings at an appropriate stage of the proceedings, if so requested by a party. The parties shall be given sufficient advance notice of any hearing and of any meeting of the arbitral tribunal for the purposes of inspection of goods, other property or documents. All statements, documents or other information supplied to the arbitral tribunal by one party shall be communicated to the other party. Also any expert report or evidentiary document on which the arbitral tribunal may rely in making its decision shall be communicated to the parties.

Chapter VI of the Law on International Commercial Arbitration, called „Making of award and termination of arbitration procedure” is consistent with provisions of Chapter VI of UNCITRAL Model Law. Regulating the rules applicable to substance of dispute, the Law on International Commercial Arbitration provides that, the arbitral tribunal shall decide the dispute in accordance with such rules of law as are chosen by the parties as applicable to the substance of the dispute. Any designation of the law or legal system of a given State shall be construed, unless otherwise expressed, as directly referring to the substantive law of that State and not to its conflict of laws rules. Failing any designation by the parties, the arbitral tribunal shall apply the law determined by the conflict of laws rules which it considers applicable. The arbitral tribunal shall decide *ex aequo et bono* or as *amiable compositeur* only if the parties have expressly authorized it to do so. In all cases, the arbitral tribunal shall decide in accordance with the terms of the contract and shall take into account the usages of the trade applicable to the transaction.

In arbitral proceedings with more than one arbitrator, any decision of the arbitral tribunal shall be made, unless otherwise agreed by the parties, by a majority of all its members. However, questions of procedure may be decided by a presiding arbitrator, if so authorized by the parties or all members of the arbitral tribunal.

---

¹⁶⁴ Art. 20.

¹⁶⁵ Art. 22.

¹⁶⁶ Art. 24.

If, during arbitral proceedings, the parties settle the dispute, the arbitral tribunal shall terminate the proceedings and, if requested by the parties and not objected to by the arbitral tribunal, record the settlement in the form of an arbitral award on agreed terms. An award on agreed terms shall be made in accordance with the provisions of article 31 of the Law on International Commercial Arbitration and shall state that it is an award. Such an award has the same status and effect as any other award on the merits of the case.

Referring to the form and contents of award, the Law on International Commercial Arbitration provides¹⁶⁷ that, the award shall be made in writing and shall be signed by the arbitrator or arbitrators. In arbitral proceedings with more than one arbitrator, the signatures of the majority of all members of the arbitral tribunal shall suffice, provided that the reason for any omitted signature is stated. The award shall state the reasons upon which it is based, unless the parties have agreed that no reasons are to be given or the award is an award on agreed terms. The award shall state its date and the place of arbitration. The award shall be deemed to have been made at that place. After the award is made, a copy signed by the arbitrators shall be delivered to each party.

The arbitral proceedings are terminated by the final award or by an order of the arbitral tribunal. The arbitral tribunal shall issue an order for the termination of the arbitral proceedings when:

- (a) the claimant withdraws his claim, unless the respondent objects thereto and the arbitral tribunal recognizes a legitimate interest on his part in obtaining a final settlement of the dispute;
- (b) the parties agree on the termination of the proceedings;
- (c) the arbitral tribunal finds that the continuation of the proceedings has for any other reason become unnecessary or impossible.

The mandate of the arbitral tribunal terminates with the termination of the arbitral proceedings, subject to the provisions of articles 35¹⁶⁸ and 37(4)¹⁶⁹.

Additionally to the provisions of the UNCITRAL Model Law, the Law on International Commercial Arbitration is governing the decision on arbitration costs and guarantee of payment of arbitration costs. Thus, unless the parties otherwise agree, the arbitral tribunal shall decide by arbitration decision in what proportions the parties must bear the costs of arbitral proceedings, including their costs of participation to arbitration. The arbitral tribunal shall decide on the division between the parties of arbitration proceedings costs, taking into account the circumstances of each case, in particular the arbitration outcome. Decision on determining the proportion of expenditure to be borne by each party and the obligation to reimburse the expenditure must be in the form of an arbitral award. The arbitral tribunal may order parties to lodge a guarantee for the arbitrators' fees and expenses of the arbitral tribunal. The arbitral tribunal may cease to conduct arbitral proceedings if such security is not provided. If a party fails to provide warranty, either Party may submit a full security.

Recourse against award. The challenge of arbitral award is regulated by Chapter VII of the Law on International Commercial Arbitration¹⁷⁰ and the Code of Civil Procedure¹⁷¹. The provisions of both normative acts are perfectly consistent with the UNCITRAL Model Law and New York Convention provisions.

In the Republic of Moldova, application for setting aside is exclusive recourse against arbitral award. According to the Code of Civil Procedure, the arbitral award pronounced on the territory of the Republic of Moldova can be challenged in court by the parties in arbitration by submitting a request to cancel the arbitration award.

Recurs against the arbitral award may be tried by ordinary courts of appeal or, where appropriate, by the Economic Court of Appeal¹⁷².

---

¹⁶⁷ Art. 31.

¹⁶⁸ Art. 35 regulates correction and interpretation of award; additional award.

¹⁶⁹ Art. 37 regulates application for setting aside as exclusive recourse against arbitral award.

¹⁷⁰ Art. 37.

¹⁷¹ Art. 477 - 481.

¹⁷² Art. 30 of the Code of Civil Procedure.

The Code of Civil Procedure prohibits the parties to renounce through arbitration agreement to their right to challenge the arbitral award and allow the parties to waive this right only after arbitral award pronouncement.

The request for challenging the arbitral award shall be filed with the court, which in the absence of arbitration agreement, would be competent to hear the case in first instance. The request is submitted by the interested party, within three months from the date of challenged arbitral award receipt.

The request for challenging the arbitral award shall be submitted in writing and signed by the party challenging the decision or its representative. In the request for challenging the arbitral award is indicated:

- a) the court to which the request is addressed;
- b) the name and the nominal composition of arbitrators who adopted the decision;
- c) the name of parties in arbitration, their residence or headquarters;
- d) the place and the date of arbitral award pronouncement;
- e) the date of arbitral award receipt by the party who request the application for challenging the arbitral award;
- f) the request of the interested party to challenge the arbitral decision, the reasons for decision challenging;

The request may also include the phone number, fax, email and other data.

To the arbitral award cancellation request are attached:

- a) the arbitral award in original or a certified copy as provided. The copy of arbitral award, adopted by permanent court of arbitration shall be authenticated by the chairman of this court. The copy of the ad-hoc arbitration award must be authenticated by the notary;
- b) the arbitration agreement in original or a certified copy as provided;
- c) the documents which argue the request for challenging the arbitral award;
- d) the proof of state tax payment;
- e) the copy of request for challenging the arbitral award;
- f) the power of attorney or other document which attests the empowerments of the person signing the request.

The request for challenging the arbitral award submitted under the non compliance with the above mentioned conditions are returned to the applicant or is not followed up.

The request for challenging the arbitral award is examined in hearing session within one month after it submitting to the court.

Within the preparation of cause for legal debates, at the request of both parties in arbitration, the judge has the right to request to the arbitrators, according to the established regulations of Code of Civil Procedure for attack of evidence, file documents, arbitral award, which is contested in original.

The parties in arbitration are legally notified about the place, date and time of the hearing session. Their absence does not prevent the cause debate.

During the cause debate, the court determine, upon the research of evidence presented by the parties to argue their claims and objections, the existence or lack of grounds for the award challenging.

The arbitration award may be set aside by the court only if the party requesting the award challenging furnishes proof that:

- a) the litigation examined by the arbitrators can not be subject to arbitration debate according to the law;
- b) the arbitration agreement is invalid according to the law;
- c) the arbitral award does not include the device and the reasons, the place and date of pronouncement or is not signed by the arbitrators;
- d) the arbitral award device includes provisions which can not be executed;
- e) the arbitrators were not appointed or the arbitration procedure does not correspond with the arbitration agreement;
- f) the interested party was not legally notified about the arbitrators appointment or about the arbitration debates, including location, date and time of the arbitration hearing, or for other well-founded reasons, could not appear before the arbitration to explain;

g) arbitration has pronounced on litigation which is not provided by the arbitration agreement or which does not fall under the arbitration agreement provisions, or arbitral award contains problematic provisions that go beyond the arbitration agreement.

h) the arbitral award violates fundamental principles of law of the Republic of Moldova or good manners.

After examining the request for challenging the arbitral award, the court pronounces a decision on the total or partial cancellation of the arbitral award or on the refusal to challenge it.

The decision shall include:

- a) data of challenged arbitral award and place of award pronouncement;
- b) the name and the nominal composition of arbitrators who pronounced the challenged award;
- c) name of parties in arbitration;
- d) total or partial cancellation of the award or total or partial refusal to admit the petitioner's request;

The total or partial cancellation of the award does not preclude the parties to address again to settle the litigation in Court of Arbitration, unless the dispute can not be subject to arbitration debate, or to submit a request to summons under regulations established by the Code of Civil Procedure.

If the arbitration award was abolished totally or partially because of arbitration agreement invalidity or if the decision was issued in a litigation unforeseen by the arbitration agreement, or it does not fall under the agreement provisions, or contains provisions on matters that were not required under the arbitration agreement, the parties in arbitration may address to settle such a dispute in court.

In the Republic of Moldova the necessary legal framework for solving international trade agreements litigations through arbitration is in place. Also, the arbitrators included in the list of The International Commercial Arbitration Court of the Chamber of Commerce and Industry of the Republic of Moldova in 2011 are persons with authority, competent to solve such litigations. Though, it is necessary to raise the awareness within the business environment of the advantages of international commercial arbitration as a way of solving litigations.

Bibliography:

1. Convention for Recognition and Enforcement of Foreign Arbitral Awards, done at New York, 10 June 1958.
2. The United Nations Commission on International Trade Law Recommendation regarding the interpretation of article II, paragraph 2, and article VII, paragraph 1, of the Convention on the Recognition and Enforcement of Foreign Arbitral Awards, done in New York, 10 June 1958, adopted by the United Nations Commission on International Trade Law on 7 July 2006 at its thirty-ninth session.
3. The UNCITRAL Model Law on International Commercial Arbitration dated June 21, 1985, with amendments as adopted in 2006.
4. Law of the Republic of Moldova No. 24-XVI of February 22, 2008 on International Commercial Arbitration.
5. Hotărârea Parlamentului Republicii Moldova nr. 87-XIV din 10.07.1998, privind aderarea Republicii Moldova la Convenția pentru recunoașterea și executarea sentințelor arbitrale străine publicată în Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr. 71/471 din 30.07.1998.
6. Ralph H. Folsom, Michael Wallace Gordon, John A. Spanogle JR. International Business Transactions, WEST PUBLISHING COMPANY, P.O. BOX 64526, ST. PAUL, MN, 1991.
7. Born Gary B. International Commercial Arbitration. Kluwer Law International. Second edition.
8. Kevin T. Jacobs & Matthew G. Paulson. The Convergence of Renewed Nationalization, Rising Commodities, and "Americanization, in International Arbitration and the Need for More Rigorous Legal and Procedural Defenses, 43 Tex. Int'l J., 2008.
9. Christophe Imhoos, Herman Verbist, Arbitration and alternative dispute resolution, How to settle international business disputes, International Trade Center. Geneva, 2001.
10. Gabriel Homotescu. Litigii patrimoniale. Soluționarea pe calea arbitrajului. București: Lumina Lex, 1999.
11. Redfern A., Hunter M. The Law and Practice of International Commercial Arbitration. London: Sweet&Maxwell, 1999.
12. Lin Yu Hong. Independence, Impartiality and Immunity Of Arbitrators - US And English Perspectives. In: Independent and Comparative Law Quarterly ICLQ 52.4 (935), October 2003.
13. Julian D M Lew, Loukas A Mistelis, Stefan M Kroll. Comparative International Arbitration, 1-5. Kluwer Law International 2003.
14. Wang Sheng Chang. Formation of the Arbitral Tribunal, 17 Arb Int 401, 2001.

LES POLITIQUES COMMERCIALES DES SOCIETES MULTINATIONALES

COJOCARU Violeta*
DUCA Nicolae*

POLITICA COMERCIALĂ A SOCIETĂȚILOR MULTINAȚIONALE

Economistii orientați spre globalizare susțin că ciclul sărăciei nu va fi întrerupt din interiorul economiilor locale. Pentru a spori productivitatea și veniturile este necesar de a crește nivelul de investiții, deoarece doar prin resursele proprii această creștere nu este posibilă. Astfel, investițiile străine directe și activitățile destinate întreprinderilor multinaționale sunt esențiale. Grație investițiilor în regiuni și utilizarea acestora, țările mai puțin dezvoltate sau țările în curs de dezvoltare au un avantaj absolut și comparativ, întreprinderile multinaționale vor realiza o repartizare mai eficientă a resurselor mondiale.

TRADE POLICIES OF MULTINATIONAL CORPORATIONS

The economists oriented on globalization claim that the cycle of poverty won't be interrupted from inside of the local economies. The amount of the investments required to increase the productivity and of re-establishment due to its own resources it is not possible. Thus, the foreign direct investments and the activities dedicated to multinational societies are important. Due to investments in regions and its use where least developed counties or developing countries have an absolute and comparative advantage, the multinational societies will be able to realize a more efficient distribution of world resources.

ТОРГОВАЯ ПОЛИТИКА ТРАНСНАЦИОНАЛЬНЫХ КОМПАНИЙ

Экономисты, которые ориентируются на глобализации, утверждают, что цикл бедности не будет остановлен изнутри локальных экономий. Восстановление экономики благодаря своим личным ресурсам невозможно. Для повышения продукции необходимо повысить уровень инвестиций. Так что, прямые зарубежные инвестиции и деятельность, предназначенные транснациональным кампаниям очень важны. Благодаря инвестициям в регионах и их использованию там, где НРС или развивающиеся страны имеют абсолютный и сравнительный приоритет, транснациональные компании смогут реализовывать более эффективное распределение глобальных ресурсов.

1. Les firmes multinationales - acteurs majeurs de la mondialisation

Une société multinationale, nommé aussi société transnationale est une corporation ou une entreprise qui administre la production et livre des services en plus d'un pays. Aussi on peut faire référence à elles comme corporations internationales. L'Organisation Mondiale de Travail a défini une corporation multinationale comme une corporation qui a la structure conductrice dans un pays, nommé aussi pays mère et actionne dans beaucoup des autres pays, nommé aussi pays d'accueil.

En général, on utilise le terme "transnational" et "multinationale" comme ayant le même sens. Le premier terme a été adopté par le Centre Nations Unis pour les Sociétés Transnationales (UNCTC) en 1974, à la demande des Plusieurs pays d'Amérique Latine qui a voulu distinguer les sociétés domiciliées dans un pays d'Amérique Latine qui pourrait investir dans un pays étranger, pour le ceux qui ont leur

---

* **COJOCARU Violeta** - Doctor habilitat în drept, conferențiar universitar, Universitatea de Stat din Moldova. (**КОЖОКАРУ Виолета** - Доктор юридических наук, доцент, Молдавский государственный университет; **COJOCARU VIOLETA** - Doctor Habilitat of law, Associate Professor, The Moldova State University).

* **DUCA Nicolae** - Doctorand, Universitatea de Stat din Moldova. (**ДУКА Николае** - Аспирант, Молдавский государственный университет; **DUCA Nicolae** - PhD student, The Moldova State University).

origine en dehors de la région. Le second terme est préféré par les pays développés, l'entreprise et la communauté universitaire. Au fil du temps, les différences méthodologiques ont disparu, alors maintenant les deux termes désignent la même chose.

Les sociétés multinationales, en particulier les grandes sociétés multinationales, ont dans leurs structures les trois caractéristiques principales comme fil conducteur de leur spécificité:

1. le contrôle des activités économiques dans plusieurs pays
2. la capacité d'obtenir les avantages des différences géographiques entre les pays et régions dans la répartition des facteurs et des politiques gouvernementales
3. la flexibilité géographique, c'est à dire, la capacité de disposer de ressources entre les localités et les opérations mondiales¹⁷³

Ainsi, une part majoritaire du changement de la configuration de système économique mondial est faite par des sociétés multinationales à travers leurs décisions d'investir ou non dans certaines zones géographiques. Les sociétés multinationales, deviennent par leur rôle dans ces conditions, les forces les plus puissantes pour l'approfondissement de la pression de la mondialisation de leurs activités qui se déroulent dans une dynamique même à certains moments turbulent qui peut souvenir dans l'économie mondiale.

L'investissement international a quatre éléments caractéristiques: *le bénéfice* - dans le but de l'investissement, *le temps* - la taille du processus de récupération, *le risque* - en tant qu'expression de la décision économique et le *caractère extra unitaire* des transactions internationales.¹⁷⁴

Les modalités concrètes sur lesquelles un agent économique fait un investissement sont:

- la construction d'une société sur un lieu vide ou l'outrance d'un fichier d'une filiale dans un autre pays;
- l'acquisition d'une société étrangère ou d'une fusion avec une telle entreprise;
- la création de joint-ventures;
- d'achat d'actions et d'obligations sur un marché étranger;
- l'octroi de crédits financiers d'un commerçant dans un autre pays;
- les contrats de location ou de franchisage international;

L'investissement étrangères directes suppose: transfert à l'agent qui délivre le flux d'investissements de contrôle et de décision sur l'activité du récepteur, le contrôle des ressources est transféré à l'investisseur, l'investissement est réalisé en dehors du pays d'origine de l'investisseur, mais au sein de l'entreprise et réside dans "un emballage" constitué de produits capital finaux et intermédiaires, la technologie, la gestion, l'accès aux marchés.¹⁷⁵

Types des firmes multinationales

Si une firme veut investir, elle posera quelques questions sur: l'ampleur des investissements (bureau de vente, entrepôt, l'emballage et l'assemblage ou la production totale), le degré de propriété (pleine, majoritaire, égalité, minoritaire) et le type de partenaire.¹⁷⁶

Les formes les plus importantes sont la succursale, la filiale, les licences et le site joint-venture.

La succursale est un service d'une multinationale implanté à l'étranger et dépend totalement, administrative et financier de la société mère, ayant un objectif identique. Elle est organisée, enregistrés et fonctionner selon la législation locale et les coûts budgétaires sont payés par la société mère. Elle fait des contrats sur la base d'une autonomisation légale, mais dispose d'autonomie financière de gestion, mais le solde du budget reflète les résultats économiques et financiers de la société mère.

La filiale este une entité qui se caractérise par le fait qu'ils sont des sociétés avec capital propre qui est fixé par la société mère à l'étranger, la structure organisationnelle et les conditions de travail sont

¹⁷³ Dassbach Carl H.A. Global Enterprises and the World Economy: Ford, GM and IBM. The Emerge of the Transnational Enterprises. New York: Gorland Press, 1988, p. 7.

¹⁷⁴ Popa Ioan. Tranzacții internaționale – politici, tehnici, instrumente. București: Ed. Recif, 1992, p. 57.

¹⁷⁵ Dunning J.H. Multinational Enterprises and the Global Economy. Londra: Addison-Wesley Publishing Company, 1995, p. 5.

¹⁷⁶ Krugman Paul R., Obstfeld Maurice. International Economics. Theory and Policy. Second edition. Harper Collins Publishers Inc., 1991, p. 165.

déterminées par le pays hôte, le type de société, les frais d'inscription et les taxes sont en vertu des lois du pays hôte, impliquant des relations durable avec les principaux partenaires et maintenir des conditions favorables pour un développement progressif.¹⁷⁷

Les organisations internationales sont l'alliance de joint-venture, d'organisations composées de deux ou plusieurs pays. Elles sont formées de plusieurs raisons: la mise en commun des savoir-faire (know-how) complémentaires, l'accès aux différents marchés, ce qui rend une réponse stratégique à la concurrence de plus en plus intense, la réalisation des économies d'échelle, la possibilité d'accéder aux technologies les plus performantes et la réduction des risques financiers comme est le cas des compagnies pétrolières pour supporter les coûts de la recherche de nouveaux gisements pétroliers.

Les entreprises cherche aussi s'obtenir la licence de leur technologie, les "marques" de commerce ou d'autres avantages afin de réaliser des bénéfices supplémentaires. Pour donneur de licence est donc une chance de pénétrer un marché qui est trop petit pour justifier des investissements plus importants dans les marchés qui restreignent les importations ou l'investissement étrangères directes, ou comme un moyen de tester le marché, mais généralement ils licencie les technologie périphériques et non pas la technologie concédée centrale pour ne pas créer un concurrent pour l'avenir. Pour celui qui reçoit une licence il ya deux avantages majeurs: l'acquisition de la technologie en développant moins cher que sur ses forces propres et permet la diversification en combinant la technologie acquis avec un savoir-faire qui existe déjà.

2. La politique commerciale – une question de prix?

Généralement, quand on parle de la politique commerciale d'une société (multinationale ou non) on parle d'une analyse détaillée sur le profit. Dans un contexte transnationale c'est une question plus complexe qu'une simple analyse des couts et vise principalement une harmonisation interétatique et interdépartementale de ce qui doit être consommée, ce qui être réinvestie et ce qui doit être considéré profit.

Le prix est la valeur inter changée pour les produits dans une transaction. Ils sont beaucoup des facteurs qui peuvent influencer la valeur d'un produit et fait référence aussi au temps contraintes, au niveau des prix, à la qualité perçu des produits sur la marché et motivations pour l'usage d'information disponible sur les prix. Toutefois, le prix ne prend toujours la forme d'une somme payé. Précisément, le commerce des produits est la plus vieille forme d'échange. L'argents peuvent ou non être impliquée.

L'intérêt d'acheteurs sur la question de prix provienne des leurs attentes sur l'utilité d'un produit ou sur la satisfaction qui peut dériver de cela. Parce que les acheteurs ont des ressources limitées, ils doivent assigner ces ressources pour obtenir les produits qu'ils désirent plus. Les acheteurs doivent décider si l'utilité gagnée est un échange qui mérite de sacrifier la pouvoir d'acheter. Quasi quelque chose qui a valeur- des idées, des services, des droits ou biens- peut être évaluée comme prix. Dans notre société le prix est la mesure de valeur qui est utilisé fréquemment dans échanges. Le but de prix est de quantifier et représente la valeur des objets au niveau des échanges commerciaux.

Le prix est un élément central au niveau des politiques commerciales parce qu'a un lien direct avec le chiffre d'affaire totale et avec le processus de générer plus de revenue. Une équation important pour cette organisation totale est :

$$\text{Profit} = \text{Revenue Totale} - \text{Couts Totales}$$

Ou

$$\text{Profit} = (\text{Prix} \times \text{La quantité vendu}) - \text{Couts Totales}^{178}$$

Les prix affectent les profits d'une organisation en beaucoup de manières parce que est un component centrale de l'équation de profit et peut être un déterminant majeur de les quantités vendus. En plus, les couts totaux sont influencés par les quantités vendues.

Parce que le prix a un impact psychologique sur les clients, les vendeurs peuvent lui utiliser comme symbole. Par le prix élevé ils peuvent accentuer la qualité d'un produit et traite d'accroisse le

¹⁷⁷ Barren's Dictionary of Finance and Investment Terms. Ed. 3. New York, 1991.

¹⁷⁸ Hewlett Packard- Professional Pricing Society, case study. [On-line]: www.pricingsociety.com/casestudiesdetails3.asp. (accèsé au 24 nov 2010).

prestige associée avec leur propriétaire. Par l'abaissement des prix, les vendeurs peuvent accentuer une occasion et attirer des clients qui désirent de sauvegarder d'argents. Ainsi, le prix peut avoir des effets très forts sur la rentabilité et les bénéfices d'une firme.

Il y a deux types d'analyser la compétition d'un produit sur un marché, une avec l'accent sur le prix et autre avec accent sur le non-prix.

Si on parle de la compétition des prix, le vendeur met l'accent sur le prix comme question et correspondre ou traite de battre les prix des concurrents. Pour rivaliser dans un mode effective sur la base des prix, une firme doit être le plus bas vendeur du produit. Si toutes les firmes qui produisent le même produit charge le même prix, la firme avec le plus bas prix est la plus rentable. Les firmes qui mettent l'accent sur le prix le plus bas comme une stratégie de marketing tend de commercialiser produits standards. Un vendeur qui rivalise au niveau de prix peut changer les prix fréquent ou au moins doit être volontaire and capable de faire ça. Par exemple, Best Buy, un géant en commerce avec électroniques s'engage dans la compétition des prix. Pour attirer des ventes, Best Buy doivent réduire son prix¹⁷⁹. Tous les temps quand les concurrents change leur prix, le vendeur réponds rapidement et agressive.

La compétition basé sur le non-prix apparaitre quand un vendeur décide de centrer son campagne sur différentes caractéristiques, services, qualité des produits, promotion, modalité d'emballage ou autre facteurs qui fait différence entre son produit et ceux des concurrents. Ainsi, la compétition non prix permet à une compagnie d'accroisse son marque comme unité de vente par milieux différentes de la question de prix. Un avantage majeur de la compétition non prix est qu'une firme peut construire la loyauté des clients par son marque. Si un client préfère une marque en raison de non prix facteurs, ils ne peuvent pas être attiré très facile par une autre firme ou marque. Néanmoins, quelque sondage d'opinions montre que relativement une petite quantité des clients fonde leurs décisions uniquement sur prix¹⁸⁰.

Toutefois, un vendeur doit qui est engagé dans une compétition non prix ne peuvent pas ignorer les prix des concurrents pour le même produit ou service. Ils doivent être conscients d'elles et préparé pour situer le prix des sons produits proche de celles des leurs concurrents.

3. La politique commerciale- une relation entre demande, cout et profit

Généralement, quand on parle de besoins pour un produit on parle de la responsabilité des départements de marketing et ventes d'analyser le potentiel de vente d'une produit dans une certain zone, mais parce que il ya un lien directe entre couts, ventes et profit on doit parler de la question de demandes et leur relation avec le profit.

Pour la plus part des produits, la quantité sollicité accroisse à mesure que les prix baisse et à mesure que les prix accroissent la quantité sollicité baisse.

Les changements au niveau des besoins des clients, les variations sur l'effectivité d'autres variables, la présence des substituts et les facteurs dynamique de l'environnement peuvent influencer les besoins. Les restaurants et les compagnies d'utilités font l'expérience de grandes fluctuations au niveau des besoins chaque jour. Les fabriques des miniatures, les fournisseurs des feux d'artifice, climatisation fait aussi face aux sollicitations à cause de leur nature saisonnière. La sollicitation des services online, bœuf et LCD TV's changé plusieurs fois dans les derniers années. Building Customer Relationships examine les changements en ce qui concerne la demande et prix de bœuf. Dans le cas de LCD la demande accélérée à mesure que les prix baissé plus de 30 pourcentage¹⁸¹.

En autre situations la fluctuation de demande est prédictible. Néanmoins, les changements au niveau des certains produits peuvent être moins prédictible et ça conduise à certains problèmes pour les compagnies. Autre organisations peuvent anticiper la fluctuation des demandes et développe des nouveaux produits et prix pour rencontrer les besoins des consommateurs qui sont dans un processus continu de changement.

¹⁷⁹ Broadcast of New Vision Gets Mixed Reception from the Street. DSN Retailing Today. January 2001, p.16

¹⁸⁰ David Aaker, Eric Joachimsthaler. An alternative to price competition. In: American Demographicsn. September 2000, p.11.

¹⁸¹ Want a Cheaper Flat- Panel TV?. In: CNN Money, December 4, 2003. [on-line]: <http://money.cnn.com/> (visited on 03.08. 2011).

Les analyses de demandes, couts et profit est important parce que les clients deviennent moins tolérant en ce qui concerne les accroissements des prix forçant les fabricant trouver des nouveaux manières de contrôler les couts. Autrefois, beaucoup des clients désirent des produits premium et pour ceux types des produits ils ont payée volontairement extra couts. Aujourd'hui les clients no laisse pas un certain brand s'ils peuvent payer moins sans sacrifier la qualité. Pour rester dans la marché, une compagnie doit fixer les prix non seulement pour couvrir ses couts mais aussi pour rencontrer les besoins des clients dans ce point. Pour entendre la relation entre demande, cout et profit on doit faire une analyse marginale et une analyse qui montre le seuil de rentabilité.

L'analyse marginale

L'analyse marginal examine ce qui se passe au niveau des couts et revenues d'une firme quand la production (ou les volumes des ventes) change par une unité. Tous les deux, couts et revenues doivent être évalué. Pour déterminer les couts de production il est nécessaire de distinguer entre plusieurs types de couts. **Les couts fixe** n'ont varie pas au niveau de numéro des unités produite ou vendu. Par exemple, les couts de loyer d'une construction pour une fabrique d'avions, qui est utilisé comme facilité de production ne change pas parce que la quantité produite au niveau de cette facilité a accru. Le loyer peut être modifié quand le contrat est renouvelé, mais non parce que la fabrique enregistré un accroissement au niveau de production ou revenue. **Le cout fixe moyen** est le cout fixe par unité produite et il est calculé par diviser les couts fixes par le numéro des unités produites.

Les couts variables sont variables et sont directement influencée par les changements en ce qui concerne le numéro des unités produites ou vendu. Les revenues pour un second changeant et les couts pour plus des matérielles sont considérée des couts supplémentaires qui apparaitre quand la production accru. **Le cout moyen variable** est le cout variable per unité produite et est calculée par diviser les couts variables par le numéro des unités produites.

Le cout total est la somme des couts moyens fixes et couts moyens variable prennent en considération la quantité produite. **Le cout marginal** est l'extra cout qui apparaitre quand une firme produise plus d'une unité d'un produit.

4. Facteurs qui affecte les décisions qui regard le prix

Les décisions qui regarde le prix peut être complexe parce que il ya un numéro de facteurs qui doivent être prise en compte. Fréquemment, il y a une incertitude considérable en ce qui concerne la réaction des acheteurs, des membres du réseau de distribution et compétiteurs vers le prix. Il est aussi un élément important pour le plan de marketing, les analyses de marketing et prévision des ventes. Il est un problème majeur quand on estime une position de *brand* relative aux autres brands. La majorité de facteurs qui affecte les décisions de prix peuvent être groupées en un des huit catégories des facteurs qui sont prise en compte dans la problématique de prix¹⁸²:

A. Les objectifs organisationnels et de marketing

Les vendeurs doivent fixer le prix qui est concordante avec les buts et missions des organisations. Par exemple, un détaillant qui traite de positionner ses produites comme valeurs dans la marché peut désirer d'établir les prix qui ne sont pas ça raisonnable par rapport à la qualité des produits. En ce cas, un vendeur ne veuille pas établir les prix premium pour les produits mais il fera tous ce qui est possible pour établir le prix le plus convenant avec la politique d'organisation.

La décision de prix doit être aussi compatible avec les objectives commerciales de l'organisation. Par exemple, si l'objectif est d'accroisse le profit de compagnie avec 12 percent dans une unité des ventes par fin d'année. Si on suppose que les acheteurs sont sensibles au prix, l'accroissement de prix ou l'établissement de prix au dessus de la moyenne de marché le prix ne serait pas en concordance avec cet objectif.

B. Les types des objectifs de prix

¹⁸² William M. Pride- Pride- Ferrell. Foundations of Marketing. University of Wyoming, 2007, p. 297.

Le type d'objectifs de prix utilisé par un vendeur a évidemment des baissiers considérables en ce qui concerne la détermination de prix. Par exemple, une organisation qui utilise le prix pour accroître la portion de marché établira le prix en dessous de les prix des autres brands qui fournisse une qualité similaire pour attirer les clients de compétiteurs. Quelquefois, a vendeur utilise les réductions temporaires de prix pour attiré un part de ma marché. Si une affaire a besoin d'augmenter le comptant rapidement, elle utilisera probablement une réduction temporaire de prix comme les ventes, les rabais et discount spéciales.

C. Les couts

Evidement, les couts doit être un problème quand on établit le prix. Une compagnie peut vendre des produits temporairement en dessous des couts pour avoir un correspondant réel en ce qui concerne la compétition, pour assurer des bénéfices disponibles ou même pour agrandir le partage de marché, mais en longue terme on ne peut pas résister à vendre les produits en dessous des couts. Même quand une firme a un grand volume d'affaires, elle ne peut pas survivre si chaque produit est vendu légèrement au dessus de couts. Un vendeur doit être attentif pour analyser tous les couts pour pourrait inclure tous les couts associé avec le produit.

Pour maintenir le partage de marché et revenue dans un marché qui est caractérisé par une grande sensibilité, beaucoup des marchands ont concentré leur attention sur le processus de réduire les couts. Dans l'industrie très compétitive de l'ordinateurs, par exemple, IBM cherche constant des manières pour diminuer les couts de développement, de produire et commercialiser les ordinateurs et les produits liés avec leur. Pour exemplifier un mouvement de mordant les couts est la relocation des 4750 emplois managériales et d'ingénierie à Inde où les couts de travail sont clairement inférieurs¹⁸³. Le même est le cas de la fabrique Nokia qui a fait un grand investissement en Roumanie à Cluj pour les mêmes raisons (les salaires des ouvriers sont moins de demi que les mêmes ouvrières en Allemagne). Les technologies qui sont destinées à réduire la main d'œuvre, la concentration sur la qualité des produits et les processus de fabrication ont apporté les avantages de la productivité qui sont visibles dans les couts et prix réduites pour les clients.

En plus de l'analyse des couts associés avec un certain produit, les vendeurs doivent prendre en considération les couts que le produit partage avec autres dans la ligne de production. Les produits partagent fréquemment quelque couts pour recherche et développement, pour production et distribution. La plus part de vendeurs aperçu les couts d'un produit comme un minimum, au dessus de lequel le produit ne peut être vendu.

D) Outre variables de mix marketing

Tous les variables de mix marketing sont fortement interdépendants. Les décisions en ce qui concerne le prix peuvent influencer les décisions et les activités associées avec les variables qui concernent le produit, la production et la promotion. Le prix d'un produit affecte fréquemment la demande pour cet article. Un prix élevé, par exemple, peut avoir comme résultat une unité de vendre très bas qui, par réponse, peut conduire aux couts plus élevés par unité de produit. A l'inverse, les couts de production réduits par unité peuvent résulter d'un prix très bas. Pour plusieurs produits, les acheteurs associent la qualité d'un produit avec un prix élevé et une qualité médiocre avec un prix réduite. Cette perception en ce qui concerne la relation entre prix et qualité a une influence très forte sur l'image complète des brands et produits.

Sony, par exemple, charge leurs téléviseurs plus chère que la plus part des ses compétiteurs pour aider à communiquer que les téléviseurs Sony sont des électroniques supérieures de point de vue qualitatif. Les consommateurs reconnaissent que le nom de brand Sony, son réputation pour qualité et le prestige associé avec l'acquisition des produits Sony. Les individus qui associent la qualité avec un prix élevée sont vraisemblables d'acheter les produits avec un nom très bien établi et reconnu comme brand¹⁸⁴.

¹⁸³ Carleen Hawn. *The Global Razor's Edge*, Fast Company. February 2004, p. 27 – 28.

¹⁸⁴ Donald Lichtenstein, Nancy M. Ridgway, Richard G. Netemeyer. *Price Perceptions and Consumer Shopping Behaviour: A Field Study*. In: *Journal of Marketing Research*, May, 1993, p. 234 - 245.

Le prix d'un produit est lié des plusieurs dimensions de son distribution. Les produits qui sont les prix primes sont fréquemment vendus par une distribution sélective ou exclusive. Sony Ericsson utilise une distribution plus exclusive pour sa ligne des téléphones d'or ou criblé de diamants qui sont chargé avec 24000 \$ ou plus¹⁸⁵. Les produits qui sont moins chère dans la même catégorie des produits peuvent être vendus par distribution intensive. Par exemple, les stylos à bille Cross sont diffusé par distribution sélective et les stylos Bic par distribution intensive. En plus, un accroissement dans les couts de distribution comme est l'expédition peut être nécessaire de passer aux clients.

Le prix peut déterminer la modalité de promouvoir un produit. Les prix d'occasion sont fréquemment introduits dans l'annonce publicitaire. Aussi, la structure de prix peut affecter la relation d'une personne de vendre avec son clients. Une structure complexe de prix a besoin de plus temps d'être expliqué aux clients et est plus probable qu'ils deviennent confuse et peuvent causer des méprises qui peuvent avoir comme résultat une grande insatisfaction et pour un long période de temps. Par exemple, les structures de prix des compagnies aériennes sont complexes et fréquemment ils confus les agents qui vende les billets et aussi les voyageurs.

E) Les attentes des membres de réseaux

Quand on prendre une décision en ce qui concerne le prix, un producteur doit considérer quelles sont les attentes de membres de réseau de distribution. Un membre attend certainement d'obtenir profit pour la fonction qu'il exerce. La quantité de profit attendu dépend de ce que peuvent faire les intermédiaires si on promouvoir un autre produit en lieu de ce qui est distribue. Aussi, il est important le temps nécessaire et les ressources sollicité pour reporter le produit, cela étant un élément qui influencera les attentes des intermédiaires.

Les membres de réseau attend fréquemment que les producteurs fait un rabais pour les grandes ordres et pour les paiements fait en temps. Aussi, les revendeurs attendent de part des producteurs qui leur offre plusieurs activités de support comme les formations de vendeurs, les formations de services, service consultatif de réparation, publicité coopérative, promotions de vendre et peut être un programme qui permettre de retourner les marchandise qui ne sont pas vendu au producteur. Ces activités de support ont des couts associé qui un producteur doivent considérer quand on détermine le prix.

F) L'interprétation et réponse de client

Quand on prendre une décision en ce qui concerne le prix, les vendeurs doit être préoccupé avec une question vitale: Comment interprétera les clients notre prix et comment on leur répondre? *L'interprétation* en ce contexte fait référence au ce qui signifie le prix pour les clients. Que signifie le prix? Une haute qualité, une pauvre qualité, une affaire extraordinaire, un prix correct ou un vol. La *réponse* de client fait référence au fait que le prix peut émouvoir le client près de l'acquisition de produit et le degré duquel le prix enrichie leur satisfaction avec l'expérience d'acquisition et avec le produit après acquisition.

L'interprétation des clients d'une réponse à un prix sont déterminée en quelque mesure de leur estimation de ce qu'il reçu par rapport à ce qu'il payé pour faire l'acquisition. Pour évaluer ce qu'ils reçu les clients prendra en considération les attributs, les bénéfices, les avantages et désavantages, la probabilité d'utiliser le produit et le statut possible associé avec le produit. Pour évaluer le cout d'un produit les clients prendra en considération le prix, le temps et effort nécessaires pour lui obtenir et peut être les ressources sollicité pour lui maintenir après l'acquisition.

Fréquemment, comme on a déjà vu, les clients considèrent qu'un prix élevé et la marque d'un produit d'une haute qualité. Ils ont la tendance de faire cette association prix-qualité quand ils ne peuvent juger ils même la qualité de produit. Néanmoins, ce n'est pas tous le temps le cas. Si la qualité d'un produit est égale avec le prix, ça dépendre des types de clients et des produits impliqué. Clairement, les vendeurs qui compte sur l'association qui les clients peut faire entre prix et qualité et qui fournisse une qualité pauvre ou modéré ne sera capable de construire une relation durable avec leur clients.

¹⁸⁵ "Sony Ericsson to Offer Luxury Cell Phones", *EuropeMedia*, February 5, 2002, www.vandusseldorp.com. (accède à 24.11.2010)

Quand on interprète et on répondre au prix, comment les clients déterminent si le prix est trop élevée, trop bas ou correct? En général, ils comparent les prix avec les prix des références interne et externe. Une référence interne de prix est un prix développé dans la perception d'acheteur par l'expérience en ce qui concerne le prix. Cette une créance que le cout d'un produit doit être d'une certaine valeur. Comme consommateurs, notre expériences ont donné à chaque de nous une référence interne pour chaque produit. Par exemple, la majorité de nous ont une idée raisonnable sur le prix d'une pain ou un litre de lait. Pour les produits qui ne sont pas utilisé tant fréquent on rapporter notre perception au les prix de références externes. Une *référence de prix extérieure* est une comparaison de prix fourni par les autres, comme les producteurs ou les vendeurs. Par exemple, un vendeur peut utiliser comme stratégie de promouvoir ses produits une idée comme "en temps que ce produit est vendu pour 100 Euros par les autres, notre prix est seulement 39.95 euros". Quand on traite d'établir un prix de référence pour les consommateurs par cette méthode de comparaison avec autres compagnies on doit être attentif que les prix qui sont offerts comme exemple existent parce que s'ils sont inventé seulement pour augmenter les bénéfices des produits propres les consommateurs ne deviendra pas fidele¹⁸⁶.

G) La compétition

Un vendeur doit savoir bien quels sont les prix de la compétition pour ajuster les prix par rapport à elle. Ça no signifie pas qu'une compagnie va faire ses prix concordantes avec celle des compagnies de compétiteurs.

Quand on ajuster un prix, un vendeur doit analyser comment les compétiteurs répondra. Est-ce que les compétiteurs changeront leurs prix, et s'ils leur change, comme sera le changement, une augmentation des prix ou une diminution?

Quand une organisation actionne comme monopole et n'est pas régulé, elle peut fixer le prix que le marché supportera. Cependant, la compagnie peut de n'est pas établi le prix au niveau plus haut possible pour éviter les régulations de gouvernement ou pour pénétrer une marché utilisant le prix plus bas. Si le monopole est régulé il a moins de flexibilité en ce qui concerne le prix; le corps régulatrice laisse les prix fixé qui produise un retour raisonnable, mais non pas excessive.

H) Les problèmes légales et régulatrices

Les problèmes légales et régulatrices influence les décisions qui concerne le prix. Pour freine l'inflation, le gouvernement fédéral peu invoquer contrôle des prix, blocage des prix à certaines niveaux ou déterminer le niveau d'accroissement des impôts. Il y a des états ou certaines agences fixes les prix des produits comme sont l'assurance, les laitages ou les spiritueux.

Il y a beaucoup des régulations et lois qui affectent les activités et décisions en ce qui concerne le prix. L'Acte Sherman Antitrust¹⁸⁷ interdit les conspirations pour contrôler les prix, et interprétant l'acte, les cours ont prendre la décision que fixer le prix entre firmes est illégal. Les vendeurs doivent s'abstenir de fixer les prix par développer des politiques de prix indépendant et fixer des prix dans une manière qui ne suggère pas la complicité. Aussi Federal Trade of Commision Act¹⁸⁸ et Wheeler-Lea Act¹⁸⁹ interdisent les prix malhonnête. Dans le processus d'établir le prix les vendeurs doit protéger contre les clients malhonnêtes.

L'acte Robinson-Patman¹⁹⁰ a une grande influence sur les décisions en ce qui concerne les prix. Pour plusieurs raisons, les vendeurs peut désirer de vendre le même type de produit a prix différentes. Les provisions in Robinson- Patman Act limite l'usage des prix différencié. La pratique qui fournisse des prix différentiels qui tend de blesser la compétition par donner a un ou plusieurs acheteurs des avantages compétitives par rapport aux autres acheteurs est nommé *discrimination de prix* et est interdit par loi. Néanmoins, non toutes les différences des prix sont discriminatoires. Un vendeur peut utiliser les prix

¹⁸⁶ Bruce L. Alford and Brian T. Engelland. Advertised Reference Price Effects on Consumer Price Estimates, Value perception and Search Intention. In: Journal of Business Reaserch, May 2000, p. 93 - 100.

¹⁸⁷ [on-line]: <http://www.ourdocuments.gov/doc.php?flash=old&doc=51>. (accédé à 11.12.2010).

¹⁸⁸ [on-line]: <http://www.ftc.gov/ogc/ftcact.shtm>. (accédé à 11.12.2010).

¹⁸⁹ [on-line]: <http://american-business.org/858-wheeler-lea-act.html>(accédé à 11.12.2010).

¹⁹⁰ [on-line]: <http://www.ftc.gov/speeches/other/patman.shtm>. (accédé à 11.12.2010).

différentielles s'ils n'ont dérangé pas la compétition, s'ils sont de différences donné par les couts de vendre ou de transport vers des clients diverses.

Conclusions

De façon simpliste, on peut considérer qu'une société est une société multinationale qui a la capacité de production dans un certain nombre de pays. Les profits et les flux de revenus qu'ils génèrent est le principal composant de flux de capitaux étrangers qui se déplaçant entre les pays.

Comme les pays adoptent une approche plus ouverte axée sur la croissance économique et le développement, le rôle des firmes multinationales est de plus en plus important. Comme les pays adoptent une approche plus ouverte à la croissance économique et le développement orienté, de la corde que les marchés deviennent déréglementé et libéralisé le monde, les entreprises étrangères cherchent à localiser des pièces du processus de production dans d'autres pays où ils ont des avantages de coûts. Ces avantages de coût peuvent être moins cher sources de main-d'œuvre, les matières premières et des composants ou des règlements gouvernementaux préférentiels.

Une cible intéressante pour les entreprises multinationales est des pays sous-développés ou les pays en développement où, en dépit des niveaux élevés de risque qu'ils présentent, ils représentent un potentiel de bénéfices élevés. Beaucoup de pays sous-développés ou qui ont leurs économies en développement et les revenus en croissance dans peuvent fournir pour l'avenir des marchés matures.

De nombreux analystes économiques globales sont préoccupés par le rôle des entreprises multinationales mondiales dans les pays à faible revenu et ont identifié un certain nombre de problèmes liés à l'investissement étranger direct. De même, d'autres économistes et hommes politiques affirment que les activités des firmes multinationales est propice à la croissance et développement. Et la réponse est définitivement en plein milieu, les deux théories sont applicables dans certains pays et certaines sociétés multinationales à certaines périodes.

Nous allons faire une présentation sommaire des arguments des deux théories:

Nous avons d'abord d'illustrer l'importance de l'investissement étranger direct dans le cadre du moteur nécessaire à la croissance:

- les investissements des firmes multinationales dans une zone donnée sans une injection massive ont entraîné dans l'économie locale ; il peut créer de nouveaux emplois, directement ou en augmentant les entreprises locales adjacentes telles que les banques ou d'assurances ; il peut initie un processus multiplicateur qui génère plus de revenus dans la mesure où les nouveaux employés dépensent leurs salaires sur la consommation.

- Les entreprises multinationales fournissent la formation et l'éducation pour les employés, créant ainsi une main-d'œuvre hautement qualifiée. Ces nouvelles compétences peuvent être transférées à d'autres régions du pays d'accueil et fréquemment, les compétences entrepreneuriales managériales appris d'entreprises multinationales qui sont une source importante de capital humain.

- Les entreprises multinationales se créer des recettes fiscales pour les gouvernements et les autres revenus s'ils achètent des produits essentiellement à travers les processus nationaux de privatisation.

En ce qui concerne les problèmes créés par les entreprises multinationales, elles peuvent être résumées comme :

- Les entreprises multinationales engagent largement des managers expatriés pour assurer que les revenus générés sont maintenus au sein d'un groupe relativement restreint de personnes; et un point d'intérêt pour les multinationales est représenté par les possibilités de bénéficier d'une œuvre peu couteaux, ce qui peut être vue dans le niveau très bas des salaires.

- Les entreprises multinationales qui investissent dans les pays moins développés ou des pays en développement impliquent souvent l'utilisation de méthodes de production intensive en capital ;

- Les entreprises multinationales s'engagent à l'évolution des prix de transfert de production entre les différents pays afin de bénéficier de la baisse des taxes dans les différents pays, à travers ces opérations, elles peuvent réduire le fardeau de taxes des gouvernements

- Comme les multinationales sont en général très grandes et ont un pouvoir considérable, ils peuvent exercer des influences sur les gouvernements pour obtenir des régimes préférentielles en ce qui concerne des concessions aux taxes, subventions et concessions.

Au cours de l'état actuel le principal problème du monde est de veiller que l'économie mondiale s'efforce d'assurer l'optimisation des contributions des sociétés multinationales et d'autres acteurs à travers les frontières aux capacités et compétitivité des Etats nationaux. Ainsi, le défi majeur est de structurer une approche collective internationale pour maîtriser les coûts et avantages d'une économie mondiale tirée par les sociétés commerciales transnationales.

Bibliographie:

1. Barren's Dictionary of Finance and Investment Terms. Ed. 3. New York, 1991.
2. Broadcast of New Vision Gets Mixed Reception from the Street. In: DSN Retailing Today, January 2001.
3. Bruce L. Alford, Brian T. Engelland. Advertised Reference Price Effects on Consumer Price Estimates, Value perception and Search Intention. In: Journal of Business Research. May 2000, p. 93 - 100.
4. Carleen Hawn. The Global Razor's Edge, Fast Company. February 2004, p. 27 – 28.
5. Dunning Carl H.A. Global Enterprises and the World Economy: Ford, GM and IBM. The Emergence of the Transnational Enterprises. New York: Garland Press, 1988.
6. David Aaker, Eric Joachimsthaler. An alternative to price competition. In: American Demographics. September 2000.
7. Donald Lichtenstein, Nancy M. Ridgway and Richard G. Netemeyer. Price Perceptions and Consumer Shopping Behaviour: A Field Study. In: Journal of Marketing Research. May, 1993, p. 234 - 245.
8. Dunning J.H. Multinational Enterprises and the Global Economy. Londra: Addison-Wesley Publishing Company, 1995.
9. Hewlett Packard. Professional Pricing Society, case study. [on-line]: www.pricingsociety.com/casestudiesdetails3.asp. (accessé au 24 nov 2010).
10. Krugman Paul R., Obstfeld, Maurice. International Economics – Theory and Policy. Second edition. Harper Collins Publishers Inc., 1991.
11. Popa Ioan. Tranzacții internaționale – politici, tehnici, instrumente. București: Ed. Recif, 1992. 57 p.
12. Sony Ericsson to Offer Luxury Cell Phones. EuropeMedia. February 5, 2002. [on-line]: www.vandusseldorp.com. (accessé au 24 nov 2010).
13. Want a Cheaper Flat- Panel TV? In: CNN Money. December 4, 2003. [on-line]: <http://money.cnn.com/>. (accessé au 24 nov 2010).
14. William M. Pride- Pride- Ferrell Foundations of Marketing, University of Wyoming, 2007, p. 297.
15. [on-line]: <http://www.ourdocuments.gov/doc.php?flash=old&doc=51>. (accessé au 24 nov 2010).
16. [on-line]: <http://www.ftc.gov/ogc/ftcact.shtm>. (accessé au 24 nov 2010).
17. [on-line]: <http://american-business.org/858-wheeler-lea-act.html>. (accessé au 24 nov 2010).
18. [on-line]: <http://www.ftc.gov/speeches/other/patman.shtm>. (accessé au 24 nov 2010).

Copyright© Violeta COJOCARU, Nicolae DUCA, 2011.

RELATII INTERNATIONALE**METODELE ȘI NIVELURILE
ANALIZEI POLITICII EXTERNE****BURIAN Alexandru *****МЕТОДЫ И УРОВНИ ВНЕШНЕПОЛИТИЧЕСКОГО АНАЛИЗА**

Внешняя политика – это проявление государственного регулирования деятельности на международной арене в отношении с другими субъектами внешней политики: государствами, политическими партиями и другими общественными организациями за рубежом, международными организациями, как региональными, так и глобальными.

Внешняя политика основывается на экономических, демографических, военно-технических, научных, культурных и других потенциальных возможностях государства. Сочетание этих показателей определяет перспективы внешней политики государства в том или ином направлении, иерархию приоритетов в установлении и реализации внешнеполитических целей.

Геополитическое положение государства была доминирующим в историческом отборе своих партнеров, а также развитию своих взаимоотношений с противниками.

Традиционной формой реализации внешней политики является установление дипломатических отношений или их сокращение, а также объявление состояния войны в случае обострения отношений между государствами. К их числу следует относить и открытие своих представительств при международных организациях, определение статуса членства в этих организациях; сотрудничество с политическими партиями и общественными организациями дружественных стран за рубежом, развитие и поддержка на различных уровнях отношений с другими государствами, в том числе и эпизодические контакты с представителями государств-участников и движений, с которыми не установлены дипломатические отношения, но которые по тем или иным причинам заинтересованы в налаживании диалога с ними.

Следует отметить, что в государственных структурах большинства государств сегодня работают специализированные органы, занимающиеся вопросами внешней политики и осуществляющие контроль за этой деятельностью: министерства иностранных дел (или внешних связей) и парламентские комитеты по вопросам внешней политики, посольства и представительства, в составе которых часто работают военные специалисты, а также резиденты разведки и контрразведки, специалисты по вопросам экономических отношений (коммерческий атташе), а также культурные, научные атташе.

Внешняя политика выражает интересы государства и предусматривает стратегию ее реализации. В этом контексте мы можем сделать вывод, что на основе внешнеполитических интересов государственные учреждения определяют ранг и структуры, ответственные за продвижение этой политики.

По мнению многих исследователей, основным методом анализа внешней политики в настоящее время является ее рассмотрение с точки зрения процесса принятия решений. Анализ процесса принятия решений осуществляется на основе следующих принципов: внешняя политика состоит из решений, принятых лицами-политиками, которые могут быть идентифицированы. На этом основании принятие решений является поведением, которое необходимо объяснить.

---

* **BURIAN Alexandru** - Doctor habilitat în drept, profesor universitar, consultant științific, Secția Drept Internațional și Relații Internaționale, Institutul de Istorie, Stat și Drept al Academiei de Științe a Moldovei, președinte al Asociației de Drept Internațional din Republica Moldova; (**БУРИАН Александр Дмитриевич** – доктор юридических наук, профессор, научный консультант отдела международного права и международных отношений Института истории, государства и права АН Молдовы, президент Молдавской Ассоциации международного права; **BURIAN Alexander** - Doctor Habilitat of law (International Law), full professor, Chief scientific adviser, Institute of History, State and Law, Academy of Sciences of Moldova, president of the Moldavian Association of International Law).

METHODS AND LEVELS OF THE FOREIGN POLICY ANALYSIS

The foreign policy is a manifestation of state regulation of activity at international arena in relations with other subjects of foreign policy: states, political parties and other public organizations abroad, the international organizations, both regional and global.

The foreign policy is based on economic, demographic, military-technical, scientific, cultural and other potential possibilities of the state. A combination of these indicators determines the prospects of foreign policy hierarchy of priorities in this or that direction, the hierarchy of priorities in setting and implementing purposes of foreign policy.

The geopolitical position of the state was dominant in the historic choosing of its partners as well as development and its relationship with the opponents.

The traditional form of realization of foreign policy is an establishment of diplomatic relations or their reduction and even the announcement a war by the state in case of deterioration of relations between the states. Opening of the representations in international organizations, definition of the status of membership in these organizations; cooperation with political parties and public organizations of the friendly countries abroad, development and support of the relation with other states at various levels, including incidental contacts with the representatives of States Parties and movements with which diplomatic relations were not established but which for one reason or another are interested in adjustment of dialogue with them represent another form of realization of foreign policy.

It should be noted that specialized bodies dealing with the problems of foreign policy exercise control over this activity work in the majority of state structures, like: Ministries of Foreign Affairs (or external relations) and parliamentary committees concerning foreign policy, embassies and representations in which structure often work military experts, and also residents of intelligence and counterintelligence experts in the field of economic relations (commercial attaché), as well as cultural, scientific attaches.

The foreign policy reflects the interests of the state and provides a strategy of its realization. In this context we can draw a conclusion that official bodies define the rank and structures responsible for promoting policy on the basis of foreign policy interests.

According to many researchers, the basic method of the analysis of foreign policy nowadays is its examining from the point of view of decision-making process. The decision-making process analysis is carried out on the basis of following principles: foreign policy consists of the decisions taken by officials which can be identified. Therefore the decision-making process is a behavior that should be explained.

Politica externă reprezintă activitatea statului de reglementare pe arena internațională a relațiilor sale cu alți subiecți ai politicii externe: state, partide politice și alte organizații sociale de peste hotare, organizații mondiale și regionale internaționale.

Politica externă se sprijină pe potențialul economic, demografic, militar, tehnico-științific, cultural al statului. Îmbinarea acestor indici determină *perspectivele* politicii externe a statului în unele sau altele direcții, *ierarhia priorităților* în stabilirea și realizarea scopurilor politicii externe.

Situația geopolitică a statului a fost dominantă în istoria selectării de către stat a partenerilor și dezvoltării relațiilor sale reciproce cu adversarii.

Forma tradițională de realizare a politicii externe este stabilirea relațiilor diplomatice sau reducerea nivelului acestora, suspendarea, ruperea și chiar declararea stării de război în cazul unei acutizări a relațiilor dintre state; deschiderea reprezentanțelor statului pe lângă organizațiile internaționale mondiale și regionale sau stabilirea sa în calitate de membru a lor; colaborarea cu partidele politice și alte organizații sociale prietenoase din țările de peste hotare; realizarea și susținerea la diferite nivele a contactelor episodice sau permanente cu reprezentanții statelor, partidelor și mișcărilor cu care statul dat nu întreține relații diplomatice sau relații de prietenie, dar care, din unele sau altele motive, este cointeresat în stabilirea dialogului cu ele.

Este necesar de a menționa că în structurile de stat din majoritatea statelor contemporane activează organe specializate care se ocupă cu promovarea politicii externe și asigură controlul asupra acestei activități: ministerele afacerilor externe (sau a relațiilor externe) și, respectiv, comisiile parlamentare pe problemele politicii externe; ambasade și reprezentanțe, în componența cărora deseori lucrează specialiști în problemele militare, organizatori ai sistemului persoanelor de încredere și agenților (rezidenți ai serviciilor de informații și contrainformații), specialiști în problemele relațiilor economice (atașați

comerciali) și culturale; centre științifice și culturale peste hotare, desfășurându-și activitatea sub controlul ambasadelor și reprezentanțelor în virtutea unor programe relativ de sine stătătoare; misiuni oficiale și semif oficiale.

La determinarea sarcinilor, selecția mijloacelor și metodelor sale de activitate, politica externă răsfrânge și reflectă situația politică internă a statului. Ea se sprijină pe resursele statului, pe potențialul său de specialiști. Politica externă este apreciată în contextul politicii interne a statului.

Contradicțiile care însoțesc la ora actuală dezvoltarea globală i-au obligat pe partenerii civilizați ai relațiilor internaționale să acorde o atenție tot mai mare problemelor de restructurare a sistemului securității internaționale; organizării măsurilor preventive de prevenire și localizare a conflictelor regionale; prevenirii catastrofelor tehnogenice și cooperării în scopul lichidării cât mai operative a consecințelor acestora; luptei împotriva terorismului internațional și comerțului cu substanțe narcotice; măsurilor comune de protejare a mediului și lichidării surselor și consecințelor poluării acestuia; acordării de ajutor țărilor din lumea a treia în lupta dusă de ele cu foamea, bolile etc.

Noțiunea de „politică externă” este aplicată pe larg în literatura științifică și s-ar părea că nu mai cere explicații. Cu toate acestea, dacă examinăm noțiunea dată de pe pozițiile teoriei relațiilor internaționale, se impune caracterizarea ei mai detaliată și mai aprofundată din punct de vedere științific.

Pentru aceasta vom situa noțiunea de „politică externă” într-un context mai larg și vom încerca s-o raportăm la noțiunea de „politică internațională”.

Greu de găsit o definiție concisă a noțiunii de „politică internațională”, care ar include toate aspectele ei în deplină măsură, de aceea este cazul unei examinări mai amănunțite. Nu încapem îndoială că politica internațională este, întâi de toate, politică. Reieșind din acest context, Donald Pucceala subliniază faptul că procesele și modelele politicii internaționale sunt asemănătoare proceselor și modelelor proprii politicii în general. „Ca orice altă politică, politica internațională reprezintă și ea o luptă pentru putere (dominație)”, - scria Hans Morgentau, conturând astfel însușirile principale ale politicii internaționale: orientarea și legătura ei cu conceptul „puterii (dominației)”. Totuși, politica internațională își are propriul specific – reprezentând una din speciile legăturilor reciproce dintre subiecții relațiilor internaționale, ea se formează din acțiunile lor.

Politica externă exprimă interesele externe ale statului și asigură strategia de realizare a lor. În acest context putem concluziona că reieșind din interesele politicii externe a statului se determină rangul și structura instituțiilor însărcinate cu promovarea acestei politici. De exemplu, gradul de importanță al interesului politic manifestat de către un stat față de alt stat sau față de un grup de state este de natură să condiționeze crearea formei respective de colaborare și reprezentare: statele Europei vestice au purces la formarea structurilor Europei unite, majorând la maximum reprezentanțele lor în diferite structuri ale comunității (Parlamentul European, Comisia Europeană). Interesul scăzut al unui stat față de alt stat poate genera, respectiv, o formă mică a reprezentanței diplomatice: de exemplu, Republica Federală Germană deschisese în Berlinul de Est (fosta RDG) nu o ambasadă, ci doar o „reprezentanță permanentă”.

Scopul diplomației constă în realizarea politicii externe cu ajutorul metodelor și mijloacelor specifice acestei activități, în corespundere cu *normele dreptului diplomatic*. În dependență de cursul politicii externe a statului, activitatea diplomatică poate să înceteze. De exemplu, în cazul ruperii relațiilor diplomatice între două state, politica externă a statului care a inițiat această rupere folosește situația dată pentru atingerea unor scopuri anumite, și nu pune în fața diplomației sarcini concrete.

Dreptul diplomatic ca ramură a dreptului internațional public joacă un rol instrumental, adică contribuie la atingerea scopurilor politicii externe și propune modalități de stabilire și susținere a relațiilor dintre state. Totodată, rolul dreptului diplomatic, sub acest aspect, nu este identic cu rolul diplomației: în timp ce diplomația reprezintă un instrument de realizare a politicii externe, dreptul diplomatic reprezintă voința statului și conține norme de comportament confirmate și aplicate de comun acord; dreptul diplomatic servește scopului comun al comunității internaționale, nu politicii unui anumit stat, și formează cadrul legislativ necesar pentru stabilirea și dezvoltarea relațiilor dintre state.

Diplomația și practica diplomatică sunt strâns legate cu relațiile internaționale dintre state și procedurile internaționale. Practic, este imposibil să-ți imaginezi aceste categorii separate una de alta. Studiarea istoriei diplomației presupune într-o anumită măsură și studiarea istoriei relațiilor internaționale.

Studiind și analizând practica diplomatică a unui sau altui stat, este necesar de știut și analizat structura, funcțiile și metodele de organizare și activitate a serviciului diplomatic al acestui stat, modalitățile și mijloacele politicii sale externe. Altfel spus, practica diplomatică reprezintă un gen deosebit de activitate a unor instituții anumite de stat, împuternicite să activeze în sfera relațiilor externe, a unor funcționari publici anumiți, care activează în aceste instituții de stat.

Instituțiile de stat (organele de stat din sfera relațiilor externe), care funcționează în domeniul politicii externe se împart în: a) instituții interne b) instituții externe. Instituțiile interne, la rândul lor, se subîmpart în instituții ce reprezintă statul în toate domeniile (șeful statului, parlamentul, guvernul, primul-ministrul, ministerul afacerilor externe) și instituții ce reprezintă statul numai în unul din domeniile relațiilor externe (ministerul comerțului extern, în statele în care există asemenea ministere, ministere și instituții de stat împuternicite cu exercitarea relațiilor externe în proporții determinate prin legislația internă). Trebuie de menționat că noțiunea de *serviciu diplomatic* se aplică numai instituțiilor specializate în domeniul relațiilor externe – ministerul afacerilor externe – și unor funcționari aparte din cadrul acestui minister (diplomaților).

Instituțiile de stat externe pot fi împărțite în două grupuri: permanente (ambasadele, misiunile diplomatice, consulatele, reprezentanțele permanente pe lângă organizațiile internaționale și reprezentanțele comerciale în țările în care acestea activează) și provizorii (misiuni speciale, delegații la conferințele internaționale și alte tipuri de misiuni provizorii). Noțiunea de serviciu diplomatic este aplicabilă numai misiunilor diplomatice (ambasade și reprezentanțe permanente pe lângă organizațiile internaționale).

Procedurile internaționale reprezintă un conglomerat de reguli și standarde general acceptate ale comportamentului internațional. În mod tradițional, procedurile internaționale se aplică în cadrul conferințelor internaționale la cel mai înalt nivel și în relațiile dintre organizațiile internaționale, în cazul când normele de drept internațional nu sunt codificate sau nu sunt elaborate suficient, în rezultatul cărui fapt partenerii relațiilor internaționale recurg la metoda analogiei. În asemenea cazuri, am putea afirma că (regulile) procedurile internaționale reprezintă o sursă a dreptului internațional. De exemplu, la conferințele internaționale de la San Francisco, Dubarton-Oks, Geneva, Viena, Helsinki și altele, în cazul când nu era determinată procedura (regulamentul) sau ordinea diferitelor acțiuni, se aplica formula: „conform procedurii internaționale” cu trimitere la o precedentă care, în continuare, devenea normă de conduită sau standard organizatoric la conferința respectivă.

Precum vedem, politica internațională reprezintă un fenomen complex, examinarea căruia necesită analiza tuturor componentelor sale. O asemenea metodica a fost propusă în anii 1960 de David Singer, unul dintre primii care a pus problema cu privire la *nivelurile analizei* politicii internaționale. Divizarea analizei pe niveluri este necesară, în primul rând, pentru a înțelege mai bine factorii care formează politica internațională și-i determină dezvoltarea. În literatura despre teoria relațiilor internaționale există câteva variante ale unei asemenea divizări, trei dintre care le vom prezenta mai jos.

D. Singer remarcă două niveluri de analiză:

1) sistemul internațional. Acest nivel permite, făcând abstracție de detalii, cercetarea relațiilor internaționale în totalitatea lor și înțelegerea esenței proceselor care au o importanță globală;

2) statul. Statul, ca subiect principal al relațiilor internaționale, este autonom în determinarea priorităților politicii sale. De aceea, de pe poziția statului suveran se poate de făcut o analiză mai detaliată și mai profundă a politicii internaționale.

Modelul de mai sus reprezintă o încercare de a dezmembra în părți componente nivelurile mai generale ale analizei.

Un model mai detaliat a fost elaborat de J.N.Rosenau. El este format deja din șase niveluri:

1) *particularitățile individului* care adoptă decizii. La acest nivel se analizează, întâi de toate, trăsăturile individuale ale persoanei care participă la procesul decizional:

2) *funcția oficială a individului care adoptă decizia*. Acțiunile persoanei depind nu numai de trăsăturile sale individuale, ci și de locul pe care îl deține în organizația sau sistemul politic pe care le reprezintă, ceea ce stabilește cadrul activității sale;

3) *structura guvernului*. De structura guvernului depind împuternicirile unor politicieni, de asemenea condițiile specifice în care ei activează (necesitatea susținerii din partea societății în sistemul democratic și suprimării opoziției în cel autoritar):

4) *caracteristicile societății*. În cazul de față, se au în vedere factorii care influențează sau condiționează deciziile guvernului. Unul din acești factori, de exemplu, reprezintă prezența sau lipsa resurselor aflate la dispoziția guvernului, ceea ce determină elaborarea scopurilor și a mijloacelor de atingere a lor;

5) *relațiile internaționale*. Colaborarea statelor depinde de relațiile dintre ele. Un stat puternic, de exemplu, se va comporta cu un stat slab cu totul altfel, decât cu un alt stat puternic;

6) *sistemul mondial*. Structura sistemului mondial determină mediul internațional, regional și global, în care acționează statul.

Patrik Morgan a propus un model format din cinci niveluri, plasând accentele puțin mai altfel:

1) colaborarea dintre state reprezintă, în ultimă instanță, un rezultat al deciziilor și comportamentului indivizilor;

2) în afară de aceasta, colaborarea dintre state reprezintă un rezultat al deciziilor și activității diferitelor grupări, cum ar fi cabinetele de miniștri, elitele, grupările după interese, structurile birocratice;

3) politica internațională este dominată de state, de aceea este necesară examinarea comportamentului fiecăruia dintre ele în calitate de sistem unic;

4) statele nu acționează în singurătate, este necesar de avut în vedere grupările regionale, alianțele, coalițiile etc.;

5) la modul general, politica internațională formează un sistem care, într-o măsură mai mare ca alți factori, condiționează comportamentul statului.

Modele de mai sus ne demonstrează cât de complicat și multilateral este fenomenul politicii internaționale. Anume această multilateralitate îi și obligă pe cercetători să divizeze problema pe părți componente și să aleagă diferite unghiuri de vedere, pentru ca examinarea să cuprindă toate aspectele. Unul din aceste unghiuri de vedere este analiza politicii internaționale de pe pozițiile statului care acționează pe arena internațională. În cazul fiecărui model, noi putem trage o linie distinctivă între politicile interne și cele supranaționale, evidențiind în acest mod nivelurile care au atribuție la noțiunea de „politică externă”.

Așadar, *analiza politicii externe este o încercare de examinare a politicii internaționale din perspectiva statului luat în parte, în scopul clarificării esenței acesteia și, posibil, a prognozării dezvoltării ei de mai departe.*

Determinând direcția, trebuie de ales și metoda corespunzătoare de analiză. Anume despre metodele unei asemenea analize va fi vorba în capitolul de față.

Metoda tradițională a unei asemenea analize este *metoda comparației*, având în vedere posibilitatea de a găsi câteva variante de comparație. Dacă reieșim din situația că relațiile internaționale se dezvoltă în corespundere cu anumite legități, căutarea analogiilor în istorie ne poate ajuta să identificăm aceste legități. Istoria politicii externe a statului ne oferă posibilitatea de a compara acțiunile sale în diverse situații pentru a stabili sursele și esența lor. Abordarea istorică a stat la baza metodei de cercetare a situațiilor concrete (case-study). După cum menționează Richard Neustadt și Ernest May, studiul istoriei are o mare importanță practică și pentru politicieni care participă la elaborarea și realizarea politicii externe, ajutându-i să determine concret scopurile și căile de atingere a acestora.

Altă variantă de comparație este secțiunea orizontală, comparația politicii diferitor state. O asemenea metodă permite încadrarea politicii externe a fiecărui stat într-o perspectivă mai largă. În acest caz, problema rămâne aceeași – identificarea legităților, în care scop este necesar de a identifica și explica asemănările și deosebirile în comportamentul subiecților relațiilor internaționale. Comparației se pretează atât politica ca atare, variantele și rezultatul ei, cât și componentele ei în parte, cum ar fi concepțiile politicii externe, sistemele decizionale, aplicarea diferitelor mijloace în atingerea scopurilor politice etc.

Cunoscutul savant J. Rosenau consideră că analiza comparativă încă nu este prin excelență științifică, fiind, mai curând, o anticipare a acesteia. Din punctul său de vedere, politica externă a statului trebuie examinată dintr-o perspectivă ceva mai mare și cu un grad mai înalt de generalizare. J. Rosenau

examinează politica externă în calitate de conduită menită să adapteze statul la mediul înconjurător, făcând în acest sens o analogie cu organismul biologic. Savantul determină *politica externă ca pe un ansamblu de acțiuni pe care guvernul le întreprinde sau intenționează să le întreprindă în scopul a menține factorii prielnici pentru el ai mediului internațional sau a-i schimba pe cei neprielnici*. În acest scop, tratările comparative și adaptabile nu reprezintă variante ce se exclud reciproc, ci o cale evolutivă de la analiza empirică la cea științifică.

În opinia mai multor cercetători, metoda de bază a analizei politicii externe la ora actuală este, totuși, examinarea ei din punctul de vedere al procesului decizional. D. Singer menționa, că unul din avantajele examinării relațiilor internaționale de pe poziția statului luat în parte constă în posibilitatea folosirii cu succes a analizei procesului decizional. Analiza procesului decizional se efectuează în baza următoarelor principii: politica externă este formată din decizii adoptate de indivizi-politicieni, care pot fi identificați. Reieșind din aceasta, procesul decizional este un comportament ce se cere explicat.

Anume politicienii determină în ce constă esența fiecărei situații concrete. Deciziile care determină cursul politicii externe provin din surse interne, sociale. Însuși procesul decizional poate constitui o sursă importantă și independentă a deciziilor.

Analiza procesului decizional reprezintă, astfel, o încercare de a diviza politica externă pe decizii concrete luate în parte și a supune examinării factorii care influențează asupra adoptării lor. În acest caz, statul deja nu mai reprezintă obiectul principal al examinării. Se impune concluzia că statul nu este nici monolitic, nici omogen, din care cauză trebuie de avut în vedere nivelurile analizei situate mai jos de nivelul statului.

În ce constă, așadar, esența procesului decizional? La prima vedere, răspunsul la această întrebare este destul de simplu: în fiecare situație concretă politicianul trebuie să aleagă din câteva alternative. Dar, la o examinare mai atentă, procesul decizional include căutarea și formularea alternativelor, analiza și aprecierea consecințelor și alegerea ca atare. În afară de aceasta, cazurile când decizia se adoptă de o singură persoană sunt extrem de rare, deoarece statul reprezintă un mecanism birocratic destul de sofisticat. Astfel, pentru a înțelege care sunt factorii ce determină în ultimă instanță adoptarea deciziei, este necesară examinarea acestui proces în toată complexitatea sa. În teoria procesului decizional, cea mai răspândită este metoda *construirii și analizei modelelor*, fiecare din care focalizează atenția cercetătorului asupra unuia din factori. Setul clasic al modelelor din doctrina modernă a procesului decizional, se consideră concepția lui Grem Allison, formulată în cartea „Esența deciziei”. În lecția 7 vom examina mai amănunțit acestea și alte modele.

Un loc aparte în teoria procesului decizional revine cercetărilor consacrate problemei adoptării deciziilor în condiții de criză. Criza reprezintă un fel de microcosmos, în care toate aspectele procesului decizional apar într-o lumină deosebit de clară. Particularitățile unei asemenea situații - lipsa de timp pentru căutarea și analiza alternativelor, stresul, presiunea responsabilității etc., - își lasă amprenta lor deosebită asupra deciziilor adoptate. În situații de criză, chiar și în statele cu structuri birocratice dezvoltate, responsabilitatea de a lua decizii deseori revine politicianului ce se află în fruntea statului sau unui grup nu prea mare de oameni.

Relațiile dintre state sunt formate din elemente de conflict și colaborare, ar fi greu de găsit măcar un exemplu de relații bazate numai pe colaborare. Concomitent cu dezvoltarea tehnologiilor militare, conflictele devin tot mai periculoase, și acest lucru provoacă necesitatea unei atitudini științifice multilaterale față de problema soluționării lor. În capitolul de față vom vorbi despre aplicarea metodelor de analiză a politicii externe în scopul soluționării conflictelor. Întâi de toate, trebuie să înțelegem ce reprezintă ca atare concepția soluționării conflictelor. Anume despre aceasta vom vorbi în continuare.

În teoria contemporană a relațiilor internaționale, interesul manifestat față de fenomenul conflictului se află în permanentă creștere. Mai mulți cercetători au încercat și încearcă în continuare să răspundă la întrebările cu privire la sursele conflictelor, esența lor, acțiunile pe care poate și trebuie să le întreprindă statul în condițiile declanșării conflictului. Adepții concepției tradiționale încearcă să răspundă în principal la prima întrebare. Din punctul de vedere al realismului clasic conflictul reprezintă un element inevitabil și firesc al relațiilor internaționale în condițiile luptei duse de stat pentru a-și asigura dominația și influența. Incompatibilitatea intereselor determinate de pe pozițiile forței dă naștere conflictului.

Neorealiștii, împărțind ideile principale ale realismului clasic, studiind originile conflictelor, își concentrează atenția asupra consecințelor caracterului anarhic al sistemului mondial și efectului dilemei securității. Neoliberalismului apreciază conflictul ca ceva firesc, dar nu-l examinează în calitate de element inevitabil al relațiilor internaționale. Neoliberalii împărtășesc punctele de vedere cu privire la caracterul anarhic și interesele egoiste ale sistemului internațional, dar căile de neutralizare a lor le văd în dezvoltarea organismelor internaționale, reciprocitatea complexă și în extinderea democrației neoliberale, de natură să ducă la micșorarea numărului de conflicte în afacerile internaționale.

O direcție relativ independentă în studiul conflictelor s-a format în anii 1950. Conflictul global al superputerilor nucleare a condiționat necesitatea unei atitudini complexe, mai aprofundate din punct de vedere științific în cercetarea unui asemenea fenomen cum este conflictul. „Revoluția bihevioristică” a făcut posibilă o asemenea abordare. Crearea teoriei conflictelor a pornit de la recunoașterea conflictului ca fenomen independent. A urmat încercarea de răspunde în același timp la toate cele trei întrebări: ce este conflictul, de ce apar conflictele, cum se poate și cum trebuie de acționat în condițiile conflictului? La primele două întrebări se poate de răspuns, examinând, întâi de toate, structura și dinamica conflictelor. La întrebarea a treia există mai multe răspunsuri. În primul rând, conflictul poate fi apreciat nu numai în calitate de pericol, ci și ca o posibilitate de a obține anumite rezultate. În acest caz, apare necesitatea elaborării strategiei conflictului, pentru a ști cum trebuie să procedeze statul pentru a-și atinge scopurile propuse, evitând, totodată, consecințele nedorite. O asemenea abordare poate fi caracterizată ca o concepție de administrare a conflictului.

O altă cale este cea a soluționării conflictelor, calea ajungerii la un acord reciproc acceptabil pe o perioadă de lungă durată. În sfera relațiilor internaționale acestor abordări le corespund și două tipuri de politică – aplicarea unei strategii politice de suspendare a conflictelor, îndreptată doar spre stoparea violenței, în timp ce politica soluționării conflictelor își pune drept scop instaurarea unor relații pașnice de lungă durată pe calea lichidării surselor conflictului.

Soluționarea conflictelor reprezintă o sferă destul de amplă de activitate și cercetări și include o mulțime de aspecte. Cu toate acestea, această multitudinea poate fi redusă la două elemente: analiza structurii și dinamicii conflictelor și strategia soluționării conflictelor. Conflictul internațional se asociază, în linii principale, cu anumite acțiuni de aplicare a forței. S-ar părea că, punând capăt violenței, conflictul poate fi și soluționat. Istoria, însă, mai ales istoria de după războiul rece, ne demonstrează că soluționarea conflictului cere o abordare mai detaliată. Pentru a soluționa cu adevărat un conflict, trebuie de înțeles care este structura lui și de influențat asupra tuturor componentelor ei, unele din care nu se văd de la prima vedere.

Mai întâi de toate trebuie de clarificat care este *sursa conflictului*. După cum ne-am asigurat deja, un conflict poate să apară din mai multe cauze:

- în rezultatul unor scopuri incompatibile, urmărite de părți;
- din cauza convingerii părților privitor la incompatibilitatea scopurilor urmărite;
- sursa conflictului poate deveni interpretarea eronată a scopurilor părții opuse.

În fiecare din aceste cazuri, la încercarea de a soluționa conflictul este necesară folosirea diferitor abordări.

În general, de cele mai multe ori anume incompatibilitatea intereselor devine o sursă a conflictelor. În acest caz, însăși scopurile urmărite de părți generează încă unul din elementele importante ale conflictului – situația conflictuală. Una din situațiile conflictuale deosebit de complicate este disputa pentru împărțirea unor bunuri (teritorii, materii prime și a.). Teoria jocurilor descrie această situație în calitate de „joc cu sumă nulă”, când una din părți câștigă tot atât de mult, cât de mult pierde cealaltă. La soluționarea unui conflict de asemenea natură principalul este de nu se închide în cadrul îngust al intereselor care au provocat conflictul, de a lărgi unghiul de vedere asupra problemei în scopul găsirii unei sfere în care folosul ar fi putea fi al ambelor părți.

O situație și mai complicată apare în cazul când conflictul este generat nu numai de interesele urmărite de părți, ci și de incompatibilitatea sistemelor de valori. De regulă, participanții la conflict își prezintă scopurile în baza propriilor sisteme de valori, pe care ei le consideră universale, și aceste sisteme pot să se deosebească între ele. În acest caz, incompatibilitatea scopurilor urmărite este determinată nu

numai de problema împărțirii bunurilor, ci și de diferențele sistemelor de valori. Soluționarea unui conflict de asemenea natură solicită influențarea percepției pe care părțile o acordă situației și atitudinii uneia față de alta.

Perceperea este încă una din componentele importante ale conflictului. Deseori se întâmplă că sursele conflictului zac nu în sfera realității, ci în perceperea participanților. Suspiciunile, bazate pe neîncrederea tradițională sau prejudecăți, îi pun pe participanții la conflict în situația de a-și concepe acțiunile unuia față de altul ca o amenințare, chiar și în cazurile când nu este așa. Altă variantă – când părțile consideră eronat că scopurile lor sunt incompatibile. În această situație calea de soluționare a problemei constă în clarificarea scopurilor și intențiilor urmărite de părți.

Elementul cel mai evident al conflictului constă în acțiunile sau comportamentul conflictual. Este dificil de determinat cu exactitate natura „comportamentului conflictual”, mai ales în situația când conflictul încă nu a ajuns în fază deschisă cu aplicarea de către părți a forței. Criteriile unui asemenea comportament pot fi determinate de scopurile acțiunilor întreprinse, de exemplu:

- constrângerea adversarului de a-și schimba scopurile propuse;
- împotrivirea față de acțiunile întreprinse de adversar;
- pedepsirea adversarului pentru purtarea său.

Respectiv, și acțiunile violente, și promisiunile, chiar și cedările pot nimeri în categoria „comportamentului conflictual”. Acest lucru trebuie de avut în vedere la aprecierea situației conflictuale încă la etapa închisă a conflictului, în scopul de a acționa asupra ei cât mai din timp.

Conflictul are o structură dinamică. În cursul evoluției sale, conflictul trece prin diferite etate, deși deseori el se poate desfășura și sub formă închisă. Pentru soluționarea pozitivă a conflictului, evoluția sa trebuie dezvăluită în trei sfere – în interiorul părților (schimbarea scopurilor, percepției, atitudinii și structurii interne), în relațiile dintre părți (escalarea, intensificarea, extinderea), în legăturile dintre părțile implicate în conflict și anturaj (izolarea, imixtiunea și a.).

Este foarte important de înțeles ce reprezintă ca atare concepția de soluționare a conflictului. Deși definiții unanim acceptate a noțiunilor de „soluționare a conflictului” (conflict resolution) și de „stopare a conflictului” (conflict settlement) nu există, între ele există o diferență simțitoare. Dintre toate elementele conflictului, cea mai mare atenție atrage asupra sa comportamentul, de aceea se întreprind încercări de a influența în mod prioritar asupra acestuia. O astfel de abordare ar putea fi numită *strategie de stopare a conflictului*. Deseori această strategie se aplică de către terțe părți, care își pun scopul de a curma violențele și restabili pacea, ceea ce poate fi obținut, de exemplu, cu ajutorul operațiunilor de constrângere în scopul pacificării. În acest caz, scopul eforturilor este nu de a armoniza intereselor părților implicate în conflict, ci doar de a stopa acțiunile ce provoacă îngrijorare.

În cazul unei asemenea abordări, problema principală constă în caracterul *provizoriu* al rezultatului obținut. În ultimă instanță, una din părțile implicate în conflict va ajunge la concluzia că interesele i-au fost lezate și interesele nesatisfăcute, rămânând în continuare nemulțumită și păstrându-și năzuința de schimba situația în folosul său. Iar aceasta înseamnă că liniștea relativă la care s-a ajuns se va menține doar atâta timp, cât va dura constrângerea.

Strategia soluționării conflictului, dimpotrivă, presupune eforturi de a schimba și armoniza scopurile și interesele părților implicate în conflict. Scopul principal în acest caz constă în ajungerea la un acord care ar satisface ambele părți. Cea mai bună metodă de atingere a acestui scop se consideră tratativele directe ale părților, misiunea părții terțe constând în ajutorarea părților implicate în conflict de a găsi o soluție acceptabilă pentru ei. În acest caz, se influențează nu numai asupra comportamentului, ci și asupra percepției și pozițiile părților. Dacă rezultatul va fi favorabil, necesitatea acțiunilor și controlului cu forța va dispărea.

În unele cazuri părțile implicate în conflict nu sunt predispuse să se așeze la masa tratativelor, mai ales dacă conflictul este violent și ține de mai mult timp. În asemenea situații este rațională aplicarea abordării în două etape. În prima etapă se aplică măsurile îndreptate spre stoparea violenței. Acest lucru fiind făcut, începe căutarea compromisurilor, adică a căilor de soluționare efectivă a conflictului. Procedeele principale de soluționare a conflictelor sunt *tratativele și medierea*, având în vedere că, în sfera dată, ele își au specificul lor. Medierea, de exemplu, nu se termină o dată cu atingerea înțelegerii între

părți. Pentru a ajunge la un rezultat de lungă durată, înțelegerea trebuie să reprezinte începutul unei noi etape în munca mediatorului.

Astfel, precum vedem, strategia soluționării conflictului este menită, întâi de toate, să schimbe politica relațiilor dintre părțile implicate în conflict și perceperea care stă la baza acestei politici. Pentru aplicarea efectivă a unei asemenea strategii este necesară o analiză științifică multilaterală a factorilor ce condiționează politica fiecărui participant la conflict. Anume aplicarea concepțiilor și metodelor de analiză a politicii externe, mai ales în condiții de criză, ne permit o asemenea posibilitate.

Care, deci, trebuie să fie funcția conducătorilor țărilor dezvoltate? Ce pot întreprinde ei pentru a preveni conflictele și războaiele? Kofi Annan răspunde la această întrebare în felul următor:

„În realitate, toți sunt de acord că profilaxia este mai bună decât vindecarea și că strategiile prevenirii trebuie îndreptate spre lichidarea cauzelor ce stau la baza conflictelor, nu numai a manifestărilor lor exterioare sub formă de violență. Totuși, un asemenea acord nu întotdeauna este confirmat prin fapte concrete. Liderilor politici le vine greu să convingă societatea țării lor de raționalitatea unei politici externe preventive, întrucât cheltuielile pentru aceasta se văd imediat, pe când folosul politicii care constă în prevenirea unui eveniment nedorit sau tragic pe viitor, este cu mult mai greu de adus la conștiința societății. De aceea, prevenirea reprezintă întâi de toate o problemă pe care trebuie s-o rezolve conducerea politică. În sfârșit, pentru a asigura succesul strategiilor de prevenire este necesar să nu se admită reanimarea vechilor conflicte. Comunitatea mondială trebuie să acorde susținerea necesară procesului de reconstituire postconflictuală a păcii. Deși prevenirea reprezintă elementul-cheie al eforturilor de asigurare a securității omului, trebuie să recunoaștem că chiar și cele mai bune strategii de prevenire și reținere se pot termina cu eșec. Prin urmare, se poate întâmpla că vor fi necesare alte măsuri. Una din ele constă în sporirea gradului nostru de pregătire pentru a apăra vulnerabilitatea oamenilor”.

Bibliografie:

1. Beniuc V. Rusnac Gh. Conceptele și noțiunile de bază ale diplomației. Chișinău: Firma editorial-poligrafică „Tipografia Centrală”, 1998.
2. Brădescu Faust. Doctrină politică: Studiu introductiv de Georgiana-Margareta Scurtu. Ed. a 2-a, Vol. 1: Drept și politică internațională. București: Editura „Majadahonda”, 1999.
3. Burian Alexandru. Geopolitica lumii contemporane. Manual: pentru facultățile de drept și de relații internaționale a universităților. Chișinău: F. E.-P. „Tipografia Centrală”, 2003.
4. Eduardo Ortiz. El estudio de las Relaciones Internacionales. Fondo de Cultura Economica, Santiago de Chile, 2000.
5. Hans Morgenthau. Escritos sobre política internacional. Con estudio preliminar de Esther Barbe. Tecnos. Madrid, 1990.
6. Huntington Samuel P. Ordinea politică a societăților în schimbare /Trad. de Horațiu Stamatin. Iași: Editura POLIROM, 1999.
7. Immanuel Wallerstein. The Modern World-System. 2 volumes. New York: Academic Press, 1974.
8. John Vasquez. The War Puzzle. Cambridge University Press, 1997.
9. Keohane Robert O., Nye, Joseph S. Power and Interdependence: World Politics in Transition. Boston, 1977.
10. Martin Wight. Politica de putere. Chișinău: Editura ARC, 1998.
11. Rosenau James N. The Scientific Study of Foreign Policy, rev. ed. London: Frances Pinter, 1980.
12. Senarclens Pierre de. La politique internationale. Paris, 1992.
13. Tredinnick, Felipe. Derecho internacional publico y relaciones internacionales. Tercera edicion, Bolivia: Editorial "Los amigos del libro", La Paz-Cochabamba, 1997.
14. Viotti Paul R.; Kauppi Mark V. International relations theory: Realism, Pluralism, Globalism, and Beyond. 3rd ed. Boston: Allyn and Bacon, 1998.
15. Буриан А. Теория международных отношений: Курс лекций в 2-х т., Том 1. «Введение в теорию международных отношений». Кишинев: Издат. Центр МГУ, 2003.
16. Буриан А. Теория международных отношений: Курс лекций в 2-х т., Том 2. «Внешняя политика и международные отношения». Кишинев: Издат. Центр МГУ, 2003.

17. Введение в теорию международных отношений и анализ внешней политики: Учебное пособие/ Н.А. Ломагин (руководитель авторского коллектива) В.Е.Кузнецов, А.В. Лисовский, А.Ю. Павлов, С.Ф. Сутырин. Санкт-Петербург: Издательский дом «Сентябрь», 2001 г. 166 с. [с. 103-109].
18. Гаджиев К.С. Введение в геополитику. Издание второе, переработанное и дополненное. Москва: «Логос», 2000.
19. Дугин А. Основы геополитики. Геополитическое будущее России. Мыслить Пространством. Изд. 3-е, дополн. Москва: «АРКТОГЕЯ-центр», 1999.
20. История политических и правовых учений. / Под ред. О.Э.Лейста. Москва: «Юридическая литература», 1997.
21. Питер Кальвокоресси. Мировая политика после 1945 года: В двух книгах. Москва: «Международные отношения», 2000.
22. Современные международные отношения: Учебник / Под. ред. А.В. Торкунова. Москва: «Российская политическая энциклопедия» (РОССПЭН), 1999. 584 с. [с. 15-22].
23. Тойнби А. Цивилизация перед судом истории. Москва: «Прогресс», 1995.
24. Фукуяма Ф. Конец истории? В: Вопросы философии. 1990, № 3.
25. Хантингтон Сэмюел П. Столкновение цивилизаций и переустройство мирового порядка. Библиотека публикаций Московского Центра Карнеги, „Pro et Contra”, Том 2, Весна 1997.
26. Цыганков П.А. Современные политические режимы: структура, типология, динамика (учебное пособие). Москва: «Интерпракс», 1995.
27. Цыганков П.А. Теория международных отношений. Москва: «Гардарики», 2002.

Copyright© Alexandru BURIAN, 2011.

TRIBUNA DOCTORANDULUI**INFLUENȚA SOCIETĂȚII CIVILE
ASUPRA POLITICILOR MEDIATICE NAȚIONALE****BEREGOI Natalia *****INFLUENCE OF CIVIL SOCIETY ON NATIONAL MEDIA POLICY**

As a whole ability of a civil society to influence the media policy is determined by internal factors, including: a political context, the competence of civil society, as well as its relationship with the structures of government, and external factors, i.e., economic investments of donors or financing which changes depending on the stages of development of a state policy. Relative importance of these factors, despite their parallel presence, doesn't differ the expressed equivalence

It is self-evident that the status of this or that non-governmental organization within the political system as well as communication of these public structures with other political players cause and define their solvency to influence the media policy. Differently, civil obligations of non-governmental structures and a measure of their influence in many respects depend on the nature of the political context and orientation of the media policy of power structures. Thus, after the declaration of independence of the Republic of Moldova political context had a leading role, which was determined by the inconsistency of actions of governing bodies, lack of continuity of policies of various governing parties and the delay in raising awareness and potential ability of citizens to participate in decision making process in a democratic state.

The change of the political context after the parliamentary elections of 5 April, 2009 contributed to the increase of the role and capacity of civil society to influence national media policy. Thus, favourable conditions were created that led to the growth of the contribution of civil society expressed by the assertion skills, enhancing relations with the governing bodies, external funding and due to increased lobbying by civil society representatives who become members in the Parliament of the Republic of Moldova.

Public discussions on the role and capacity of civil society to influence did not contribute to strengthening its affirmation as an institution of democratic governance, as long as the governing bodies have ignored the presence of the associative sector, accusing him intermittently to be representatives of foreign forces. This approach didn't allow to estimate properly ability of a civil society to influence the media policy.

In this paper we propose to consider how the civil society of Moldova has influenced and influences media policy and its contribution to the agenda setting, implementation, monitoring and evaluation of these policies. Obviously, during the evolution of the Republic of Moldova, the capacity of civil society to influence on media policy had manifested in different ways. The demarcation of stages was made taking into account all internal and external factors that contribute to the increase or decrease of the capacity of civil society to influence media policy.

Finally, this research allows to draw a conclusion that the adjusted communication between the non-governmental organizations and the authorities, based on mutual respect, is the fatal factor for the viable and long-term media policy. Moreover, a paper brings for discussion a belief that it is necessary to NGOs to strengthen their role and civic commitment to enhance their credibility as the "voice of the people" and in turn to strengthen their ability to influence media policy, as long as the role of civil society cannot be underestimated, as it indicates the degree of independence of democratic institutions in a state that has determined an integration within the European Community as a development vector.

---

* **BEREGOI Natalia** - Magistru în relații internaționale, doctorand, cercetător științific, Institutul de Istorie, Stat și Drept al Academiei de Științe a Moldovei. (**БЕРЕГОВА Наталья** - Магистр международных отношений, научный сотрудник, аспирант, Институт истории, государства и права Академии наук Молдовы; **BEREGOI Natalia** - Master of international relations, PhD student, scientific researcher, Institute of History, State and Law, Academy of Sciences of Moldova).

ВЛИЯНИЕ ГРАЖДАНСКОГО ОБЩЕСТВА НА МЕДИЙНУЮ ПОЛИТИКУ РЕСПУБЛИКИ МОЛДОВА

В целом способность гражданского общества оказывать влияние на медийную политику обуславливается внутренними факторами, в числе которых: политический контекст, компетенции гражданского общества, а также связь его структур с органами власти, и внешними факторами, то есть, экономическими вложениями доноров или финансированием, которое меняется в зависимости от этапов развития государственной политики. Удельный вес этих факторов, несмотря на их параллельное присутствие, не отличается выраженной равноценностью.

Самоочевидно, что статус той или иной неправительственной организации в рамках политической системы, а также связи этих общественных структур с другими политическими игроками обуславливают и определяют их состоятельность оказывать влияние на медийную политику. Иными словами, гражданские обязательства неправительственных структур и мера их влияния во многом зависят от природы политического контекста и ориентации медийной политики властных структур. Так, в период, последовавший после объявления независимости Республики Молдова, преимущественную роль играл политический контекст, который отличался несогласованностью определенных действий органов руководства, отсутствием преемственности и последовательности политики различных правящих партий, а также поздним осознанием способностей и возможностей граждан участвовать в процессе принятия решений в демократическом государстве.

Изменение политического контекста после парламентских выборов 5 апреля 2009 г. способствовало возрастанию роли и состоятельности гражданского общества влиять на медийную политику. Таким образом, сформировались благоприятные условия, которые привели к увеличению вклада гражданского общества в развитие, что проявилось в оглашении компетенций, активизации связей с органами власти, расширении внешнего финансирования, благодаря лобби со стороны представителей общественных организаций, ставших членами Парламента Республики Молдова.

Публичное обсуждение вопроса о роли и способности гражданского общества оказывать влияние на развитие общественной жизни не способствовало его укреплению и самоутверждению в качестве одного из институтов демократического государства до тех пор, пока органы власти игнорировали наличие ассоциативного сектора, время от времени обвиняя его в том, что оно представляет определенные внешние силы. Такой подход не позволял должным образом оценивать способность гражданского общества влиять на медийную политику.

В данной работе мы предлагаем рассмотреть методы, к которым прибегало гражданское общество Республики Молдова для оказания влияния на медийную политику в различные периоды, а также оценить вклад общественных организаций в формирование и внедрение этой политики. Разумеется, по мере государственной эволюции Республики Молдова, потенциал гражданского общества влиять на медийную политику проявлялся по-разному. Его становление проводилось с учетом всех тех внутренних и внешних факторов, которые способствуют росту или снижению состоятельности гражданского общества влиять на медийную политику.

И, наконец, это исследование позволяет сделать вывод о том, что налаженная связь между неправительственными организациями и органами власти, базирующаяся на взаимном уважении, является судьбоносным фактором для жизнеспособной и долгосрочной медийной политики. Более того, работа выносит на обсуждение убеждение о том, что неправительственным структурам необходимо сосредоточить все своё внимание на укреплении собственной роли, имея на то и гражданское обязательство, раскрывающееся в повышении к себе доверия как к «гласу народа». И тогда можно будет с полным основанием считать, что гражданское общество действительно влияет на медийную политику и содержание медийного «продукта». Роль гражданского общества в данном случае ничем иным подменить нельзя, так как гражданское общество представляет собой один из показателей уровня независимости демократических институтов в государстве, которое в качестве вектора развития определило для себя интеграцию в европейское сообщество.

În procesul de integrare europeană a RM un rol semnificativ îl are societatea civilă în calitate de element important al procesului coerent de democratizare. Statul democratic are nevoie de societatea civilă, căci aceasta „îi pune la dispoziție nu numai indivizi, cetățeni activi, ci și structuri de organizare a intereselor de grup, de clasă, respectiv pluralismul politic, una din premisele și formele instituționale

indispensabile democrației moderne”¹⁹¹. Eficacitatea activității societății civile rezidă în angajamentul civic¹⁹² manifestat prin participarea la dezbaterile politicilor, prestarea de servicii publice și monitorizarea acțiunilor statului. Angajarea civică prin participare în dezbaterile, formularea, elaborarea, implementarea și evaluarea politicilor mediatică conferă un grad de transparență procesului decizional și reprezintă un indice al existenței democrației participative. Pentru îndeplinirea acestei misiuni, devine necesară reglementarea activităților societății civile. Prin adoptarea Legii cu privire la asociațiile obștești¹⁹³, semnarea Concepției privind colaborarea dintre Parlamentul RM și societatea civilă¹⁹⁴, urmată de aprobarea Strategiei dezvoltării societății civile din RM în 2008-2011¹⁹⁵, Republica Moldova a stabilit normele privind locul, rolul și contribuția sectorului asociativ la elaborarea, implementarea și evaluarea politicilor, inclusiv în domeniul mediatic.

În opinia Băncii Mondiale în componența societății civile se includ asociațiile comunitare și organizațiile neguvernamentale (ONG)¹⁹⁶. Cele mai des întâlnite sunt ONG-urile ce întrunesc o serie de trăsături comune, printre care independența față de autoritățile publice și partidele politice, sunt create în mod voluntar, au obiective de a promova drepturile indivizilor și comunității și se bucură de libertatea de exprimare¹⁹⁷.

Aceste principii de esență sunt proprii UE și țărilor europene, unde ONG-urile sunt invitate să participe la procesul de elaborare și implementare a politicilor, întru respectarea libertății de asociere care face parte din categoria drepturilor civile și politice, principiu garantat constituțional de toate regimurile democratice din lume¹⁹⁸. Criteriul de a nu fi afiliați politic, fiind motivați doar de angajamentul civic, oferă posibilități organizațiilor societății civile de a se implica mai profund și activ în procesul decizional al statului ce intenționează să adere la UE. Criteriul politic de la Copenhaga specifică stabilitatea existenței instituțiilor ce garantează democrația, supremația legii, respectarea drepturilor omului și a minorităților. Prin urmare, funcționarea ONG-urilor este recomandată și susținută de către UE pentru consolidarea democrației în cadrul statului candidat. Respectiv, rețelele de ONG-uri europene încurajează rețelele naționale să acționeze împreună pentru atingerea unor scopuri comune, astfel contribuind la extinderea și afirmarea valorilor comunitare, cât și „formarea unei opinii publice europene”¹⁹⁹.

Colaborarea în retrospectivă a societății civile cu organele de conducere în RM a avut un caracter sporadic și neuniform. Până în 2005 instituțiile statului au ignorat prezența sectorului asociativ, acuzându-l cu intermitențe pentru faptul de a fi „coloana a 5 a unor forțe externe și avertizându-l cu trecerea

---

¹⁹¹Tăbîrță S. Condițiile formării societății civile. În: Conceptul de contribuție civică în contextul pregătirii universitare. Materialele conferinței științifico-practice internaționale. 17-25 mai 2003. Chișinău: USM CEPO, 2003, p. 196.

¹⁹²Civic Engagement to improve the development effectiveness in the Europe and Central Asia region. The role of the World Bank, 2004, p. 5.

[on-line]: <http://web.worldbank.org/WBSITE/EXTERNAL/COUNTRIES/707~theSitePK:710361,00.html>. (vizitat la 18.03.2011).

¹⁹³Legea cu privire la asociațiile obștești nr.178-XVI din 20 iulie 2007. Publicată la 02.10.2007 în Monitorul Oficial Nr. 153-156BIS.

¹⁹⁴Concepția privind colaborarea dintre Parlamentul RM și societatea civilă nr. 373-XVI din 29.12.2005. [on-line]: <http://www.parlament.md/SOCIETATECIVILA/tabid/109/ContentId/31/Page/0/Default.aspx>. (vizitat la 10.01.2011).

¹⁹⁵Hotărârea Parlamentului RM nr. 267 din 11.12.2008 pentru aprobarea Strategiei dezvoltării societății civile în anii 2009–2011. Publicată la 13.01.2009 în Monitorul Oficial Nr. 1-2. art Nr.11. Data intrării în vigoare 11.12.2008.

¹⁹⁶Civic Engagement to improve the development effectiveness in the Europe and Central Asia Region. The role of the world bank, 2004. p. 6

[on-line]: <http://web.worldbank.org/WBSITE/EXTERNAL/COUNTRIES/707~theSitePK:710361,00.html>. (vizitat la 18.03.2011).

¹⁹⁷The Commission and non-governmental organisations: building a stronger partnership. Commission discussion paper.25 p. [on-line]: http://ec.europa.eu/civil_society/ngo/docs/communication_en.pdf. (vizitat la 19.03.2011).

¹⁹⁸Pactul internațional cu privire la drepturile civile și politice din 16 decembrie 1966. (art. 22). [on-line]: <http://www2.ohchr.org/english/law/ccpr.htm>. (vizitat la 10.01.2011).

¹⁹⁹Cenușa D. Planul de acțiuni UE-RM: Document accesibil publicului (etapa II). Raportul analitic de politici publice: Consolidarea societății civile în RM. Chișinău: „Bons Office”, 2007, p. 18.

finanțării sub controlul statului”²⁰⁰. Însă, la sfârșitul anului 2005 mai multe instituții statale, printre care Parlamentul, și-au declarat intenția de a instituționaliza relația lor cu sectorul neguvernamental, deoarece au conștientizat rolul acestuia într-un stat democratic. Conștientizarea s-a datorat acțiunilor societății civile care a alertat organizațiile europene privind elaborarea în taină a două proiecte de lege (Legea cu privire la secretul de stat și la secretul de serviciu și Legea cu privire la informație), a căror adoptare ar avea un impact asupra accesului la informația oficială de interes public. Din cauza avizării negative din partea organizațiilor europene și reacțiilor prompte ale societății civile, Parlamentul a omis din ordinea de zi proiectele menționate. În consecință, împreună cu Biroul Consiliului Europei, Parlamentul RM a adoptat Concepția de cooperare cu societatea civilă. În baza acestei Concepții, organizațiile din sectorul neguvernamental au obținut posibilitatea de a se implica direct în procesul legislativ prin unele modalități, cum ar fi, consilii de experți, consultare permanentă, întruniri ad-hoc, audieri publice, conferințe anuale.

Faptul că în Republica Moldova sunt înregistrate peste 8000 de ONG-uri, dintre care doar 200 sunt active²⁰¹, având competență în domenii specializate, nu poate fi tratat ca un indicator vizibil al gradului de participare a cetățenilor. Chiar dacă mecanismul de colaborare dintre societatea civilă și organele legislative a fost reglementat, acesta nu prevede asigurarea desăvârșirii finalităților propuse. Mecanismul dat realizează parțial obiectivul de eficientizare a democrației participative și a procesului de luare a deciziilor, din cauza „clauzei de recomandare pe care îl comportă contribuțiile organizațiilor neguvernamentale civile obținute în cadrul procesului de cooperare”²⁰².

În rezultat, pentru „organizarea formală a procesului de consultare a organizațiilor societății civile în contextul elaborării de politici”²⁰³, remediarea problemelor identificate în lipsa de colaborare și dinamizarea sectorului neguvernamental a fost adoptată Strategia dezvoltării societății civile în perioada 2009-2011, în care au fost stipulate prioritățile cooperării de durată dintre autoritățile publice și sectorul asociativ. Elaborate și adoptate în comun de către stat și societate civilă acestea și-au găsit reflectare în instituționalizarea cadrului de consultanță, de monitorizare și de evaluare a politicilor publice, dezvoltarea spiritului activ civic și a voluntariatului. Un accent deosebit a fost pus pe crearea de parteneriate dintre organizațiile societății civile și autorități care permit acestora să colaboreze efectiv și să stabilească responsabilități, astfel încât problemele din societate să fie soluționate cât mai eficient.

Strategia dezvoltării societății civile este o continuitate logică a Concepției privind cooperarea dintre Parlament și societatea civilă și o nouă etapă în vederea impulsivării și perfecționării mecanismelor existente pentru promovarea principiilor democrației participative. Adoptarea ei s-a realizat în conformitate cu obligațiile RM față de Consiliul Europei, întru dezvoltarea, consolidarea și asigurarea proceselor democratice, avându-se în vedere că dezvoltarea mecanismelor de participare și afirmare a cetățenilor la aceste procese se află în legătură directă și cu capacitatea organizațiilor neguvernamentale de a activa liber și a dialoga eficient, de a oferi expertiză instituțiilor publice pentru coerență în promovarea politicilor publice.

Importantă este prevederea conform căreia ONG-urile sunt independente în activitățile lor, în stabilirea scopurilor, în luarea deciziilor și în desfășurarea activităților. Deși a fost stipulată prevederea de determinare a modelelor de consultanță cu societatea civilă, precum și a modalităților de participare la elaborarea, monitorizarea, evaluarea și implementarea politicilor, aceasta nu este aplicată, colaborarea intensificându-se doar la inițiativa societății civile.

Evaluarea eficacității reglementării colaborării organelor de conducere cu societatea civilă, în opinia noastră, este greu de realizat, deoarece evoluția ulterioară a sectorului asociativ denotă lipsa de coerență între cadrul normativ și cel aplicativ. Atât, Concepția privind colaborarea dintre Parlamentul RM și societatea civilă, cât și Strategia dezvoltării societății civile stipulează obiectivele și acțiunile ce trebuie

²⁰⁰Ciurea C. Participarea politică. În: *Auditul sistemului democratic în Republica Moldova. Antologie de studii asupra guvernării*. Chișinău: IDIS „Viitorul”, 2011, p. 215.

²⁰¹Ibidem. p. 214.

²⁰²Cenușa D. Planul de acțiuni UE-RM: Document accesibil publicului (etapa II). Raportul analitic de politici publice: Consolidarea societății civile în RM. Chișinău: „Bons Office”, 2007, p. 27.

²⁰³Prioritățile strategice. Instituționalizarea cadrului de consultanță, de monitorizare și de evaluare a politicilor publice. În: *Concepția privind colaborarea dintre Parlamentul RM și societatea civilă nr. 373-XVI din 29.12.2005*.

întreprinse pentru a consolida parteneriatul dintre organele statale și societatea civilă. Însă, aplicabilitatea acestor prevederi rămâne a fi limitată. Aceasta are loc din cauza lipsei unei monitorizări coordonate a respectării prevederilor privind acordarea dreptului societății civile de a participa și influența determinarea politicilor mediatice, căci fiecare organizație a societății civile își manifestă contribuția doar în dependență de competențele sale, fără a fi instituit un centru de asociere și corelare a activităților lor.

În ansamblu, capacitatea de influențare a politicilor de către societatea civilă este determinată de factori interni și externi, care alternează în diferite etape de dezvoltare a entității statale²⁰⁴. A.Pollard și J.Court consideră că factorul *extern* reprezintă influențele economice ale donatorilor care finanțează acțiunile societății civile. Factorii *interni* sunt determinați de contextul politic, competențele societății civile și relațiile instituționale cu organele de conducere.

Contextul politic în care societatea civilă activează la nivel local, regional sau național determină nivelul de influențare a politicilor. În viziunea lui J.Gruegel, influența societății civile este „invers proporțională influenței organelor statale”²⁰⁵. În acest caz, organizațiile societății civile au rol de opoziție în cadrul structurilor puterii, dat fiind faptul că angajamentul politic compromite statutul lor independent și abilitățile de furnizare a opiniilor alternative. În cazul afilierei politice prin acțiuni de partizanat, unele ONG-uri își pot pierde din popularitatea și încrederea din partea cetățenilor.

Societatea civilă din statele post comuniste, aflate în perioada de tranziție se confruntă cu limitarea accesului său de către organele de conducere în procesul de determinare a politicilor, în deosebi, celor mediatice. Contrar declarațiilor politicienilor privind instituirea unui regim democratic, procesul de încadrare a societății civile în procesul de luare a deciziilor are loc într-un tempou lent, pentru a nu separa atribuțiile decizionale. Un exemplu elocvent reprezintă faptul că organele de conducere a RM au conștientizat rolul sectorului asociativ după 14 ani de la declararea independenței.

Contextul politic din RM a fost determinat de partidele de guvernământ, care în baza doctrinelor și viziunilor sale au acordat atenție deosebită doar unor sectoare. Contextul politic din timpul puterii de conducere comuniste (2001-2009) se caracterizează prin acceptarea *de facto* a necesității asigurării libertății de asociere întru respectarea recomandărilor Consiliului Europei și reglementarea acestui drept în corespundere cu art. 11 al Convenției privind apărarea drepturilor omului și libertăților fundamentale. Cu toate acestea, societății civile nu i-a fost acordată posibilitatea de a influența politicile mediatice, dat fiind faptul că era considerată a fi o forță de opoziție. Modificarea contextului politic prin venirea la putere a forțelor democratice (2009-2011) a contribuit la consolidarea capacităților societății civile prin acordarea acesteia un rol participativ la determinarea politicilor mediatice.

Un alt factor intern ce determină capacitatea societății civile de a influența politicile mediatice sunt *competențele* acesteia, care sunt condiționate de propriile resurse umane, capacitatea de atragere a resurselor financiare și elaborarea unei strategii de dezvoltare. În baza acestor parametri, competențele societății civile moldovenești sunt limitate, deoarece peste 59% din ONG-uri nu au nici un angajat, 14% pot stabili relații de colaborare cu donatorii și doar 7% au adoptate strategii de dezvoltare²⁰⁶.

Competențele societății civile rezidă în rolurile pe care și le asumă, fie ele de monitorizare, advocacy, inovație, furnizare de servicii sau acordarea unei susțineri comunității. În domeniul politicilor mediatice cu precădere activează ONG-urile de opinie (așa-numitele think-tank-uri) care și-au stabilit rolul de advocacy și promovează opinii doctrinare de interes public pe baza analizelor și cercetărilor (Institutul de Politici Publice, ADEPT, Asociația Presei Independente, Asociația Presei Electronice, IDIS „Viitorul”) și organizațiile axate pe promovarea anumitor valori, inclusiv a drepturilor omului (Access-info, Centrul de Jurnalism Independent)²⁰⁷.

²⁰⁴Pollard A., Court J. How civil society organizations use evidence to influence policy processes: a literature review. ODI Working Paper nr. 249, 2005, p. 23. [on-line]: <http://www.odi.org.uk/resources/download/140.pdf>. (vizitat la 20.03.2011).

²⁰⁵Ibidem. p. 16.

²⁰⁶Cenușa D. Planul de acțiuni UE-RM: Document accesibil publicului (etapa II). Raportul analitic de politici publice: Consolidarea societății civile în RM. Chișinău: „Bons Office”, 2007, p. 21.

²⁰⁷Brighidin A., Godea M., Ostaf S. ș.a. Studiu privind dezvoltarea organizațiilor neguvernamentale din Republica Moldova. Chișinău: Casa editorial-poligrafică Bons Offices, 2007, p. 32.

Colaborarea instituțională dintre societatea civilă și organele de conducere contribuie la eficientizarea rolului sectorului asociativ în influențarea politicilor. În dependență de tipul colaborării instituționale, fie de rivalitate, represiune, competiție, contractuală, cooperare, societatea civilă obține calitatea de participant activ sau pasiv la determinarea politicilor mediatice. Caracterul colaborării determină mecanismele, strategiile și tacticile utilizate de societatea civilă pentru a influența politicile în diferite moduri.

Factorul extern, de asemenea, determină gradul de influențare a politicilor. Acesta se manifestă prin finanțarea externă a ONG-urilor întru organizarea dezbaterilor publice, înaintarea propunerilor, monitorizarea rezultatelor și evaluarea corectitudinii implementării politicilor mediatice. În statele în tranziție, finanțarea proiectelor societății civile de către finanțatorii externi rezidă în intenția de ajustare a cadrului normativ și aplicativ în conformitate cu standardele democratice ale comunităților din regiune.

Capacitatea de influențare a politicilor mediatice naționale de către societatea civilă este condiționată de manifestarea concomitentă a tuturor factorilor, cărora nu le este caracteristic ponderea echivalentă. În perioada de după declararea independenței RM un rol preponderent l-a avut contextul politic, care a fost determinat de incoerența unor acțiuni ale organelor de conducere, lipsa continuității politicilor diferitelor partide de guvernământ și întârzierea în conștientizarea capacității și posibilității cetățenilor de a participa în procesul decizional într-un stat democratic.

Societatea civilă are capacitatea de a influența etapele ciclului politicilor mediatice prin intermediul propunerilor prezentate și acțiunilor realizate. La etapa formulării agendei, un rol important îl are modul în care sunt comunicate propunerile, deoarece este necesar a convinge organele de conducere că anumite probleme sunt stringente. Competența, credibilitatea și experiența ONG-ului determină gradul de influențare a formulării agendei politicilor mediatice. Cercetările realizate de către societatea civilă devin un instrument tehnic atât pentru influențarea implementării politicilor, cât și monitorizarea și evaluarea rezultatelor implementării. Un mecanism de evaluare a politicilor mediatice reprezintă rapoartele de monitorizare și implicarea cetățenilor la evidențierea succeselor și insucceselor implementării politicilor.

În evoluția statală a RM potențialul de influențare a societății civile asupra politicilor mediatice s-a manifestat în mod diferit, segmentându-se, în viziunea noastră, în trei stadii.

1. Primul stadiu a fost determinat de constituirea instituțională și funcțională a societății civile în cadrul vieții politice a statului. În această perioadă (1991-1999) impactul sectorului asociativ asupra politicilor mediatice este foarte redus din cauza lipsei mecanismelor legislative și aplicative ale acestuia de implicare în cadrul procesului de formulare și implementare a politicilor în domeniu. Un rol determinativ l-a avut contextul politic instabil caracterizat prin lipsa continuității în realizarea politicilor mediatice și nivelul scăzut al competenței societății civile. Alte determinante ale impactului nesemnificativ al societății civile au fost finanțările externe reduse și colaborările minime cu organele de conducere ale statului. Astfel, în primul stadiu imaturitatea factorilor a determinat capacitatea redusă a societății civile de influențare a politicilor mediatice.

2. Cel de al doilea stadiu (2000-2009) se caracterizează prin afirmarea societății civile în viața politică, creșterea nivelului de încredere a opiniei publice față de societatea civilă (de la 22% - 2001 la 39% în 2007)²⁰⁸ și inițierea proiectelor de participare la toate etapele ciclului politicilor mediatice.

Acest stadiu poate fi divizat în două faze în dependență de prioritățile politicilor mediatice. În perioada 2000-2006, contribuția societății civile s-a manifestat prin participarea la formularea agendei politicilor mediatice privind ajustarea cadrului legislativ național la standardele europene în ceea ce privește asigurarea dreptului la libera exprimare a mass media, constituirea unui serviciu public al audiovizualului și instituirea unui organ autonom de reglementare în domeniu competent și independent politic și financiar. Printre acțiunile întreprinse de instituțiile sectorului asociativ putem evidenția evaluarea cadrului legislativ²⁰⁹, traducerea în limba română a unor acte internaționale vizând domeniul audiovizualului, organizarea campaniei de popularizare și promovare a Recomandării Rec (2000)²³ a

²⁰⁸Cenușa D. Planul de acțiuni UE-RM: Document accesibil publicului (etapa II). Raportul analitic de politici publice: Consolidarea societății civile în RM. Chișinău: „Bons Office”, 2007, p. 22.

²⁰⁹Mass-media și legislația. Analiză. Opinii. Propuneri, 2003. [on-line]: <http://www.access-info.org.md/index.php?cid=169>. (vizitat la 18.03.2011).

Comitetului de Miniștri către Statele membre cu privire la independența și funcțiile autorităților de reglementare a sectorului radiodifuziunii, monitorizarea activității Companiei „Teleradio-Moldova” în procesul de transformare a ei în serviciu public, elaborarea în comun cu partidele de opoziție și promovarea în Parlamentul RM a 2 proiecte de lege: Legea cu privire la Instituția publică națională a audiovizualului și Legea audiovizualului, ambele beneficiind de expertiza Consiliului Europei²¹⁰.

Această perioadă este caracterizată de influențe minime atât asupra implementării, cât și evaluării politicilor mediatice din cauza lipsei colaborării instituționale cu organele de conducere. Și contextul politic a avut un rol determinativ, căci puterea politică de stânga trata societatea civilă ca o structură de opoziție, limitându-i accesul la influențarea politicilor mediatice.

Cea de a doua fază (2006-2009) a fost determinată de sporirea impactului societății civile datorită aprobării Concepției privind colaborarea dintre Parlamentul RM și societatea civilă²¹¹. Deși, reprezentanții societății civile „indică asupra faptului că unul din impedimentele colaborării dintre stat și societate civilă îl reprezintă caracterul de recomandare pe care îl comportă contribuțiile societății civile și că foarte puține dintre sugestiile acesteia au fost luate în serios de instituțiile guvernamentale”²¹², suntem de părere că nivelul de influență asupra politicilor mediatice la această fază a crescut simțitor. În calitate de argument putem menționa participarea politicienilor²¹³ responsabili de realizarea politicilor mediatice în cadrul conferințelor, seminarelor realizate de către societatea civilă și implicarea experților Consiliului Europei la evaluarea cadrului legislativ, proiectelor de legi, lansate în cadrul discuțiilor. Întru afirmarea respectării angajamentelor față de Consiliul Europei, care continua să monitorizeze evoluțiile legislative, instituționale și aplicative din RM, unele recomandări ale experților externi au fost luate în considerare la aprobarea Codului Audiovizualului²¹⁴.

După aprobarea Codului Audiovizualului (2006) aportul societății civile s-a axat pe evaluarea și monitorizarea implementării politicilor mediatice. În acest context au fost realizate o serie de rapoarte, printre care putem menționa „Pledoarii pentru ajustarea legislației naționale de reglementare a domeniului audiovizualului la standardele europene. Raport al reprezentanților societății civile”²¹⁵, „Analiza necesităților mass-media din Moldova”²¹⁶, „Monitorizarea implementării prevederilor Codului audiovizualului”²¹⁷, „Reflectarea diversității de către mass-media”²¹⁸, organizarea conferinței „Audiovizualul public și studiourile independente: valențe ale cooperării”²¹⁹, seminarelor „Standardele naționale și europene de etică în audiovizual”²²⁰, „Reglementări și autoreglementări în domeniul

²¹⁰Activități și proiecte realizate în 1999-2006. [on-line]: <http://apel.md/category.php?l=ro&idc=111&c=111>. (vizitat la 22.03.2011).

²¹¹Hotărârea Parlamentului RM nr. 267 din 11.12.2008 pentru aprobarea Strategiei dezvoltării societății civile în anii 2009–2011. Publicată la 13.01.2009 în Monitorul Oficial Nr. 1-2. art Nr.11. Data intrării în vigoare 11.12.2008.

²¹²Ciurea C. Participarea politică. În: Auditul sistemului democratic în Republica Moldova. Antologie de studii asupra guvernării. Chișinău: IDIS „Viitorul”, 2011. p. 215.

²¹³Lista invitațiilor la seminarul „Serviciul public de radio și de televiziune: asigurarea independenței editoriale și autonomiei instituționale” (iunie 2006), Spicuri din materialele seminarului „Reglementări și autoreglementări în domeniul audiovizualului (decembrie 2006).

²¹⁴Beregoi N. Armonizarea legislației Republicii Moldova în domeniul audiovizualului cu acquis-ul comunitar. În: Revista moldovenească de drept internațional și relații internaționale. nr. 1, 2010. p.76-79.

²¹⁵Pledoarii pentru ajustarea legislației naționale de reglementare a domeniului audiovizualului la standardele europene. Raport al reprezentanților societății civile. [on-line]: <http://ipp.md/libview.php?l=ro&idc=161&id=24>. (vizitat la 18.03.2011).

²¹⁶Analiza necesităților mass-media din Moldova, 2007. [on-line]: http://www.ijc.md/index.php?option=com_content&task=view&id=311&Itemid=113. (vizitat la 20.03.2011).

²¹⁷Monitorizarea implementării prevederilor Codului audiovizualului, 2007. <http://www.civic.md/comunicate/1034> [on-line]: [proiectul-qmonitorizarea-implementarii-codului-audiovizualului.q.html](http://www.civic.md/comunicate/1034). (vizitat la 18.03.2011).

²¹⁸Reflectarea diversității de către mass-media, 2005. [on-line]: http://www.ijc.md/index.php?option=com_content&task=view&id=24&Itemid=45. (vizitat la 19.03.2011).

²¹⁹Audiovizualul public și studiourile independente: valențe ale cooperării. 2008. [on-line]: <http://www.apel.md/cprint.php?l=ro&idc=111>. (vizitat la 17.03.2011).

²²⁰Standardele naționale și europene de etică în audiovizual, 2008. [on-line]: <http://www.apel.md/cprint.php?l=ro&idc=111>. (vizitat la 22.03.2011).

audiovizualului”²²¹, ș.a. În contextul semnării PAUEM, societatea civilă a evaluat progresul implementărilor pentru asigurarea libertății mass media²²².

Prin publicarea unor lucrări de sinteză, societatea civilă a evidențiat reușitele și lacunele implementării politicilor mediatice pentru buna funcționare a serviciului public al audiovizualului²²³ și asigurarea independenței autorităților de reglementare în audiovizual²²⁴. Deși, societatea civilă a participat la formularea agendei politicilor mediatice (axarea pe necesitatea formulării politicilor în cadrul procesului de integrare), i-a fost limitat accesul și contribuția la etapa implementării politicilor mediatice. Această limitare a fost determinată de contextul politic, fapt menționat în concluziile rapoartelor realizate și acțiunile întreprinse privind ignorarea de către autoritățile guvernatoare a unor recomandări ale societății civile.

Astfel, în această perioadă implicarea societății civile la formularea agendei și evaluarea politicilor mediatice a cunoscut o creștere, datorită consolidării competențelor și încrederii, intensificării relațiilor cu organele de conducere și, nu în ultimul rând, sporirii finanțărilor din exterior. Deși majoritatea factorilor de influențare a politicilor mediatice au determinat creșterea contribuției societății civile, contextul politic a avut un rol determinativ prin limitarea accesului societății civile la implementarea politicilor mediatice.

3. Perioada anilor 2009-2011 este marcată de modificarea după alegerile parlamentare din 05 aprilie 2009 a contextului politic prin constituirea din partidele politice de dreapta a Alianței pentru Integrare Europeană²²⁵. Datorită acestei schimbări a puterii politice societatea civilă a obținut posibilitatea de a participa mai activ și a influența simțitor politicile mediatice, datorită includerii unor reprezentanți ai ONG-urilor în listele candidaților pentru ocuparea funcției de deputați din partea unor partide. Astfel, creșterea aportului societății civile a fost determinată de afirmarea competențelor, intensificarea relațiilor dintre ONG-uri și organele de conducere, sporirea finanțărilor externe și datorită lobby din partea reprezentanților societății civile deveniți membri în Parlamentul RM²²⁶.

Datorită acestor transformări, au început a fi luate în considerare unele acțiuni, propuneri și concluzii menționate în rapoartele ONG-urilor. Un exemplu în acest sens este demiterea top managementului serviciului public național al audiovizualului în temeiul rapoartelor de monitorizare realizate de unele ONG-uri²²⁷. Un alt exemplu poate fi selectarea, în baza de concurs, a liderilor unor ONG (președintele APEL și directorul executiv CIJ) în funcțiile managerilor demși. Prin aceste acțiuni, organele de conducere au dat vot de încredere societății civile, care în nenumărate rânduri a menționat eșecurile managerilor în asigurarea misiunii de serviciu public al audiovizualului. Împuternicirea acestor lideri ONG cu capacități administrative în determinarea politicilor mediatice ale serviciului public național al audiovizualului s-a realizat cu scopul racordării obiectivelor instituționale cu standardele europene, pe care le-au menționat ei înșiși, în calitate de reprezentanți ai societății civile la diferite etape de evaluare a politicilor mediatice.

---

²²¹Reglementări și autoreglementări în domeniul audiovizualului, 2006. [on-line]: http://www.apel.md/public/254/ro/SEMINAR_2006_CE_decembrie_APEL.pdf. (vizitat la 22.03.2011).

²²²Pîrțac O., Rîbca E. Evoluția libertăților mass-media în contextul implementării Planului de acțiuni UE – Moldova. ADEPT. Chișinău: Gunivas, 2008. 104 p. [on-line]: <http://www.e-democracy.md/files/studiu-mass-media.pdf>. (vizitat la 18.03.2011).

²²³Pîrțac C., Bunduchi I., Marin C. Codul Audiovizualului al Republicii Moldova: analize și comentarii. Chișinău: Arc, 2008. 296 p.

²²⁴Monitorizarea aplicării în practică a Codului audiovizualului al Republicii Moldova. Raport final (perioada: 01 aprilie 2008 – 31 mai 2009, 01 iulie – 31 august 2009).

[on-line]: http://apel.md/public/upload/md_Raport_FINAL_Monitor_2008_2009_rom.pdf. (vizitat la 15.03.2011)

²²⁵Rezultatele alegerilor din 29 iulie 2009. [on-line]: <http://www.e-democracy.md/elections/parliamentary/20092/results/>. (vizitat la 15.03.2011)

²²⁶Lista deputaților. [on-line]: <http://www.e-democracy.md/elections/parliamentary/20092/members-parliament/>. (vizitat la 15.03.2011).

Calitatea și calitățile parteneriatului dintre guvernare și societatea civilă. Interviu al Radio Europa Liberă cu A. Barbăroșie și L.Litra, 16.01.2011. [on-line]: <http://www.viitorul.org/viewinterviu.php?l=ro&idc=158&id=3162>. (vizitat la 22.03.2011).

²²⁷Hotărâre Cu privire la destituirea Președintelui IPNA Compania „Teleradio-Moldova” nr. 1/94 din 30 decembrie 2009. [on-line]: <http://trm.md/index.php?add=3>. (vizitat la 10.03.2011).

La ora actuală, au fost atestate unele progrese, prin asigurarea pluralismului politic în cadrul reflectării campaniei electorale din 2010 constatată în rapoartele de evaluare ale aceleiași asociații obștești²²⁸. În decursul unui an, de la investirea în funcție au fost demarate unele modificări la nivel structural pentru optimizarea și eficientizarea activității serviciului public al audiovizualului și realizate o serie de acțiuni necesare pentru un radiodifuzor public. Amintim aici, organizarea pentru angajații acestei instituții a unei multitudini de seminare, conferințe, workshop-uri pentru formare și instruire profesională²²⁹. În același timp, au rămas o serie de acțiuni nesoluționate, iar reformele de consolidare a misiunii serviciului public decurg lent²³⁰.

Analizând evenimentele menționate, pe parcursul anului 2010, putem constata unele abstractizări în manifestarea relațiilor contractuale dintre organele statale și societate civilă și condițiile politico-juridice pentru realizarea drepturilor și libertăților cetățenilor²³¹. Odată ce societății civile i s-a acordat dreptul de influențare a politicilor mediatică rămâne a fi elucidat gradul de corectitudine a rapoartelor de evaluare, dacă evaluatorii și evaluații sunt aceeași subiecți și diferite monitorizări prezintă date diverse²³².

Când societatea civilă și statul se completează reciproc participând mutual la construcția statului de drept, atunci organele de conducere sunt chemate să asigure condiții pentru realizarea drepturilor și libertăților omului²³³. Un exemplu al intensificării relațiilor dintre organele de resort și societatea civilă reprezintă concluziile conferinței naționale „Îmbunătățirea cadrului juridic de reglementare a domeniului audiovizualului: viziuni conceptuale”²³⁴, în care s-a dispus de către Comisia cultură, educație, cercetare, tineret, sport și mass media din Parlamentul RM ca împreună cu APEL să activeze la identificarea unor soluții de îmbunătățire a cadrului juridic în domeniul audiovizualului. Reieșind din necesitatea modificării legislației audiovizuale în vigoare s-a stabilit crearea unui grup de experți ce va sistematiza propunerile înaintate și un Consiliul public-privat reprezentativ care va analiza elaborările grupului de experți. În componența Consiliului au fost desemnați reprezentanți ai Comisiei parlamentare de profil (3), CCA (1), organisme de supraveghere a radiodifuzorilor publici (2), radiodifuzori privați (5), ministere (3), societatea civilă (9). Numărul dominant al reprezentanților societății civile în Consiliu ar putea, în opinia noastră, genera impedimente de ordin profesional în cazul când participarea la activitățile Consiliului sau altor organe consultative devine un scop în sine al sectorului asociativ.

O tratare identică poate avea constituirea Consiliului Național pentru Participare (CNP), un organ reprezentativ al societății civile cu scopul de a dezvolta și promova parteneriatul strategic între autoritățile publice, societatea civilă și sectorul privat în vederea consolidării democrației participative, și de a participa în procesul de elaborare, monitorizare și evaluare a politicilor printre care și celor mediatică²³⁵. Având în componența sa doar reprezentanți ai 30 de organizații neguvernamentale active²³⁶ în diferite

²²⁸Rapoartele APEL și CIJ privind asigurarea pluralismului politic de către serviciul public al audiovizualului în cadrul campaniei electorale pentru alegerile parlamentare anticipate din 28 noiembrie 2010. [on-line]: http://apel.md/public/upload/md_Raport_Monitorizare_APEL_11_2010.pdf, (vizitat la 18.03.2011).

[on-line]: http://www.ijc.md/Publicatii/monitorizare/Raport_final_maleg_ro.pdf, (vizitat la 18.03.2011).

²²⁹IDIS „Viitorul” a instruit 20 de jurnaliști pe domeniul legislației media și a eticii profesionale. 28.02.2011. [on-line]: <http://viitorul.org/newsview.php?l=ro&idc=132&id=3230>, (vizitat la 20.03.2011).

Instruire multiplă pentru angajații TRM septembrie 2010 – februarie 2011 organizată de CJI. [on-line]: http://www.ijc.md/index.php?option=com_content&task=view&id=596&Itemid=1, (vizitat la 20.03.2011). ș.a.

²³⁰Interviu cu președintele IPNA Compania „Teleradio-Moldova”, 24.09. 2010. [on-line]: <http://politik.md/?view=articlefull&viewarticle=4398>, (vizitat la 20.03.2011)

²³¹Donțoi P. Cetățeanul și societatea civilă. În: Materialele conferinței „Administrare publică: teorii, practici, perspective”. Chișinău, 2002, p. 126.

²³²Între două monitorizări diferite – unde e adevărul? [on-line]: <http://www.viitorul.org/libview.php?l=ro&idc=309&id=3140>, (vizitat la 22.03.2011).

²³³Didencu V. Societatea civilă: istorie și actualitate. În: Administrare publică. Nr. 1 (33), 2002, p. 75.

²³⁴Îmbunătățirea cadrului juridic de reglementare a domeniului audiovizualului: viziuni conceptuale, 2010. [on-line]: <http://apel.md/libview.php?l=ro&idc=152&id=399>, (vizitat la 10.03.2011)

²³⁵Consiliului Național pentru Participare. [on-line]: <http://particip.gov.md/consiliul-national-pentru-participare-0>, (vizitat la 14.03.2011).

²³⁶Membrii Consiliului Național pentru Participare. [on-line]: <http://particip.gov.md/consiliul-national-pentru-participare-0>, (vizitat la 18.03.2011).

domeniului de activitate, CNP se confruntă cu „lipsa de încredere, căci Guvernul vede în continuare organizațiile neguvernamentale ca un releu prin care statul poate difuza informații convenabile lui, având înclinația să minimizeze efortul constructiv al societății civile pe care îl vede deseori ca o interferență în propriile politici”²³⁷.

Cu toate acestea, relațiile dintre organele de conducere și societatea civilă ar trebui să cunoască doar o creștere și nicidecum un regres, întru continuarea apropierei RM de UE și respectarea criteriilor care stau la baza integrării. Forumul societății civile în cadrul „Parteneriatului Estic” organizat de Consiliul Economic și Social European²³⁸ dispune de mecanismele necesare pentru consolidarea rolului societății civile în statele ce intenționează să adere la UE în baza colaborării cu organele similare din alte țări și UE, datorită participării a circa 240 de organizații neguvernamentale din statele membre ale UE și din șase state post-sovietice (Moldova, Belarus, Ucraina, Georgia, Armenia și Azerbaidjan), printre care și 30 de ONG-uri din Moldova.

Un alt factor care a determinat creșterea influenței societății civile asupra politicilor mediatice în această perioadă este factorul extern. Acțiunile societății civile sunt susținute de o serie de finanțatori externi²³⁹ care asigură organizarea seminarelor, training-urilor, conferințelor și workshop-urilor, căci statul nu finanțează organizațiile societății civile²⁴⁰. Programul comun al Consiliului Europei și Comisiei Europene de susținere democratică a RM este estimat la 4 milioane de Euro, fără mențiuni despre cota ce revine acțiunilor pentru dezvoltarea pluralismului mediatic. Și Fundația SOROS aduce o contribuție semnificativă prin susținere financiară a proiectelor ONG-urilor, printre care în 2009 au fost acordate pentru consolidarea serviciului public al audiovizualului 61 436 Dolari SUA și evaluarea cadrului legal și dezvoltării instituționale – 49468 Dolari SUA²⁴¹. Însă, despre creșterea finanțării externe putem concluziona doar din intensificarea activităților ONG-urilor, dat fiind faptul că finanțatorii păstrează discreția privind sumele acordate.

Odată ce RM și-a afirmat în nenumărate rânduri tendința de aderare la UE, iar societății civile i-a fost acordat rolul de participant la ajustarea politicilor guvernamentale, inclusiv celor mediatice la standardele europene, devine oportună cunoașterea experienței altor state europene devenite membre ale UE. Experiența Bulgariei denotă că societatea sa civilă a participat activ la reglementarea și implementarea politicilor mediatice, prin evaluarea gradului de ajustare la standardele europene a reglementărilor în domeniu și asigurarea independenței organelor de reglementare, organizarea dezbaterilor publice și exercitarea presiunilor asupra organelor de conducere pentru asigurarea transparenței în procesul decizional²⁴². Un alt aport al societății civile bulgare a fost dezvăluirea intereselor organizațiilor monopoliste în tergiversarea adoptării Legii electronice. Remarcabil este faptul că societatea civilă de aici nu a devenit pasivă odată cu aderarea la UE, ci dimpotrivă și-a activizat rolul în determinarea politicilor mediatice. Astfel, datorită acțiunilor societății civile bulgare, în 2009 a fost modificat Codul electoral care a reglementat conținutul difuzat prin intermediul noilor media²⁴³.

La fel de concludentă pentru RM este experiența daneză. Societatea civilă din Danemarca și-a consolidat poziția astfel, încât nici o reglementare sau amendare a cadrului legislativ sau aplicativ al politicilor mediatice nu este realizat fără consultanța și avizarea din partea acesteia. Participarea societății

²³⁷Ciurea C. Participarea politică. În: Auditul sistemului democratic în Republica Moldova. Antologie de studii asupra guvernării. Chișinău: IDIS „Viitorul”, 2011, p. 220.

²³⁸Forum al societății civile în cadrul Parteneriatului Estic. În: Moldova Suverană nr. 41-42 din 27.02.09. [on-line]: http://https.moldova-suverana.md/old_site/index.php?subaction=showcomments&. (vizitat la 14.02.2011).

²³⁹Susținători financiari ai CIJ. [on-line]: http://www.ijc.md/index.php?option=com_content&task=view&id=12&Itemid=35. (vizitat la 18.03.2011)

²⁴⁰Hotărârea Parlamentului RM nr. 267 din 11.12.2008 pentru aprobarea Strategiei dezvoltării societății civile în anii 2009–2011. Publicată la 13.01.2009 în Monitorul Oficial Nr. 1-2. art Nr.11. Data intrării în vigoare 11.12.2008

²⁴¹Fundația SOROS. Raport de activitate pentru 2009. 103 p. [on-line]: <http://www.soros.md/files/documents/FSM%20Raport%20de%20activitate%202009.pdf>. (vizitat la 14.02.2011)

²⁴²Media policies and regulatory practices in a selected set of European countries. Mediadem, 2010, p. 56.

²⁴³Ibidem, p. 68.

civile daneze este delimitată doar de statutul său, având jurisdicție clar specificată de implicare în anumite aspecte ale politicilor mediatice²⁴⁴.

Însă nu în toate statele europene societatea civilă are capacitatea și posibilitatea de a influența politicile mediatice. Astfel, societatea civilă din Belgia nu contribuie substanțial la elaborarea și implementarea politicilor mediatice, acest rol revenind instituțiilor de cercetare care avizează orice modificare legislativă²⁴⁵. Un alt exemplu poate servi experiența Greciei, care nu are o tradiție consolidată a contribuției societății civile la stabilirea politicilor mediatice. Există doar unele instituții de cercetare cu rol doar de informare a organelor de conducere privind necesitatea unor reformări. În ansamblu, politicile mediatice naționale se află sub jurisdicția organelor și instituțiilor guvernamentale, a căror atribuții sunt modificate odată cu schimbarea puterii²⁴⁶.

Exemplificările aduse demonstrează lipsa uniformității la nivel european și dificultatea determinării unui model aplicat de majoritatea statelor membre UE în acordarea unui rol societății civile în reglementarea, implementarea și evaluarea politicilor mediatice. Însă lipsa modelului nu diminuează și nu exclude rolul societății civile în aceste procese. Din contra rolul ei crește, fapt constatat în societățile în tranziție, post comuniste, categorie din care face parte și RM, unde societatea civilă este considerată „un purtător al valorilor democratice”²⁴⁷.

Analizând aceste trei perioade de dezvoltare și consolidare a societății civile și de valorificare a capacităților ei de impact asupra politicilor mediatice, menționăm că evolutiv a crescut semnificativ rolul și contribuția organizațiilor societății civile în acest domeniu. La ora actuală societatea civilă din RM este antrenată în pregătirea unui nou cadru legislativ în domeniul audiovizualului ce ar îngloba standardele europene de reglementare și control, demonstrând în acest sens viabilitatea și ponderea în creștere a influenței sale asupra proceselor de elaborare, implementare și evaluare a politicilor mediatice.

Urmărind calea ce o parcurge societatea civilă din RM întru afirmarea rolului și capacității sale de influențare a politicilor mediatice, putem evidenția unele concluzii, și anume: un principiu primordial în procesul de constituire a unei entități statale democratice este antrenarea sectorului asociativ în procesul decizional; în pofida tuturor problemelor cu care s-a confruntat societatea civilă pe durata afirmării sale și contextului politic manifestat prin limitarea accesului societății civile la determinarea politicilor mediatice, s-a intensificat colaborarea instituțională cu organele de conducere; principiul parteneriatului dintre societatea civilă și organele de conducere stă la baza asigurării democrației participative întru armonizarea politicilor mediatice naționale cu cele europene.

Bibliografie:

1. Activități și proiecte realizate în 1999-2006. [on-line]: <http://apel.md/category.php?l=ro&idc=111&c=111>. (vizitat la 22.03.2011).
2. Analiza necesităților mass-media din Moldova, 2007. [on-line]: http://www.ijc.md/index.php?option=com_content&task=view&id=311&Itemid=113. (vizitat la 20.03.2011).
3. Audiovizualul public și studiourile independente: valențe ale cooperării. 2008. [on-line]: <http://www.apel.md/cprint.php?l=ro&idc=111>. (vizitat la 17.03.2011).
4. Beregoi N. Armonizarea legislației Republicii Moldova în domeniul audiovizualului cu acquis-ul comunitar. În: Revista moldovenească de drept internațional și relații internaționale. nr. 1, 2010. p.76-79.
5. Brighidin A., Godea M., Ostaf S. ș.a. Studiu privind dezvoltarea organizațiilor neguvernamentale din Republica Moldova. Chișinău: Casa editorial-poligrafică Bons Offices, 2007. 144 p.
6. Calitatea și calitățile parteneriatului dintre guvernare și societatea civilă. Interviu al Radio Europa Liberă cu A. Barbăroșie și L.Litra, 16.01.2011. [on-line]: <http://www.viitorul.org/viewinterviu.php?l=ro&idc=158&id=3162>. (vizitat la 22.03.2011)
7. Cenușa D. Planul de acțiuni UE-RM: Document accesibil publicului (etapa II). Raportul analitic de politici publice: Consolidarea societății civile în RM. Chișinău: „Bons Office”, 2007. 57 p.

²⁴⁴Ibidem, p. 119.

²⁴⁵Ibidem, p. 28.

²⁴⁶Ibidem, p. 246.

²⁴⁷Onofrei V. Societatea civilă, statul de drept – instituții ale regimului democratic. În: Administrare publică. 2006, nr. 4, p. 74.

8. Ciurea C. Participarea politică. În: *Auditul sistemului democratic în Republica Moldova. Antologie de studii asupra guvernării*. Chișinău: IDIS „Viitorul”, 2011. 260 p.
9. Civic Engagement to improve the development effectiveness in the Europe and Central Asia region. The role of the World Bank, 2004. 6 p. [on-line]: <http://web.worldbank.org/WBSITE/EXTERNAL/COUNTRIES/707~theSitePK:710361,00.html>. (vizitat la 18.03.2011).
10. Concepția privind colaborarea dintre Parlamentul RM și societatea civilă nr. 373-XVI din 29.12.2005. [on-line]: <http://www.parlament.md/SOCIETATECIVILA/tabid/109/ContentId/31/Page/0/Default.aspx>. (vizitat la 10.01.2011).
11. Consiliului Național pentru Participare. [on-line]: <http://particip.gov.md/consiliul-national-pentru-participare-0>. (vizitat la 14.03.2011).
12. Didencu V. Societatea civilă: istorie și actualitate. În: *Administrare publică*. Nr. 1 (33), 2002. p. 75-90.
13. Donțoi P. Cetățeanul și societatea civilă. În: *Materialele conferinței „Administrare publică: teorii, practici, perspective”*. Chișinău, 2002. p. 117-129.
14. Forum al societății civile în cadrul Parteneriatului Estic. În: *Moldova Suverană* nr. 41-42 din 27.02.09. [on-line]: http://https.moldova-suverana.md/old_site/index.php?subaction=showcomments&. (vizitat la 14.02.2011).
15. Fundația SOROS. Raport de activitate pentru 2009. 103 p. [on-line]: <http://www.soros.md/files/documents/FSM%20Raport%20de%20activitate%202009.pdf>. (vizitat la 14.02.2011)
16. Hotărâre Cu privire la destituirea Președintelui IPNA Compania „Teleradio-Moldova” nr. 1/94 din 30 decembrie 2009. [on-line]: <http://trm.md/index.php?add=3>. (vizitat la 10.03.2011)
17. Hotărârea Parlamentului RM nr. 267 din 11.12.2008 pentru aprobarea Strategiei dezvoltării societății civile în anii 2009–2011. Publicată la 13.01.2009 în Monitorul Oficial Nr. 1-2. art Nr.11. Data intrării în vigoare 11.12.2008.
18. IDIS „Viitorul” a instruit 20 de jurnaliști pe domeniul legislației media și a eticii profesionale. 28.02.2011. [on-line]: <http://viitorul.org/newsview.php?l=ro&idc=132&id=3230>. (vizitat la 20.03.2011).
19. Instruire multiplă pentru angajații TRM septembrie 2010 – februarie 2011 organizată de Centrul pentru Jurnalism Independent. [on-line]: http://www.ijc.md/index.php?option=com_content&task=view&id=596&Itemid=1. (vizitat la 20.03.2011).
20. Interviu cu președintele IPNA Compania „Teleradio-Moldova”, 24.09.2010. [on-line]: <http://politik.md/?view=articlefull&viewarticle=4398>. (vizitat la 20.03.2011)
21. Îmbunătățirea cadrului juridic de reglementare a domeniului audiovizualului: viziuni conceptuale, 2010. <http://apel.md/libview.php?l=ro&idc=152&id=399>. (vizitat la 10.03.2011)
22. Între două monitorizări diferite – unde e adevărul? [on-line]: <http://www.viitorul.org/libview.php?l=ro&idc=309&id=3140>. (vizitat la 22.03.2011).
23. Legea cu privire la asociațiile obștești nr 178-XVI din 20 iulie 2007. Publicată la 02.10.2007 în Monitorul Oficial Nr. 153-156BIS.
24. Lista deputaților. [on-line]: <http://www.e-democracy.md/elections/parliamentary/20092/members-parliament/>. (vizitat la 15.03.2011);
25. Mass-media și legislația. Analiză. Opinii. Propuneri, 2003. [on-line]: <http://www.access-info.org.md/index.php?cid=169>. (vizitat la 18.03.2011).
26. Media policies and regulatory practices in a selected set of European countries. Mediadem, 2010. 525 p.
27. Membrii Consiliului Național pentru Participare. [on-line]: <http://particip.gov.md/consiliul-national-pentru-participare-0>. (vizitat la 18.03.2011).
28. Monitorizarea aplicării în practică a Codului audiovizualului al Republicii Moldova. Raport final (perioada: 01 aprilie 2008 – 31 mai 2009, 01 iulie – 31 august 2009).
29. Monitorizarea implementării prevederilor Codului audiovizualului, 2007. [on-line]: <http://www.civic.md/comunicate/1034-proiectul-qmonitorizarea-implementarii-codului-audiovizualuluiiq.html>. (vizitat la 18.03.2011).
30. Onofrei V. Societatea civilă, statul de drept – instituții ale regimului democratic. În: *Administrare publică*. nr. 4, 2006. p. 73 - 79.
31. Pactul internațional cu privire la drepturile civile și politice din 16 decembrie 1966 (art. 22). [on-line]: <http://www2.ohchr.org/english/law/ccpr.htm>. (vizitat la 10.01.2011).
32. Pîrțac C., Bunduchi I., Marin C. Codul Audiovizualului al Republicii Moldova: analize și comentarii. Chișinău: Arc, 2008. 296 p.
33. Pîrțac O., Rîbca E. Evoluția libertăților mass-media în contextul implementării Planului de acțiuni UE – Moldova. ADEPT. Chișinău: Gunivas, 2008. 104 p. [on-line]: <http://www.e-democracy.md/files/studiu-mass-media.pdf>. (vizitat la 18.03.2011).
34. Pledoarii pentru ajustarea legislației naționale de reglementare a domeniului audiovizualului la standardele europene. Raport al reprezentanților societății civile. [on-line]: <http://ipp.md/libview.php?l=ro&idc=161&id=24>. (vizitat la 18.03.2011).
35. Pollard A., Court J. How civil society organizations use evidence to influence policy processes: a literature review. ODI Working Paper nr. 249, 2005. 31 p. [on-line]: <http://www.odi.org.uk/resources/download/140.pdf>. (vizitat la 20.03.2011).
36. Prioritățile strategice. Instituționalizarea cadrului de consultanță, de monitorizare și de evaluare a politicilor publice. În: *Concepția privind colaborarea dintre Parlamentul RM și societatea civilă* nr. 373-XVI din 29.12.2005

37. Raportul APEL privind asigurarea pluralismului politic de către serviciul public al audiovizualului în cadrul campaniei electorale pentru alegerile parlamentare anticipate din 28 noiembrie 2010. [on-line]: http://apel.md/public/upload/md_Raport_Monitorizare_APEL_11_2010.pdf. (vizitat la 18.03.2011).
38. Raportul CIJ privind asigurarea pluralismului politic de către serviciul public al audiovizualului în cadrul campaniei electorale pentru alegerile parlamentare anticipate din 28 noiembrie 2010. [on-line]: http://www.ijc.md/Publicatii/monitorizare/Raport_final_maleg_ro.pdf. (vizitat la 18.03.2011).
39. Raport final „Monitorizarea aplicării în practică a Codului audiovizualului al Republicii Moldova”. (perioada: 01 aprilie 2008 – 31 mai 2009, 01 iulie – 31 august 2009). [on-line]: http://apel.md/public/upload/md_Raport_FINAL_Monitor_2008_2009_rom.pdf. (vizitat la 15.03.2011)
40. Reflectarea diversității de către mass-media, 2005. [on-line]: http://www.ijc.md/index.php?option=com_content&task=view&id=24&Itemid=45. (vizitat la 19.03.2011).
41. Reglementări și autoreglementări în domeniul audiovizualului, 2006. [on-line]: http://www.apel.md/public/254/ro/SEMINAR_2006_CE_decembrie_APEL.pdf. (vizitat la 22.03.2011).
42. Rezultatele alegerilor din 29 iulie 2009. <http://www.e-democracy.md/elections/parliamentary/20092/results/>. (vizitat la 15.03.2011)
43. Standardele naționale și europene de etică în audiovizual, 2008. [on-line]: <http://www.apel.md/cprint.php?l=ro&idc=111>. (vizitat la 22.03.2011).
44. Susținători financiari ai CIJ. [on-line]: http://www.ijc.md/index.php?option=com_content&task=view&id=12&Itemid=35. (vizitat la 18.03.2011)
45. Tăbîrță S. Condițiile formării societății civile. În: Conceptul de contribuție civică în contextul pregătirii universitare. Materialele conferinței științifico-practice internaționale. 17-25 mai 2003. Chișinău: USM CEPO, 2003. p. 196 – 200.
46. The Commission and non-governmental organisations: building a stronger partnership. Commission discussion paper. 25 p. [on-line]: http://ec.europa.eu/civil_society/ngo/docs/communication_en.pdf. (vizitat la 19.03.2011).

Copyright©Natalia BEREGOI, 2011.

LA CARACTERISTIQUE DES NEGOCIATIONS, COMME MOYENS POLITIQUE –DIPLOMATIQUE AU SOLUTIONNEMENT DES DIFFERENTS INTERNATIONAUX

BOBOC Lucia *

CARACTERISTICA NEGOCIERILOR CA MIJLOACE POLITICO-DIPLOMATICE DE SOLUTIONARE A DIFERENDELOR INTERNATIONALE

Una dintre cele mai importante probleme ale epocii noastre, o constituie asigurarea păcii și securității internaționale, a dreptului oamenilor și popoarelor la viață și siguranță, motiv pentru care Carta ONU, în prevederile art.33, stabilește în primul rând obligația statelor membre de a recurge la tratative ca mijloc de soluționare a diferendelor dintre acestea. Experiența istoriei, dar mai ales evenimentele din ultimele decenii, demonstrează în mod cert că recurgerea la mijloacele politico-diplomatice, îndeosebi la negocieri și tratative, reprezintă singura modalitate rațională de reglementare a oricărui diferend. Negocierea este în primul rând un fenomen social care implică factorul uman și care în esență presupune existența unei comunicări între oameni în general și între două părți aflate în diferend în particular. Prin urmare comportamentul uman, dar mai ales perceperea acestuia stau la baza negocierilor, de fapt, acest comportament determinând rezultatele negocierii. Explicarea recurgerii cu precădere la tratative constă în avantajele pe care le oferă părților într-un diferend internațional: posibilitatea de a exprima direct, fără rezervele și formalismul pe care le comportă o procedură juridică sau arbitrală, punctele de vedere și revindicările părților exprimate în mod direct duc la posibilitatea de a ajunge la un rezultat rapid, spre deosebire de procedura judiciară sau arbitrală care implică o durată mai lungă.

ХАРАКТЕРИСТИКА ПЕРЕГОВОРОВ КАК ПОЛИТИКО-ДИПЛОМАТИЧЕСКОГО СРЕДСТВА РАЗРЕШЕНИЯ МЕЖДУНАРОДНЫХ СПОРОВ

Одной из важнейших проблем нашего времени является проблема гарантирования международной безопасности, прав человека и народов на жизнь. В этих целях Устав ООН, статья 33, устанавливает в первую очередь обязательство государств – членом прибегать к переговорам как к методу разрешения конфликтов между ними. Исторический опыт, особенно события последних десятилетий, ясно доказывают, что использование политико-дипломатических методов, особенно переговоров и обсуждений, представляет собой единственный рациональный метод разрешения любого спора. Переговоры это в первую очередь социальное явление, которое связано с человеческим фактором и, который, в сущности, предполагает общение между людьми, в общем, и между двумя сторонами, в споре в частности. Поэтому человеческое поведение, особенно его восприятие, является основой переговоров, фактически это поведение и определяет результаты переговоров. Объяснением того, почему прибегают в большинстве случаев к переговорам, являются преимущества, которые предоставляются сторонам, в международном споре: возможность высказываться непосредственно, без резерва и формализма юридических и арбитражных процедур, точки зрения и требования сторон, выраженные прямо. Это приводит к возможности достигнуть быстрого результата, в отличие от судебного разбирательства или арбитражного, которые предполагают более длительный период времени.

THE CHARACTERISTIC OF NEGOTIATIONS, AS A POLITICO-DIPLOMATIC MEANS OF THE RESOLUTION OF THE INTERNATIONAL DISPUTES

One of the most important issues of our time is to ensure international peace and security of the people rights and life, which is why the UN Charter in the provisions of article 33, firstly establishes the Member States' obligation

---

* *BOBOC Lucia* - Doctorand, Universitatea de Stat din Moldova. (*БОБОК Лучия* - Аспирант, Молдавский государственный университет; *BOBOC Lucia* - PhD student, The Moldova State University).

to use negotiations as a way of resolving disputes between them. The history experience, especially the events of the last decades show clearly that the use of political and diplomatic means, especially in negotiations and talks are the only rational way to regulate any dispute. The negotiation is primarily a social phenomenon involving the human factor, which essentially represents the existence of communication between people and between two parties in dispute in particular. Therefore the human behavior, especially its perception stays on the base of negotiations and actually it causes the negotiation results. The explanation of appeal regarding the negotiations represents the advantages it offers to the parties in an international dispute: the ability to express directly, without reserves and formalities posed by a legal or arbitration proceeding the points of views and the official demands of the parties expressed directly which lead to the possibility of reaching a rapid result, unlike the judicial or arbitral procedure that involves a longer duration.

L'interdiction d'utiliser la force ou la menace d'utiliser la force est en relation directe avec le devoir de tous les États à utiliser des moyens exclusivement pacifiques dans les négociations pour le règlement des différends entre eux.

Soulignant que le problème fondamental de notre époque est d'assurer la paix, les droits de l'homme et des peuples à la vie et la paix, la Charte de l'ONU dans l'article 33, vise en premier lieu les obligations des membres de l'ONU de recourir à des négociations. À cet égard, elle doit accepter des moyens pacifiques exclusivement à régler les différends et, surtout, des négociations directes et de consultation entre les parties prenantes. En supposant un tel engagement celui-ci doit prendre une forme solennelle, ayant force juridique, partie intégrante de sa mise en œuvre par tous les États.

Le droit de négocier est universel, il est un attribut par défaut de la souveraineté et l'indépendance du droit de l'État, découlant de l'exigence de l'essai de résoudre tout différend ou litige qui interviendra par voies politique- diplomatique, le plus commun et accessible à tous les États²⁴⁸.

L'expérience historique, en particulier les événements des dernières décennies, les développements actuels dans la société internationale montre que l'utilisation de moyens pacifiques dans les négociations et discussions en vue de trouver des solutions politiques, représente la seule manière possible de réglementation de tout litige²⁴⁹.

En ce qui concerne la définition des négociations, nous notons qu'une définition précise d'entre eux ne peut exister aussi longtemps que ce sont des outils au sein de gens à atteindre, et les gens ont des traits, des comportements et des capacités différentes.

Le dictionnaire explicatif de la langue roumaine, définit la négociation comme "un acte dans lequel une extrémité d'une convention traitant de questions économiques, politiques, culturels etc." ou "un acte de médiation, la médiation d'une affaire."

Le dictionnaire diplomatique définit le concept de la négociation en termes de l'importance attribué à celui-ci dans la diplomatie, qu' "une fonction essentielle de la diplomatie est l'important et efficace de règlement pacifique de la plupart des différends et conflits internationaux, quelle que soit leur nature et étendue"²⁵⁰.

Parce que les gens sont ceux qui effectuent des négociations et qu'ils apprécient aussi la subjectivité de leur pensée, nous croyons que les négociations doivent comprendre un processus dans lequel tous les acteurs peuvent être gagnants.

Dans la vision de John Deac, la négociation est une forme de communication qu' implique un processus de communication, l'ajustement dynamique de l'accord instituant l'apparition de conflits dans lesquels deux ou plusieurs parties, inspirée par des motifs différents et ayant leurs propres objectifs, la médiation de leurs positions pour parvenir à un accord mutuellement satisfaisant.²⁵¹

Le professeur Mircea Malita indiquent que les négociations sont un processus concurrentiel pour atteindre les objectifs de façon optimale.

²⁴⁸ Vasile Cretu. Droit international public. Bucarest, 2001, p.173.

²⁴⁹ Mazilu Dumitru. Traité sur la théorie et la pratique du négociations. Bucarest: Éditions Lumina Lex, 2002, p. 19.

²⁵⁰ [on-line]: <http://amicus.3x.ro/resurse/Comunicare%20si%20negociere%20in%20afaceri/cap2.pdf>. (consulté au 31.03.2011).

²⁵¹ John Deac. Introduction à la théorie de la négociation. București: Éditions Paideia, 2002, p. 3.

Après, Arthur Lall, la négociation est un processus pour régler les différends par des moyens pacifiques.

Dumitru Mazilu considère la négociation comme un complexe avec une nature concurrentielle, les parties recherchent une solution appropriée des différends entre eux en acceptant un accord approprié.²⁵²

En ce qui concerne le champ sémantique de cette période de négociation est limitée dans le sens et les relations qu'il entretient avec le verbe à discuter: à l'adresse, le parlement, a fait valoir, transmission, l'échange. Et pour répondre, discuter, débattre représentent des verbes qui peuvent induire à l'idée des activités de salon, comme cela arrive parfois, ne veut pas dire que les négociations ne sont pas effectuées dans d'autres endroits. Raison pour dire que les négociations ont lieu dans toutes les circonstances dans lesquelles la communication est possible.

Il convient de noter que dans le contexte de communication la négociation n'est qu'un ensemble de conditions de négociations.

Ainsi, toute négociation implique un processus de communication, un transfert d'information, leur entente entre les acteurs, la façon dont il résoudre le différend: verbale, non verbale, écrite, symbolique.²⁵³ différend: verbale, non verbale, écrite, symbolique⁶.

Une autre condition préalable est le processus de négociation d'un conflit d'intérêt manifesté par les deux parties au moins par rapport à un objet.

Il convient de noter que dans tous les cas il a été déterminé qu'il existe un „intérêt mutuel minimale”, qui a conduit les parties à s'asseoir à la table des négociations, à la recherche d'une solution adéquate, telle que définie, souvent un compromis.²⁵⁴

La négociation est donc avant tout une forme de règlement des différends, les conflits entre deux ou plusieurs parties, et non pas une réunion ou une réunion de discussion amicale, qui est soumis uniquement à l'entretien courtoisie des discussions.

En outre, le processus de communication qui vise à donner un but principal touche à sa fin, à savoir des fins opérationnelles et valable pour les deux parties.

En vue de tout qu'on a présenté, la *négociation est l'art du compromis*, et le compromis à son tour, n'est rien d'autre que de parvenir à „une compréhension”.

Après le professeur Dumitru Mazilu, le compromis est „la capacité à conjuguer leurs intérêts avec ceux de partenaires, de sorte que la compréhension a eu lieu, au bénéfice des deux parties”.

En ce qui concerne le processus de négociations le droit international, n'a pas des règlements par défaut. Elle est déterminée par les parties à négocier. Mais il y a des règles reconnues du droit en général que les États doivent respecter:

-négociations devraient être menées en tenant compte de l'égalité souveraine des parties dans les négociations. Par exemple, aucune négociation ne peut avoir lieu que si un Etat occupe une partie du territoire d'un autre Etat.

-négociations ne peuvent avoir lieu si une partie fait pression sur l'autre (politique, économique, militaire)

-négociations devraient être menées en vertu du principe de l'égalité souveraine entre les Etats, le respect de la souveraineté en tenant compte des intérêts mutuels²⁵⁵.

Par conséquent, les négociations peuvent avoir lieu dans des conférences entre les représentants plénipotentiaires des Etats, peut conduire à des échanges de notes, par écrit.

Dans cette veine, il est important de délimiter la grande variété des niveaux auxquels les négociations sont en cours. Par conséquent, au niveau des réunions de haut sont devenus une méthode commune de la diplomatie actuelle. En multipliant les missions spéciales ils créent à leur tour un nouveau

²⁵² Mazilu Dumitru. Traité sur la théorie et la pratique du négociations. Bucarest: Editions Lumina Lex, 2002, p. 49.

²⁵³ John Deac. Introduction à la théorie de la négociation. Bucarest: Éditions Paideia, 2002, p.7.

²⁵⁴ Mazilu Dumitru. Traité sur la théorie et la pratique du négociations. Bucarest: Editions Lumina Lex, 2002, p. 40.

²⁵⁵ Саратскарян Р.А., Мигачев Ю.И. Droit international, 2004. 552 p.(en russe Капачкарян Р.А., Мигачев Ю.И. Международное право. ЭКМО, 2004. 552 с.)

cadre pour mener des négociations pour la coopération dans les relations entre les Etats. En raison de la complexité des problèmes avec lesquelles se confronte l'humanité actuellement, une tendance prédominante des négociations est l'accès à la „mondialisation”.

Dans une négociation les partenaires doit être en mesure de définir des objectifs, la fiabilité est une exigence principale, qui peut avoir un rôle dans la réussite des négociations. Cependant, les négociations ne sont pas recevables à une pression d'aucune sorte, l'extorsion et les menaces d'une partie à l'autre, afin de leur faire accepter l'intimidation „un certain point de vue”. Les objectifs doivent être réalistes, clairement définis et classés par priorité. Ne pas confondre avec les désirs des objectifs. Lorsque nous négocions, nous devons considérer l'adversaire. Le succès est de démontrer que nous avons suffisamment de points communs et que nous devons nous entendre prime sur tous les autres objectifs.²⁵⁶

Marcus Tullius Cicero a déclaré que „seuls ceux qui n'ont pas raisonné vont recourir à la force et aux menaces”.

Cependant, dans la conduite de négociations doit avoir égard à l'article 2, paragraphe 3 de la Charte des Nations Unies, la négociation, et d'autres moyens pacifiques de règlement des différends doivent être compatibles avec l'impératif de ne pas mettre en danger la paix et la sécurité internationales ni la justice, condition générale pour toutes les moyens pacifiques. En outre cette disposition de la Charte a été interprété comme une obligation générale des États membres à ne pas contourner la négociation offertes par un autre État qui est en litige. Il s'agit d'une obligation qui ne s'applique pas seulement aux Etats membres des Nations Unies, mais une partie du droit international contemporain.²⁵⁷

En tant que méthode de règlement des différends, les négociations ont été utilisé avec succès, partielle ou temporaire résultats complets parfois, mais toujours de manière efficace dans les conflits qui sont apparus dans différentes parties du monde, comme ce fut le cas au Laos (1961 1962), Vietnam Caraïbes Crisis (1961), la question chypriote, le différend sur l'ouest de l'Iran (1961), indo pakistanais des conflits, au Moyen-Orient ou ailleurs en Afrique (Zimbabwe Congo, Rodez, etc.).²⁵⁸

La doctrine a surgi un courant d'opinion par lequel est-il une règle ou un principe plutôt²⁵⁹ antérieurement de la négociation à savoir l'obligation des parties à engager des négociations directes avant de recourir à d'autres moyens de règlement pacifique.²⁶⁰

En vertu de ce principe, les Etats entre ceux qui découle un différend sont tenues d'utiliser principalement des négociations et seulement après avoir épuisé cette voie, peuvent recourir à d'autres moyens, y compris des moyens judiciaires.²⁶¹

L'existence d'un principe de négociations antérieures est confirmée par la pratique internationale.

Ainsi les traités d'arbitrages conclu et inaugurée par les États-Unis et Angleterre au XIXe siècle (traités Jay), presque toujours ont contenu une clause par laquelle les parties ont recouru à l'arbitrage qu'après s'être assurées qui ont échoué à résoudre le différend par la négociation. Une telle disposition est devenue une question de style en tout traité bilatéral ou multilatérale qui régleme en particulier la procédure de solutionnement des différends qui pourraient apparaître concernant l'interprétation ou l'application du traité.²⁶²

Le succès de la négociation est une compétence de l'utilisateur, et comme l'a déclaré Gerard Nierenberg, „comme n'importe quelle compétence peut être apprises et améliorées”.

À cet égard, il est préférable que dans l'activité de négociation seront impliqué des personnes compétentes qui ont à la fois une bonne théorie et pratique. Le négociateur doit avoir une bonne capacité de persuasion: en mesure de convaincre les stratégies et avoir des arguments flexibles en combinant les

²⁵⁶ [on-line]: www.informatiiprofesionale.ro/comert/reusita-negocieri. (consulté au 31.03.2011).

²⁵⁷ Alexander Bolintineanu, Adrian Nastase, Bogdan Aurescu. Le droit international contemporain. Bucarest: Éditions All Beck, 2000, p.185.

²⁵⁸ Cretu Vasile. Droit international public. Bucarest, 2001, p. 174.

²⁵⁹ Geamănu Grigore. Droit international public. Vol.II. Traité. Éditions didactique et pédagogique. Bucarest, 1983, p. 397.

²⁶⁰ Popescu Dumitra. Droit international public. Bucarest: Éditions de L'Université „Titu Maiorescu”, 2005, p. 212.

²⁶¹ Voir: Geamănu Grigore, ouvrages cités, p. 396.

²⁶² Voir: Geamănu Grigore. ouvrages cités, p. 396.

raisonnements avec le contenu spécifique du problème en discussion. Persuasion, toutefois, ne doit pas se transformer en une forme de manipulation difficile et le négociateur doit disposer du tact pour éviter toute interprétation erronée.²⁶³

La négociation internationale comprend en même temps et la négociation interculturelle, de sorte qu'un bon négociateur doit connaître et mieux comprendre le style national de l'adversaire, tout en acceptant et en respectant ses croyances et normes culturelles.

En ce qui concerne les caractéristiques personnelles du négociateur, ils sont définis par plusieurs facteurs:

- les facteurs externes: la présentation, la disponibilité etc;
- les facteurs d'ordre éthique: la conscience professionnelle, loyauté, discrétion, etc.
- les facteurs intellectuelle: l'esprit d'analyse, de mémoire, de l'observation, la capacité de raisonnement, l'imagination, etc;
- attitudes au travail: le sens des responsabilités, esprit d'équipe, la ponctualité, la discipline, etc.
- comportement social: la diplomatie, de la persévérance, la patience, la confiance, etc.²⁶⁴

Un négociateur de succès peut être caractérisée par des mots clés suivants: l'honnêteté, le travail, la persuasion, l'optimisme, sourire propre, initiative, du tact, de l'inspiration, l'intention, le calme, la patience, la persévérance. De toutes les qualités d'honnêteté, semble être la propriété ultime de la grande négociateurs et diplomates. Pas une grande ruse est la clé de négociateurs, mais l'honnêteté est un proche parent avec sincérité et loyauté, la manière d'être honnête, ouvert et propre, dépourvue de ruse.²⁶⁵

Le recours à des négociations, en particulier l'explication réside dans les avantages auxquels ils donnent les parties dans un litige international: possibilité d'exprimer directement, sans réserve et a posé une formalité ou une procédure judiciaire d'arbitrage, les point des vues et les exigences des parties; la flexibilité et le manque de rigidité du processus de négociations, la capacité d'atteindre rapidement un résultat, si le bon moment devant elle, tandis qu'une procédure d'arbitrage ou judiciaire impliquant un terme plus longue.²⁶⁶

L'importance des négociations a été mis en évidence par la Cour internationale de justice dans la décision du 25 Juillet 1974, qui a déclaré que la méthode la plus appropriée de règlement des différends est la négociation.²⁶⁷

En conclusion, nous devons mentionner que la négociation est avant tout un phénomène social, qui consiste essentiellement à une communication régulière entre les personnes en général et entre les deux parties au différend en privé.

Raison de négociations porte l'empreinte du facteur humain. Ainsi, le comportement humain, des connaissances négociateur en particulier servir de pont pour le dialogue avec le partenaire et son pouvoir de facteurs de communication pour le bon fonctionnement du processus de négociation. Mais pour un succès prévu est nécessaire pour que les parties au différend: être de bonne foi, d'être réceptif aux arguments avancés par la négociation des partenaires, preuve d'un esprit de coopération et de volonté pour vraiment apprendre à des solutions mutuellement acceptables, d'agir dans le strict respect des principes conformiate interbațional de droit et les traités en vigueur.

Comme J.F.Kennedy a dit: „Ne jamais négociier sans crainte. Mais nous ne devons jamais avoir peur de négociier”.

Bibliographie:

²⁶³ [on-line]: <http://valentinaioana.ablog.ro/2011-01-09/personalitatea-negociatorului-intr-un-proces-de-negociere.html>. (consulté au 31.03.2011).

²⁶⁴ [on-line]: http://www.tribunaeconomica.ro/index.php?id_tip_categorie=1&&id_categhttp://www.tribunaeconomica.ro/index.php?id_tip_categorie=1&&id_categ=9&id_revista=9121&id_nr_revista=240&mod=arhiva-

²⁶⁵ [on-line]: <http://valentinaioana.ablog.ro/2011-01-09/personalitatea-negociatorului-intr-un-proces-de-negociere.html>. (consulté au 31.03.2011).

²⁶⁶ Gemănu Grigore. Droit international public. Vol.II. Traité. Bucarest: Éditions didactique et pédagogique, 1983, p. 394.

²⁶⁷ Bontea, Oleg. Négociations des moyens diplomatiques pour résoudre les différends politiques et internationales. Revue de droit national. Nr.4, avril, 2006 p.54.

1. Alexander Bolintineanu, Adrian Nastase, Bogdan Aurescu. Le droit international contemporain. Éditions All Beck, 2000. (en roumain Bolintineanu Alexandru, Năstase Adrian, Aurescu Bogdan. Drept internațional contemporan. Editura All Beck, 2000).
2. Bontea Oleg. Négociations des moyens diplomatiques pour résoudre les différends politiques et internationales. Revue de droit national. Nr.4, avril, 2006. (en roumain Bontea Oleg. Negocierile-mijloace politico-diplomatice de rezolvare a diferendelor internaționale. În: Revista națională de drept. 2006, nr.4).
3. Cretu Vasile. Droit international public. Bucarest, 2001. (en roumain Crețu Vasile. Drept internațional public. București, 2001.).
4. Charte des Nations Unies, 1945. (en roumain Carta ONU din 1945.).
5. John Deac. Introduction à la théorie de la négociation. Bucarest: Éditions Paideia, 2002. (en roumain Deac Ioan. Introducere în teoria negocierilor. București: Editura Paideia, 2002.).
6. Gemănu Grigore. Droit international public. Vol.II. Traité. Bucarest: Éditions didactique et pédagogique, 1983. (en roumain Geamănu Grigore. Drept internațional public. Vol.II. Tratat. București: Editura didactica și pedagogica, 1983.).
7. Mazilu Dumitru. Traité sur la théorie et la pratique du négociations. Bucarest: Éditions Lumina Lex, 2002. (en roumain Mazilu Dumitru. Tratat privind teoria și practica negocierilor. București: Editura Lumina Lex, 2002).
8. Popescu Dumitra. Droit international public. Bucarest: Editions de L'Université „Titu Maiorescu”, 2005. (en roumain Popescu Dumitra. Drept internațional public. București: Editura Universității „Titu Maiorescu”, 2005.).
9. Сарамсарян Р.А., Мигачев Ю. И. Droit international. 2004. (en russe Капамсарян Р.А., Мигачев Ю. И. Международное право. ЭКМО. 2004.).
10. [on-line]: <http://www.scribub.com/economie/NEGOCIEREA AFACERILOR6227820.php> (Consulté au 31.03.2011)
11. [on-line]: <http://amicus.3x.ro/resurse/Comunicare%20si%20negociere%20in%20afaceri/cap2.pdf>. (consulté au 31.03.2011).
12. [on-line]: www.informatiiprofesionale.ro/comert/reusita-negocieri. (consulté au 31.03.2011).
13. [on-line]: <http://valentinaioana.ablog.ro/2011-01-09/personalitatea-negociatorului-intr-un-proces-de-negociere.html>. (consulté au 31.03.2011).
14. [on-line]: http://www.tribunaeconomica.ro/index.php?id_tip_categorie=1&&id_categ=9&id_revista=9121&id_nr_revista=240&mod=arhiva. (consulté au 31.03.2011).

Copyright© Lucia BOBOC, 2011.

«ЭНЕРГЕТИЧЕСКОЕ ИЗМЕРЕНИЕ НАЦИОНАЛЬНОЙ БЕЗОПАСНОСТИ» КАК НАУЧНОЕ НАПРАВЛЕНИЕ ИССЛЕДОВАНИЯ В СВЕТЕ ТРАНСФОРМАЦИОННЫХ ПРОЦЕССОВ СОВРЕМЕННОСТИ

КИНДЫБАЛЮК Оляна*

„COMPONENTA ENERGETICĂ A SECURITĂȚII NAȚIONALE” ÎN CALITATE DE DIRECȚIE DE CERCETARE ȘTIINȚIFICĂ ÎN CONTEXTUL PROCESELOR DE TRANSFORMARE A SISTEMULUI INTERNAȚIONAL CONTEMPORAN

Sub aspect teoretico-științific, unul din domeniile-cheie ale obiectului de studiu și cercetare a relațiilor internaționale – „componenta energetică a securității naționale” – s-a născut la intersecția celor mai solicitate, reciproc atractive, subiecte de studiu, sinteza cărora a devenit posibilă datorită proceselor de transformare profundă a lumii contemporane, care indiscutabil indică rolul-cheie al surselor energetice în structura politică a lumii.

Această direcție de cercetare este necesar să fie concepută ca un set de concepții, viziuni și opinii teoretico-practice determinate de contextul energetic, prin prisma căruia necesită să fie percepută securitatea națională din punctul de vedere al analizei politice la nivel internațional.

Tradițional, în procesul de analiză politică, problematica asigurării cu sursele energetice era legată de noțiunea de „loc de amplasare”. Esența acestei abordări constă în faptul că se fixează, în mod incontestabil, tentativele de a extinde conținutul real al problematicii energetice, care devine un factor tot mai important, ce determină și anticipă comportamentul statelor pe arena geopolitică.

Este necesar să menționăm, că rolul primordial în asigurarea securității naționale, prin proiecția resurselor energetice, este mediul (environment), în contextul căruia se „maturizează” și evoluează în continuare statul. Din această perspectivă, trebuie să fim de acord cu neo-realității, care susțin că interesele naționale și securitatea națională sunt direct legate de structura geopolitică a sistemului internațional.

Din acest motiv, în opinia noastră, este important ca noua direcție de cercetare să se ia în considerare și să fie concepută ca un model complex și incluziv, cu o puternică orientare aplicativă. Ceea ce, în general, confirmă încă o dată această tendință „operațională” a noii direcții de cercetare, ajutând la procesele de a descoperi esența procesului de „energizare” a relațiilor internaționale prin prisma asigurării securității naționale.

De fapt, acesta este un concept de cercetare „binar structurat”, cu aparatul său științific de cercetare asupra problematicii investigate, special conceput pentru a ajuta procesului de sistematizare și conștientizare a diverselor opinii privind noțiunea de securitate națională, fixând noul ei context – energetic. Ca bază a analizei acestui model a servit conceptul tradițional geopolitic cu privire la securitatea națională, în conformitate cu care se înțelege supraviețuirea fizică a statului, protecția și conservarea suveranității sale, integrității teritoriale și a populației, capacitatea de a răspunde în mod adecvat la orice amenințări reale sau potențiale externe.

Totuși, chiar dacă la prima vedere ar părea că modelul propus este exclusiv bazat doar pe dimensiunea energetică a securității naționale, dezvoltarea noului domeniu de cercetare a fost însoțită de apariția de opinii diferite asupra acestei chestiuni, printre ele – chiar și cele mai „extreme” abordări pentru a justifica și, dimpotrivă, a interzice, folosirea forței militare pentru asigurarea securității naționale.

În contextul proceselor de transformare și modernizare a lumii contemporane comunitatea științifică se confruntă cu problema unui format nou de cercetare: analiza influenței factorului energetic în scopul rezolvării problemele la nivel geopolitic. Scopul acestui articol – este o încercare de a înțelege problematica dimensiunii energetice de securitate națională din perspectiva unor abordări diferite, bazate pe cercetări teoretice privind evoluția sistemului internațional.

---

* **CHINDĪBALIUC Oleana** - Magistru în relații internaționale, doctorand, cercetător științific, Institutul de Istorie, Stat și Drept al Academiei de Științe a Moldovei. (**КИНДЫБАЛЮК Оляна Игоревна** – магистр международных отношений, научный сотрудник, аспирант Института истории, государства и права Академии Наук Молдовы; **KINDIBALYK Olyana** - Master of international relations, PhD student, scientific researcher, Institute of History, State and Law, Academy of Sciences of Moldova).

“THE ENERGY DIMENSION OF NATIONAL SAFETY” AS A SCIENTIFIC DIRECTION OF RESEARCH IN THE LIGHT OF TRANSFORMATION PROCESSES OF MODERNITY

From the scientific-theoretical prospect one of the central directions of research like “power component of national security” was born at the crossroads of the most demanded and attracted problematics, which synthesis became possible owing to deep processes of the transformations which have specified the leading role of energy resources in international-political structure of the world.

This direction of research should be understood as a set of theoretico-practical frameworks, stands, and approaches to perception of national security from positions of the international-political analysis determined by energy context.

In the traditions of the scientific analysis it is a question of “location” of energy resources in ensuring of national security. The essence of the given approach is that it fixes the undeniable fact of expansion of the real content of energy problematics that becomes an increasingly significant factor in determining and predicting in many respects the behaviour of the states in geopolitical arena.

Thus it should be noted that environment, in the context of which a future evolution of the state is “ripening”, plays a paramount role in ensuring of the security. From this point of view it is necessary to agree with the neo-realists who assert that national interests and national security owing to their conditionality are directly connected with the structure of the international system.

From this reason, in our point of view it is obviously important to consider a folding direction of research as a difficult inclusive model with a strongly pronounced applied orientation. This, in general, once again confirms an “operationality” of the given direction and helps to track and in many respects to open the essence of process of “energizing” of international relations with a projection to national security.

In fact, it is a question about specially developed “binary design” of the research, having its own “angle” on the investigated problem, helping to systematize and rethink certain sights on national security, fixing its new context - mainly energy. The basis of the analysis is traditional geopolitical sight on national security, under which it is necessary to understand a physical survival of the state, protection and preservation of its sovereignty, territorial integrity and population, the ability to adequately reaction to any real and potential external threats.

However, despite, the apparently, unequivocal, exclusively energy measurement of national security, the development of the research field was accompanied by occurrence of versatile sights on the given problem, among them are the most “extreme” approaches justifying and, on the contrary, constraining the application of military force for the benefit of national security.

In the light of transformation processes of contemporaneity it puts a problem of a new format before scientific community: to analyze a purposeful influence of energy resources on the decision of problems of geopolitical level. A problem of the present paper is an attempt to comprehend a problem of energy measurement of national security from the perspective of various approaches, based on theoretical zetetics of world political and international-political profile.

В научно-теоретическом аспекте осмысление одного из центральных направлений исследования объекта международных отношений - «энергетическая составляющая национальной безопасности» родилось на стыке наиболее востребованных и тяготеющих друг к другу проблематик, синтез которых стал возможным вследствие глубинных процессов трансформаций, указавших на ведущую роль энергоресурсов в международно-политической структуре мира. Под данным направлением следует понимать детерминированную энергетическим контекстом совокупность теоретико-практических построений, взглядов, подходов к восприятию национальной безопасности с позиций международно-политического анализа.

Восприятие специфики данного направления заставляет обратить внимание на глубину его охвата и содержания. Концентрируя внутри себя две самостоятельные проблематики - энергоресурсную, рассматриваемую в качестве «истинно сегодняшней» платформы исследования и национальную безопасность - явление, ставшее самостоятельным предметом теоретических изысканий задолго до того, как проблема энергоресурсов, как отмечается в сборнике научных трудов «Энергетический фактор в экономике и политике стран Восточной Европы» стала остро

актуальной в общественных науках,²⁶⁸ данное направление исследования развивает новый подход к осмыслению национальной безопасности. В традициях научного анализа речь идет о «местоположении» энергетических ресурсов в вопросе ее обеспечения. Существо данного подхода состоит в том, что он фиксирует бесспорный факт расширения реального содержания энергетической проблематики, превращающейся во все более значимый фактор, определяющий и во многом прогнозирующий поведение государств на геополитической арене.²⁶⁹ Исходя из того, что роль и место энергетической проблематики, как отмечает, руководитель Центра анализа ближневосточных конфликтов Института США и Канады РАН, Шумилин А.А., «...в мировых делах устойчиво и неизменно»,²⁷⁰ следует предположить, что ее доминирование во внешней политике государств будет долговременным. Анализируя такую специфику указанной проблематики, известный российский исследователь Казанцев А. А., указывая на операциональность данного подхода и важность его разработки, отмечал в одной из своих работ «взаимосвязь двух измерений - энергетики и безопасности – вышла на первый план в функционировании активно поддержанных США проектов «альтернативной интеграции» постсоветского пространства.²⁷¹

В связи с этим естественно и закономерно возникает вопрос о влиянии углеводородного фактора – как внутреннего, указывающего на наличие у государств необходимого объема энергоресурсов, так и внешнего, если речь идет об обратном, на обеспечение национальной безопасности. Прав был германский специалист Ф. Мюллер, когда отметил, что «тема надежности снабжения энергоресурсами становится важнейшей в повестке дня мировой политики; многие, если не большинство современных государств, связывают с этой проблемой перспективы своего физического выживания».²⁷² Сложность обеспечения такого выживания ограничивается не только наличием или отсутствием у государств собственных энергетических ресурсов, а скорее тем, что энергетические ресурсы, «насквозь» пронизавшие систему международных отношений, по своей природе крайне противоречивы, и могут выступать как в роли инструмента сотрудничества, так и в роли модели соперничества, нередко принимающей форму энергетического противостояния, в связи с чем, и нарастает угроза физического выживания государств. Так, по мнению ученых Вагифа Гусейнова и Гончаренко А., «постоянно растущее значение энергоресурсов в мировой политике вызывает новое обострение как скрытого, так и открытого противоборства между ведущими державами за контроль над ними».²⁷³

При этом надо заметить, что архиважную роль в обеспечении безопасности с проекцией на энергетические ресурсы играет среда (*environment*), в контексте которой происходит «вызревание» и дальнейшее эволюционирование государства. С этой точки зрения следует согласиться с неореалистами, которые утверждают, что национальные интересы и национальная безопасность в силу своей обусловленности самым непосредственным образом связаны со структурой международной системы.²⁷⁴ По мысли Гаджиева К.С. и позиции разделяемой нами, современная среда беспрецедентно усложняется и «...базируется на идее, согласно которой современный мир во все более растущей степени отдалается от привычных и известных нам параметров

²⁶⁸ Энергетический фактор в экономике и политике стран Восточной Европы: Сб. науч. тр. / РАН. ИНИОН. Центр науч.-информ. исслед. глоб. и регион. проблем. Отдел Вост. Европы. Серия: Проблемы общественной трансформации в странах Восточной Европы и России. Отв. Ред. Игрицкий Ю.И. М.: ИНИОН РАН, 2010, с. 4.

²⁶⁹ Гаджиев К.С. «Большая игра» на Кавказе. Вчера, сегодня, завтра. (Институт мировой экономики и международных отношений РАН). М.: Международные отношения, 2010, с. 243 – 310.

²⁷⁰ Шумилин А.И. Энергетическая стратегия США и России на Ближнем Востоке и в Центральной Азии. М.: Международные отношения, 2008, с. 13.

²⁷¹ Казанцев А.А. «Большая игра» с неизвестными правилами: Мировая политика и Центральная Азия. М.: Издательство «МГИМО - Университет», 2008, с. 169.

²⁷² Мюллер Ф. Надежность снабжения. Риски международного энергоснабжения. В: *International Politik*. 2003, № 2, с. 5.

²⁷³ Вагиф Гусейнов, Александр Гончаренко. Южный Кавказ: тенденции и проблемы развития (1992 – 2008 годы). М.: Красная звезда, 2008, с. 55.

²⁷⁴ Цыганков П.А. Теория международных отношений: учебник. 2-е изд., испр. и доп. М.: Гардарики, 2007, с. 321.

миропорядка...движется в направлении новой полицентричности».²⁷⁵ В контексте такого движения основными слагаемыми формирующего полицентрического миропорядка, выступают геополитические конструкции, структурирующие мировую систему отношений, и оказывающие генерирующий эффект на ее дальнейшее развитие. На роль таковых претендуют США, Евросоюз, Япония, Индия, Китай, Россия и др.²⁷⁶

Исходя из этого, с нашей точки зрения представляется важным рассматривать складывающееся направление исследования, сопряженное с форматированием миропорядка как сложно инклюзивную модель с ярко выраженной прикладной направленностью. Что, в общем-то, в очередной раз подтверждает операциональность данного направления и помогает проследить и во многом раскрыть сущность процесса «энергизации» международных отношений с проекцией на национальную безопасность. По сути, речь идет о специально разработанной «бинарной конструкции» исследования, имеющей свой «угол зрения» на исследуемую проблему, помогающей систематизировать и переосмысливать определенные взгляды на национальную безопасность, фиксируя ее новый контекст - преимущественно энергетический. За основу анализа взят традиционный геополитический взгляд на национальную безопасность, под которой следует понимать физическое выживание государства, защиту и сохранение его суверенитета, территориальной целостности и населения, способность адекватно реагировать на любые реальные и потенциальные внешние угрозы.²⁷⁷ В этом контексте трудно не согласиться с Цыганковым П.А., который считает, что «национальная безопасность – это стратегия, направленная на обеспечение жизненно важных интересов государства-нации».²⁷⁸

В свете трансформационных процессов современности это ставит перед научным сообществом задачу нового формата: проанализировать целенаправленное влияние энергоресурсов на решение задач геополитического уровня. Задача настоящей статьи - попытка осмыслить проблему энергетического измерения национальной безопасности с позиции различных подходов, опираясь на теоретические изыскания исследователей мирополитического и международно-политического профиля.

Важно заметить, что значительный вклад в разработку данного направления исследования внесла американская школа политической мысли, вписавшая в исследовательское поле и продолжающая культивировать идею о том, что контроль мировым рынком углеводородов является составной частью национальной безопасности США. Как отмечает Ричард Янгс и большинство исследователей - важной чертой американской стратегии по-прежнему остается «секьюритизация» энергетической политики, ставшая сосредоточием национальных интересов страны.²⁷⁹ Такой подход к проблеме во многом помогает прояснить милитаристскую содержательность энергетической политики страны, дополнить имеющийся взгляд на нее в общей системе разработок. Но, несмотря на приток подобных взглядов, следует отметить, что специально данное направление исследования, как на Западе, так и в границах постсоветского пространства никто не разрабатывал.

Однако из совокупности работ посвященных энергетической проблематике в системе международных отношений, постепенно стал обособливаться вопрос об энергетическом измерении национальной безопасности, ее геополитическом контексте. Преимущественно оформление данного направления сопровождалось появлением аналитических научно-

²⁷⁵ Гаджиев К.С. Геополитика: учебник. 4-е изд., перераб. и доп. Серия: Основы наук. М.: Издательство Юрайт, 2011, с. 11.

²⁷⁶ Гаджиев К.С. «Большая игра» на Кавказе. Вчера, сегодня, завтра. (Институт мировой экономики и международных отношений РАН). М.: Международные отношения, 2010, с. 131.

²⁷⁷ Гаджиев К.С. Геополитические горизонты России: контуры нового миропорядка. 2-е изд. испр. и доп. М.: Экономика, 2011, с. 155.

²⁷⁸ Цыганков П.А. Теория международных отношений: учебник. 2-е изд., испр. и доп. М.: Гардарики, 2007, с. 321.

²⁷⁹ Richard Youngs. Energy security: Europe's new foreign policy challenge (Routledge Advances in European Politics). London; New York: Routledge, 2009. [256 p.]; Richard Youngs. Energy security: Europe's new foreign policy challenge. In: Peter J. Burnell, Richard Youngs. New challenges to democratization. London; New York: Routledge, 2010, p. 176.

исследовательских работ с проекцией на нефтяной фактор. В их рядах работы Дэниела Ергина, Коллона М., известная работа британского ученого Ч.Т. Марвина,²⁸⁰ в которой впервые была предпринята попытка дать всесторонний анализ британских интересов в нефтяной сфере. Большой вклад в его развитие внесли российские исследователи - Казанцев А. А., Кулагин В.М., Боровский Ю.В., Гаджиев К.С., Кокошин А.А., Шумилин А.И., Симония Н.А., испанские, например, Мигель Гарсия Рейес,²⁸¹ французские - Андре Жиро, Ксавье Бой де Ла Тур, Седрик де Лестрейндж, Кристоф-Александр Пайяр, Пьер Зеленко,²⁸² индийский ученый Прабхакаран Палери и др. Отдельным пластом обособливается вклад Копенгагенской школы неореалистической политики безопасности, основными представителями которой являются британский политолог Барри Бузан и датский исследователь Оле Вэвер.

Однако, не смотря на, казалось бы, однозначное, исключительно энергетическое измерение национальной безопасности, освоение исследовательского поля сопровождалось появлением разносторонних взглядов на данную проблему, среди них – и самые «крайние» подходы, оправдывающие и, напротив, сдерживающие применение военной силы на благо национальной безопасности. Принадлежность ученых к различным школам, отстаивающих свой взгляд на проблему, сопровождалось не только появлением различных позиций, в некотором отношении, совершенно противоположных, но и подразумевало их «гражданскую» принадлежность к совершенно разным по энергетическому статусу государствам. Так, например, российская школа, исходя из энергетически независимого положения страны на международной арене, естественно и закономерно прорабатывала идею «мягкого» освоения энергетического пространства, более и менее сдержанного поведения в отношении своих конкурентов. Совершенно противоположное можно наблюдать в воззрениях ученых, принадлежащих к американской школе исследования.

В этой связи не наблюдалось грубого массированного заимствования научных разработок между школами, скорее происходило их автономное самоопределение, что впоследствии и придало определенную оригинальность исследованиям в данной области.

Акцентирование должного внимания на энергетическом измерении национальной безопасности происходило, как следует заключить из вышеизложенного, постепенно. Долгое время эта тема занимала нейтральное место в науке. Однако с течением времени она стала настолько знаковой, что, по мнению ведущего российского исследователя Боровского Ю.В., именно ей предстояло стать «осевым» критерием при выборе направления исследования последующих научно-теоретических изысканий в XXI в.²⁸³

Во многом ее появление обязано современным процессам трансформации, которые, по мнению уже цитируемого нами Гаджиева К.С. поставили во главу угла «... необходимость существенной переоценки традиционных понятий гегемонии, сфер влияния, национальной безопасности и национальных интересов».²⁸⁴ Что, в общем, указывает на трансформацию данных явлений в новое, доселе мало исследованное качество. Акцент на переоценке является необходимым требованием трансформации. Дополняя известного российского геополитика в его воззрениях, индийский академик Прабхакарана Палери считает, что такой подход к проблеме «заставляет по-новому взглянуть на национальную безопасность, говорить о новом ее

²⁸⁰ Charles Marvin. The region of the Eternal Fire an account of a journey to the petroleum region of the Caspian in 1883. London: W.H. Allen & Co., 1884. 438 p.

²⁸¹ Miguel García Reyes. Estados Unidos, petróleo y geopolítica: las estrategias petroleras como un instrumento de reconfiguración geopolítica. México, D. F.: Plaza y Valdés, 2005. 414 p.

²⁸² André Giraud, Xavier Boy de La Tour. Géopolitique du pétrole et du gaz. Paris: Edition Technip, 1987. 418 p.; Cédric de Lestrang, Christophe-Alexandre Paillard, Pierre Zelenko. Géopolitique du pétrole: un nouveau marché, de nouveaux risques, des nouveaux mondes. Paris: Edition Technip, 2005. 263 p.

²⁸³ Боровский Ю.В. Политизация мировой энергетики. В: Современная мировая политика: прикладной анализ / Отв. Ред. А.Д. Богатуров. 2-е изд., испр. и доп. М.: Аспект Пресс, 2010, с. 317 – 330.

²⁸⁴ Гаджиев К.С. Геополитика: учебник. 4-е изд., перераб. и доп. Серия: Основы наук. М.: Издательство Юрайт, 2011, с. 11.; Гаджиев К.С. «Большая игра» на Кавказе. Вчера, сегодня, завтра. (Институт мировой экономики и международных отношений РАН). М.: Международные отношения, 2010, с. 199.

содержании».²⁸⁵ Более детально останавливается на данном вопросе Джессика Такман Мэтьюз, вице-президент Института мировых ресурсов, написавшая в одной из своих работ в Форин афферс в 1989 г. «о бесспорном влиянии процессов глобального развития, указавших на необходимость расширения предметного поля национальной безопасности за счет включения в ее состав проблемы ресурсов».²⁸⁶ Спустя некоторое время К. Субрахманьян напишет в предисловии к книге Джасванта Сингха «Защищая Индию» о том, что «в широком понимании национальная безопасность охватывает как экономическое развитие государства, так и энергетическую безопасность».²⁸⁷ Аналогичную позицию с ним разделит цитируемый выше Прабхакаран Палери, правда, подойдет к этому вопросу в традициях системного анализа. Автор рассматривает национальную безопасность в качестве сложной системы, представленной взаимосвязанными между собой элементами (*elements*), каждый из которых отвечает за отведенное ему место в общей системе координат и выполняет возложенные на него функции.²⁸⁸ Не иначе как национальная безопасность, в определенной степени, есть состояние единства всех составляющих ее элементов. Ее качество и эффективность, по мнению автора, зависят от «конфигурации составляющих ее элементов», которые в целом и формируют, как он отмечает «центр гравитации» (*center of the gravity*) безопасности.²⁸⁹ В ракурсе интересующего нас аспекта, важно подчеркнуть несколько отвлеченный подход автора к проблеме. Подчеркивая стратегическую важность энергоресурсов в упрочении безопасности, которая по мысли ученого, является вопросом первостепенной важности,²⁹⁰ автор ограничивается общеполитологическим подходом к проблеме, что во многом редуцирует геополитическое значение энергетического фактора. Однако, несмотря на отвлеченность рассуждений, ценными нам представляются два видения проблемы: [1] целостное восприятие национальной безопасности, проецируемое на энергоресурсную составляющую; [2] фиксирование ее преимущественно нефтяного «измерения», не исключая важность других энергоносителей в ее обеспечении. Вместе с тем представляется, что акцент на других видах энергоносителей стоило бы усилить, поскольку их роль в форматировании складывающегося миропорядка и расстановки сил на углеводородном рынке на сегодняшний день существенна. Значение природного газа как геополитической составляющей вопроса о прокладке большинства трубопроводных маршрутов является весомым тому доказательством. Подчеркнем, что работа Прабхакарана Палери вышла в свет в 2008 г., когда роль других энергоносителей, составляющих углеводородный фактор, не ставилась научным миром под сомнение, скорее наоборот, была очевидной.

Затрагивая вопрос о преимущественно нефтяном содержании энергетического измерения национальной безопасности, следовало бы отметить, что не всегда только нефти предстоит доминировать в вопросах физического выживания государств. Однако фиксируя ее значимость, считаем необходимым развернуть дальнейший анализ в свете исторического подхода, который во многом поможет проследить роль нефти в вопросе «энергизации» международных отношений, в общем, и национальной безопасности в частности. Под «энергизацией» на глобальном уровне следует понимать обусловленный объективными причинами процесс влияния энергетического фактора на международные отношения, вносящий существенные изменения в конфигурацию геополитических сил. В пользу такого подхода высказывается Боровский Ю.В., отмечая, что «энергетика – не изолированная сфера, а часть всей системы международных отношений».²⁹¹ В преломлении к национальной безопасности, «энергизацию» следует рассматривать как *следствие* влияния энергетического фактора на международные отношения, когда состояние нации,

²⁸⁵ Prabhakaran Paleri. *National Security: Imperatives And Challenges*. New Delhi: Tata McGraw-Hill, 2008, p. 49.

²⁸⁶ Jessica Tuchman Matthews. *Redefining Security*. In: *Foreign Affairs*. Spring 1989, Vol. 68, No. 2, p. 162 – 188; Prabhakaran Paleri. *National Security: Imperatives And Challenges*. New Delhi: Tata McGraw-Hill, 2008, p. 50.

²⁸⁷ Shri Jaswant Singh. *Defending India*. Bangalore: Macmillan India Ltd, 1999, p. XXI.

²⁸⁸ Prabhakaran Paleri. *National Security: Imperatives And Challenges*. New Delhi: Tata McGraw-Hill, 2008, p. 66.

²⁸⁹ Prabhakaran Paleri. *National Security: Imperatives And Challenges*. New Delhi: Tata McGraw-Hill, 2008, p. 64.

²⁹⁰ Prabhakaran Paleri. *National Security: Imperatives And Challenges*. New Delhi: Tata McGraw-Hill, 2008, p. 69.

²⁹¹ Боровский Ю.В. Политизация мировой энергетики. В: Современная мировая политика: прикладной анализ / Отв. Ред. А.Д. Богатуров. 2-е изд., испр. и доп. М.: Аспект Пресс, 2010, с. 326.

защищенность государства, а также его способность обеспечивать высокий уровень защиты во многом определяет энергоресурсная составляющая.

В этой связи необходимо отметить, что истоки современной энергизации уходят своими корнями во вторую половину XIX в. и связаны с появлением первых нефтяных скважин.²⁹² С позиции тех мировых реальностей именно нефти, ставшей в последующем определяющей частью энергетического фактора и превратившейся «из малозначимого природного ресурса в мощнейший инструмент борьбы за мировое господство»,²⁹³ предстояло стать локомотивом процесса «энергизации».²⁹⁴ Оценивая историческую роль нефти в мировой политике, ведущий американский специалист по международным отношениям и энергетической политике Дэниел Ергин, отмечал в одной из своих работ «нефть означала господство на протяжении всего XX в».²⁹⁵ Превратив международную арену в ристалище национальных стратегий преимущественно нефтяного содержания,²⁹⁶ именно нефтяной фактор, впоследствии стал результирующим и фундированным компонентом национальных стратегий.²⁹⁷ Вполне естественно и закономерно он привнес в международные отношения как систему, элемент «нестабильности» и определенную «нервозность», заставив основных ее акторов в целях обеспечения национальной безопасности мыслить категориями «нефтяного превосходства», «стратегического положения», апеллируя в своих действиях к «нефтяному оружию».²⁹⁸

Исторический подход к проблеме позволяет выделить несколько этапов «энергизации», в рамках которого происходило постепенное вызревание будущего энергетического фактора. Акцент на этапизации связан с необходимостью определения места энергоносителей в системе национальной безопасности. Отметим изначально угольное измерение системы международных отношений,²⁹⁹ на которой собственно и зиждился зарождающийся энергопорядок тех лет, уступивший впоследствии место преимущественно нефти и газу.³⁰⁰ Обращает на себя внимание тот факт, что, уже начиная с 1859 г., когда нефть удостоилась промышленной добычи, ее роль в международных отношениях становилась все более существенной.³⁰¹ Так, начало 50-х г.г. вплоть

²⁹² Судо М.М., Судо Р.М. Нефть и углеводородные газы в современном мире. Изд. 2-е, испр. и доп. М.: Издательство ЛКИ, 2008, с. 7.; Дэниел Ергин. Добыча. Всемирная история борьбы за нефть, деньги и власть. М.: ДеНово, 1999, с. 8.

²⁹³ Дэниел Ергин. Добыча. Всемирная история борьбы за нефть, деньги и власть. М.: ДеНово, 1999, с. 2.

²⁹⁴ Leonardo Maugeri. The age of oil: the mythology, history, and future of the world's most Controversial Resource. Westport, CT: Praeger Publishers, 2006. 360 p.; Leonardo Maugeri. L'era del petrolio. Mitologia, storia e futuro della più controversa risorsa del mondo. Milano: Feltrinelli Editore, 2006. 328 p.; Francisco R. Parra. Oil politics: a modern history of petroleum. London: I. B. Tauris, 2005. 352 p.; Richard Heinberg. Party's Over: Oil, War and the Fate of Industrial Societies. Gabriola Island, British Columbia: New Society Publishers, 2003. 288 p.; Prabhakaran Paleri. National Security: Imperatives And Challenges. New Delhi: Tata McGraw-Hill, 2008, p. 69.; Energy Security and Global Politics: the Militarization of Resource Management. Edited By Daniel Moran and James A. Russell. New York: Routledge, 2009. 252 p.; Robert A. Manning. The Asian energy factor: myths and dilemmas of energy, security and the Pacific future. New York: Palgrave Macmillan, 2000. 246 p. Вагиф Гусейнов, Александр Гончаренко. Южный Кавказ: тенденции и проблемы развития (1992 – 2008 годы). М.: Красная звезда, 2008, с. 55.

²⁹⁵ Дэниел Ергин. Добыча. Всемирная история борьбы за нефть, деньги и власть. М.: ДеНово, 1999, с. 7.

²⁹⁶ Дэниел Ергин. Добыча. Всемирная история борьбы за нефть, деньги и власть. М.: ДеНово, 1999. 936 с.; Charles Marvin. The region of the Eternal Fire an account of a journey to the petroleum region of the Caspian in 1883. London: W.H. Allen & Co., 1884. 438 p.

²⁹⁷ Дэниел Ергин. Добыча. Всемирная история борьбы за нефть, деньги и власть. М.: ДеНово, 1999, с. 9.

²⁹⁸ Дэниел Ергин. Добыча. Всемирная история борьбы за нефть, деньги и власть. М.: ДеНово, 1999, с. 9.

²⁹⁹ Alexey Ferenko. Globalization, Identity, and Changing Understandings of Security of Russia. In: Douglas W. Blum. Russia and globalization: identity, security, and society in an era of change. Washington, DC/Baltimore, MD: Woodrow Wilson Center Press/Johns Hopkins University Press, 2008, p. 310.

³⁰⁰ Daniel Moran. The battlefield and the market place. Two cautionary tales. In: Energy Security and Global Politics: the Militarization of Resource Management. Edited By Daniel Moran and James A. Russell. New York: Routledge, 2009, p. 19 – 38.; Киндыбалюк О.И. Современный газовый рынок – разные полюсы проблемы и пути поиска баланса интересов. В: Materiale Conferinței științifice internaționale anuale a tinerilor cercetători. Ediția a IV-a, 16 aprilie 2010, Chișinău: Ed. Pontos. 2010, p. 131.

³⁰¹ Кузьмин Э.Л., Каграманов А.К. Глобальная энергетическая безопасность и трубопроводный транспорт. Политико-правовой аспект. М.: Научная книга, 2009, с. 14.

до Первой мировой войны, объемля такие важные исторические события как появление на международной арене первых нефтяных империй – корпорации «Стандарт ойл» Дж. Рокфеллера в США³⁰² и компании братьев Нобеле в России, свидетельствует об использовании нефтяного фактора в качестве инструмента давления на бедные страны, обладавшие огромными запасами нефти.³⁰³ Такое позиционирование фактора в международных отношениях свидетельствовало о его «пространственной» (спатальной) характеристике, проявляемой в отношении государств, чьи нефтяные запасы составляли зону жизненно важных интересов великих стран. По сути, как свидетельствовали события тех лет, вписанные в историческую канву, использование нефти фиксировало исключительно политическое измерение ее «местоположения» в системе международных отношений, но никак не экономическое, рассматриваемое в настоящее время как один из фундаментов национальной безопасности, и как отмечает профессор Братиславского экономического университета Гонда В. «один из ключевых факторов экономического роста».³⁰⁴ Акцент в пользу политической направленности в содержательно-аналитическом плане перекликается с современным видением, однако с той лишь небольшой оговоркой, что с позиции настоящих реалий, как отмечает исследователь Щербакова Ю.А., Лыкошина Л.С. и многие другие «энергоресурсы все чаще рассматриваются как политический инструмент, используемый странами-производителями энергетического сырья»,³⁰⁵ в то время как в тех исторических рубежах, как показал ретроспективный анализ, такой политический инструмент использовался отнюдь не нетто-экспортерами, а энергозависимыми странами и был направлен против стран, обладавших нефтяными запасами.

Следующий этап энергизации, охватывающий такие важные исторические события как начало Первой и окончание Второй мировой войны характеризуется, как пишет Гаджиев К.С. возрастанием очевидной роли нефти в качестве стратегического ресурса в вопросе обеспечения национальной безопасности.³⁰⁶ Рассматривая проблемное поле той среды, в рамках которой эволюционировал энергетический взгляд на проблему безопасности, следует отметить, что именно военные цели ведущих держав в определяющей степени предопределяли целенаправленную роль нефти.³⁰⁷ Преимущественно военноцентристский взгляд на обеспечение безопасности коренил внутри себя «силовой параметр», представляющий интегрированный показатель составляющих характеристик потенциала государства, который в любое время мог быть направлен против соперника. Закономерно в этой связи расценивать военно-силовой императив государства не только как средство реализации национальных интересов, но и как возможность достижения энергоресурсной обеспеченности, независимости, диверсификации энергоисточников. Силовое воздействие, под которым, как отмечал один из ведущих специалистов в области политической психологии Косолапов Н.А., следует понимать навязывание силой своей воли другим, требовало от ведущих акторов международных отношений

³⁰² Слейтер Р. Кто диктует правила миру, сидящему на сырьевой игле. [пер. с англ. А. Калинина]. М.: Коммерсантъ: Эксмо, 2011, с. 26 - 31.

³⁰³ Дэниел Ергин. Добыча. Всемирная история борьбы за нефть, деньги и власть. М.: ДеНово, 1999, с. 10 – 133.

³⁰⁴ Гонда В. Энергетические интересы ЕС и России: проблемы сотрудничества. В: Сборник докладов международной научной конференции «Россия в многополярной конфигурации» (Москва, 28-29 октября 2010 г.) / Отв. ред. д.э.н., проф. С.П. Глинкина. М.: ИЭ РАН, 2011, с. 610.

³⁰⁵ Щербакова Ю.А. Проблемы энергетической безопасности Чехии. В: Энергетический фактор в экономике и политике стран Восточной Европы: Сб. науч. тр. / РАН. ИНИОН. Центр науч.-информ. исслед. глоб. и регион. проблем. Отдел Вост. Европы. Серия: Проблемы общественной трансформации в странах Восточной Европы и России. Отв. Ред. Игрицкий Ю.И. М.: ИНИОН РАН, 2010, с. 100.; Лыкошина Л.С. Энергетическая безопасность Польши. В: Энергетический фактор в экономике и политике стран Восточной Европы: Сб. науч. тр. / РАН. ИНИОН. Центр науч.-информ. исслед. глоб. и регион. проблем. Отдел Вост. Европы. Серия: Проблемы общественной трансформации в странах Восточной Европы и России. Отв. Ред. Игрицкий Ю.И. М.: ИНИОН РАН, 2010, с. 77; Кузьмин Э.Л., Каграманов А.К. Глобальная энергетическая безопасность и трубопроводный транспорт. Политико-правовой аспект. М.: Научная книга, 2009, с. 14.

³⁰⁶ Гаджиев К.С. «Большая игра» на Кавказе. Вчера, сегодня, завтра. (Институт мировой экономики и международных отношений РАН). М.: Международные отношения, 2010, с. 259.

³⁰⁷ Дэниел Ергин. Добыча. Всемирная история борьбы за нефть, деньги и власть. М.: ДеНово, 1999, с. 134 – 300.

собственного превосходства.³⁰⁸ В этой связи нельзя не вспомнить о стремлениях одной из «глобальных» институциональных конструкций того времени Лиги Наций³⁰⁹ распоряжаться минеральными богатствами. При этом вопрос доступа к ним не однократно обсуждался в рамках этой организации.³¹⁰ Вместе с тем необходимо особо подчеркнуть, характерную для анализируемого этапа энергизации черту, явно отличающую его от предыдущего, а именно установление прочной связи между целями нефтяных компаний и интересами государств, ставшей впоследствии основным, осязаемым фактором мировой политики.³¹¹ Более того после того как нефть продемонстрировала свое незаменимое качество, стала все больше культивироваться и нарастать тенденция ее незаменимости в экономике, следовательно, все рельефнее стало проявляться экономическое измерение национальной безопасности, где энергоресурсам постепенно отводилось значительное место.³¹²

В дальнейшем, фокусируясь на освещении последующих этапов энергизации, следует остановиться и назвать важные события, приведшие к заметному изменению роли энергоресурсов в системе международных отношений и, следовательно, безопасности государств. В их ряду создание ОПЕК, официальное признание ООН государственного суверенитета и суверенных прав на энергоресурсы, энергетический кризис середины 70-х гг., исламская революция в Иране, продемонстрировавшие силу «нефтяного оружия»,³¹³ война в Ираке и другие процессы, явившиеся реакцией на складывавшуюся конфигурацию сил международной арены, и следствием глубинных процессов мировых трансформаций. Выступая в поддержку идеи о бесспорном изменении роли и места энергоресурсов в рамках очерченных исторических рубежей, Гаджиев К.С. в одном из своих системно-синергетических исследований о тенденциях и процессах формирования контуров мирового порядка, отмечал, «...обладание энергоресурсами, степень их доступности и недоступности существенно изменили баланс между сильными и слабыми».³¹⁴ Экстраполируя убеждения автора в развиваемую Дж. Розенау концепцию о навязывании сильными своей воли слабым, следует отметить, что процессы трансформации оказались настолько глубокими, что, как оказалось сверхдержавы стали не столь сверхдержавны, а малые государства не столь малы и слабы, каковыми являлись. Не иначе как если ранее доминирование Соединенных Штатов на мировых нефтяных рынках было одним из ключевых факторов становления их сверхдержавности, последовавшее после окончания Второй мировой войны, то уже в 1970 – 1980-х гг. критерий бесспорной доминирования все больше начинал вызывать несогласие. Обосновывая данную позицию, позволим себе отметить, что заинтересованность Соединенных Штатов в получении стратегического сырья вызвана не только внутренними потребностями государства, но и геополитическими интересами, связанными с пространственным влиянием. Интересным представляется то, что истинность данного суждения находит свое подтверждение и в настоящее время, указывая в очередной раз на свой ригидный характер. Так, интерес к энергетическим ресурсам стран Ближнего Востока, где добывается более 60% мировой

³⁰⁸ Косолапов Н.А. Сила, насилие, безопасность: современная диалектика взаимосвязей. В: Богатуров А.Д., Косолапов Н.А., Хрусталева М.А. Очерки теории и методологии политического анализа международных отношений. М.: Московский рабочий, 2002, с. 190.

³⁰⁹ Хрусталева М.А. Методология системного исследования мировой политики. В: Современная мировая политика: прикладной анализ / Отв. Ред. А.Д. Богатуров. 2-е изд., испр. и доп. М.: Аспект Пресс, 2010, с. 108 – 109.

³¹⁰ Гаджиев К.С. «Большая игра» на Кавказе. Вчера, сегодня, завтра. (Институт мировой экономики и международных отношений РАН). М.: Международные отношения, 2010, с. 259.

³¹¹ Дэниел Ергин. Добыча. Всемирная история борьбы за нефть, деньги и власть. М.: ДеНово, 1999, с. 134 – 235.

³¹² Кузьмин Э.Л., Каграманов А.К. Глобальная энергетическая безопасность и трубопроводный транспорт. Политико-правовой аспект. М.: Научная книга, 2009, с. 13 – 20.

³¹³ Гаджиев К.С. «Большая игра» на Кавказе. Вчера, сегодня, завтра. (Институт мировой экономики и международных отношений РАН). М.: Международные отношения, 2010, с. 260.; Peter Mangold. National security and international relations. London, New York: Routledge, 1990, p. 5.; Francisco R. Parra. Oil politics: a modern history of petroleum. London: I. B. Tauris, 2005, p. 295.; Слейтер Р. Кто диктует правила миру, сидящему на сырьевой игле. [Пер. с англ. А. Калинина]. М.: Коммерсантъ: Эксмо, 2011, с. 99.

³¹⁴ Гаджиев К.С. Геополитические горизонты России: контуры нового миропорядка. 2-е изд. испр. и доп. М.: Экономика, 2011, с. 126.

нефти и 40% газа³¹⁵ во многом поднял завесу операций США против Ирака. Создание прецедента силовой акции, цель которой состояла в получении контроля над нефтеносными районами и лишению Китая доступа к энергоресурсам Ближнего Востока, указывало на обеспокоенность США вопросом собственной безопасности. В пользу данного суждения выступают следующие показатели - по состоянию на 2007 г. в этой стране добывалось меньше нефти, чем до начала военной кампании - 2.14 млн. барр. в день в середине 2007 г. против 2.50 млн. барр. в начале 2003 г., а уровень нефтяного экспорта также уступал довоенному: 1.7 млн. барр. против 2.3 млн. Первое, в чем не заставляет сомневаться такой подход государства, в вопросах собственной безопасности, это то, что контроль мировым рынком углеводородов и национальная безопасность США – являются для государства равнозначными категориями его физического выживания.³¹⁶

Не уклоняясь от освещения очерченного выше этапа энергизации, правомерно отметить, тенденцию обеспечения собственной безопасности за счет независимости в нефтяной сфере. Так, стремление стран экспортеров нефти создать такую организацию, которая бы координировала политику государств по вопросам добычи нефти и регулировала бы цены на нее, во многом явилась попыткой государств обеспечить защищенность от внешних угроз. Энергоресурсы явились своего рода инструментом такого обеспечения, а ОПЕК – реальным его воплощением. Примечательно, что на момент создания организации странам ОПЕК принадлежало 2/3 мировой добычи нефти, что составляло 45 млн. барр. в день.³¹⁷ Введение эмбарго на арабскую нефть стало, по мнению, экспертов, наблюдавших за развитием событий, первым серьезным проявлением силы нефтедобывающих стран.³¹⁸

Принимая во внимание императивную сложность обеспечения национальной безопасности с акцентом на энергоресурсы в условиях формирующегося миропорядка, считаем необходимым выразить основную ее идею в гипотезе, которая во многом поможет до-раскрыть как геополитический характер энергетических ресурсов, так и их «секьюритизированное» содержание, во многом раскрывающее новый взгляд на безопасность. Данный взгляд по своему концептуальному содержанию созвучен с концепцией «секьюритизации», разработанной специально Копенгагенской школой неореалистической политики безопасности с тем, чтобы отойти от строго милитаризованного взгляда на безопасность, «интегрировав в нее новые веяния».³¹⁹ Существо гипотезы состоит в том, что государство (независимо от политического уклада) по имманентным законам, если исходить из его геополитической данности и характеристики, развивающей концепцию «встроенности» в территориальное пространство - «жизненное пространство» есть статичная категория, которую приводят в действие как импульсы, исходящие из физической необходимости и его природно-географического наследия, так и исходящие извне, в виде секьюритизированных угроз. Под необходимостью следует понимать стремление государств к физическому самосохранению, упрочению безопасности, гарантирующей существование; под секьюритизированными угрозами энергетического характера – деструктивное воздействие на всю сферу, связанную с производством, транспортировкой и потреблением энергоресурсов, преимущественно нефти и газа, от которого во многом будет зависеть дальнейшее существование государства. Если быть более последовательным, его возможность в дальнейшем обеспечивать гарантии неуязвимости жизненно важных интересов. По своей природе государство является пассивной категорией, которую приводят в действие системообразующие элементы безопасности, одним из которых является энергетический фактор.

³¹⁵ Энергетическая безопасность глобализирующегося мира и Россия. Под ред. Симония Н.А., Жукова С.В. М.: ИМЭМО РАН, 2008. 354 с.

³¹⁶ Дорофеев В. Предисловие к книге Слейтера Р. Кто диктует правила миру, сидящему на сырьевой игле. [Пер. с англ. А. Калинина]. М.: Коммерсантъ: Эксмо, 2011, с. 8.

³¹⁷ Слейтер Р. Кто диктует правила миру, сидящему на сырьевой игле. [Пер. с англ. А. Калинина]. М.: Коммерсантъ: Эксмо, 2011, с. 86 – 87.

³¹⁸ Слейтер Р. Кто диктует правила миру, сидящему на сырьевой игле. [Пер. с англ. А. Калинина]. М.: Коммерсантъ: Эксмо, 2011, с. 99.

³¹⁹ Barry Buzan, Ole Woever. Regions and Powers: The Structure of International Security. Cambridge: Cambridge University Press, 2003. xxvi+564 p.

В рамках выдвинутой гипотезы, становится очевидным, что проблема обеспечения безопасности государства несёт в себе определенный контекст, который несколько скрыт за высокими ценами на энергию, растущим мировым спросом на энергоресурсы и предположениями касательно их достаточных объемов.³²⁰ Это естественным образом создает внешнюю угрозу безопасности, которая в анархической среде международных отношений, как отмечает Барри Бузан, один из основоположников концепции «секьюритизации», «почти всегда является главным элементом проблемы безопасности государства».³²¹ В связи с этим, профессор Кулагин В.М. считает, что «сегодня ряд аспектов энергетической сферы сохраняет признаки «секьюритизации».³²² Это, прежде всего, указывает на то, что роль энергоресурсов в жизни любого государства настолько высока и архиважна, что их отсутствие в силах создать реальную угрозу его существованию. Не удивительно, что в последние годы, как отмечают ученые Драйз Лесаг, Тийс Ван де Грааф, Кирстен Вестфаль, актуализировался вопрос о создании «энергетического НАТО»,³²³ задуманного как инструмент давления на тех акторов мировой энергетики, которые не разделяют желания Запада установить контроль над мировыми «энергетическими кладовыми», на примере Ирака, Центральной Азии.

При этом, являясь центровым элементом мировых событий, значимость энергетического измерения безопасности достигает такого высокого уровня, что в силах затронуть не только каждое государство в отдельности, но и международное сообщество в целом.³²⁴ Тому есть немало подтверждений, одним из которых позволительно рассматривать события в Персидском заливе, продемонстрировавшие миру, насколько важную роль энергетические ресурсы могут играть в политической и дипломатической борьбе между государствами, каким мощным рычагом давления они могут выступать в современных международных отношениях. В качестве дополнения, можно привести пример резкого сокращения арабскими странами в 1973 г. поставок нефти, последствия которого легли тяжелым бременем на экономическую, политическую и военную сферу жизни большинства государств.³²⁵ Не иначе как угроза безопасности, воспринимаемая Барри Бузаном, как основной двигатель международных отношений,³²⁶ в силах затронуть не только одно государство, а сразу несколько.

Таким образом, вполне правомерно рассматривать проблему энергетического измерения национальной безопасности как исключительно «особую», относящуюся к высокой категории безопасности. Удоставание безопасности такого статуса является следствием компенсации противоречивого с геополитической точки зрения характера энергоресурсов, прежде всего, нефти и газа. Будучи альфой и омегой жизнедеятельности любого государства, энергоресурсы выступают основой его существования, его гарантией. Отсюда и захватнический характер действий некоторых акторов мировой политики за обладание энергоресурсами, их месторождением, добычей, транспортировкой.

Подобное видение является прямым отражением геополитического подхода к обеспечению национальной безопасности, в основе которого лежит энергоресурсный императив, строго

³²⁰ Буриан А.Д., Киндыбалюк О.И. Анализ современного состояния и функционирования нефтегазового рынка Центральной и Восточной Европы – возможные углеводородные артерии. В: Revista Moldovenească de Drept Internațional și Relații Internaționale. 2009, № 4, с. 46.

³²¹ Barry Buzan. People, States and Fear: An Agenda for International Security Studies in the Post-Could War Era. Boulder: Lynne Rienner Publishers, 1991, p. 19 - 23.

³²² Кулагин В.М. Глобальная и мировая безопасность. В: Современная мировая политика: прикладной анализ / Отв. Ред. А.Д. Богатуров. 2-е изд., испр. и доп. М.: Аспект Пресс, 2010, с. 192.; Barry Buzan, Ole Woever. Regions and Powers: The Structure of International Security. Cambridge: Cambridge University Press, 2003. xxvi+564 p.

³²³ Dries Lesage, Thijs Van De Graaf, Kirsten Westphal. Global energy governance in a multipolar world. Farnham, Surrey, England; Burlington, VT: Ashgate, 2010, p. 28.

³²⁴ Береза А. Н. Энергетическая безопасность в глобализирующемся мире: политико-правовой анализ. В: Философия права. 2009. № 1, с. 124 – 127.

³²⁵ Кулагин В.М. Глобальная и мировая безопасность. В: Современная мировая политика: прикладной анализ / Отв. Ред. А.Д. Богатуров. 2-е изд., испр. и доп. М.: Аспект Пресс, 2010, с. 192.

³²⁶ Barry Buzan. People, States and Fear: An Agenda for International Security Studies in the Post-Could War Era. Boulder: Lynne Rienner Publishers, 1991, p. 1 – 12.

коррелирующий с национальными интересами государства. Данный подход нашел свое первостепенное выражение в американской школе политической мысли и был инициирован появлением «доктрины Картера», содержащей положение о том, что попытка любой внешней силы установить контроль над Персидским заливом будет расцениваться как покушение на жизненные интересы страны. Разумеется, такой подход предусматривал практическое воплощение «доктрины Монро», ее повсеместное распространение на удаленные регионы мира и фокусирование на «геополитике минеральных ресурсов». В этом контексте, следует предположить, что воззрения Ли Гамильтона, президента Международного научного центра им. Вудро Вильсона относительно важности энергетических ресурсов были не преувеличены, когда он отмечал, что они являются вторым по важности компонентом государственной политики безопасности после национальной обороны.³²⁷

Абстрагируясь от преимущественно американоцентристского содержания данного подхода, отметим, что объективно геополитическое содержание энергоресурсов является их врожденным качеством; связанные с пространством они всегда будут подразумевать проникновение на другую территорию, создание и расширение зоны влияния, вызывая сопротивление, и, следовательно, усиливая уязвимость государства перед лицом создаваемых угроз. В контексте геополитических трансформаций это качество энергоресурсов достаточно ощутимо проявляется при форматировании энергетического порядка.

***

В международно-политической науке обращение к проблеме национальной безопасности, концентрирующей внутри себя элемент особой геополитической значимости, указывающий, прежде всего, на то, что физическое выживание государства, как интегральной части международно-политической системы, во многом зависит от его ресурсных возможностей и умением ими распоряжаться, как показал проведенный анализ, протекает в русле определенной сложности и противоречивости. Означенное направление исследования продолжает развиваться, «впитывая» в себя всю глубину трансформационных процессов, протекающих на международной арене. Естественно и закономерно, это ведет к его постоянному обновлению, что указывает на динамический характер его постоянного складывания.

Список использованной литературы:

1. Береза А. Н. Энергетическая безопасность в глобализирующемся мире: политико-правовой анализ. В: Философия права. 2009. № 1, с. 124 – 127.
2. Боровский Ю.В. Политизация мировой энергетики. В: Современная мировая политика: прикладной анализ / Отв. Ред. А.Д. Богатуров. 2-е изд., испр. и доп. М.: Аспект Пресс, 2010, с. 317 – 330.
3. Буриан А.Д., Киндыбалюк О.И. Анализ современного состояния и функционирования нефтегазового рынка Центральной и Восточной Европы – возможные углеводородные артерии. В: Revista Moldovenească de Drept Internațional și Relații Internaționale. 2009, № 4, с. 46 - 57.
4. Вагиф Гусейнов, Александр Гончаренко. Южный Кавказ: тенденции и проблемы развития (1992 – 2008 годы). М.: Красная звезда, 2008. 392 с.
5. Гаджиев К.С. «Большая игра» на Кавказе. Вчера, сегодня, завтра. (Институт мировой экономики и международных отношений РАН). М.: Международные отношения, 2010. 344 с.
6. Гаджиев К.С. Геополитика: учебник. 4-е изд., перераб. и доп. Серия: Основы наук. М.: Издательство Юрайт, 2011. 479 с.
7. Гаджиев К.С. Геополитические горизонты России: контуры нового миропорядка. 2-е изд. испр. и доп. М.: Экономика, 2011. 479 с.
8. Гаджиев К.С. Кавказский узел в геополитических приоритетах России. М.: Логос, 2010. 532 с.
9. Гонда В. Энергетические интересы ЕС и России: проблемы сотрудничества. В: Сборник докладов международной научной конференции «Россия в многополярной конфигурации» (Москва, 28-29 октября 2010 г.) / Отв. ред. д.э.н., проф. С.П. Глинкина. М.: ИЭ РАН, 2011, с. 610 - 623.

³²⁷ Energy and Security: Toward a New Foreign Policy Strategy. Jan H. Kalicki and David L. Goldwyn (eds.). Washington – Baltimore: Woodrow Wilson Center Press, Johns Hopkins University Press, 2005, p. 21.

10. Дорофеев В. Предисловие к книге Слейтера Р. Кто диктует правила миру, сидящему на сырьевой игле. [Пер. с англ. А. Калинина]. М.: Коммерсантъ: Эксмо, 2011. 240 с.
11. Дэниел Ергин. Добыча. Всемирная история борьбы за нефть, деньги и власть. М.: ДеНово, 1999. 936 с.
12. Казанцев А.А. «Большая игра» с неизвестными правилами: Мировая политика и Центральная Азия. М.: Издательство «МГИМО - Университет», 2008. 252 с.
13. Киндыбалюк О.И. Современный газовый рынок – разные полюсы проблемы и пути поиска баланса интересов. В: Materiale Conferinței științifice internaționale anuale a tinerilor cercetători. Ediția a IV-a, 16 aprilie 2010, Chișinău: Ed. Pontos. 2010, p. 128 – 142.
14. Косолапов Н.А. Сила, насилие, безопасность: современная диалектика взаимосвязей. В: Богатуров А.Д., Косолапов Н.А., Хрусталева М.А. Очерки теории и методологии политического анализа международных отношений. М.: Московский рабочий, 2002, с. 190 - 206.
15. Кузьмин Э.Л., Каграманов А.К. Глобальная энергетическая безопасность и трубопроводный транспорт. Политико-правовой аспект. М.: Научная книга, 2009. 255 с.
16. Кулагин В.М. Глобальная и мировая безопасность. В: Современная мировая политика: прикладной анализ / Отв. Ред. А.Д. Богатуров. 2-е изд., испр. и доп. М.: Аспект Пресс, 2010, с. 182 – 201.
17. Лыкошина Л.С. Энергетическая безопасность Польши. В: Энергетический фактор в экономике и политике стран Восточной Европы: Сб. науч. тр. / РАН. ИНИОН. Центр науч.-информ. исслед. глоб. и регион. проблем. Отдел Вост. Европы. Серия: Проблемы общественной трансформации в странах Восточной Европы и России. Отв. Ред. Игрицкий Ю.И. М.: ИНИОН РАН, 2010, с. 77 - 99.
18. Мельянцева В.А. Новые угрозы и их транснациональная составляющая в «Большой Восточной Азии». В: «Большая Восточная Азия»: мировая политика и региональные трансформации: научно-образовательный комплекс. / Под общей ред. Воскресенского А.Д., Московск. Гос. Ин-т международных отношений (ун-т) МИД России. М.: МГИМО-Университет, 2010, с. 124 – 148.
19. Мюллер Ф. Надежность снабжения. Риски международного энергоснабжения. В: International Politik. 2003, № 2, с. 5 – 12.
20. Слейтер Р. Кто диктует правила миру, сидящему на сырьевой игле. [пер. с англ. А. Калинина]. М.: Коммерсантъ: Эксмо, 2011. 240 с.
21. Судо М.М., Судо Р.М. Нефть и углеводородные газы в современном мире. Изд. 2-е, испр. и доп. М.: Издательство ЛКИ, 2008. 256 с.
22. Тарлинский В.Д. Трубопроводы – инструмент геополитики? М.: МИК, 2009. 384 с.
23. Хрусталева М.А. Методология системного исследования мировой политики. В: Современная мировая политика: прикладной анализ / Отв. Ред. А.Д. Богатуров. 2-е изд., испр. и доп. М.: Аспект Пресс, 2010, с. 100 – 121.
24. Цыганков П.А. Теория международных отношений: учебник. 2-е изд., испр. и доп. М.: Гардарики, 2007. 557 с.
25. Шумилин А.И. Энергетическая стратегия США и России на Ближнем Востоке и в Центральной Азии. М.: Международные отношения, 2008. 168 с.
26. Щербакова Ю.А. Проблемы энергетической безопасности Чехии. В: Энергетический фактор в экономике и политике стран Восточной Европы: Сб. науч. тр. / РАН. ИНИОН. Центр науч.-информ. исслед. глоб. и регион. проблем. Отдел Вост. Европы. Серия: Проблемы общественной трансформации в странах Восточной Европы и России. Отв. Ред. Игрицкий Ю.И. М.: ИНИОН РАН, 2010, с. 100 - 119.
27. Энергетическая безопасность глобализирующегося мира и Россия. Под ред. Симония Н.А., Жукова С.В. М.: ИМЭМО РАН, 2008. 354 с.
28. Энергетический фактор в экономике и политике стран Восточной Европы: Сб. науч. тр. / РАН. ИНИОН. Центр науч.-информ. исслед. глоб. и регион. проблем. Отдел Вост. Европы. Серия: Проблемы общественной трансформации в странах Восточной Европы и России. Отв. Ред. Игрицкий Ю.И. М.: ИНИОН РАН, 2010. 180 с.
29. Alexey Ferenko. Globalization, Identity, and Changing Understandings of Security of Russia. In: Douglas W. Blum. Russia and globalization: identity, security, and society in an era of change. Washington, DC/Baltimore, MD: Woodrow Wilson Center Press/Johns Hopkins University Press, 2008. 383 p.
30. André Giraud, Xavier Boy de La Tour. Géopolitique du pétrole et du gaz. Paris: Edition Technip, 1987. 418 p.
31. Barry Buzan, Ole Woever. Regions and Powers: The Structure of International Security. Cambridge: Cambridge University Press, 2003. xxvi+564 p.

32. Barry Buzan. *People, States and Fear: An Agenda for International Security Studies in the Post-Cold War Era*. Boulder: Lynne Rienner Publishers, 1991. 393 p.
33. Cédric de Lestrage, Christophe-Alexandre Paillard, Pierre Zelenko. *Géopolitique du pétrole: un nouveau marché, de nouveaux risques, des nouveaux mondes*. Paris: Edition Technip, 2005. 263 p.
34. Charles Marvin. *The region of the Eternal Fire an account of a journey to the petroleum region of the Caspian in 1883*. London: W.H. Allen & Co., 1884. 438 p.
35. Daniel Moran. *The battlefield and the market place. Two cautionary tales*. In: *Energy Security and Global Politics: the Militarization of Resource Management*. Edited By Daniel Moran and James A. Russell. New York: Routledge, 2009. 252 p.
36. Dries Lesage, Thijs Van De Graaf, Kirsten Westphal. *Global energy governance in a multipolar world*. Farnham, Surrey, England; Burlington, VT: Ashgate, 2010. xiii + 217 p.
37. *Energy and Security: Toward a New Foreign Policy Strategy*. Jan H. Kalicki and David L. Goldwyn (eds.). Washington – Baltimore: Woodrow Wilson Center Press, Johns Hopkins University Press, 2005. 640 p.
38. *Energy Security and Global Politics: the Militarization of Resource Management*. Edited By Daniel Moran and James A. Russell. New York: Routledge, 2009. 252 p.
39. Francisco R. Parra. *Oil politics: a modern history of petroleum*. London: I. B. Tauris, 2005. 352 p.
40. Francisco R. Parra. *Oil politics: a modern history of petroleum*. London: I. B. Tauris, 2005. 352 p.
41. Jessica Tuchman Matthews. *Redefining Security*. In: *Foreign Affairs*. Spring 1989, Vol. 68, No. 2, p. 162 – 188.
42. Kalicki J.H., Goldwyn D.L. (Eds.) *Energy and Security: Toward a New Foreign Policy Strategy*. Washington: Woodrow Wilson Center Press, 2005. 604 p.
43. Klare M.T. *Rising Powers, Shrinking Planet: The New Geopolitics of Energy*. New York: Metropolitan Books, 2008. 339 p.
44. Leonardo Maugeri. *L'era del petrolio. Mitologia, storia e futuro della più controversa risorsa del mondo*. Milano: Feltrinelli Editore, 2006. 328 p.
45. Leonardo Maugeri. *The age of oil: the mythology, history, and future of the world's most Controversial Resource*. Westport, CT: Praeger Publishers, 2006. 360 p.
46. Mayers Jaffe A. *Geopolitics of Energy*. In: *Encyclopedia of Energy*. 2004, Vol. 2, p. 843 – 851.
47. Mert B. *Geopolitics of European natural gas demand: Supplies from Russia, Caspian and the Middle East*. In: *Energy Policy*. 2009, Vol. 37, p. 4482 – 4492.
48. Miguel García Reyes. *Estados Unidos, petróleo y geopolítica: las estrategias petroleras como un instrumento de reconfiguración geopolítica*. México, D. F.: Plaza y Valdés, 2005. 414 p.
49. Peter Mangold. *National security and international relations*. London, New York: Routledge, 1990. x + 117 p.
50. Prabhakaran Paleri. *National Security: Imperatives and Challenges*. New Delhi: Tata McGraw-Hill, 2008. 521 p.
51. Richard Heinberg. *Party's Over: Oil, War and the Fate of Industrial Societies*. Gabriola Island, British Columbia: New Society Publishers, 2003. 288 p.
52. Robert A. Manning. *The Asian energy factor: myths and dilemmas of energy, security and the Pacific future*. New York: Palgrave Macmillan, 2000. 246 p.
53. Shri Jaswant Singh. *Defending India*. Bangalore: Macmillan India Ltd, 1999. 338 p.
54. Stulberg A.N. *Moving beyond the great game: the geoeconomics of Russia's influence in the Caspian energy bonanza*. In: *Geopolitics*. 2005, nr. 10 (1), p. 1 - 25.

UNELE REFLECȚII PRIVIND MODALITĂȚILE DE ASIGURARE A COMPATIBILITĂȚII DREPTULUI NAȚIONAL CU DREPTUL CONVENȚIEI EUROPENE A DREPTURILOR OMULUI

COJOCARU Vladlen*

НЕКОТОРЫЕ РАЗМЫШЛЕНИЯ О ВОЗМОЖНОСТЯХ ОБЕСПЕЧЕНИЯ СОВМЕСТИМОСТИ НАЦИОНАЛЬНОГО ЗАКОНОДАТЕЛЬСТВА С ЕВРОПЕЙСКОЙ КОНВЕНЦИЕЙ ПО ПРАВАМ ЧЕЛОВЕКА

Важность защиты прав человека в правовом государстве определяется необходимостью изучения путей, в которых этот процесс может быть оптимизирован. Эти механизмы, ориентированы на гармонизацию национального законодательства с Европейской конвенцией по правам человека, а также ассимиляции юриспруденции на уровне национальных органов и практике интерпретации конституционных и обычных правил

SOME THOUGHTS ABOUT THE POSSIBILITIES OF COMPATIBILITY OF NATIONAL LEGISLATION WITH THE EUROPEAN CONVENTION ON HUMAN RIGHTS

Importance of human rights protection in a lawful state is determined by the need to explore ways in which this process can be optimized. These methods aimed at both the harmonization of national law with the European Convention on human rights as well as assimilation of jurisprudential on the level of national authorities and practice of interpretation of constitutional and conventional rules.

Jurisprudența statelor europene a avut o permanentă pendulare între rezistență și integrare a Convenției europene a drepturilor omului, între considerarea acesteia drept act invocabil sau act de aplicabilitate directă, ca normă juridică de drept intern sau normă juridică de drept internațional. Doctrina consacrată acestui subiect este imensă cantitativ, iar concluziile acesteia sunt deseori contradictorii. Dacă la ora actuală se poate vorbi de un sistem coerent la nivel supranațional de protecție a drepturilor fundamentale, este dificil de vorbit de un sistem coerent la nivel european de recepție a standardelor impuse prin Convenția europeană a drepturilor omului. Incoerența și lipsa unor concluzii certe sunt cu atât mai evidente în raport cu efectul pe care îl are jurisprudența Curții europene a drepturilor omului în dreptul intern, în condițiile oricărei norme juridice care să reglementeze această problemă³²⁸.

În măsura în care controlul Curții europene a drepturilor omului nu este un control *in abstracto*, examinarea cererii se raportează, de cele mai multe ori, la aplicarea concretă a legislației interne, astfel încât eventualele atingeri pe care hotărârile Curții europene a drepturilor omului le pot aduce dreptului constituțional intern privesc latura jurisprudențială a acestuia, anume interpretarea normelor de natură constituțională. De aceea, analizarea raportului între dreptul Convenției europene a drepturilor omului și cel intern nu poate fi privită din punct de vedere conflictual, ci din contra, din punct de vedere al asimilării

---

* **COJOCARU Vladlen** - Doctorand, Institutul de Istorie, Stat și Drept al Academiei de Științe a Moldovei. (**КОЖОКАРУ Владлен** - Аспирант, Институт истории, государства и права Академии наук Молдовы; **COJOCARU Vladlen** - PhD student, Institute of History, State and Law, Academy of Sciences of Moldova).

³²⁸ Roucounas E. L'application du droit dérivé des organisations internationales dans l'ordre juridique interne, în P. M. Eisemann (coord.), L'intégration du droit communautaire dans l'ordre juridique nationale (étude de la pratique en Europe). Haga: Kluwer Law Institute, 1996, p. 39.

și influențării reciproce³²⁹. În aceste condiții, utilizarea jurisprudenței Curții europene a drepturilor omului de către instanțele naționale pentru a decela fie conținutul normelor convenționale, fie a celor corespondente din dreptul intern este o practică curentă în majoritatea statelor europene.

Astfel, s-a recurs la jurisprudența Curții europene a drepturilor omului pentru a completa legislația națională cu garanții mai ferme pentru respectarea anumitor drepturi fundamentale, deja reglementate la nivel național³³⁰, pentru a îmbogăți legislația internă prin adăugarea în catalogul drepturilor garantate a unor noi interese protejate, spre exemplu, Curtea de casație franceză a adăugat pe cale interpretativă, în baza jurisprudenței constante a Curții EDO, la dispozițiile codului de procedură penală posibilitatea oricărui acuzat de a obține interogarea martorilor acuzării sau pentru a înlătura aplicarea legislației interne atunci când aceasta vine în contradicție evidentă cu interpretarea dată de Curtea europeană a drepturilor omului conținutului unor drepturi garantate³³¹. Un exemplu de aplicare a Convenției *contra legem* este dat de instanța supremă franceză care a decis că, în pofida unei dispoziții legale exprese, persoanele juridice străine au dreptul de acces la justiție chiar dacă nu a fost recunoscut printr-o procedură administrativă. Exemple de acest gen de efecte ale hotărârilor Curții europene a drepturilor omului sunt frecvente, în special, în acele state care recunosc pe scară largă aplicabilitatea directă a Convenției europene a drepturilor omului³³².

Pe de altă parte, nu trebuie suprasolicitat rolul interpretativ al jurisprudenței Curții europene a drepturilor omului, care prezintă limite *de facto* importante. În primul rând, poate cu excepția Elveției și a Austriei³³³, majoritatea deciziilor statelor europene în care se dă efect interpretativ jurisprudenței de la Strasbourg se limitează la deciziile pronunțate *contra statului* în interiorul cărui se află instanța în cauză.

Apoi, se poate constata o tendință aproape generală de a utiliza efectul interpretativ al jurisprudenței Curții europene a drepturilor omului pentru a corecta legislația internă, și mai puțin pentru a corecta practicile jurisprudențiale. De asemenea, prin respingerea frecventă a teoriei noțiunilor autonome dezvoltată de Curte în ideea prezervării principiilor de drept intern, de multe ori există tendința de a scoate din câmpul de aplicabilitate al Convenției diverse materii sau de a aplica de o manieră subsidiară dispozițiile Convenției europene a drepturilor omului³³⁴. Aplicabilitatea subsidiară a Convenției, principiu afirmat frecvent chiar de Curtea europeană și care are drept rezultat condiția epuizării căilor de atac interne, stă de cele mai multe ori la baza raționamentelor de respingere a asimilării interpretărilor oferite de

---

³²⁹ Flauss J.F. La Cour européenne des droits de l'homme est-elle une Cour constitutionnelle? In: RFDC, 1998, p. 712; Eissen M.A. Cours constitutionnelles et Cour européenne des droits de l'homme: leur influence mutuelle. Dans: RTDH, nr.6, p.168.

³³⁰ Cass franceză, dec. din 15.05.1990, in De Gouttes R., Le juge français et la Convention européenne des droits de l'homme: avancées et résistance. DANS: RTDH, 1995, nr. 24, p. 605 - 607, utilizând drept argument dec. CEDO în cauza Kruslin privind interceptările telefonice; Cass franceză, dec. din 11.12.1992, in De Gouttes R., Le juge français et la Convention européenne des droits de l'homme: avancées et résistances. Dans: RTDH, 1995, nr.24, p. 13, utilizând drept argument dec. CEDO în cauza B. c. Franța pentru a înlătura jurisprudența anterioară în sens contrar.

³³¹ Fabre M., Gouron-Mazel A. Convention européenne des droits de l'Homme: application par le juge français: 10 ans de jurisprudence. Paris: Ed.Litec, 1998. 334 p.

³³² Pentru exemple a se vedea: Mayer D., Evolution de l'attitude de la Chambre criminelle de la Cour de cassation française à l'égard de La Convention européenne des Droits de l'Homme, in Melanges G. Levasseur, Gazette du Palais, ed.Litec, Paris, p.239-248; Rivière F., L'intégration "paisible" de La Convention européenne des Droits de l'Homme en Suisse. Dans: RTDH, 1999, nr.39, p. 461 - 477; Schlette V., Les interactions entre les jurisprudences de la Cour européenne des droits de l'homme et de la Cour constitutionnelle fédérale. Dans: RFDC, 1996, p. 747 - 768; Eissen M.A., Cours constitutionnelles et Cour européenne des droits de l'homme: leur influence mutuelle. Dans: RTDH, 1991, nr. 6, p. 171 - 176; Coccozza F., Les droits fondamentaux en Europe entre justice constitutionnelle transfrontière de la CEDH et justice constitutionnelle nationale. Les lignes incertaines d'une relation structurée. Dans: RFDC, 1996, p. 707 - 724.

³³³ Rivière F. L'intégration "paisible" de La Convention européenne des Droits de l'Homme en Suisse. Dans: RTDH, 1999, nr. 39, p. 475.

³³⁴ De Gouttes R., Le juge français et la Convention européenne des droits de l'homme: avancées et résistances. Dans: RTDH, 1995, nr.24, p. 609 - 613.

Curte. Nu trebuie însă de uitat că rațiunea pentru care a fost instituită aceasta se raportează la ipoteza în care dreptul intern se dovedește mai protector pentru persoanele vizate decât cel supranațional³³⁵.

Cu toate acestea, se poate remarca îndubitabil o evoluție spre integrarea cit mai completă a interpretării Curții europene a drepturilor omului la nivel național, o parte a doctrinei vorbind deja despre un efect direct al jurisprudenței Curții în sistemele naționale. Credem însă că această concluzie este exprimată prea devreme, însă probabil că într-un timp relativ scurt, odată cu renunțarea instanțelor naționale la toate limitările prezentate mai sus se va putea vorbi despre autoritatea de lucru interpretat ca despre un efect direct al deciziilor instanței europene.

În Republica Moldova începând cu anul 2002 funcționează noul sistem judecătoresc, constituit în baza capitolului IX din Constituția RM, Legii privind organizarea judecătorească, Legii cu privire la statutul judecătorului, Legii cu privire la instanțele militare nr.836 din 17 mai 1996, Legii cu privire la instanțele economice nr.970 din 24 iulie 1996, Codurilor de procedură penală și civilă. Prevederile legislației naționale la acest capitol sunt conforme art.6 (1) din Convenția europeană a drepturilor omului.

Pentru realizarea independenței și imparțialității instanțelor de judecată în spiritul Convenției, legislația Republicii Moldova oferă anumite garanții reglementate prin Constituție (art.116), Codul de procedură penală al Republicii Moldova (art-le 26 și 33-35), Codul de procedură civilă al Republicii Moldova (art-le 20 și 49-54), Legea cu privire la statutul judecătorului republicată în 2002 (art.1), Legea privind organizarea judecătorească (art.13), Legea cu privire la Colegiul disciplinar și la răspunderea disciplinară ai judecătorilor nr.950 republicată în 2003 și Legea cu privire la Consiliul Superior al Magistraturii nr.947 republicată în 2003.

În acest sens, garanțiile vizează procedura de înfăptuire a justiției; procedeele de numire, suspendare, demisie și eliberare din funcție; declararea inviolabilității și inamovibilității judecătorului; asigurarea secretului deliberărilor și interzicerea de a cere divulgarea lui; stabilirea răspunderii pentru lipsa de stimă față de judecată, judecători și pentru imixtiune în judecarea cauzei; alocarea resurselor adecvate pentru funcționarea sistemului judiciar, crearea de condiții organizatorice și tehnice favorabile activității instanțelor judecătorești; asigurarea materială și socială a judecătorului.

La momentul examinării candidaturii Republicii Moldova în vederea aderării la Consiliul Europei, experții au criticat art.54 și 55 ale Constituției RM, considerate a fi contrare prevederilor Convenției.³³⁶ Articolul 54 din Constituția RM prevede restrângerea exercițiului unor drepturi sau ale unor libertăți, lucru admis numai prin lege și numai dacă se impune, după caz, pentru apărarea siguranței naționale, a ordinii, a sănătății ori a moralei publice, a drepturilor și a libertăților cetățenilor; desfășurarea anchetei penale; prevenirea consecințelor unei calamități naturale sau a unei avarii. Restrângerea trebuie să fie proporțională cu situația care a determinat-o și nu poate atinge existența dreptului sau a libertății.

Suntem, totuși, de părerea ca art.54 din Constituția RM cuprinde mai multe prevederi de restrângere în exercițiului unor drepturi și libertăți ale omului decât Convenția Europeană și în acest sens este necesar a ajusta acest articol al Constituției RM la prevederile internaționale în acest domeniu. În această ordine de idei, se susține că este necesară limitarea prin Constituția RM a restrângerii exercițiului unor drepturi și libertăți ale omului care se pot crea prin legi organice sau ordinare și care, în cele din urmă, pot duce la "sustragerea" de la controlul judecătoresc al legalităților actelor administrative. Așadar, conform Constituției RM, exercițiul unor drepturi sau al unor libertăți poate fi restrâns numai dacă se impune după caz. Articolul citat mai sus umbrește importanța art.30 din Constituția RM, care stipulează: "*Statul asigură secretul scrisorilor, al telegramelor, al altor trimiteri poștale, al convorbirilor telefonice și al celorlalte mijloace legale de comunicare*". Aceasta are loc deoarece conținutul art.54 privind restrângerea exercițiului unor drepturi sau al unor libertăți utilizează concepte extrem de imprecise și susceptibile de interpretare subiectivă și selectivă: "securității naționale, integrității teritoriale, bunăstării economice a

³³⁵ Andriantsimazovina J., De la difficulté de construire un ius commune européen des droits de l'Homme. Quelques considérations sur la jurisprudence de la Cour européenne des droits de l'Homme en 2004. Dans: Cahiers de droit européen, Bruxelles. 2006, nr.1-2, p. 237 - 276.

³³⁶ Raport www.bice.md/ J-F. Akandji-Kombe, Obligațiuni pozitive în virtutea Convenției Europene a drepturilor Omului, Chișinău, 2006.

țării, ordinii publice, în scopul prevenirii tulburărilor în masă și infracțiunilor, protejării drepturilor, libertăților și demnității altor persoane, împiedicării divulgării informațiilor confidențiale sau garantării autorității și imparțialității justiției”.

Articolul 54 din Constituția RM reglementează situațiile în care poate fi restrânsă exercitarea unor drepturi sau al unor libertăți, iar art.55 din Constituția RM dispune că orice persoană își exercită drepturile și libertățile constituționale cu bună credință, fără să încalce drepturile și libertățile altora.

O primă contradicție posibilă să intervină la aplicarea prevederilor constituționale precitate și a celor prevăzute de art.15 din Convenție, constă în faptul că circumstanțele indicate de art.54 din Constituție, pot servi ca temei pentru restricția tuturor drepturilor omului, în timp ce restricțiile indicate de Convenția EDO sunt precis definite și nu pot fi extinse asupra anumitor categorii de drepturi garantate de Convenția EDO. În același timp, anumite condiții de derogare, prevăzute de art.54, în temeiul cărora poate fi realizată și restrângerea drepturilor proclamate de Convenția EDO creează impresia de a fi excesive. Este notabil că ipoteza menționată vine în contradicție, din punct de vedere formal și cu art.21 din Constituția RM, care proclamă prezumția nevinovăției.

Articolul 55 din Constituția RM s-a propus într-o redacție nouă cu următoarea denumire și conținut: „*Cetățenii Republicii Moldova, cetățenii străini și apatrizii sunt obligați să-și exercite drepturile și libertățile constituționale fără a încălca drepturile și libertățile celorlalți, prevăzute de actuala Constituție, de Declarația Universală a Drepturilor Omului, de Convenția europeană pentru protecția drepturilor și libertăților fundamentale*”. Propunerea de a modifica art.55 din Constituția RM s-a explicat prin faptul că prevederile acestui articol în redacția la acel moment contraveneau Declarației și Convenției EDO.

Articolul 117 din Constituția RM dispune că *“În toate instanțele judecătorești ședințele de judecată sunt publice. Judecarea proceselor în ședință închisă se admite numai în cazurile stabilite prin lege, cu respectarea tuturor regulilor de procedură.”*

Principiul constituțional vizând caracterul public al dezbaterilor judiciare este reglementat și în art.18 din Codul de procedură penală și art.23 din Codul de procedură civilă. În egală măsură, Codul de procedură penală la art.316 stabilește că la ședința publică poate fi prezentă orice persoană, cu excepția minorilor sub vârsta de 16 ani și a persoanelor înarmate. Potrivit art.10 din Legea privind organizarea judecătorească, ședințele de judecată sunt publice. Judecarea cauzelor în ședință închisă se admite numai în cazurile stabilite prin lege, cu respectarea procedurii. Hotărârile instanțelor judecătorești se pronunță public.

Articolul 21 din Constituția RM corespunde întru totul acestor prevederi ale Convenției EDO, indicând, că *“orice persoană acuzată de un delict este prezumată nevinovată până când vinovăția sa va fi dovedită în mod legal, în cursul unui proces judiciar public, în cadrul căruia i s-au asigurat toate garanțiile necesare apărării sale”*.

Din cele expuse mai sus rezultă fără echivoc faptul că numai instanța de judecată poate să hotărască vinovăția inculpatului. Potrivit art.6(2) din Convenția EDO influența prezumției nevinovăției se regăsește în conținutul hotărârii judiciare. În acest context, sentința de achitare nu trebuie să conțină nici o aluzie la vinovăția sau la prezența unui dubiu atunci când vinovăția persoanei nu este stabilită de instanța de judecată. Constituția RM reflectă acest principiu în art.25(5): *“Celui reținut sau arestat i se aduc de îndată la cunoștință motivele reținerii sau ale arestării, iar învinuirea - în cel mai scurt termen; motivele reținerii și învinuirea se aduce la cunoștință numai în prezența unui avocat, ales sau numit din oficiu.”* Articolul 26(1) din Constituția RM prevede că dreptul la apărare este garantat. Codul de procedură penală statuează dreptul la apărare printre principiile generale ale procesului penal (art.17), în particular în sensul că în tot cursul procesului penal, părțile (...) au dreptul să fie asistate sau, după caz, reprezentate de un apărător ales sau numit din oficiu. În plus, la audierea părții vătămate și a martorului, organul de urmărire penală nu este în drept să interzică prezența avocatului invitat de persoana audiată în calitate de reprezentant. În lumina raționamentelor expuse la art.6(3(b)) din Convenția EDO, notăm că, potrivit art.26(3) din Constituția RM, în tot cursul procesului părțile au dreptul să fie asistate de un avocat, ales sau numit din oficiu. Dreptul la apărare este prevăzut de art.13 din Codul de procedură penală. În plus, art.66 din Codul de procedură penală dispune dreptul persoanei acuzate să pledeze în dezbaterile judiciare când nu este asistat de apărător.

În calitate de garanție Constituția numește și o garanție specială, care constă în aplicarea dispozițiilor Convenției EDO ca norme ale sistemului juridic al Republicii Moldova. Aplicarea ei constituie un mijloc de protecție deosebită care prin consecințele pe care le produce contribuie la reducerea sau eliminarea parțială a efectelor negative ori deficitare prezente în legislația noastră.

Garanțiile internaționale sunt prevăzute de normele internaționale din tratatele la care Republica Moldova este parte. Convenția EDO prevede, ca garanție subsidiară și complementară, controlul pe care îl exercită Curtea EDO în cazul recursului internațional statal sau individual. Cu alte cuvinte, în situațiile în care dispozițiile Constituției RM sunt contrare oricăror prevederi din tratatele internaționale ale drepturilor omului la care Republica Moldova este parte, normele internaționale ale drepturilor omului se aplică prioritar ca parte a dreptului intern. În acest mod, se asigură protecția oricărui drept fundamental și se garantează accesul la instanțele internaționale.

Implementarea dispozițiilor legale se realizează fără dificultate și cu eficiență maximă în situațiile în care legea este accesibilă, precisă și adusă la cunoștința publicului. Cu alte cuvinte legea, prin reglementarea diferitelor raporturi sociale creează ordinea juridică înăuntrul căreia trebuie să acționeze titularii drepturilor subiective și purtătorii obligațiilor corelative acestora. Exercițarea drepturilor trebuie să se facă cu bună credință și fără încălcarea drepturilor și libertăților celorlalți.

Astfel, prin intermediul tehnicii legislative, în cuprinsul aceluiași articol Constituția RM declară existența dreptului la siguranță și libertate individuală al persoanei art.25, continuând apoi prin termeni prea generali să prevadă măsurile care au ca obiect privarea de libertate. Aceste măsuri pot fi abuzive sau neconstituționale întrucât legea fundamentală consacră principii – garanții și lasă pe seama altor legi reglementarea procedurii prin care o persoană poate fi privată de libertatea sa. Prin atribuirea competenței restrângerii exercițiului acestui drept legiuitorului ordinar, se instituie o măsură care goleşte de conținut inviolabilitatea constituțională a dreptului la libertate și siguranță al persoanei. Parlamentul a fost consecvent cu privire la tehnica legislativă și modalitatea concretă de consacrare a drepturilor fundamentale la care a recurs. El a reunit în cuprinsul aceluiași articol din legea fundamentală aspecte referitoare la conținutul dreptului (insuficient determinat), precum și cauzele de restrângere a exercitării lui care sunt în realitate condiții ale recunoașterii existenței dreptului. În acest mod, s-a redus substanțial caracterul efectiv al dreptului și efectul garanțiilor constituționale. Titlul al II-lea al Constituției RM este caracterizat în întregime de acest mod de reglementare sau cu alte cuvinte de o tehnică legislativă a enunțului existenței dreptului fundamental și a garantării lui alături de precizarea că o altă lege va reglementa conținutul, întinderea și protecția dreptului.

Neconcordanțele sunt consecințe a mai multor cauze printre care menționăm: necunoașterea sau insuficienta cunoaștere a drepturilor fundamentale și a atribuțiilor legale de care beneficiază indivizii, respectiv autoritățile publice; concepția care a fundamentat drepturile omului în Republica Moldova și tehnica legislativă de redactare a textului actualei Constituții al RM.

Soluțiile care contribuie la remedierea sau înlăturarea consecințelor negative și la modificarea legislației Republicii Moldova incompatibile cu normele și standardele internaționale sunt prevăzute în textul Constituției RM. Articolul 4 și 8 prevăd principiul aplicării directe a normelor cuprinse în tratatele ratificate de Parlament și principiul aplicării prioritare a normelor internaționale în cazul conflictelor de legi care reglementează drepturile omului. Autonomia conceptelor cuprinse în Convenția EDO și rolul pe care-l are jurisprudența Comisiei și Curții EDO contribuie atât la aplicarea normelor ce conțin standardele europene de către instanțele naționale ale fiecărui stat parte la Convenția EDO, cât și la implementarea garanțiilor internaționale care asigură protecția complementară a drepturilor fundamentale. Avantajele imediate, directe care decurg din prevederile articolelor 4 și 8 ale Constituției RM și a aplicării lor de către organele de aplicare a dreptului (autoritățile publice administrative sau executive și judecătorești), constau în evitarea aplicării controlului internațional prin introducerea recursului individual, deoarece protecția drepturilor fundamentale s-a realizat la nivel național; respectarea angajamentelor internaționale asumate de Republica Moldova și creșterea credibilității ei ca stat ce depune eforturile necesare pentru integrarea reală și efectivă în structurile democratice europene și internaționale; creșterea credibilității autorităților publice, a celor judecătorești în special, în fata propriilor cetățeni realizarea unei conduceri democratice bazate pe principiile statului de drept și separarea puterilor în stat; armonizarea legislației Republicii

Moldova cu legislația statelor europene prin realizarea conformității și compatibilității normelor interne cu cele ale Convenției EDO.

Reglementarea expresă a Constituției RM impune (este o normă imperativă) stabilirea concordanței cu toate categoriile de tratate internaționale la care Republica Moldova este parte și prioritatea tratatelor internaționale privitoare la drepturile omului. Realizarea compatibilității legilor interne, incluzând între acestea și Constituția RM, cu tratatele internaționale, în general, și, în special, cu acele tratate privitoare la drepturile omului, determină existența unor consecințe pozitive, între care enumerăm următoarele: cristalizarea unei legislații care să avantajeze dezvoltarea societății civile, care să contribuie la schimbarea mentalității populației, în sensul orientării ei spre toleranță și gândire liberală; stimularea activității organizațiilor neguvernamentale din Republica Moldova care contribuie la protecția drepturilor omului și la consolidarea societății civile; stimularea solidarității cetățenilor și a dorinței lor de a contribui activ la formarea și transformarea societății în concordanță cu cerințele statului de drept și al standardelor europene;³³⁷ dezvoltarea unei jurisprudențe naționale bazate pe practica organelor de la Strasbourg, care să contribuie activ la interpretarea și aplicarea normelor interne și internaționale în scopul armonizării acestora. Avantajele pe care le implică armonizarea legislativă constau în realizarea concordanței normelor interne cu cele internaționale prin metoda integrării în structurile internaționale.

Constituția RM diferențiază regimul cetățenilor statului moldovenesc de acela al cetățenilor străini și al apatrizilor. Art.19 stipulează că cetățenii străini și apatrizii au aceleași drepturi și îndatoriri ca și cetățenii Republicii Moldova, cu excepțiile stabilite de lege. Considerăm că Constituția RM trebuie să conțină obligatoriu un articol mai detaliat privind modalitățile de protejare a drepturilor cetățenilor ei aflați peste hotare.

Prin art.8 din Constituția RM se consacră în mod expres teza supremației dreptului internațional față de dreptul intern. Conform acestui articol, Republica Moldova se obligă să respecte Carta Organizației Națiunilor Unite și tratatele la care este parte, să-și bazeze relațiile cu alte state pe principiile și normele unanim recunoscute ale dreptului internațional. Intrarea în vigoare a unui tratat internațional conținând dispoziții contrare Constituției RM va trebui precedată de o revizuire a acesteia. În ceea ce privește cea de a doua problemă, a neconcordanței dintre tratate și reglementările interne, așa cum s-a arătat în Constituția RM, este consacrată prioritatea reglementărilor internaționale față de cele cu caracter național. Apare însă întrebarea: care sunt mecanismele ce se vor aplica în practică atunci când o lege a statului va veni în contradicție cu prevederile unui tratat internațional?

Garant al drepturilor și libertăților fundamentale este, în primul rând, Constituția RM, Legea Supremă a țării, care prin art.7 proclamă că *“nici o lege și nici un act juridic care contravine prevederilor Constituției nu au putere juridică”*.

Garanțiile drepturilor și libertăților fundamentale ale omului sunt prevăzute în art.1(3) al Constituției RM, care statuează: *“demnitatea omului, drepturile și libertățile lui, libera dezvoltare a personalității umane, dreptatea și pluralismul politic reprezintă valori supreme și sunt garantate”*.

Garanții constituționale privind drepturile și libertățile fundamentale ale omului găsim, de asemenea, și în art.142(2), referitor la limitele revizuirii Constituției RM, care stipulează următoarele: *“Nici o revizuire nu poate fi făcută dacă are ca rezultat suprimarea drepturilor și libertăților fundamentale ale cetățenilor sau a garanțiilor acestora”*.

O altă modalitate a exprimării garanțiilor constituționale privind drepturile și libertățile fundamentale ale omului constituie art.26 din Constituția RM, care prevede că dreptul la apărare este garantat. Fiecare om are dreptul să reacționeze independent, prin mijloace legitime, la încălcarea drepturilor și libertăților sale. În tot cursul procesului părțile au dreptul să fie asistate de un avocat, ales sau numit din oficiu. Amestecul în activitatea persoanelor care exercită apărarea în limitele prevăzute se pedepsește prin lege.

O parte componentă a mecanismului constituțional de garantare a drepturilor și libertăților fundamentale ale omului este și art. 53 din Constituția RM: *“Persoana vătămată într-un drept al său de o autoritate publică, printr-un act administrativ sau prin nesoluționarea în termenul legal a unei cereri, este îndreptățită să obțină recunoașterea dreptului pretins, anularea actului și repararea pagubei. Statul*

³³⁷ Avornic Gh. Activismul juridic al cetățenilor și statul de drept: realități și perspective. Chișinău, 2005, p. 65 - 77.

răspunde patrimonial, potrivit legii, pentru prejudiciile cauzate prin erorile săvârșite în procesele penale de către organele de anchetă și instanțele judecătorești”.

O modalitate de exprimare a garanțiilor constituționale a drepturilor și libertăților fundamentale, ale omului constituie art.6 privind separația și colaborarea puterilor din Constituția RM., care statuează că: “În Republica Moldova puterea legislativă, executivă și judecătorească sunt separate și colaborează în exercitarea prerogativelor ce le revin, potrivit prevederilor Constituției”.

În această ordine de idei, adică în sprijinul garantării drepturilor și libertăților fundamentale ale omului vine și art.119 din Constituția RM privind folosirea căilor de atac: “Împotriva hotărârilor judecătorești, părțile interesate și organele de stat competente pot exercita căile de atac în condițiile legii».

Prevederile referitoare la drepturile fundamentale au trăsături specifice nu numai în raport cu prevederile referitoare la drepturile omului, dar și în raport cu cele referitoare la tehnica guvernării din cadrul conținutului normativ al Constituției RM. Forța juridică a prevederilor referitoare la drepturile fundamentale este net superioară forței juridice a prevederilor constituționale referitoare la tehnica guvernării, ele sînt mult mai stabile, guvernării aducându-le în dezbatere numai în cazuri excepționale.

Față de controlul judiciar național se avansează mai multe exigențe. În primul rând pentru că Curtea EDO are o competență subsidiară față de instanțele judiciare naționale. Această rezultă din faptul că garantarea și respectarea drepturilor și libertăților fundamentale recunoscute revine în primul rând autorităților statului și numai după ce acestea nu au luat măsurile prin care să asigure efectivitatea drepturilor și libertăților fundamentale sau nu au remediat situația victimelor, intervin mecanisme și organe jurisdicționale internaționale³³⁸. Curtea Europeană a specificat clar în hotărârea sa *Handyside* din 7 decembrie 1976, că “mecanismul de protecție instituit prin Convenție implică un caracter subsidiar în raport cu sistemele naționale de garanție a drepturilor omului”. El are deci un caracter secundar în comparație cu dreptul intern și nu ține să înlocuiască dreptul intern, dar să atenueze carențele acestuia. Convenția EDO încredințează, în primul rând, fiecărui stat contractant sarcina să asigure respectarea drepturilor pe care le enunță și, în special, autorităților jurisdicționale naționale, sarcina de a controla aplicarea dispozițiilor sale³³⁹. Din această prioritate a sistemului național de protecție a drepturilor omului, Curtea EDO a concluzionat că „autoritățile statului sunt, în principiu, mai bine plasate să se pronunțe decât judecătorul internațional” asupra restricțiilor la drepturile enunțate de Convenția EDO. Această analiză, care fondează teoria “*marjei de apreciere*”, autolimează, într-un mod, puțin surprinzător, controlul judiciar european.

În al doilea rând, și asta rezultă din condițiile de admisibilitate a unei plângeri adresate Curții Europene a Drepturilor Omului, Curtea EDO va reține spre examinare o cerere doar după epuizarea căilor de recurs interne³⁴⁰. Cum a menționat fosta Comisie în jurisprudența sa constantă, regula articolului 26 [35]³⁴¹ “se fondează pe necesitatea de a acorda posibilitate, în primul rând, statului de a remedia situația litigioasă prin propriile sale mijloace și în ordinea sa juridică internă”³⁴². În acest sens art.35 implică obligația pentru state de a oferi indivizilor căi de recurs efective în fața instanțelor naționale. Deci, principiul epuizării căilor de recurs interne are ca obiectiv de a lăsa statului responsabil de o încălcare a Convenției EDO facultatea de a redresa această încălcare invocată prin mijloacele dreptului intern înaintea oricărei sesizări a unei jurisdicții internaționale. El accentuează caracterul subsidiar al sistemului pus în aplicare de Convenția EDO, în orice caz, judecătorul de drept comun al acesteia rămânând judecătorul național. Numai atunci, când un drept garantat nu a putut fi în mod acceptabil protejat de autoritățile naționale ale unui stat, acesta poate fi apelat în fața Curții EDO și sistemul de la Strasbourg este chemat să intervină. Regula epuizării căilor de recurs interne dispensează statele de a răspunde pentru acțiunile lor pe plan internațional dacă ele au avut ocazia de a le remedia în ordinea lor juridică internă³⁴³.

³³⁸ Sârcu D. Dreptul internațional al drepturilor omului. Chișinău: AAP, 2009, p. 9.

³³⁹ Hot. De Cubber, din 26 octombrie 1984. În: Seria A, vol. 86, p. 33.

³⁴⁰ Sârcu D. Epuizarea căilor de recurs interne – condiție esențială pentru admisibilitatea cererilor prezentate Curții Europene a Drepturilor Omului. In: Analele științifice ale Universității de Stat din Moldova, Seria „Științe socioumanistice”, 2001, vol.1, p. 555 - 558.

³⁴¹ Regula epuizării căilor de recurs interne.

³⁴² Sudre F, op. cit., p.211.

³⁴³ Af. De Wildw, Ooms și Wersyp. Hotărârea din 18 iunie 1971. În: Seria A, vol.12, p. 55.

Implementarea acestui principiu este subordonată cumulării a două elemente. În primul rând, pentru ca statul să fie răspunzător pentru încălcarea unui drept, trebuie ca acest drept să fi fost invocat în fața jurisdicțiilor naționale. Dacă aceasta nu a avut loc, pentru nici un motiv obiectiv, statului nu i se poate reproșa pe plan internațional o încălcare, care nu a fost invocată în fața judecătorilor naționali. Aceasta presupune ca individul să se prevaleze de dreptul în cauză și să invoce încălcarea lui în fața jurisdicțiilor interne. Dacă jurisdicția națională i-a dat satisfacție individului, se consideră că statul a aplicat în mod corespunzător Convenția EDO și nimic nu mai justifică vreo sesizare a Curții EDO. Dar această satisfacție poate să nu-i fie acordată de jurisdicția primului nivel. Ea va putea fi, în schimb, recunoscută de jurisdicția de apel sau recurs (casare). A doua condiție cere ca pe parcursul diferitelor recursuri, dreptul în cauză să fie invocat “în substanță”³⁴⁴, adică, în actele sale de procedură, individul să invoce, dacă nu încălcarea unui drept, făcând referință la un anumit articol al Convenției EDO, cel puțin un drept protejat de aceasta.

A priori, este preferabil de a invoca chiar dispozițiile Convenției EDO în acele state care au integrat-o în ordinea sa juridică internă. Dar chiar și într-o atare ipoteză fosta Comisie a apreciat că un reclamant nu este obligat să invoce Convenția EDO în fața jurisdicției naționale câtă vreme el a invocat dispoziții juridice interne al căror conținut este fundamental același. Reclamantul trebuie să invoce Convenția EDO atunci când aceasta constituie unicul temei al cererii³⁴⁵.

Caracterul subsidiar al mecanismului de control instituit prin Convenția EDO explică condiția, formulată în mod constant de fosta Comisie, că pretențiile trebuie să fi fost invocate în substanță în fața judecătorului național pentru ca să se considere epuizate. Nu este necesar ca reclamantul să invoce formal în fața judecătorului său național un articol anume al Convenției EDO. Este suficient să fi fost invocată substanța dreptului. Astfel, o acțiune intentată în Republica Moldova în temeiul articolului 316 al Codului civil al Republicii Moldova va putea fi continuată în fața Curții EDO în temeiul articolului 1, Protocolul nr.1 al Convenției, cele două reglementând același drept – dreptul de proprietate. Dar, în cerere se va face referință la articolul din Convenția EDO. Aceiași cerință este formulată de Curtea EDO în afacerea *Van Oosterwijk c. Belgie*³⁴⁶. Această regulă, totuși, nu este aplicată în mod rigid și face obiectul unei flexibilități, care rezultă din jurisprudența Curții EDO, ce admiteau că este suficient de a invoca substanța plângerii, fără a se referi, în mod obligatoriu, la articolele Convenției EDO. Prudența va impune, totuși, asemenea referințe în state, ca Franța, în care Convenția EDO este de aplicabilitate directă. Dar, în cadrul ierarhiei normelor ce plasează tratatul internațional legal ratificat deasupra legii naționale, adeseori se va recomanda utilizarea textului superior³⁴⁷. În realitate, nu este necesar de a invoca, în mod sistematic, textul exact al Convenției EDO, este suficient, adeseori, de a invoca argumente echivalente³⁴⁸. Jurisprudența fostei Comisii era relativ suplă și nu cerea ca dreptul să fie invocat în prima instanță sau cel puțin de la apariția încălcării. Este suficient ca el să fi fost invocat în substanță în fața celei mai înalte instanțe naționale competente, chiar dacă nu s-a făcut nici o referință la Convenția EDO³⁴⁹. Această regulă nu este valabilă, totuși, decât pentru statele ce au un regim juridic care integrează direct tratatele internaționale.

În fine, o altă condiție impusă de regula epuizării mijloacelor de recurs interne se referă la însuși caracterele recursului: recursul să fi fost intentat; să fie epuizate toate recursurile interne; recursul să fie curent sau obișnuit; mijlocul de recurs să fie eficace și adecvat; recursul să fie accesibil; recursul să nu fie lipsit de orice șansă de reușită.

În al treilea rând, deoarece tratatele în materia drepturilor omului, de regulă, sunt de aplicabilitate directă, vizează destinatari și beneficiari concreți, orice persoană fizică poate invoca textul Convenției EDO în fața instanțelor judiciare interne, atunci când se consideră lezată în drepturi, dacă legea internă este incompatibilă cu dispozițiile Convenției EDO sau dacă nu prevede o protecție similară.

Pentru aceste scopuri, Plenul Curții Supreme de Justiție a Republicii Moldova a adoptat hotărârea nr.17 din 19 iunie 2000 privind aplicarea în practica judiciară de către instanțele judecătorești a unor

³⁴⁴ Af. X c. Marii Britanii, dec. din 21 mai 1975.

³⁴⁵ Af. DeWeer c. Belgiei, 1980.

³⁴⁶ Hot. din 6 noiembrie 1980 în: Seria A, vol. 40, p.35.

³⁴⁷ Cer. nr. 7629/76, Kryski c. RFA, dec. din 14 iulie 1977. În: DR 8/175.

³⁴⁸ Cer. nr. 7367/76, Guzzardi c. Italiei, 10 martie 1977. În: DR 8/185.

³⁴⁹ Cer. nr. 7299/75 și 7496/76, Albert și a. c. Belgiei, Rap. din 4 decembrie 1979 în: DR 18/5.

prevederi ale Convenției pentru apărarea drepturilor omului și libertăților fundamentale, care a fost modificată prin hotărârea aceluiași Plen nr. 10 din 22 decembrie 2008. Prin acest act Curtea Supremă de Justiție a Republicii Moldova a confirmat că sarcina primordială cu privire la aplicarea Convenției revine instanțelor naționale și nu Curții Europene a Drepturilor Omului de la Strasbourg. Astfel, ea recomandă instanțelor de judecată în cazul judecării cazurilor să verifice dacă legea sau actul, care urmează a fi aplicat și care reglementează drepturi și libertăți garantate de Convenția EDO, sunt compatibile cu prevederile acesteia, iar în caz de incompatibilitate să aplice direct prevederile Convenției, menționând acest fapt în hotărârea sa. Mai mult, în această hotărâre se atenționează instanțele judecătorești asupra faptului că pentru aplicarea corectă a Convenției este necesară studierea prealabilă a jurisprudenței Curții EDO, care unica este în drept prin intermediul hotărârilor sale să dea interpretări oficiale aplicării Convenției. Hotărârea precitată accentuează un aspect extrem de important și anume efectul obligatoriu al jurisprudenței Curții EDO și indică instanțelor judecătorești că ele sunt obligate să se călăuzească de aceste interpretări. Mai mult, în p.3 din hotărârea este prevăzut expres că în cazul în care legea națională nu prevede dreptul la recurs efectiv în privința încălcării unui anumit drept prevăzut de Convenție, instanța de judecată urmează să primească plângerea respectivă și să soluționeze cauza conform procedurii civile sau penale, aplicând direct prevederile Convenției EDO.

Copyright© Vladlen COJOCARU, 2011.

RESTRICȚIILE AUTORIZATE ÎN EXERCITAREA LIBERTĂȚII DE EXPRIMARE POTRIVIT JURISPRUDENȚEI CURȚII EUROPENE A DREPTURILOR OMULUI

PÎRLOG Vitalie*

ПРИНЦИП ПРОПОРЦИОНАЛЬНОСТИ В ВЫРАЖЕНИИ СВОБОДЫ СЛОВА СОГЛАСНО ЮРИСПРУДЕНЦИИ ЕВРОПЕЙСКОГО СУДА ПО ПРАВАМ ЧЕЛОВЕКА

Являясь правовым документом широкого резонанса, Европейская конвенция по защите прав человека и фундаментальных свобод, принятая 4-го ноября 1950 г., является самой развитой и разработанной моделью в области защиты и гарантии прав человека и основных свобод, сквозь широкий спектр прав и свобод, которым предано признание и гарантия.

Свобода выражения мнения в соответствии со ст. 10, является не только краеугольным камнем демократии, но и необходимым условием осуществления многочисленных прав и свобод, закрепленных в Европейской конвенции по защите прав человека и основных свобод. Ст. 10, без сомнения, считается одной из главнейших основ демократического сообщества, одним из основных условий прогресса, развития каждого человека.

Свобода, гарантированная в ст. 10, относится ко всем областям человеческой деятельности, включая искусство, науку, культуру или политику. Она является одним из эффективных внедрений таких определений как плюрализм, толерантности и дух без которых Европейский суд по правам человека демонстрирует, что невозможно говорить о демократическом обществе.

Тем не менее, защищенное право, закрепленное в ст. 10 из Конвенции не является абсолютным. Ст. 10 имеет похожую структуру с другими статьями, названными «из той же категории», которые утверждают ограничения от использования защищенной свободы выражения, идентифицируя в первом абзаце, защиту, а во втором - причины их ограничения, предоставляя особенности, которые отличают её и одновременно дополняют судебную практику в данной области.

В связи с этим, первый абзац исключает «режим авторизации радиовещательных компаний, телевизионных компаний или кино» из категории незаконного количества органов государственной власти.

Кроме того, данная система выделяет три составляющие свободы слова: свободу убеждений, свободу получения информации и идей и свободу распространения информации и идей. Последние две в совокупности являются свободой общения.

Второй абзац ст. 10 является менее ограничительным, в сравнении с теми, что содержатся в ст. 9 и 11, и дает государствам гораздо большие пространства для действий. Это исходит из контекста самого текста, который указывает ограничения в ст. 10, тогда как в других, льготы или вмешательства носят исключительный характер.

Таким образом, свобода выражения мнения, которая влечет за собой обязанности и ответственность, может быть отнесена к определенным формальностям, условиям, ограничениям или санкциям, предусмотренные законом и необходимые в демократическом сообществе, национальной безопасности, территориальной целостности или общественной безопасности, обеспечении порядка и борьбе с преступностью, здоровья и нравственности, защите репутации или прав других лиц, предотвращении разглашения конфиденциальной информации и беспристрастности правосудия.

*Ограничительные положения, содержащиеся во втором абзаце, довольно велики. Для того, чтобы быть уверенными в том что государства не злоупотребляет обширными данными, бывшая Европейская комиссия по правам человека установила строгие правила толкования этих положений, разработав в деле *Sunday Times* против Объединенное Королевства, правило строгого толкования, согласно которому*

---

* *PÎRLOG Vitalie* - Doctorand, Institutul de Istorie, Stat și Drept, Academia de Științe a Moldovei, președinte al Alianței pentru Justiție și Drepturile Omului. (*ПЫРЛОГ Виталие* - Аспирант, Институт истории, государства и права Академии наук Молдовы, президент Молдавской Ассоциации Юстиции и Прав Человека; *PIRLOG Vitalie* - PhD student, Institute of History, State and Law, Academy of Sciences of Moldova, president of the Moldavian Association of Justice and Human Rights).

строгое толкование означает, что никакие другие критерии, кроме указанных в исключительном положении не могут оправдать данное ограничение каким бы оно ни было, в свою очередь данные критерии должны быть истолкованы таким образом, чтобы их содержание соответствовало их обычной интерпретации.

THE PRINCIPLE OF PROPORTIONALITY IN EXERCISING THE FREEDOM OF EXPRESSION ACCORDING TO THE JURISPRUDENCE OF THE EUROPEAN COURT OF HUMAN RIGHTS

Being a legal instrument of a broad resonance, the European Convention on Human Rights and Fundamental Freedoms, adopted on 4th November 1950, is the most evolved and developed model in protecting and guaranteeing human rights and fundamental freedoms, through the wide range of rights and freedoms to which is devoted the recognition and guarantee.

The right of Freedom of expression, under Article 10, is not only a cornerstone of democracy, but also a prerequisite for the exercise of numerous other rights and freedoms registered in the European Convention on Human Rights and Fundamental Freedoms. Article 10 is without doubt one of the essential foundations of a democratic society, one of the primary conditions of its progress, of the development of each individual.

The freedom, guaranteed under Article 10, is being assigned to all areas and domains of human activity including art, science, culture or politics. It is one of the efficient implementation of the notion of pluralism, tolerance and spirit of the European Court of Human Rights shows that it is impossible to speak about a democratic society.

Is one of the efficient implementation of the notion of pluralism, tolerance and spirit of the European Court of Human Rights demonstrates the possibility to speak about a democratic society.

However, the right protected by Article 10 of the Convention is not one absolute. Article 10 has a similar structure to other articles, named "from the same category", which authorizes restrictions from exercising the protected liberties, stating in the first paragraph protection, and in the second paragraph the reasons for restricting them, showing features that distinguish it and simultaneously enrich the jurisprudence in this area.

In this connection, the first paragraph excludes "the authorization scheme of the business of broadcasting, television or cinema" from the category of unlawful interference of the public authorities.

Also, in this case are evidenced three components of the freedom of expression: freedom of opinion, freedom to receive information and ideas and freedom to impart information and ideas. The last two overall represent the freedom of communication.

Second paragraph of Article 10 is much less restrictive than those of Articles 9 and 11 and offers to the states a much larger work space. This results from the text itself which expressly authorizes the restrictions in Article 10 where in other cases, exemptions or interference has an exceptional nature.

Therefore, the exercising of freedom of expression that carries out obligations and responsibilities may be a subject to such formalities, conditions, restrictions or penalties that are prescribed by law, constitutes necessary measures in a democratic society, for the national security, territorial integrity or public safety, defending policy and crime prevention, health protection or morals, protection of the reputation or rights of the others, for preventing the disclosure of confidential information or for maintaining the authority and impartiality of the judiciary.

The restrictive clauses contained in the second paragraph are quite large. For being ensured that the states are not abusing this extensive character, the former European Commission of Human Rights has established a strict rule of interpretation of these clauses, formulating in the case of the Sunday Times c. UK the rule of strict interpretation, according to which a strict interpretation means that not any other criteria than those specified in the exception clause cannot justify this restriction whatever it would be, these criteria themselves must be interpreted so that their contents should correspond to their usual acknowledge.

Instrument juridic de largă rezonanță, Convenția europeană pentru apărarea drepturilor omului și libertăților fundamentale (în continuare - Convenția), adoptată la 4 noiembrie 1950, reprezintă cel mai

evoluat și mai elaborat model în domeniul protecției și garantării drepturilor omului și libertăților fundamentale, prin spectrul larg de drepturi și libertăți cărora li se consacră recunoașterea și garantarea. Din acest spectru larg consacrat convențional dreptul la libertatea de exprimare, prevăzut de articolul 10, este nu numai o piatră de temelie a democrației, dar și o condiție prealabilă pentru exercitarea a numeroase alte drepturi și libertăți înscrise în Convenție. Articolul 10 constituie fără îndoială unul din fundamentele esențiale ale unei societăți democratice, una din condițiile primordiale ale progresului său, ale dezvoltării fiecărui individ. Libertatea, garantată în articolul 10 se atribuie tuturor domeniilor activității umane inclusiv artei³⁵⁰, științei, culturii sau politicii. El constituie una din implementările efective ale noțiunii de pluralism, toleranță și spirit de care Curtea Europeană a Drepturilor Omului relevă că este imposibil de vorbit despre o societate democratică³⁵¹.

Cu toate acestea, dreptul protejat de articolul 10 din Convenție nu este unul absolut. Articolul 10 are o structură similară cu alte articole, numite „din aceeași categorie”, care autorizează restricții de la exercitarea libertății protejate, enunțând în primul paragraf protecția, iar în cel de-al doilea paragraf motivele pentru restrângerea ei, prezentând particularități care îl deosebesc și concomitent îmbogățesc jurisprudența la acest capitol. În acest sens, cel dintâi paragraf exclude „regimul de autorizare a întreprinderilor de radiodifuziune, televiziune sau cinema” din categoria amestec ilegal al autorităților publice. De asemenea, în acest cadru se evidențiază trei componente ale libertății de exprimare: libertatea de opinie, libertatea de a primi informații și idei, precum și libertatea de a comunica informații și idei. Ultimele două libertăți în ansamblu reprezintă libertatea de comunicare.

Libertatea de opinie se bucură de o protecție aproape absolută, în sensul excluderii restricțiilor posibile enunțate în al doilea paragraf. În acest context, statul este ținut să se abțină de la îndoctrinarea cetățenilor aflați sub autoritatea lor, precum și să opereze distincții între indivizi în funcție de opiniile împărtășite.

Libertatea de a comunica informații și idei, conform jurisprudenței Curții, este relevantă în cadrul vieții politice și structurii democratice a unei țări, așa cum în absența unei asemenea libertăți, este imposibilă organizarea unor alegeri cu adevărat libere. Exercițarea deplină a libertății de a comunica informații, permite și critica liberă a guvernului, fapt confirmat în mod explicit de către Curte în *cauza Lingens contra Austriei*. Această libertate vizează atât presa scrisă, cât și audiovizualul. De asemenea, libertatea de a comunica informații și idei acoperă, în lumina Convenției, și unele chestiuni economice (așa-numitul discurs comercial).

Creația și reprezentațiile artistice, precum și distribuirea lor, intră și ele în câmpul de aplicare a protecției oferite de articolul 10 al Convenției, deoarece Curtea percepe libertatea artistică ca o contribuție majoră la schimbul de idei și opinii.

În ceea ce privește a doua componentă a libertății de comunicare, libertatea de a primi asemenea informații și idei, aceasta include dreptul de a colecta și de a căuta informații, utilizând toate sursele legitime disponibile. Această libertate acoperă și emisiunile televizate internaționale, și se referă la mijloacele de informare în masă, acordându-le dreptul de a comunica publicului astfel de informații și idei³⁵².

La abordarea celor trei componente ale libertății de exprimare, se impune distincția dintre noțiunile de „informații” (fapte) și „idei” (judecăți de valoare). În acest sens, Curtea a declarat: „existența faptelor poate fi demonstrată, în timp ce adevărul judecăților de valoare nu e susceptibil de a fi dovedit”³⁵³.

Libertatea presei este o componentă fundamentală în cadrul libertății de exprimare, în sensul articolului 10 al Convenției. În vasta sa jurisprudență, Curtea a evidențiat că libertatea presei este unul dintre cele mai eficiente mijloace prin care publicul află și își formează opinii despre ideile și atitudinile

³⁵⁰ Decizia Muller și a. c. Suediei, din 6 decembrie 1985. [On-line]:

<http://cmiskp.echr.coe.int/tkp197/search.asp?skin=hudoc-fr> (vizitat pe 27.08.2001).

³⁵¹ Hotărârea Handyside c. Marii Britanie din 7 decembrie 1976, hotărârea Lingens c. Austriei, hotărârea din 8 iulie 1986. [On-line]: <http://cmiskp.echr.coe.int/tkp197/search.asp?skin=hudoc-fr> (vizitat pe 27.08.2001).

³⁵² Macovei M. Libertatea de exprimare: Ghid privind punerea în aplicare al articolului 10 al Convenției Europene pentru Drepturile Omului. Consiliul Europei, 2000, p. 10.

³⁵³ Lingens c. Austriei, hotărârea din 8 iulie 1986, precitată.

conducătorilor politici, acordându-se dezbaterii chestiunilor politice o protecție extrem de largă în lumina articolului 10. Libertatea presei beneficiază de un statut special și cu privire la alte chestiuni de interes public: defăimarea unor membri ai poliției³⁵⁴; politica în sfera imobiliară³⁵⁵; publicarea zvonurilor și a afirmațiilor, adevărul cărora nu poate fi dovedit de către jurnaliști etc.

Un alt aspect important în cadrul libertății de exprimare îl reprezintă libertatea de difuzare a emisiunilor radio și de televiziune. Clauza inclusă în ultima frază a primului paragraf al articolului 10, ce acordă statelor dreptul de a supune societățile de radiodifuziune, de cinematografie sau de televiziune unui regim de autorizare, a dobândit un scop: garantarea libertății și a pluralismului de informare, în scopul satisfacerii necesităților publice.³⁵⁶ Astfel, Curtea a menționat că competența autorităților naționale de a reglementa sistemul de autorizare, nu poate fi exercitată decât pentru scopuri tehnice și într-un mod care nu aduce atingere libertății de exprimare satisfăcând exigențele impuse de cel de-al doilea paragraf al articolului 10. În acest context, acest al doilea paragraf, pare să confere statelor o libertate de apreciere mai mare, decât în cazul altor articole, precizând că „exercitarea acestor libertăți presupune îndatoriri și obligații”, și de aceea „poate fi supusă” diferitelor tipuri de control din partea statului. Clauza conform căreia exercitarea acestor libertăți comportă îndatoriri și responsabilități, se referă la unele categorii profesionale (funcționari de stat, ofițeri, soldați etc.), și nu este susceptibilă de o interpretare în sensul limitării libertății de exprimare.

Al II-lea paragraf al articolului 10 este cu mult mai puțin restrictiv decât cele ale articolelor 9 și 11 și oferă statelor un spațiu pentru activitate mult mai larg. Aceasta rezultă din însăși textul care autorizează expres restricțiile în articolul 10 atunci când în altele, derogările sau ingerințele au un caracter excepțional. Prin urmare, exercitarea libertății de exprimare, ce comportă îndatoriri și responsabilități, poate fi supusă unor formalități, condiții, restrângeri sau sancțiuni prevăzute de lege, care constituie măsuri necesare, într-o societate democratică, pentru securitatea națională, integritatea teritorială sau siguranța publică, apărarea ordinii și prevenirea infracțiunilor, protecția sănătății sau a moralei, protecția reputației sau a drepturilor altora, pentru a împiedica divulgarea de informații confidențiale sau pentru a garanta autoritatea și imparțialitatea puterii judecătorești.

Clauzele restrictive cuprinse în cel de al doilea paragraf sunt destul de largi. Pentru a se asigura că statele nu abuzează de acest caracter extensiv, fosta Comisia Europeană a Drepturilor Omului a stabilit o regulă de interpretare riguroasă a acestor clauze, formulând în cauza *Sunday Times c. Regatul Unit*³⁵⁷ regula interpretării stricte, potrivit căreia o interpretare strictă presupune că nici un alt criteriu în afara celor menționate în clauza de excepție nu poate justifica o restrângere oricare ar fi aceasta, aceste criterii la rândul lor trebuind să fie interpretate în așa fel încât conținutul lor să corespundă accepțiunii lor obișnuite.

Analiza acestui articol permite elucidarea condițiilor care justifică intervențiile autorităților statului, devenind astfel conforme principiilor caracteristice statului de drept, precum și spiritului Convenției Europene. Astfel, acestea sunt: ingerința să fie prevăzută de lege, să urmărească un scop legitim și să fie necesară într-o societate democratică. Această structură permite menținerea echilibrului între drepturile individului și interesele generale ale societății democratice în ansamblul lor, atunci când acestea pot intra în conflict.³⁵⁸ În plus, la toate acestea se mai adaugă și cerința de proporționalitate între ingerință și scopul urmărit. Pentru a fi admisă de Convenție, orice ingerință a drepturilor protejate trebuie să întrunească cumulativ condițiile enunțate. De fiecare dată când va fi aplicabil principiul proporționalității se va răspunde la întrebarea care este raportul dintre factorii în prezență, pentru ca însușirea lor de a fi proporționali să fie stabilită ulterior, luând în considerație toate circumstanțele cazului.

³⁵⁴ Thorgeirson c. Islandei, hotărârea din 25 iunie 1992. [On-line]: <http://cmiskp.echr.coe.int/tkp197/portal.asp?sessionId=76612125&skin=hudoc-fr&action=request> (vizitat la 27.08.2011).

³⁵⁵ Maronek c. Slovaciei, hotărârea din 19 aprilie 2001. [On-line]: <http://cmiskp.echr.coe.int/tkp197/portal.asp?sessionId=76612125&skin=hudoc-fr&action=request> (vizitat la 27.08.2011).

³⁵⁶ Observer și Guardian c. Marii Britanie, hotărârea din 26 noiembrie 1991. [On-line]: <http://cmiskp.echr.coe.int/tkp197/portal.asp?sessionId=76612125&skin=hudoc-fr&action=request> (vizitat la 27.08.2011).

³⁵⁷ Hotărâre din 26 aprilie 1979. [On-line]: <http://cmiskp.echr.coe.int/tkp197/portal.asp?sessionId=76612125&skin=hudoc-fr&action=request> (vizitat la 27.08.2011).

³⁵⁸ Hotărârea Klass c. Germaniei din 6 septembrie 1978, [On-line]: <http://cmiskp.echr.coe.int/tkp197/portal.asp?sessionId=76788350&skin=hudoc-fr&action=request> (vizitat la 27.08.2011).

Impunând o legătură de echivalență între încălcare și răspunsul la ea, proporționalitatea va reduce din intensitatea discreției statului ce va alege mijloacele de reacție, prin aceasta reducând din riscul abuzului. O întrebare ce apare aici, de fapt și în orice domeniu supus exigenței de proporționalitate, este, care sunt criteriile pe care le va folosi proporționalitatea în stabilirea unui just echilibru între interesele aflate în joc. Într-o opinie, proporționalitatea trebuie măsurată nu prin echivalența sa cu încălcarea, dar mai degrabă ținând cont de oportunitatea și rezonabilitatea scopului urmărit. Proporționalitatea va fi astfel concepută drept relație între țelul urmărit și mijloacele folosite.

Prin urmare principiul proporționalității este un principiu inerent dreptului Convenției Europene. În majoritatea sectoarelor drepturilor convenționale, arbitrajul intereselor aflate în conflict, se efectuează cu ajutorul proporționalității. Aceasta din urmă este chemată să intervină de fiecare dată când există o limitare a drepturilor garantate de Convenție. Astfel, toate restricțiile, derogările, excepțiile, limitările implicite și limitările sistemice sunt impuse unui imperativ proporționalist.

Deci, se poate constata că libertatea de exprimare, reglementată în cuprinsul Convenției, se bucură de o protecție relativă, așa cum ea poate constitui obiectul unor restricții permanente. Aceste restricții permanente sunt prevăzute în cuprinsul clauzelor derogatorii, care conferă caracter legal imixtiunilor autorităților publice în exercitarea libertății de exprimare.

De fapt, reglementarea derogărilor, excepțiilor și restricțiilor, nu are ca scop situarea statului într-o poziție supraordonată individului și nici argumentarea prerogativelor de control ale acestuia.³⁵⁹ Aceasta are ca scop fixarea unor limitări care, în situații excepționale sunt mai severe, dar care protejează interesele tuturor indivizilor, inclusiv ale celor care nu-și vor putea exercita drepturile fundamentale, decât într-o manieră mai restrânsă.

Cu toate că normele Convenției justifică o limitare a exercițiului libertății de exprimare, nu se poate considera că ele justifică sau permit încălcarea acesteia. Rolul și rostul controlului internațional instituit de Convenție este chiar acela de a garanta respectarea drepturilor omului prin măsuri care vizează armonizarea legislativă, compatibilizarea și nu crearea de legi identice ori ierarhizarea forțată a legilor interne și internaționale.

În esență, Convenția prevede trei mari tipuri de limitări, denumite de doctrină „restricții”, „derogări” și „excepții”.

Derogările sau excepțiile și restricțiile permanente sunt prevăzute în cuprinsul clauzelor derogatorii. Numai în astfel de situații este legală imixtiunea autorităților publice în limitarea exercițiului libertății de exprimare. Această imixtiune este limitată la rândul ei de „circumstanțe excepționale” sau de „starea de necesitate”. Ea este permisă de lege în măsură în care este justificată de exigențele situației.

Autoritățile publice pot recurge la măsuri derogatorii numai pentru scopul prevăzut de lege, în condițiile expres reglementate și cu respectarea unor proceduri legale. Neîndeplinirea cumulativă a acestor condiții face ca măsurile derogatorii să fie nejustificate, ilegale și contrare principiilor și caracteristicilor statului de drept, precum și spiritului Convenției. Lista motivelor care justifică măsurile derogatorii în materia libertății de exprimare cuprinde mai multe cauze: securitatea națională, integritatea teritorială, siguranța publică, apărarea ordinii și prevenirea infracțiunilor, protecția sănătății și a moralei, protecția reputației sau a drepturilor altora, împiedicarea divulgării de informații confidențiale, garantarea autorității și imparțialității puterii judecătorești. Aceste restricții au caracter permanent și sunt luate de state în împrejurările care constituie măsuri „necesare într-o societate democratică”.

Formula *Handyside*³⁶⁰ a fost expusă perfect în concluzia hotărârii *Sunday Times c. Regatul Unit*.³⁶¹ În speță, Curtea, examinând alegațiile reclamantului, a ajuns la concluzia că ea trebuie să verifice dacă amestecul în libertatea de exprimare a petiționarilor a îndeplinit trei condiții. Prima condiție: „era oare amestecul prevăzut de lege?”. Referitor la această condiție, Curtea a statuat că individul trebuie să dispună de informații suficiente asupra normelor juridice aplicabile într-un caz dat și să fie capabil să prevadă, într-

³⁵⁹ Micu D. *Garantarea Drepturilor Omului: Studii juridice*. București: All Beck, 1999, p. 148.

³⁶⁰ Hotărârea din 7 decembrie 1976. [On-line]:

<http://cmiskp.echr.coe.int/tkp197/portal.asp?sessionId=76612125&skin=hudoc-fr&action=request>, (vizitat la 28.08.2011).

³⁶¹ Hotărârea din 11 aprilie 1979, precitată.

o măsură rezonabilă, consecințele care pot apărea dintr-un act determinat. Pornind de la faptele cauzei, Curtea a considerat că aceste două condiții sunt îndeplinite și că amestecul este prevăzut deci de lege.

A doua condiție este dacă răspundea ingerința unui scop legitim în sensul paragrafului II al articolului 10. În speță, Curtea a considerat că da, deoarece se urmărea „garantarea autorității puterii judecătorești”.

A treia condiție: era amestecul necesar, într-o societate democratică, pentru a atinge acest scop? Curtea a amintit, mai întâi, anumite principii formulate în hotărârea *Handyside*: articolul 10 § 2 rezervă statelor contractante, cărora le revine, în primul rând, să asigure folosirea drepturilor și libertăților consacrate prin Convenție, o marjă de apreciere care totuși nu este fără de limite. Curtea are competența de a decide, printr-o hotărâre definitivă, dacă o restricție este compatibilă cu libertatea de exprimare, așa cum este protejată de articolul 10, atunci când se află în fața unei decizii judiciare internă, ea nu se substituie acesteia din urmă, ci controlează conformitatea acestei decizii cu articolul 10. Curtea a mai subliniat, că ea nu trebuie să se limiteze la a cerceta dacă un stat a acționat cu bună-credință, cu grijă și într-un mod rezonabil. În afară de aceasta, întrucât ea trebuie să verifice necesitatea injoncțiunii din punctul de vedere al Convenției, normele dreptului englez nu i-ar servi drept criteriu.

Curtea a constatat în fine că a existat o încălcare a articolului 10, întrucât a considerat că amestecul nu corespundea unei nevoi sociale atât de imperioase pentru a-i da întâietate față de interesul public privind libertatea de exprimare, ne bazându-se deci pe motive suficiente, prin prisma articolului 10 § 2, el nu era nici proporțional cu scopul legitim urmărit și nici necesar, într-o societate democratică, pentru a garanta autoritatea puterii judecătorești.

Formula *Handyside* a fost preluată și în hotărârea *Amihalachioae c. Moldova* din 20 aprilie 2004, dar considerăm noi aceasta a fost una parțială.³⁶² În speță, reclamantul s-a plâns că decizia Curții Constituționale, care aplicând articolele 81 și 82 ale Codului de jurisdicție constituțională, l-a obligat să achite o amendă administrativă de 360 lei, constituie o ingerință nejustificată în dreptul său la libertatea expresiei. Reclamantul a fost condamnat pentru că a afirmat într-un „interviu” acordat unui ziar că în urma unei decizii a Curții Constituționale, „o anarhie totală se va instaura în organizarea profesiei de avocat” și că, de aici, se puneau întrebarea de a ști dacă Curtea Constituțională era constituțională. Reclamantul a mai fost condamnat pentru că a declarat că judecătorii Curții Constituționale „probabil nu considerau Curtea Europeană a Drepturilor Omului ca fiind o autoritate”.

Curtea a statuat că libertatea expresiei se referă de asemenea și la avocați, care au dreptul de a se pronunța public referitor la funcționarea justiției, dar critica căreia n-ar putea trece unele limite, amintind că în afară de substanța ideilor și informațiilor exprimate, articolul 10 protejează de asemenea și modul de exprimare. În acest scop, se cuvine de ținut cont de echilibrul pe care trebuie să-l menajeze între diferite interese în joc, printre care figurează dreptul publicului de a fi informat asupra întrebărilor care ating funcționarea puterii judiciare, imperativele unei bune administrări a justiției și demnitatea profesiei de avocat, pentru ca mai apoi să analizeze ingerința litigioasă în lumina ansamblului cauzei, incluzând și modalitatea de exprimare a reclamantului și contextul în care au fost exprimate pentru a determina dacă ea era fondată pe „o necesitate socială imperioasă”, „proporțională scopului legitim urmărit” și dacă motivele invocate de către autoritățile naționale pentru a o justifica apar „pertinente și suficiente”.

După ce a constatat că ingerința în cauză era „prevăzută de lege”, așa cum o cere paragraful doi al articolului 10, că ingerința în libertatea expresiei a reclamantului urmărea un scop legitim, fiind justificată de grija de a garanta autoritatea și imparțialitatea puterii judiciare în sensul paragrafului doi al articolului 10, rămânea de a ști dacă ingerința era „necesară într-o societate democratică”. În continuare, Curtea a estimat că: nu era „o necesitate socială imperioasă” de a restrânge libertatea de expresie a reclamantului, iar autoritățile naționale n-au furnizat motive „pertinente și suficiente” pentru a o justifica, neexistând o mențiune expresă referitoare la „proporționalitatea scopului legitim urmărit”. În fine, Curtea a statuat că reclamantul nu a depășit limitele criticii permise de articolul 10 al Convenției, ingerința incriminată neputând fi considerată „necesară într-o societate democratică”.

³⁶² Hotărârea *Amihalachioae c. Moldova* din 20 aprilie 2004. [On-line]: [http://justice.md/file/CEDO_judgments/Moldova/AMIHALACHIOAIE%20\(ro\).pdf](http://justice.md/file/CEDO_judgments/Moldova/AMIHALACHIOAIE%20(ro).pdf) (vizitat pe 28.08.2011).

Pe de altă parte, în cazul în care o declarație comportă caracterul unei judecăți de valoare, proporționalitatea ingerinței va fi condiționată de existența oricărui temei faptic suficient pentru declarația contestată, deoarece însăși o judecată de valoare în absența unui suport factologic poate fi privită ca excesivă.³⁶³

Bibliografie:

1. Decizia Muller și a. c. Suediei, din 6 decembrie 1985. [On-line]: <http://cmiskp.echr.coe.int/tkp197/search.asp?skin=hudoc-fr> (vizitat pe 27.08.2001)
2. Hotărârea Handyside c. Marii Britanie din 7 decembrie 1976, hotărârea Lingens c. Austriei, hotărârea din 8 iulie 1986. [On-line]: <http://cmiskp.echr.coe.int/tkp197/search.asp?skin=hudoc-fr> (vizitat pe 27.08.2001)
3. Macovei M. Libertatea de exprimare: Ghid privind punerea în aplicare al articolului 10 al Convenției Europene pentru Drepturile Omului. Consiliul European, 2000. 72 p.
4. Thorgeirson c. Islandei, hotărârea din 25 iunie 1992 [On-line]: <http://cmiskp.echr.coe.int/tkp197/portal.asp?sessionId=76612125&skin=hudoc-fr&action=request> (vizitat la 27.08.2011).
5. Maronek c. Slovaciei, hotărârea din 19 aprilie 2001 [On-line]: <http://cmiskp.echr.coe.int/tkp197/portal.asp?sessionId=76612125&skin=hudoc-fr&action=request> (vizitat la 27.08.2011).
6. Observer și Guardian c. Marii Britanie, hotărârea din 26 noiembrie 1991 [On-line]: <http://cmiskp.echr.coe.int/tkp197/portal.asp?sessionId=76612125&skin=hudoc-fr&action=request> (vizitat la 27.08.2011).
7. Hotărâre din 26 aprilie 1979 [On-line]: <http://cmiskp.echr.coe.int/tkp197/portal.asp?sessionId=76612125&skin=hudoc-fr&action=request> (vizitat la 27.08.2011).
8. Hotărârea Klass c. Germaniei din 6 septembrie 1978, [On-line]: <http://cmiskp.echr.coe.int/tkp197/portal.asp?sessionId=76788350&skin=hudoc-fr&action=request> (vizitat la 27.08.2011).
9. Micu D. Garantarea Drepturilor Omului: Studii juridice. București: All Beck, 1999. 224 p.
10. Hotărârea din 7 decembrie 1976. [On-line]: <http://cmiskp.echr.coe.int/tkp197/portal.asp?sessionId=76612125&skin=hudoc-fr&action=request>, (vizitat la 28.08.2011)
11. Hotărârea Amihalachioae c. Moldova din 20 aprilie 2004. [On-line]: [http://justice.md/file/CEDO_judgments/Moldova/AMIHALACHIOAIE%20\(ro\).pdf](http://justice.md/file/CEDO_judgments/Moldova/AMIHALACHIOAIE%20(ro).pdf) (vizitat pe 28.08.2011).

©Copyright Vitalie PÎRLOG, 2011.

³⁶³Hotărârea De Haes și Gijssels c. Belgiei din 24 februarie 1997; hotărârea Oberschlick c. Austriei (n°2) din 11 iulie 1997. [On-line]: <http://cmiskp.echr.coe.int/tkp197/portal.asp?sessionId=76612125&skin=hudoc-fr&action=request> (vizitat pe 28.08.2011).

COMUNICĂRI ȘTIINȚIFICE**LA RESPONSABILITÉ CIVILE COMME UN PONT
D'INTERACTION ENTRE LE DROIT DE LA PROPRIÉTÉ
INTELLECTUELLE ET LE DROIT PRIVÉ AU
REPUBLIQUE DE MOLDAVIE****COJOCARI Eugenia*****RASPUNDEREA CIVILA CA O PUNTE DE INTERACTIUNE INTRE DREPTUL
DE PROPRIETATE INTELECTUALA SI DREPTUL PRIVAT IN REPUBLICA MOLDOVA**

În articolul ce urmează autorul propune o posibilitate de a stabili locul dreptului de proprietate intelectuală în cadrul domeniului dreptului privat prin intermediul răspunderii juridice civice. Pentru aceasta autorul a făcut o succintă caracteristică a istoriei dreptului din Republica Moldova, începând cu anul 1991 de la obținerea independenței, punând accentul pe domeniul dreptului privat evidențiind dreptul de proprietate intelectuală, răspunderea juridică civilă și demonstrând corelația dintre ele și concluzionând că chiar și răspunderea juridică civilă poate servi drept punte de trecere a dreptului de proprietate intelectuală în cadrul domeniului dreptului privat. Pentru a demonstra corelația autorul face o analiză a doctrinei și legislației Republicii Moldova, Franței, Canadei, SUA. Autorul stabilește că în Franța sunt aceleași opinii privind răspunderea juridică civilă, și dreptul proprietății intelectuale ca și în regiunea Chebecului din Canada.

Contradicțiile apar vis-à-vis de aceea că cele două instituții ale dreptului de proprietate intelectuală: institutul dreptului de autor liber se încadrează în domeniul dreptului privat, însă instituția dreptului asupra proprietății intelectuale e este discutabilă deoarece unii autori î-l consideră institut al dreptului public.

În SUA se consideră că instituția dreptului de proprietate intelectuală se încadrează în dreptul comercial. Această concluzie se face în baza metodelor de protecție a dreptului de proprietate intelectuală. În doctrina din Republica Moldova deși sunt diferite opinii vis-à-vis de structura dreptului privat, nu se duc discuții privind locul dreptului de proprietate intelectuală în structura dreptului privat.

În concluzie autorul constată că în Republica Moldova dreptul privat ca domeniu a sistemului de drept deși este cunoscut ca noțiune și chiar utilizat mai ales în activitate științifică de cercetare, astfel de exemplu, în cadrul specializărilor de cercetare științifică în domeniul dreptului, specializarea 12.00.03., se consideră a dreptului privat. Ea include: dreptul civil, dreptul afacerilor, dreptul familiei, dreptul de procedură civilă, dreptul notarial, drept informațional, dreptul internațional privat, dreptul muncii, dreptul protecției sociale, dar nu este nici o lucrare științifică în care s-ar fi arătat și demonstrat științific după care criteriile a fost creat acest domeniu și structura lui, adică încă nu sa creat un concept cert în ceea ce privește domeniu dreptului privat ca structură a sistemului de drept și nu există o unică concepție privind structura domeniului dreptului privat, una din cauze fiind și recunoașterea tardivă a dreptului de proprietate privată. De aceea este necesar ca domeniul dreptului privat să fie cercetat cu multă atenție, să se creeze conceptul dreptului privat ca domeniu a dreptului să se stabilească principiile și criteriile de formare a structurii dreptului privat și să se stabilească cu certitudine și locul dreptului de proprietate intelectuală în această structură.

**CIVIL LIABILITY AS A BRIDGE OF INTERACTION BETWEEN THE INTELLECTUAL
PROPERTY LAW AND PRIVATE LAW IN THE REPUBLIC OF MOLDOVA**

In this article the author recommends to place intellectual property law within the domain of private law through civil liability. To this effect, the author briefly chronicles the history of law in the Republic of Moldova,

---

* **COJOCARI Eugenia** - Doctor habilitat în drept, profesor universitar, Universitatea de Stat din Moldova. (**КОЖОКАРЬ Еуджения** - Доктор юридических наук, профессор, Молдавский государственный университет; **COJOCARI Eugenia** - Doctor Habilitat of law, Professor, The Moldova State University; **COJOCARI Eugenia** - docteur habilité en droit, professeur universitaire agrégé, Faculté de droit de l'Université d'Etat de Moldova).

starting with Moldova's independence in 1991. In this history the author describes the private law's domain, explains the connection between intellectual property law and civil liability, and concludes that civil liability are sufficiently linked to bring intellectual property law within the domain of private law. To demonstrate this link, the author analyzes the legal doctrine and the legislation of the Republic of Moldova, France, Canada, and the USA. The author establishes that France has the same opinions as the Canadian province of Quebec. Although some argue that intellectual property law should be the branch of the public law domain.

The author notes that in the USA intellectual property law is situated in commercial law because of the methods by which intellectual property is protected. In the legal doctrine of the Republic of Moldova, however, opinions regarding the structure of private law differ, and placing intellectual property in the private law structure is not discussed.

The author concludes that in the Republic of Moldova, private law, as domain of the system of law however it is known as a notion and researched, for example in the frame of law scientifically research specialization, specialization 12.00.03, includes civil law, business law, family law, civil procedure law, notary law, information law, international private law, labour law, and social security law. Unfortunately there is no scientific work that demonstrates the criteria for forming this domain and its structure. In part, an established concept concerning the private law domain is missing because of the Republic of Moldova's late recognition of private property ownership. Therefore, more careful research into the private law domain is necessary to create a concept of the private law as domain of law and to establish the principles and the criteria for forming and structuring private law and determining the role of the intellectual property law in this structure.

ГРАЖДАНСКО-ПРАВОВАЯ ОТВЕТСТВЕННОСТЬ В КАЧЕСТВЕ МОСТА ВЗАИМОДЕЙСТВИЯ МЕЖДУ ЗАКОНОМ ОБ ИНТЕЛЛЕКТУАЛЬНОЙ СОБСТВЕННОСТИ И ЧАСТНЫМ ПРАВОМ В РЕСПУБЛИКЕ МОЛДОВА

В данной статье автор предпринимает попытку определить место интеллектуальной собственности в системе частного права посредством гражданско-правовой ответственности. Для этого автор приводит краткую характеристику истории прав Республики Молдова, начиная с 1991 года, т. е. с момента провозглашения независимости особенно выделяя частное право, право интеллектуальной собственности и гражданско-правовую ответственность, выделяя при этом нить, которая соединяет эти три области. В достижении поставленной цели автор анализирует законодательство, доктрину Республики Молдовы, Франции, Канады и США. Автор приходит к выводу, что во Франции такие же взгляды на гражданскую ответственность и право интеллектуальной собственности как в Квебеке. Противоречия появляются в том, что эти два института права интеллектуальной собственности: институт свободного авторского права авторское является частью частного права, а институт права интеллектуальной собственности находится в стадии обсуждения, поскольку некоторые исследователи считают его частью публичного права.

В США институт интеллектуальной собственности является частью коммерческого права. Данная позиция основывается на методах защиты права интеллектуально собственности. В доктрине Республики Молдова, несмотря на существование различных мнений, относительно структуры частного права, не ведутся дискуссии относительно места права интеллектуальной собственности в структуре частного права.

В заключении автор приходит к мнению, что в Республике Молдова частное право как отрасль системы права, несмотря широкую известность данного понятия, а также частое использование в научно-исследовательской работе по специальности 12.00.03 считается частным правом. Самая распространенная структура частного права как части системы права указана в классификаторе ВАКА Республики Молдовы, которая включает в себя гражданское право, предпринимательское право, семейное право, гражданско-процессуальное право, трудовое право, право социального обеспечения, нотариальное право, информационное право. Однако до сих пор нет ни одной научной работы, в которой бы было четко, с научных точек зрения, были прописаны критерии, на основе которых была создана данная отрасль права, а также ее структура. Иными словами не было разработано ни одной концепции относительно области частного права как структуры системы права, а также концепции относительно структуры данной отрасли частного права. Одной из причин существования такого пробела следует считать существование запоздалого права интеллектуальной собственности. В связи с этим необходимо чтобы область частного права была тщательно исследована, была разработана концепция частного права как отрасли права, принципы и критерии формирования структуры частного права, на основе детального анализа установлено место права интеллектуальной собственности в данной структуре права.

La République de Moldavie comme État indépendant est apparu le 27 août 1991. Avec le statut d'État indépendant la République de Moldavie a pris un nouveau cours de développement. Dans la République de Moldavie l'aspect juridique de l'apparition et du développement le droit privé est divisé dans plusieurs étapes. Cette étape qui a commencé en 1989, mais *de iure* le 27 août 1991 quand la République Soviétique Socialiste Moldova a été déclarée comme Etat indépendant et avec la dénomination de la République de Moldavie. La législation adoptée dans cette période, a changé en essence le mode de développement de l'état d'un état socialiste a passé au chemin capitaliste de développement. Le changement a commencé du moment de l'adoption de la Loi concernant la propriété nr 459-XII, de 22.01.1991, qui a reconnu auprès la propriété d'état et la propriété privé.

Mai le moment décisive du développement légal de l'activité économique a commencé de 03.01.1992 quand il a été adoptée la Loi n.845 qui vise l'entrepreneur et les entreprises qui a permis au personnes physiques et morales de pratiquer une activité économique nommée activité d'entrepreneur indépendant de l'activité de l'état, sur le risqué propre, à l'initiative propre, qui apporte un revenu ou un profit. Ainsi, le p.3 de la Loi prévoit que: la activité de création et utilisation de l'innovation, la rationalisation, la découverte scientifique, Droit de la propriété littéraire et artistique d'autre objet de propriété intellectuelle et l'activité de l'entreprise.

Plus tard on a adopté plusieurs lois qui réglementaient le droit de propriété intellectuelle, de protection des diverses objets de propriété intellectuelle et la loi qui réglementait la nouvelle branche de droit privé et la **responsabilité civile**.

En vision des beaucoup d'auteurs, le droit prive, est l'ensembles des règles qui régissent les rapportes entre les personnes privées physiques au morales. Dans cette article nous analysons le droit prive, comme une branche du système de droit.

La propriété intellectuelle est l'ensemble des droits exclusifs accordés sur les créations intellectuelles. Sa première branche est la propriété littéraire et artistique, qui s'applique aux œuvres de l'esprit, et est composée du droit d'auteur, du copyright et des droits voisins. La seconde branche de la propriété intellectuelle est la propriété industrielle. Celle-ci regroupe elle-même, d'une part, les créations utilitaires, comme le brevet d'invention et le certificat d'obtention végétale, et, d'autre part, les signes distinctifs, notamment la marque commerciale, le nom de domaine et l'appellation d'origine³⁶⁴.

En vision des beaucoup d'auteurs si l'institut de droit d'auteur et un institut de droit civil, le droit de propriété industrielle et un institut de droit commercial, conclusion que le droit de propriété intellectuelle et une branche de droit privé et discutables dans la doctrine des droit.

La propriété intellectuelle nécessite un vaste support en matière de protection, d'acquisition et de cession, d'application et d'exploitation des droits de propriété intellectuelle, y compris dans le cadre des accords de collaboration et autres contrats négociés dans de nombreux secteurs (informatique et télécoms, sciences de la vie, services financiers, biens de consommation, énergie, etc.)

Le Code de la propriété intellectuelle de France et n'autorise, aux termes des paragraphes 2 et 3 de l'article L. 122-5, d'une part, que les «copies ou reproductions strictement réservées à l'usage privé du copiste et non destinées à une utilisation collective», et d'autre part, sous réserve de mentionner les noms de l'auteur et de la source, que les «analyses et les courtes citations justifiées par le caractère critique, polémique, pédagogique, scientifique ou d'information». Toute autre représentation ou reproduction intégrale ou partielle, faite sans le consentement de l'auteur ou de ses ayants droit ou ayants cause, est illicite (article L. 122-4). Cette représentation ou reproduction, par quelque procédé que ce soit, constituerait donc une contrefaçon sanctionnée par les articles L. 335-2 et suivants du Code de la propriété intellectuelle. Il n'y a pas de limite de durée de protection pour le droit d'auteur.

Dans la France de l'Ancien Régime et dans la République de Moldavie les marques sont considérées comme les formes figurées du nom et bénéficient des mêmes protections. Des registres

³⁶⁴ Propriété intellectuelle. Un article de Wikipédia, l'encyclopédie libre. Février 2009.

publics sont très tôt tenus par les autorités pour enregistrer les armoiries, les poinçons, les marques de fabriques et d'artisans. L'usurpation de la marque d'autrui était punie comme faux et comme contrefaçon.

Le dessin ou modèle peut prendre un aspect bidimensionnel ou tridimensionnel. Sa protection, qui nécessite un dépôt et une publication comme **modèle déposé** auprès de l'INPI, est un droit exclusif, temporaire (25ans), permettant d'éviter la contrefaçon.

Les architectes bénéficient en France d'une protection de leurs dessins et des modèles qu'ils ont créés, sans qu'il soit besoin d'un dépôt, dès lors que ceux-ci ont un caractère suffisamment original.

Les États-Unis reconnaissent aussi trois méthodes de protection de la propriété intellectuelle, plus ou moins équivalente à leur homologue européen: *copyright* (associé au droit d'auteur), *trademark* (à la marque) et *patent* (au brevet). Aux États-Unis, les origines des brevets remontent à Thomas Jefferson, qui participa à l'établissement du bureau américain des brevets (*US Patent and Trademark Office, USPTO*). Il défendit une vision restrictive de la notion de brevet, en s'opposant notamment au brevetage des idées. Le champ d'application des brevets aux États-Unis est particulièrement large: il est possible de breveter tout ce que l'homme peut réaliser lui-même. En conséquence de quoi, il existe des brevets portant sur des logiciels ou des méthodes commerciales³⁶⁵.

Une effective modalité de protection et la responsabilité civile.

La responsabilité civile et une forme de responsabilité juridique. Elle et résultant de certains comportements ou situations, fait naître, pour l'auteur d'un préjudice causé à un autre ou pour la personne désignée par la loi, l'obligation de réparer ce préjudice, elle constitue donc elle aussi, avec le contrat, l'une des sources principales d'obligations³⁶⁶.

La responsabilité civile a deux formes: La responsabilité civile contractuelle et la responsabilité civile délictuelle. Le Code civil du Québec, en les regroupant sur les notions de préjudice, de faute, de lien de causalité et de réparation intégrale qui sont communes aux deux régimes, contractuel et extracontractuel, de responsabilité civile.

La condition principale pour appliquer la responsabilité civile et le préjudice, puisque la responsabilité civile ne saura exister en l'absence du préjudice.

Le préjudice peut être causé non seulement par le fait de violer l'obligation générale de n'endommager personne, mais aussi par l'inexécution coupable d'un engagement pris dans le cadre d'un contrat.

Par préjudice, nous comprenons les conséquences négatives, de nature patrimoniale ou non – patrimoniale, causées à une personne physique ou morale, ou aux biens de celle-ci par le fait de violer un droit subjectif ou un intérêt juridique protégé.

Dans le cadre de la responsabilité civile délictuelle, nous comprenons par préjudice les effets patrimoniaux et moraux négatifs que subit une personne comme suite de la conduite illicite d'une autre personne, d'une chose ou d'un animal.

Dans le domaine des contrats, l'acte du débiteur porte préjudice lorsque l'inexécution ou l'exécution défectueuse ou tardive de l'obligation à engendrer le préjudice du créateur. La responsabilité civile des contrats diffère en la matière selon que l'inexécution est totale ou partielle, coupable ou non – coupable, défectueuse ou tardive, ainsi qu'en fonction de la nature de l'obligation (de résultat, de moyens, en nature, pécuniaire, de sécurité, de tolérer, de donner, de faire, de non pas faire ou résulter des rapports de voisinage). L'inexécution des obligations civiles issues des discussions et de négociations portées dans le but de conclure des contrats, nées d'offre et d'acceptation ou d'ante contrats, par rapport à leurs particularités et sources, engendre une responsabilité précontractuelle pour laquelle, en l'absence de réglementation spéciale, seront appliqués, selon le cas, ou bien les règles de la responsabilité contractuelle, ou bien celles de la responsabilité civile délictuelle ou bien les règles de l'abus de droit³⁶⁷.

Le droit privé est l'ensemble des règles qui régissent les rapports entre les personnes physique ou morales. Les relations avec l'Etat ou l'administration et les relations des institutions publiques à autre elles recouvrent le droit public.

³⁶⁵ Propriété intellectuelle. Un article de Wikipédia, l'encyclopédie libre. Février 2009.

³⁶⁶ Code civil du praticien. Et commentaires du ministre de la justice. Ed.DACFO. Montréal, Québec, 1995, p.485

³⁶⁷ Cojocari Eugeia. Droit civil. La responsabilité civile. Chisinau, 2002. 260 p.

Dans le droit de la République de Moldavie les principales branches du droit privé sont: Le droit civil; le droit des affaires, le droit du travail : Le droit de famille, le droit notarial, le droit procédural civil, les droits internationaux privés. Mais le droit de propriété intellectuelle ne se évidence pas. Il n'y a pas un Code de la propriété intellectuelle. Il n'y a pas de limite de durée de protection pour le droit d'auteur.

Dans le droit Français les principales branches du droit privé sont: Le droit civil; le droit des affaires, le droit du travail.

Le droit privé du Canada. La présente étude est consacrée au droit privé fédéral et à son interaction avec le droit privé des provinces. Elle porte plus précisément sur le rôle des tribunaux dans le cadre de cette interaction. L'auteur examine, dans un premier temps, les fondements historiques et constitutionnels du droit privé au Canada et les conditions qui déterminent son interprétation ainsi que l'exercice du pouvoir judiciaire. À travers un ensemble de jugements, il dévoile ensuite les procédés employés par les juges pour réaliser l'unification du droit privé fédéral, contrecarrant parfois au passage la complémentarité des droits provinciaux. Placée sous le thème de l'unité et de la diversité, la présente étude vise à faire ressortir le rôle sous-jacent de l'interprète judiciaire dans cette opposition dynamique entre l'autonomie du droit privé fédéral, et sa dépendance implicite aux multiples sources supplétives provinciales. C'est, en définitive, vers une conception plus éclairée du droit privé du Canada que l'auteur a voulu tendre, la question essentielle consistant selon lui à déterminer si le domaine du droit privé fédéral est contenu dans les seules limites formelles du droit légiféré, ou s'il peut comprendre davantage en raison de l'intervention judiciaire³⁶⁸.

Le droit civil canadien inclut de nombreux champs juridiques qui impliquent les conflits entre adversaires, lesquels incluent les particuliers, les entreprises et les gouvernements. Les parties cherchent des solutions sur des litiges concernant entre autres les obligations contractuelles, les dommages ainsi que les droits de propriété.

- Droit commercial
- Droit du travail
- Droit des transports
- Droit des assurances
- Droit rural
- Droit de la propriété littéraire et artistique

Droit judiciaire privé (procédure civile) [modifier]. Le droit procédural canadien inclut plusieurs aspects du système juridique canadien. Les lois sur les preuves réglementent l'admissibilité des éléments de preuve devant les tribunaux. Le palier de gouvernement qui légifère en ce sens dépend de quel palier, fédéral ou provincial, a compétence sur un champ législatif particulier. Le fonctionnement des tribunaux est réglementé par les lois de la procédure civile qui sont codifiées dans les lois de procédure civile de chacune des provinces³⁶⁹.

Le développement des technologies de l'information et de la communication depuis la fin du 20ème siècle a mis en évidence d'une part l'apparition de problématiques nouvelles auxquelles les systèmes classiques de propriété intellectuelle n'étaient pas adaptés, et d'autre part la difficulté à trouver un consensus sur les évolutions envisageables. La multiplication du nombre de procès liés à des questions de propriété intellectuelle, notamment aux États-Unis d'Amérique et en Europe, est un indice d'insécurité juridique à cet égard. Par ailleurs, le système des brevets, qui est l'un des piliers de la propriété intellectuelle dans l'industrie, fait l'objet de critiques sévères, non seulement de la part d'entreprises mais aussi de la part d'organismes officiels³⁷⁰. Une effective modalité de protection de propriété intellectuelle et la responsabilité civile.

---

³⁶⁸ [Philippe Denault](#). Recherche d'unité dans l'interprétation du droit privé fédéral. Cadre juridique et fragments du discours judiciaire, 2008

³⁶⁹ Un article de Wikipédia. L'encyclopédie libre. http://fr.wikipedia.org/wiki/Droit_priv%C3%A9_du_Canada. (consulté au 11.09.2011).

³⁷⁰ Common Protections Related to IP, p.9

Bibliographie:

1. Code civil du praticien. Et commentaires du ministre de la justice. Ed.DACFO. Montréal, Québec, 1995. 485 p.
2. Cojocari Eugenia. Droit civil. La responsabilité civile. Chisinau, 2002. 260 p.
3. Philippe Denault. Recherche d'unité dans l'interprétation du droit privé fédéral. Cadre juridique et fragments du discours judiciaire, 2008.

Copyright©Eugenia COJOCARI, 2011.

LA RECONNAISSANCE DU SUD-SOUDAN, PRECEDENT POUR LES ENTITES SECESSIONNISTES?

FILIP Cristina *

RECUNOAȘTEREA SUDANULUI DE SUD, PRECEDENT PENTRU ENTITĂȚILE SECESIONISTE ?

9 iulie curent Uniunea Africana a primit in comunitatea sa al 54 –lea membru in timp ce ONU a devenit mai mare cu un nou stat independent Sudanul de sud.

Aceasta regiune a Sudanului dotata in majoritate cu resurse petroliere a cunoscut 50 de ani de război civil care a opus creștinii din sud cu musulmanii din nord. Bilanțul de atunci constituia 2 milioane de morți si un acord de pace semnat la 9 ianuarie 2005 intre armata populara de Liberare din Sudan si guvernul Khartuom. Textul acordului prevedea o perioada de autonomie si organizarea referendului care a dus la obținerea recunoașterii Sudanului de Sud.

După părerea unor experți cazul individual al Sudanului de Sud reprezintă un precedent periculos pentru mișcările secesioniste actuale.

ПРИЗНАНИЕ ЮЖНОГО СУДАНА, ПРЕЦЕДЕНТ ДЛЯ СЕПАРАТИСТСКИХ ОБРАЗОВАНИЙ?

9 июля текущего года африканский союз принял в своё сообщество 54-го, члена, в связи, с чем ООН стал на одно независимое государство больше - Южный Судан. Эта часть Судана богата нефтяными ресурсами, 50 лет находится в состоянии гражданской войны, которая разделила христиан на юге, мусульманам на севере. К концу войны было 2 миллиона погибших, 9 января 2005 г. было подписано мирное соглашение между Освободительной армией Судана и народным правительством Khartuom. Соглашение предусматривало установление широкой автономии и организации референдума, что привело к признанию Южного Судана.

По мнению некоторых экспертов, случай Южного Судана является опасным прецедентом для текущего сепаратистского движения.

RECOGNITION OF SOUTH SUDAN, PRECEDENT FOR SECESSIONIST ENTITIES?

On the 9 of July, the African Union received the 54th community member while the UN has become larger with a new independent state of Southern Sudan. This part of Soudan is very rich in oil resources, but has experienced 50 years of civil war that opposed the Christians in the south with Muslims in North. To the end of the war there were about 2 million dead civilians and a peace agreement signed on 9 January 2005 between the Sudan Liberation Army and the popular government in Khartuom. The autonomy agreement provides for a period of large autonomy and the organization of a referendum that has led to recognition of South Sudan. According to some experts the individual case of South Sudan is a dangerous precedent for the current separatist movements.

A l'issue d'un vote intervenu le 9 janvier 2011, le peuple Sud-soudanais a voté, à 98,3 %, en faveur de l'Independence. Le président Omar Hassan Al Bachir, lors d'une visite à Djouba, future capitale du sud, s'est dit prêt à reconnaitre l'indépendance de cette nouvelle nation tout comme la communauté internationale. Le Conseil de sécurité des Nations Unis a demandé à tous les états membres de respecter l'issu du référendum et de soutenir sans réserve le peuple soudanais pour l'aider à bâtir un avenir meilleur.

---

* *FILIP Cristina* - Doctorand, Universitatea de Stat din Moldova. (*ФИЛИП Кристина* - Аспирант, Молдавский государственный университет; *FILIP Cristina* - PhD student, The Moldova State University).

Le Président des Etats-Unis a montré l'exemple en annonçant le 7 février dernier l'intention de son pays de reconnaître officiellement le Sud-Soudan comme un Etat souverain et indépendant en juillet 2011.³⁷¹

Le 9 juillet 2011 le Sud-Soudan a proclamé son indépendance devant des dizaines de milliers de sudistes en présence des dirigeants étrangers, après un conflit ethnique et religieux de pratiquement un demi siècle avec le Nord qui a fait des millions des morts.³⁷² Ainsi le Sud Soudan s'est séparé officiellement de la République Soudan, en devenant un état indépendant. La déclaration d'indépendance du nouvel état a été signée dans la capitale Djube par ses officiaux le 9 juillet prochain.

La communauté internationale: les États-Unis, la Chine, la Russie, Union Européenne et les états membres, a rapidement reconnu ce nouveau pays africain figurant parmi les plus pauvres au monde malgré ses vastes ressources pétrolières.

Le 14 juillet l'Assemblée Générale des Nation Unies officialise l'entrée du Soudan du Sud comme 193e pays membre de l'ONU.

Autrefois sous administration britannique, ce pays meurtri par 21 année de guerre et divisé entre le nord et le sud pour des raisons ethniques, religieuses et de partage de richesses, et pas des moindres: le pétrole; connaît en ce jour particulier un tournant historique.

Cette toute jeune et récente nation devient aussi le 54ème pays africain, et qui, après avoir proclamé son indépendance samedi dernier, voit son drapeau hissé devant le siège des Nations Unies.

Cette indépendance fait suite au référendum de janvier dernier durant lequel les citoyens soudanais ont voté en faveur de la sécession du Soudan du Nord et du Sud.

Le porté juridique de la reconnaissance du Sud-Soudan

L'Etat en droit international peut être défini comme une entité dotée d'un territoire déterminé, d'une population permanente, dont son propre gouvernement a le contrôle et qui établit ou a la capacité d'établir des relations formelles avec d'autres entités semblables.

Cependant cette naissance n'est pas qu'une victoire, ce n'est que le début. Tout reste à faire. Tout reste à construire. Et l'ONU est appelé à envoyer une mission de grande envergure avec quelques 7 000 casques bleus chargés de sécuriser le pays.³⁷³

L'Etat en droit international peut être défini comme une entité dotée d'un territoire déterminé, d'une population permanente, dont son propre gouvernement a le contrôle et qui établit ou a la capacité d'établir des relations formelles avec d'autres entités semblables.³⁷⁴ Est-ce que un état ainsi constitué doit-il en outre être reconnu sur la scène internationale pour exister? La reconnaissance internationale constitue-t-elle un acte juridique ad vadilitem ou répond-t-elle à des considérations d'ordre purement politique?

La reconnaissance conséquence reste un acte discrétionnaire unilatéral traduisant la volonté d'un Etat de reconnaître comme valide et opposable à son égard un fait ou une situation juridique donnée. Elle marque la normalisation des rapports d'un Etat nouveau avec les Etats qui le reconnaissent. Cette thèse, dite "déclarative", est majoritaire: la reconnaissance ne peut être qu'un simple constat des éléments constitutifs d'un Etat afin de permettre l'établissement de relations diplomatiques et, ne subordonne pas la création de l'Etat lui-même contrairement à qui est soutenu par les partisans de la thèse "constitutive".

Comme aucune "loi" en droit interne ou international ne régit clairement la question de la reconnaissance des états, certaines organisations comme les Nations Unis ou l'Union européenne ont établis les critères d'une reconnaissance collective. A la suite des conflits dans les Balkans, la communauté européenne, dans une déclaration du 16 décembre 1991, avait posé des lignes directrices à la reconnaissance tenant pour l'essentiel à la sauvegarde des droits de l'homme et des minorités, à

---

³⁷¹ Diane Forestier, Un nouvel état dans la communauté international, le Sud -Soudan. [on-line]: <http://www.lepetitjuriste.fr/droit-international/droit-international-public/un-nouvel-etat-dans-la-communaute-internationale-le-sud-soudan>. (consulté au 23.07.2011).

³⁷² La reconnaissance internationale du Sud-Soudan, Rédaction Afrique, 10 juillet 2011, <http://www.rnw.nl/afrique/article/la-reconnaissance-internationale-du-sud-soudan>.(consulté au 23.07.2011).

³⁷³ Sud-Soudan 'Reconnaissance internationale. [on-line]: <http://kaleidoscopedumonde.wordpress.com/2011/07/14/sud-soudan-la-reconnaissance-internationale/>. (consulté au 23.07.2011).

³⁷⁴ Bolintineanu A, Năstase A, Aurescu B. Droit internațional public. București: All Beck, 2000.

l'inviolabilité des frontières obtenus. Du côté des Nations Unies, la reconnaissance du Sud-Soudan n'interviendra qu'à la suite d'un long processus: pour intégrer l'organisation et donc pour être reconnu par ses membres, le nouvel Etat devra accepter les obligations de la Charte des Nations unies et sa candidature devra être admise par l'Assemblée générale, sur recommandation du Conseil de sécurité.

Aussi même si la reconnaissance internationale d'un Etat n'a aucune valeur juridique en soit, elle est un élément essentiel de la diplomatie internationale et participe au rayonnement de l'Etat reconnu.

Le Sud-Soudan dangereux précédent pour les états ayant des mouvements sécessionnistes?

Selon différents experts³⁷⁵, le Sud-Soudan (chrétien) deviendra indépendant, créant un précédent pour l'ensemble de l'Afrique,³⁷⁶ et pour l'autre entité sécessionniste. En effet, jusqu'à présent, à part l'Erythrée (qui, au cours de la période coloniale représentait une entité séparée de l'Ethiopie), les Etats africains avaient respecté avec rigueur la décision de l'Organisation de l'unité africaine (devenue Union africaine en 2001) qui, lors de sa constitution, en 1963, avait imposé le respect des frontières tracées par les colonisateurs après le Congrès de Berlin de 1884-85.

L'indépendance du Sud Soudan est **une singularité**. Elle fut soutenue par des puissances extérieures au continent et contre le principe fondamental d'intangibilité des frontières de l'Union Africaine hérité de 1964.³⁷⁷

En effet, le Somaliland, **État de facto depuis 1991**, toujours en attente de reconnaissance internationale, voit dans l'indépendance du Sud-Soudan une opportunité de faire valoir ses revendications à son tour : «*If the international community accepts the independence of southern Sudan, there is no reason why the door should not be open for us also*»

Le Somaliland a tout d'un État sauf la reconnaissance formelle des autres États ! Ce petit pays au Nord de la Somalie souhaite retrouver les frontières du British Somaliland, une colonie distincte de la Somalia Italiana et dont elle a obtenue son indépendance séparément.

Le précédent Sud-Soudan pour le dossier transnistrien.

Un autre potentielle précédent est montré par la Transnistrie ou le autoproclamé ministre des Affaires étrangères de la région séparatiste de la Transnistrie, Vladimir Yastrebchak, dit avoir suivi de très près le referendum au Sud-Soudan. Au cours d'une conférence de presse s'étant tenue au terme de la tenue du référendum, Yastrebchak a déclaré que les événements ayant lieu dans le plus grand pays d'Afrique font partie «des processus et mécanismes globaux de régulation des conflits, qui sont mis en œuvre ici dans l'intérêt de la Transnistrie, parce qu'ils représentent une base juridique et un précédent pour la régulation des conflits ethniques». La Transnistrie souhaite se séparer de la Moldavie.³⁷⁸

L'indépendance de Sud Soudan était un fait exceptionnel due aux nombreuses pressions de la communauté internationale sur que le Soudan accepte et reconnaisse le referendum pour l'indépendance dans la région sécessionniste. La détermination de la communauté internationale dans cette question est aussi basée sur les différences religieuses et linguistiques (tribales), la différence que maintenait l'état de conflit.

Reste à voir l'évolution du mouvement séparatiste dans chaque région, les dernières événements ont montré que la communauté internationale tente d'aborder chaque cas en manière indépendante étant très difficile d'établir des normes et des principes unitaires de règlement.

³⁷⁵ Yves Bertholet. Territoire, Pays, Etats .quelles différences? ancien expert a l'ONU. [on-line]: <http://www.tsr.ch/emissions/geopolitis/forum/2908937-yves-bertholet-ancien-secretaire-general-adjoint-de-l-onu-coauteur-de-l-onu-pour-les-nuls.html>. (consulté au 23.07.2011).

³⁷⁶ Le Sud-Soudan chrétien sur la voie de l'indépendance, 14janvier 2011. [on-line]: <http://www.libertepolitique.com/actualite/54-international/6495-le-sud-soudan-chretien-sur-la-voie-de-lindependance>

³⁷⁷ Sonia Le Gouriellec. Good Morning Afrika. [on-line]: <http://alliancegeostrategique.org/2011/03/11/54-55%E2%80%A6-apres-le-sud-soudan-le-somaliland/>. (consulté au 23.07.2011).

³⁷⁸ Chronologie PKF,26 janvier2011, La Transnistrie intéressée par le référendum sud-soudanais. [on-line]: http://www.operationspaix.net/spip.php?page=chronologie&id_mot=228. (consulté au 23.07.2011).

Bibliographie:

1. Bolintineanu A., Năstase A., Aurescu B. Drept internațional public. București: All Beck, 2000.
2. Balan Oleg, Serbenco Eduard. Drept internațional public. Vol. I. Chișinău: Tipografia „Reclama”, 2001.
3. Candrian J. Reconnaissance des états: la primauté du politique. [on-line]: http://m.letemps.ch/Page/Uuid/55fb75f2-c4f5-11df-9cfb-7d8b319a8205/Reconnaissance_des_Etats_la_primaut%C3%A9_du_politique.
4. Dupuy Pierre –Marie. Droit international public. Edition Dalloz. 5édition, 2000.
5. Diane Forestier. Un nouvel état dans la communauté internationale, le Sud – Soudan. [on-line]: <http://www.lepetitjuriste.fr/droit-international/droit-international-public/un-nouvel-etat-dans-la-communaute-internationale-le-sud-soudan>. (consulté au 23.07.2011).
6. Фельдман Д. И. Признание государств в современном международном праве. Изд. Казанского ун-та, 1965. 258 с.
7. Montevideo Convention on the Rights and Duties of States, signed at Montevideo, 26 Dec., 1933. [on-line]: http://en.wikisource.org/wiki/Montevideo_Conventionhttp://www.un.org/fr/members/about_members.shtml. (consulté au 23.07.2011).
8. La reconnaissance internationale du Sud-Soudan, Rédaction Afrique, 10 juillet 2011. [on-line]: <http://www.rnw.nl/afrique/article/la-reconnaissance-internationale-du-sud-soudan>. (consulté au 23.07.2011).
9. Sud- Soudan. Reconnaissance internationale. [on-line]: <http://kaleidoscopedumonde.wordpress.com/2011/07/14/sud-soudan-la-reconnaissance-internationale/>. (consulté au 23.07.2011).
10. Le Sud-Soudan chrétien sur la voie de l'indépendance, 14 janvier2011. [on-line]: <http://www.libertepolitique.com/actualite/54-international/6495-le-sud-soudan-chretien-sur-la-voie-de-lindependance>. (consulté au 23.07.2011).
11. Sonia Le Gouriellec, Good Morning Afrika, <http://alliancegeostrategique.org/2011/03/11/54-55%E2%80%A6-apres-le-sud-soudan-le-somaliland/>. (consulté au 23.07.2011).
12. Chronologie PKF,26 janvier2011, La Transnistrie intéressée par le référendum sud-soudanais. [on-line]: http://www.operationspaix.net/spip.php?page=chronologie&id_mot=228. (consulté au 23.07.2011).

Copyright© Cristina FILIP, 2011.

ПРОБЛЕМЫ ИСПОЛЬЗОВАНИЯ МЕЖДУНАРОДНО-ПРАВОВОГО МЕХАНИЗМА ЗАЩИТЫ ВСЕМИРНОГО КУЛЬТУРНОГО НАСЛЕДИЯ В РЕСПУБЛИКЕ МОЛДОВА

МАРТЫНЕНКО Игорь*

PROBLEMS OF USAGE OF THE INTERNATIONAL LEGAL MECHANISM OF PROTECTION OF THE WORLD CULTURAL HERITAGE IN THE REPUBLIC OF MOLDOVA

In article actual problems of international legal protection of the world cultural heritage are considered. The order of a nomination of national monuments in the List of the world cultural and natural heritage formed by UNESCO is investigated. On the basis of the analysis of international legal agreements, the internal legislation of Moldova and other CIS countries, conclusions about necessity of creation of the Register of objects of the general cultural heritage of the CIS countries, realizations in educational process of the educational project «International and national legal systems of protection of a historical and cultural heritage of the CIS countries» are formulated.

На территории современной Молдовы существуют многочисленные памятники, культурно-историческое значение которых ценно для всей европейской территории. В настоящее время идентифицировано около 15 тысяч объектов различных исторических эпох, из них – 5698 включены в Регистр памятников, охраняемых государством³⁷⁹.

Все памятники, расположенные на территории Республики Молдова, являются частью ее культурного достояния и охраняются государством. Наиболее выдающиеся из них принимаются под особую охрану ЮНЕСКО посредством включения их в Список всемирного культурного и природного наследия.

По состоянию 1 августа 2011 г. в Список всемирного культурного и природного наследия включены 936 объектов «выдающейся универсальной ценности», в том числе 725 культурных, 183 природных и 28 смешанных объектов от 151 государства-участника.

Объекты всемирного культурного наследия по состоянию на эту дату имеют также следующие страны СНГ: Россия – 24 памятника культурного и природного наследия, Узбекистан – 4, Туркменистан – 3, Украина – 4, Азербайджан – 2, Казахстан – 3, Кыргызстан – 1 (памятник природного наследия), Беларусь – 3 памятника культурного и 1 памятник природного наследия, Молдова – 1, Таджикистан – 1, Туркменистан – 3, Украина – 4, в том числе в 2011 г. включена Резиденция митрополитов Буковины и Далмации.

Через *Республику Молдова* проходит объект всемирного культурного наследия «*Дуга Струве*» (The Struve Geodetic Arc). Этот памятник представляет собой цепь триангуляционных пунктов, протянувшаяся на 2820 км по территории десяти европейских стран от Хаммерфеста в Норвегии до Черного моря. Эти опорные точки наблюдений были заложены в период 1816–1855 гг. астрономом Василием Яковлевичем Струве, который произвел, таким образом, первое

---

* **МАРТЫНЕНКО Игорь** - Кандидат юридических наук, доцент, заведующий кафедрой гражданского права и процесса Гродненского государственного университета имени Янки Купалы (Республика Беларусь). **MARTYNENKO Igor** - Doctor în drept, conferențiar universitar, Șef catedră Universitatea din Grodno (Belarusi). **MARTYNENKO Igor** - Candidate of Juridical Sciences, Associate Professor, Head of the Department of Civil Law and Procedure of Yanka Kupala Grodno State University (Belarusi).

³⁷⁹ Данные Министерства культуры и туризма Республики Молдова за 2010 г. В: Архив Гродненского государственного университета имени Янки Купалы за 2011 г. / Материалы международного проекта «Международная и национальные правовые системы охраны историко-культурного наследия стран СНГ».

достоверное измерение большого сегмента дуги земного меридиана. Это позволило точно установить размер и форму нашей планеты, что стало важным шагом в развитии наук о Земле и топографического картирования. Первоначально «дуга» состояла из 258 геодезических «треугольников» (полигонов) с 265 основными триангуляционными пунктами. В объект Всемирного наследия вошли 34 таких пункта (наиболее хорошо уцелевших к настоящему времени), которые маркированы на местности самым разным образом, как то: выдолбленные в скалах углубления, железные кресты, пирамиды из камней, или специально установленные обелиски. Данный объект включен в Список в 2005 г. по критериям ii, iv, vi (характеристика критериев приводится ниже). Ранее в Молдове было 27 стояночных точек, по которым производились обмеры для составления международных карт. В настоящее время в стране осталась лишь одна точка в селе Рудь, которая находится в яблоневом саду, в 300 метрах от автотрассы Сороки - Атаки.

Таким образом, всего лишь один объект из состава историко-культурного наследия Молдовы включен в Список всемирного культурного и природного наследия.

Недооценка потенциала памятников всемирного наследия очевидна. Не учитывается, что статус объекта Всемирного наследия является не запретительным механизмом, а альтернативой развития. Все страны стремятся включить в престижный список ЮНЕСКО свои объекты: ведь памятники Всемирного культурного наследия посещают туристы со всего мира, а это способствует развитию инфраструктуры, повышается престиж территорий и управляющих ими учреждений, обеспечивается приоритетность в привлечении финансовых средств из Фонда всемирного наследия.

Конечно, в Молдове определенная работа в этом направлении ведется. В целях исправления данной ситуации в 2011 г. началась разработка *Государственной программы по включению объектов наследия Республики Молдова в Список всемирного культурного и природного наследия*. Среди объектов материального наследия, которые рассматриваются для включения в данную программу, входят *Культурно-природный заповедник «Орхюл Веки»*, *Пещерные монастыри долины реки Нистру (Днестр)* (совместная номинация Молдова-Украина) и *Подземный винно-промышленный ландшафт Молдовы* (на базе трех наиболее протяженных и интересных подземных комплексов для хранения винной продукции). Так же, разрабатываются документы для двух объектов нематериального наследия - *Колядование мужской группой* (уже разрабатываемая совместная номинация Молдова-Румыния) и *Мэрицишор* (совместная номинация Молдова-Румыния-Болгария)³⁸⁰.

Именно поэтому практический интерес представляет порядок внесения национальных объектов в Список всемирного культурного и природного наследия. Для ответов на эти вопросы мы обращались к работам В.И. Акуленко³⁸¹, М.М. Богуславского³⁸², Л.Н. Галенской³⁸³, В.В. Максимова³⁸⁴, Е.И. Мельничук³⁸⁵, Л.В. Павловой³⁸⁶, А.А. Радзивилла³⁸⁷, Н.Райляна³⁸⁸ и других исследователей. Обращался к данной проблеме и автор настоящей статьи³⁸⁹.

³⁸⁰ См.: Чиокану С. Проблемы охраны культурного наследия Республики Молдова на современном этапе. В: Управление Всемирным наследием и глобальные вызовы современности. Материалы международного научно-практического семинара, Москва, 1-3 марта 2011 г. М.: Институт наследия, 2011.

³⁸¹ См.: Акуленко В.И. Взаємодія норм міжнародного права і законодавства України про відновідальність у сфері охорони культурної спадщини. В: Правова держава: щорічник наукових праць / Київ, 2002. Вип. № 13, с. 355 - 371.

³⁸² См.: Богуславский М.М. Культурные ценности в международном обороте: правовые аспекты. М.: Юристъ, 2005. 425 с.

³⁸³ См.: Галенская Л.Н., Галенская Л.Н. Музы и право. Л., 1987. 167 с.

³⁸⁴ См.: Максимов, В.В. Правовая охрана культурных ценностей у Конвенціях ЮНЕСКО: автореф. к.ю.н. Київ, 1997, с. 16.

³⁸⁵ См.: Мельничук О. І. Статус Всесвітньої культурної природної спадщини людства в міжнародному праві: дис. к. ю. Київ, 2006, с. 19.

³⁸⁶ См.: Павлова Л.В. Статус всемирного культурного наследия в международном праве. В: Журн. междунар. права и междунар. отношений. 2007, № 4, с. 3 - 10.

Прежде всего, возникает вопрос, *каким критериям должны отвечать памятники всемирного культурного наследия?* Для ответа на него обратимся нормативным и рекомендательным актам ЮНЕСКО и ее партнеров. Начиная, с 2005 г. эти критерии указываются по новой схеме, установленной в обновленной версии «*Operational Guidelines for the Implementation of the World Heritage Convention*». Напомним, что изначально с 1978 г. существовали только критерии для объектов культурного наследия - этот список насчитывал шесть пунктов. Затем для восстановления некоего равновесия между различными континентами появились природные объекты и для них список из четырёх пунктов. И, наконец, в 2005 г., все эти критерии были сведены воедино, и теперь каждый объект Всемирного наследия имеет в своём описании хотя бы один из них.

В настоящее время действует единый перечень из 10 критериев, обозначенных сквозной нумерацией – от **i** до **x**. При этом критерии **i-vi** применяются для оценки объектов культурного наследия, критерии **vii-x** – для оценки объектов природного наследия, для оценки объектов смешанного (культурно-природного) наследия могут применяться различные критерии.

Для занесения в Список необходимо, чтобы объект в полной мере соответствовал хотя бы одному из нижеследующих критериев.

Номинаруемый объект должен: **(i)** являться творением творческого гения человека; **(ii)** отражать существенное влияние взаимообмена общечеловеческими ценностями в пределах определенного периода времени или определенного культурного района мира, на развитие архитектуры или технологии, монументального искусства, градостроительства или планирования ландшафтов; **(iii)** являться уникальным или, по меньшей мере, исключительным свидетельством культурной традиции или цивилизации, существующей или исчезнувшей; **(iv)** представлять выдающийся пример типа строения, архитектурного или технологического ансамбля или ландшафта, иллюстрирующего важный этап (этапы) в истории человечества; **(v)** представлять выдающийся пример традиционного человеческого поселения или землепользования, характерного для культуры (или культур) или взаимодействия человека с окружающей средой, особенно если они разрушаются под воздействием неотвратимых факторов; **(vi)** быть прямо или косвенно связанным с событиями или жизненными традициями, идеями или верованиями, произведениями литературы и искусства, представляющими выдающееся мировое достояние.

Особенностью применения данных критериев является дополнительное требование, предъявляемое к подлинности (аутентичности), номинаруемого объекта, которое включает: 1) подлинность проекта (design), 2) подлинность материала, 3) подлинность мастера исполнения, 4) подлинность окружающей обстановки.

В науке критерий подлинности памятника - наиболее дискуссионное понятие, к содержанию которого неоднократно обращались исследователи. Особенно активизировались поиски критериев подлинности в 80-е–90-е годы XX столетия. В этот период получили развитие сразу несколько творческих концепций, оказавших большое влияние на формирование составляющих критерия подлинности памятника. Длительное время доминировала концепция о необратимости времени и его однонаправленности, базовый тезис которой «...ценность памятника при утрате не возобновляется» фактически реализован в рекомендациях ЮНЕСКО о принципах консервации.

С этимологической точки зрения, аутентичный означает «тот же самый». Данное слово имеет греческое происхождение (authentikos – сам). В современном понимании подлинность означает нечто поддерживающее и подтверждающее самое себя, черпающее веру и авторитет в самом себе. Понятие подлинности относится к чему-то творческому, авторскому, к чему-то

³⁸⁷ См.: Радзивилл А.А. Проблемы и перспективы концепции общего наследия человечества в современном международном праве: дис. ... к. ю. н. Киев, 2000. 210 с.

³⁸⁸ См.: Райлян Н. Законодательные и нормативные акты Республики Молдова в области охраны национального культурного наследия. В: Бюро ЮНЕСКО в Москве, 2009. 132 с.

³⁸⁹ См.: Мартыненко И. Э. Беларусь во всемирном культурном наследии. В: Беларусь и современная Европа: политика, экономика, культура: материалы научных семинаров 2008 - 2009 гг. Минск: Тесей, 2010, с. 168 - 189.

глубоко тождественному самому себе по форме и содержанию.

Подлинность материала характеризует состояние строительного материала, имея в виду максимальное сохранение его первоначальных характеристик. Реализация этого критерия предполагает сохранение структуры городской ткани и ее консервативную реабилитацию, а также запрет на перемещение исторических сооружений. В соответствии с критерием подлинности замысла необходимо сохранение материи памятника, следов первоначально использовавшейся строительной технологии. Подлинность замысла означает сохранение в памятнике тех элементов, которые свидетельствуют об оригинальной художественной, архитектурной, конструктивной или функциональной идее, составляющей основу памятника и его ценность. Любое развитие памятника или ансамбля в соответствии с этим критерием предполагает гармонизацию с первоначальным замыслом. Подлинность означает сохранение контекста памятника, желательно на момент создания.

Обязательное прохождение памятником-номинантом теста на подлинность имеет цель не допускать включение копий или полностью реконструированных зданий в Список всемирного наследия. Выяснение того, соответствуют или нет объекты, выдвигаемые государствами - сторонами Конвенции для включения в Список, установленным критериям и условиям подлинности/целостности, проводится *Международным советом по памятникам и достопримечательным местам (ICOMOS)*.

Номинация национальных объектов в Список всемирного наследия, включает несколько этапов.

В начале государство подписывает *Конвенцию ЮНЕСКО «Об охране всемирного культурного и природного наследия»*³⁹⁰, принимая на себя обязательство сохранять это наследие и готовит предварительный список объектов культурного (и природного) наследия, расположенных на ее территории и имеющих выдающуюся универсальную ценность.

Однако анализ законодательства стран СНГ убеждает, что фактически не регламентирован механизм формирования предварительного Списка на включение во Всемирное наследие. Не ясно, кто выдвигает предложения, как проводится их научная экспертиза, каковы дальнейшие обязательства у государства по осуществлению этого списка.

На следующем этапе государство – сторона Конвенции отбирает объекты из предварительного списка для внесения в Список всемирного наследия. Заполненную форму для включения объектов отсылают в Центр всемирного наследия ЮНЕСКО (World Heritage Centre), который проверяет правильность заполнения формы и направляет ее на оценку в *Международный совет по памятникам и достопримечательным местам (ICOMOS)*. Эксперты посещают объекты и оценивают их сохранность и управление, используя критерии культурного и природного наследия. ICOMOS составляет оценочный отчет. И, наконец, семь членов Бюро всемирного наследия знакомятся с объектами-номинантами, с их оценками и дают рекомендации Комитету. Окончательное решение принимается 21 членом Комитета всемирного наследия с одним из следующих итогов: внести, отсрочить, отказать.

Предложения по включению национальных объектов в Список всемирного наследия оформляются в соответствии с требованиями *«Формата для предложения по включению культурных и природных богатств в Список всемирного культурного и природного наследия»*, разработанный Комитетом всемирного наследия.

Подготовленная в соответствии с приведенными выше требованиями документация сопровождается должным образом подписанным разрешением, дающим эксклюзивное право для ЮНЕСКО бесплатно ее воспроизводить и использовать. На практике в пакете документов представляются копии планов управления объектом, а также в кратком виде применяемое законодательство. Библиография включает ссылки на все основные опубликованные источники.

В завершении досье на предлагаемый для включения в Список всемирного наследия объект закрепляется подписью должностного лица, имеющего полномочия подписывать его от имени

³⁹⁰ На данный момент указанную конвенцию ратифицировали 187 государств, в том числе все страны СНГ.

государства. В странах СНГ досье подписывает, как правило, министр культуры либо председатель Национальной комиссии по дела ЮНЕСКО.

Включенные в Список всемирного культурного и природного наследия объекты, должны быть отмечены *эмблемой и логотипом ЮНЕСКО*, которые располагаются таким образом, чтобы не нарушать эстетического впечатления от объекта. С целью упорядочения применения норм Конвенции в Париже 3 июля 2003 г. ЮНЕСКО приняты «*Основные принципы и правила использования эмблемы Всемирного наследия*». Несмотря на то, что эмблема не упоминается в Конвенции об охране всемирного природного и культурного наследия, Комитет всемирного наследия с момента утверждения эмблемы в 1978 г. поощряет ее использование для обозначения объектов, находящихся под защитой Конвенции и включенных в Список всемирного наследия.

В связи с включением объекта в Список всемирного культурного и природного наследия на объекте помещается *мемориальная табличка*, предназначение которой – извещать население данного государства и иностранных гостей о том, что объект, который они посетили, имеет особое значение, признанное международным сообществом, существовании Конвенции об охране всемирного наследия или, как минимум, о существовании Концепции всемирного наследия и Список всемирного культурного и природного наследия. Таблички устанавливаются так, чтобы они были заметны для посетителей, не нарушали при этом внешнего облика объекта. На табличке помещается эмблема всемирного наследия, в тексте отмечается исключительная ценность объекта, приводится краткое описание его особых характеристик.

Необходимо заметить, что предоставление формального права на деятельность с использованием эмблемы всемирного наследия является исключительной прерогативой Комитета всемирного наследия. Главным критерием при принятии положительных решений об использовании эмблемы должна быть образовательная, научная, культурная или художественная ценность предлагаемого объекта, связанная с принципами и ценностями всемирного наследия. Поэтому решение утвердить использование эмблемы обуславливается качеством и содержанием объекта, на котором будет помещена эмблема, а не объемом ожидаемого финансового оборота.

Однако ЮНЕСКО запрещает размещение эмблемы на предметах, имеющих крайне малую образовательную (просветительскую) ценность или вовсе ее не имеющих. В случаях, когда использование эмблемы не связано или лишь косвенно связано с объектами всемирного наследия (например, при проведении семинаров общего характера или рабочих семинаров по конкретным научным проблемам или методам консервации), эмблема может применяться только в результате недвусмысленно сформулированного разрешения. Использование эмблемы запрещается транспортными агентствами, авиалиниями или иными организациями и предприятиями, действующими преимущественно для извлечения прибыли (исключение составляют особые обстоятельства и случаи, не вызывающие сомнения в очевидной пользе подобного предложения для всемирного наследия в общем или для какого-либо конкретного объекта в частности).

Как представляется, в целях обеспечения надлежащей правовой защиты памятников всемирного наследия на национальном уровне должны быть приняты возможные меры, чтобы не допустить использования эмблемы любыми лицами в целях, противоречащих идеям всемирного наследия. Для этого можно использовать потенциал внутреннего законодательства, и, прежде всего закона о товарных знаках (знаках обслуживания). В целях совершенствования правовой защиты историко-культурного наследия стран СНГ на национальном уровне требуется установить более строгую ответственность за преступления и административные правонарушения, совершенные в отношении памятников, внесенных в Список всемирного культурного и природного наследия либо предложенных для включения в данный Список.

Рассмотрим, какие неблагоприятные последствия могут наступить, если страна не выполняет взятых на себя в соответствии с Конвенцией обязательств? Ведь большая группа памятников, включенных в список Всемирного наследия, находится под угрозой изменения окружающего ландшафта и социально-культурной среды, что приводит к деградации и фактическому уничтожению самих памятников.

Во-первых, памятники этого государства могут быть исключены из Списка всемирного

наследия. Во-вторых, о существовании реальной угрозы памятнику может быть направлена информация в Комитет всемирного наследия, как от отдельных лиц, так и от неправительственных организаций. И если предупреждение обосновано и проблема достаточно серьезна, то памятник включается в *Список всемирного наследия, находящегося в опасности* (The List of World Heritage in Danger). По состоянию на 1 августа 2011 г. внесены 34 объекта.

В названный Список вносятся только те объекты, которым угрожают конкретные и серьезные опасности, как, например: риск исчезновения вследствие прогрессирующего разрушения либо реализации проектов проведения крупных общественных (частных работ); быстрое развитие городов и туризма; разрушение в связи с исчезновением предназначения или права собственности на землю (брошенность по каким-либо причинам); стихийное бедствие и катаклизмы; опасность вооруженного конфликта; большие пожары; землетрясения; оползни; вулканические извержения; изменения уровня вод, наводнения, приливы; значительная утрата характеристик исторической подлинности; значительная утрата культурной значимости.

Условиями внесения объекта в названный список являются: во-первых, памятник внесен в Список всемирного культурного и природного наследия; во-вторых, объекту угрожает серьезная конкретная опасность; в-третьих, для сохранения объекта необходимо проведение серьезных мероприятий; в-четвертых, в отношении объекта запрашивалось содействие в рамках Конвенции ЮНЕСКО «Об охране всемирного культурного и природного наследия».

Таким образом, по результатам исследования приходим к следующим **выводам**.

1. Развитие международно-правовых норм, касающихся охраны всемирного культурного наследия, свидетельствуют о формировании в международном праве новой отрасли, предметом которой являются международно-правовые отношения по поводу защиты культурных ценностей.

2. Международно-правовой механизм защиты Всемирного культурного и природного наследия представляет собой закрепленный в международных соглашениях (ЮНЕСКО) комплекс национальных правовых обязательств, а также функционирование действующих и специально созданных на базе конвенций международных органов, наделенных мониторинговыми полномочиями.

3. Необходимо приступить к практическому созданию **Реестра объектов общего историко-культурного наследия стран СНГ**, сформулировав критерии включения объектов в данный список.

4. В странах СНГ целесообразно организовать обучение в учреждениях образования и в системе повышения квалификации кадров по различным правовым аспектам охраны, использования и восстановления историко-культурного наследия. В этом плане может быть полезен образовательный проект **«Международная и национальные правовые системы охраны историко-культурного наследия стран СНГ»**, реализуемый под эгидой и при поддержке Межгосударственного Фонда гуманитарного сотрудничества государств-участников СНГ и завершающийся подготовкой одноименного учебника.

Список использованной литературы:

1. Акуленко, В.І. Взаємодія норм міжнародного права і законодавства України про відновдальність у сфері охорони культурної спадщини. В: Правова держава: щорічник наукових праць. Київ, 2002. Вип. № 13, с. 355 - 371.
2. Богуславский, М.М. Культурные ценности в международном обороте: правовые аспекты. М.: Юристъ, 2005. 425 с.
3. Галенская Л.Н., Галенская Л.Н. Музы и право. Л., 1987. 167 с.
4. Магазинщикова І.П. Культурна спадщина людства: Збереження та використання: навчальний. Львів, 2002. 160 с.
5. Максимов, В.В. Правовая охрана культурных ценностей у Конвенціях ЮНЕСКО: автореф. к. ю. н. Київ, 1997. 16 с.
6. Мельничук О.І. Статус Всесвітньої культурної природної спадщини людства в міжнародному праві: дис. к. ю.н. Київ, 2006. 19 с.
7. Павлова Л.В. Статус всемирного культурного наследия в международном праве. В: Журн. междунар. Права и междунар. Отношений. 2007, № 4, с. 3 - 10.

8. Радзивилл А.А. Проблемы и перспективы концепции общего наследия человечества в современном международном праве: дис. к. ю. н. Киев, 2000. 210 с.
9. Райлян Н. Законодательные и нормативные акты Республики Молдова в области охраны национального культурного наследия. В: Бюро ЮНЕСКО в Москве, 2009. 132 с.
10. Чиокану С. Проблемы охраны культурного наследия Республики Молдова на современном этапе. Материалы международного научно-практического семинара, Москва, 1-3 марта 2011 г. М.: Институт наследия, 2011.
11. Мартыненко И. Э. Беларусь во всемирном культурном наследии. В: Беларусь и современная Европа: политика, экономика, культура: материалы научных семинаров 2008-2009 гг. Минск: Тесей, 2010, с. 168 - 189.

Copyright©Igor MARTYNENCO, 2011.

STANDARDE PRIVIND RESPONSABILITĂȚILE JUDECĂTORILOR

UNGUREAN Ivan *

STANDARDS CONCERNING JUDGE'S RESPONSIBILITY

Respect for the human rights and fundamental freedoms is the essence of a democratic society therefore a true democracy cannot exist without the compliance with these universally recognized values. As the European Court for Human Rights observed, "protection and development of human rights and fundamental freedoms is based on a truly democratic political regime, on a common concept and respect for human rights".

Given the fact that the respect for human rights is preserved only in a democratic society, this means that its protection imply all components of a state: state institutions, regardless of the hierarchy, political parties, trade unions, civil society in general, etc.

Liability of judges is particularly important in determining the response of the state on actions of those categories of subjects empowered with public functions, called to administer justice. Creating an institution of appeal of judge's actions or decisions in order to prevent a finding of a violation of fundamental rights guaranteed by the Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms, would be in line with European Community standards across the principle of "judicial error correction by an appropriate appeal system". Equally, this principle represents the most relevant and important standard in establishing the liability of a judge, also an effective appeal, being the only one in the right to consider the illegality of the judicial act and, therefore, to rule as to the responsibility of the judge for a judicial error, except the case when it was committed in bad faith, becoming a criminal offence.

СТАНДАРТЫ, КАСАЮЩИЕСЯ ОТВЕТСТВЕННОСТИ СУДЕЙ

Соблюдение прав человека и основных свобод является сущностью демократического общества, а демократия не может существовать без обеспечения соблюдения этих универсально признанных ценностей. Как указывает Европейский суд по правам человека «защита и развитие прав человека и основных свобод основывается на подлинно демократический политический режим, общей концепции и взаимном уважении прав человека».

Принимая во внимание тот факт, что соблюдение прав человека осуществляется в демократическом обществе, следует отметить, что их соблюдению способствуют все составляющие на внутреннем уровне государственные структуры, среди которых: органы государства, независимо от иерархической системы, политические партии, профсоюзы, гражданское общество, и т.д.

Ответственность судей имеет особое значение в определении порядка реагирования государства на определенные категории субъектов, уполномоченных государственными должностями и призванные осуществлять правосудие.

Введение порядка оспаривания действий судьи или его актов через призму констатации нарушения основного права, гарантированного Европейской конвенцией о защите прав человека и

---

* UNGUREAN Ivan - Magistru în drept, jurist, Ministerul Justiției al Republicii Moldova. (УНГУРЯН Иван - Магистр права, сотрудник Министерства Юстиции Республики Молдова; UNGUREAN Ivan - Master of law, lawyer, Ministry of Justice of the Republic of Moldova).

основных свобод, соответствовало бы европейским стандартам и принципу «коррекции судебных ошибок посредством соответствующей апелляционной системы».

Вместе с тем, это является наиболее актуальным и важным стандартом при установлении ответственности судьи, эффективным способом для опротестования, единственно являющийся вправе признавать незаконный характер судебного акта, и, впоследствии выносить решение по существу ответственности судьи за судебную ошибку, за исключением случая, когда это было совершено недобросовестно и данное дело становится уголовным.

Studierea domeniului ce vizează răspunderea a judecătorilor în Republica Moldova, sub aspectul responsabilității acestora pentru erorile admise la soluționarea litigiilor civile, cazurilor penale și contravenționale, care au generat sau au stat la baza condamnării Republicii Moldova în fața Curții Europene a Drepturilor omului, inclusiv responsabilitatea judecătorilor pentru erorile procesuale care au generat încălcarea drepturilor omului, reprezintă o prioritate pentru autoritățile moldovenești.

Obiectivul principal al articolului îl constituie analiza responsabilității judecătorilor, condițiile de aplicare a răspunderii, prin prisma practicilor și legislației altor state, precum și instrumentelor internaționale și formularea unor propuneri de amendare a legislației naționale, care ar permite crearea unui mecanism mai eficient de tragere la răspundere a judecătorilor. Astfel, la baza cercetării au fost utilizate instrumentele internaționale, practicile și legislațiile a 25 de state cu sisteme avansate democratic.

Analiza legislației actuale în Republica Moldova ce privește situația juridică și reglementarea institutului de răspundere a judecătorilor, responsabilitatea acestora pentru faptele sale (deontologice, de conduită și cele izvorâte din atribuțiile de înfăptuire a justiției) a relevat că normele juridice naționale în domeniu respectiv se axează pe principii preluate din standardele comunitare (în special vizavi de practica aplicării Convenției Europene pentru apărarea drepturilor și a libertăților fundamentale sub aspectul art.6 par.1, care declară garanția dreptului la un proces echitabil, instituirea unui tribunal independent, imparțial și stabilit de lege).

Am constatat că majoritatea sistemelor de drept dispun de această instituție, ea fiind subordonată diverselor criterii de aplicare și garanții inerente condițiilor de independență și imparțialitate recunoscute judecătorilor. Studiu a identificat trei domenii de valorificare a instituției răspunderii judecătorului: **răspunderea penală, civilă și disciplinară.**

I. Răspunderea penală

Drept urmare a analizei legislației și practicii altor state au fost identificate două modalități de reglementare a răspunderii penale a judecătorilor. Astfel, pe de o parte avem statele care nu oferă imunitate judecătorilor în materie penală, iar pe de altă parte statele care oferă o asemenea imunitate.

Majoritatea statelor (**Belgia, Cipru, Danemarca, Spania, Grecia, Ungaria, Italia, Irlanda, Luxemburg, Suedia, Franța**) nu oferă o imunitate specifică judecătorilor (imunitate specială pentru judecători) în materie penală (în proces penal). În această situație, judecătorii răspund penal:

a) pentru actele comise în exercitarea funcțiilor lor (sistemul clasic spaniol care constă în asigurarea sancționării judecătorului, care a comis/admis intenționat fapte/greșeli, prin comiterea cărora au fost încălcate obligațiile sale de magistrat.) și pentru infracțiuni contra administrării justiției, însă (din text original nu reiese că în categoria de infracțiuni contra justiția include aderarea sau afilierea la un partid politic, etc.), încălcarea principiului incompatibilității funcției de judecător, erorile consecutive în lipsă de atenție intenționată în realizarea dreptului (erori judiciare, rezultate din realizarea dreptului/atribuției cu neatenție intenționată), divulgarea secretului de instrucție (încălcarea principiului confidențialității urmăririi penale), corupția, abuzul de putere; necătfînd la gravitatea lor, se consideră drept încălcări: nerespectarea principiului ierarhiei, nerespectarea de către judecător a recomandărilor adresate de către un magistrat, etc. În cazul constatării faptului că compartimentul magistratului este necorespunzător, el, în mod direct și personal, este urmărit în conformitate cu prevederile generale.

b) pentru orice acțiuni în afara exercitării funcțiilor lor, ca și orice cetățean (Franța).

c) în calitatea lor de angajați ai statului pentru infracțiuni specifice ca abuzul de serviciu, corupție activă sau pasivă, excesul de putere, falsificarea documentelor oficiale, încălcarea secretului profesional.

Mai mult, în unele state precum **Italia** și **Bulgaria**, săvârșirea unor categorii de infracțiuni de către judecători constituie o circumstanță agravantă ca: infracțiunile de corupție.

În **Danemarca, Spania, Estonia** judecătorii poartă răspundere penală chiar pentru conținutul hotărârilor judecătorești pe care le pronunță, discriminările sau injustițiile comise în examinarea cauzei sau emiterea unei hotărâri vădit contrară legii (ilegale). În **Estonia**, judecătorii pentru comiterea infracțiunilor menționate mai sus, pot fi pasibile chiar și de pedeapsa închisorii până 5 ani.

După cum am precizat mai sus există o altă categorie de state care pledează pentru acordarea imunității în (proces penal) materie penală judecătorilor (Slovenia, Polonia, Elveția). În această ipoteză imunitatea poate fi substanțială (funcțională) sau procedurală (procesuală).

În cazul imunității substanțiale (funcționale) este exclusă răspunderea pentru săvârșirea infracțiunilor de către judecători în timpul exercitării atribuțiilor de serviciu. Totuși, acest tip de imunitate poate fi la rândul său:

a) absolută - foarte rar aplicată (Australia);

b) specială – situația când judecătorii nu răspund pentru actele comise în exercitarea funcțiilor lor (Elveția, Canada, Letonia), cu excepția infracțiunilor intenționate de drept comun (Bulgaria), cu excepția încălcării obligațiilor profesionale constatate în cadrul unui proces printr-o hotărâre pasibilă de o pedeapsă publică sancționată de legea penală (Germania).

Imunitatea procedurală (procesuală) reprezintă situația în care legea cere unui organ o autorizație prealabilă pentru începerea urmăririi penale sau desemnarea autorității exclusive responsabile de urmărirea penală. Mai mult, imunitatea procesuală a judecătorilor este o categorie de imunitate, care constă în limitarea aplicării prevederilor procesuale generale în privința unui judecător, sau aplicarea prevederilor speciale, care stabilesc modul efectuării urmăririi penale a judecătorului. În cazul în care legislația statului prevede imunitatea procesuală, de regulă, procedura aplicării poate fi divizată în două scheme: inițierea urmăririi penale împotriva judecătorului cu obținerea autorizării prealabile, și exercitarea urmăririi penale în privința judecătorului poate fi efectuată numai de autoritățile special desemnate.

Autorizarea prealabilă a urmăririi penale a judecătorului poate fi solicitată după caz din partea:

- unui organ judiciar (Elveția);

- unui organ politic – Parlamentul (Letonia), Președintele Statului (Cehia) la propunerea Curții Supreme (Estonia);

- unui organ disciplinar (Polonia).

În calitate de autoritate (special desemnate) exclusiv responsabilă de urmărirea penală, de regulă, figurează Procurorul General (Letonia și Suedia).

Totuși în cazul Suediei, Procurorul general poate începe urmărirea penală contra judecătorului, cu excepția membrilor Curții Supreme sau Curții Supreme Administrative, prerogativă rezervată avocatului parlamentar sau așa-numitului Chancellor of Justice (funcționar apolitic, numit de Guvern). Pe lângă acestea, în unele sisteme juridice există privilegiile de jurisdicție, fie prin faptul că judecătorul nu se supune competenței represive ordinare, fie că normele procedurale nu se aplică lor în egală măsură. [1, Legislația internațională]³⁹¹

Concluzionând, menționez că tendința generală a majorității statelor este de a nu oferi judecătorilor imunitate absolută în materie penală, judecătorii, urmând să răspundă în fața legii penale ca și orice cetățean de rând.

În Republica Moldova răspunderea penală a judecătorului este strâns legată de principiul inamovibilității (inviolabilității) prevăzut de art. 19 din Legea nr. 544-XIII din 20 iulie 1995 cu privire la statutul judecătorului (Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2002, nr. 117-119, art. 946), care practic face imposibilă întreprinderea unor măsuri de investigație operativă și urmărire penală în privința judecătorilor, chiar și în cazurile de infracțiune flagrantă. În acest context propun omiterea imunității absolute a judecătorilor în materie penală, fapt recomandat și de Protocolul adițional la Convenția penală privind corupția, ratificată de Republica Moldova prin Legea nr. 157-XVI din 6 iulie 2007 (Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2007, nr. 103-106, art. 449) și de Statutul de la Roma al Curții Penale

³⁹¹ Legislația internațională privind reglementarea instituției responsabilității Judecătorilor. [on-line]: <http://eur-lex.europa.eu/ro/index.htm>. (accesat 21.02.2010).

Internaționale, semnat la 8 septembrie 2000. [2, art. 19 și Protocolul la Convenția penală privind corupția]³⁹²

Respectiv, acordul Consiliului Superior al Magistraturii la pornirea acțiunilor penale împotriva judecătorilor trebuie să fie exclus din lege. Totodată, pentru evitarea conflictelor de interese în procesul de examinare a infracțiunilor săvârșite de judecători, precum și pentru stabilirea unor garanții procedurale pentru aceștia din urmă, se propune operarea unor modificări în Codul de procedură penală, în vederea stabilirii instanței judecătorești ce urmează a examina cauzele penale privind infracțiunile săvârșite de judecători.

II. Răspunderea civilă (materială)

Acest tip de răspundere necesită o reglementare prudentă susceptibilă să protejeze judecătorul de manevre de intimidare și autoritatea lucrului judecat. În principiu, imunitatea de jurisdicție civilă absolută este recunoscută de statele Common Law, astfel ca Marea Britanie, SUA, Canada, Cipru, Irlanda: judecătorii instanțelor superioare sunt în orice circumstanță prezumați competenți, pe când ceilalți trebuie să aducă dovada bunei credințe și competenței. Inclusiv Germania este afiliată acestui sistem.

Pentru statele care au acceptat principiul răspunderii civile a judecătorului, distingem câteva sisteme de răspundere.

a) Sistemul fără greșală constatată - este cazul răspunderii statului pentru prejudiciul (special și excepțional) cauzat de judecători în cadrul activității lor judiciare (exercitarea justiției penale în materia detenției provizorii nejustificate sau eroare judiciară constatată) și acest principiu este consacrat în art. 5 pct. 2 din Carta Europeană privind statutul judecătorului din 10 iulie 1998. Acest sistem a fost acceptat de Franța, Luxemburg, Elveția, Spania, Belgia, Italia.

b) Sistemul din greșală - regimul tradițional de răspundere civilă - (greșală gravă, simplă sau dolosivă) - statul va fi cel care va răspunde pentru angajații săi (Estonia, Italia, Letonia, Olanda, Cehia, Slovenia, Elveția). Cu toate acestea, în unele state (Belgia, Spania, Danemarca, Luxemburg, Maroc, Norvegia, Suedia) este posibilă introducerea acțiunii fie contra statului, fie direct contra judecătorului, dar această ultimă opțiune este supusă unor serii de restricții și condiții, care o face foarte rar operabilă.

Pentru a compensa mecanismul de substituție a responsabilității statului celei a judecătorilor, unele state au optat pentru instituirea dreptului de regres a statului împotriva judecătorului, mecanism existent și în legislația moldovenească. Acest mecanism este supus unor particularități. În Belgia și Danemarca, chiar dacă există în teorie nu există nici un text legislativ care valorifică acest tip de răspundere. În Franța statul poate înainta o acțiune de regres numai în caz de greșală personală legată de serviciul public al justiției (intenționată și de o particularitate gravă). În cazul Estoniei, rambursarea este supusă unor restricții: proporționalitatea gravității faptei comise, capacitatea financiară a judecătorului condamnat, poziția ierarhică. [3, Legislația internațională]³⁹³

În acest context, considerăm utilă revederea Legii cu privire la agentul guvernamental în partea ce ține de dreptul de regres al Statului, reieșind din faptul că aceste prevederi nu se aplică. Ar fi binevenit, ca de fiecare dată când Statul este condamnat de CEDO din vina judecătorilor naționali, să fie pornită automat o acțiune împotriva acestora (acest lucru e valabil în privința tuturor funcționarilor publici din cauza cărora statul a fost condamnat) în toate cazurile, fără acordul Consiliului Superior al Magistraturii.

III. Răspunderea disciplinară

Regimul disciplinar asigură un echilibru între necesitatea de garantare a independenței judecătorului și necesitatea de a sancționa judecătorul atunci când conduita acestuia este blamată, deoarece e contrară exigențelor deontologice stabilite pentru corpul de magistrați. De fapt, răspunderea disciplinară a judecătorilor vizează mai multe aspecte procedurale care diferă de la un stat la altul: inițierea procedurii disciplinare, determinarea acțiunilor judecătorului ce pot implica răspunderea disciplinară a acestuia,

³⁹² Legea nr. 212 din 9 septembrie 2010 pentru ratificarea Statutului de la Roma al Curții Penale Internaționale, semnat la 8 septembrie 2000. Monitorul Oficial al Republicii Moldova din 2010, nr. 190, art. 624. [on-line]: <http://conventions.coe.int>. (accesat 13.04.2011).

³⁹³ Legislația internațională privind reglementarea instituției responsabilității Judecătorilor. [on-line]: <http://eur-lex.europa.eu/ro/index.htm>. (accesat 13.04.2011).

procedura de examinare a abaterilor disciplinare și categoriile sancțiunilor aplicate în cazul în care se constată anumite abateri disciplinare.

- 1) Dacă ne referim la modalitatea de inițiere a procedurii disciplinare împotriva unui judecător practica altor state cunoaște două scheme principale, care diferă în funcție de cine are dreptul de a iniția această procedură.

Prima schemă poate fi caracterizată prin faptul că în calitate de inițiator al procedurii disciplinare apare o autoritate publică. În mod tradițional această autoritate este Ministerul Justiției, care deține monopolul în acest domeniu (de exemplu, în Irlanda).

Însă, există sisteme în care această competență este împărțită între mai multe autorități publice. Astfel, în cazul Estoniei, Letoniei, Republicii Cehe și Sloveniei Ministerul Justiției împarte competența de inițiere a procedurii disciplinare cu alte înalte autorități judiciare, care diferă în dependență de nivelul instanței judecătorești unde activează judecătorul supus procedurii disciplinare. În Italia inițierea acțiunii disciplinare este oferită alternativ Ministerului justiției prin intermediul Procurorului general la Curtea de casație.

A doua schemă reprezintă o procedură mai democratică în care acțiunea disciplinară este inițiată de cetățenii care se consideră victime a acțiunilor unui judecător. În unele state precum Cipru, Spania, Danemarca, Norvegia și Olanda, procedura disciplinară poate în mod direct și efectiv să fie inițiată de justițiabili, în organul disciplinar, pe când în alte sisteme juridice (Italia, Canada) justițiabilii au dreptul să depună o plângere organului disciplinar, care la rândul său examinează plângerea respectivă și ia decizia de a da sau nu curs procedurii disciplinare. În acest din urmă caz organul disciplinar apare în calitate de filtru al plângerilor depuse de cetățeni.

În Marea Britanie în urma unei reforme intrate în vigoare în 2006, care viza în mod direct procedura disciplinară împotriva judecătorului, a fost creat un Birou de plângeri judiciare a cărui misiune este de a se asigura examinarea problemelor disciplinare a membrilor sistemului judiciar în mod coerent, eficient și echitabil.

2) Temeiul inițierii procedurii disciplinare îl constituie abaterea disciplinară, care, de regulă, constă în încălcarea sau ignorarea mai multor atribuții profesionale de către judecător. În acest context, abaterile disciplinare în diferite state sunt clasificate în dependență de principiile sau regulile deontologice, care sunt obligatorii pentru desfășurarea activității de judecător.

Astfel, în majoritatea statelor (Ungaria, Norvegia, Polonia, Spania, Italia, Marea Britanie, Olanda etc.) obligațiile deontologice ale judecătorului nu vizează doar activitatea profesională, ci și viața privată a acestora. Doar Danemarca se pare că condiționează această ipoteză de comiterea de către judecător a unei infracțiuni.

Cu excepția acestei țări, toate statele, admit că un comportament privat al unui judecător poate angaja răspunderea disciplinară, ori de câte ori acest comportament contravine exigențelor etice, pe care judecătorul este obligat să le respecte.

În calitate de exemplu poate fi adusă legislația Ungariei unde este expres prevăzut că constituie abatere disciplinară modul de viață al judecătorului sau conduita personală a acestuia dacă aceasta compromite reputația organului judiciar. Aceiași abordare poate fi identificată și în Norvegia unde orice acțiune a judecătorului (profesională sau privată) care nu corespunde „conduitei prevăzute pentru un judecător” constituie o încălcare a obligațiilor deontologice.

În Republica Franceză Consiliul Superior al Magistraturii mereu a precizat că „viața privată a unui judecător nu prezintă relevanță pentru acțiunea disciplinară în sine”, cu condiția că acțiunile private ale judecătorului nu aduc atingere activității instituției unde activează sau nu duc la micșorarea încrederii justițiabililor. În acest din urmă caz judecătorul poate fi supus unei sancțiuni disciplinare.

3) Procedura disciplinară în ansamblu trebuie să fie guvernată de principiul transparenței. Astfel, ședințele disciplinare în majoritatea statelor au loc cu ușile închise. Astfel, secretul dezbaterilor este instituit în Bulgaria, Danemarca, Spania, Norvegia, Grecia, Ungaria, Estonia, Letonia, Luxemburg, Olanda, Suedia etc. Franța însă s-a detașat recent de această practică, în virtutea dreptului oricărei persoane la un proces echitabil. Legea organică din 25 iunie 2001 a instituit principiul publicității ședințelor disciplinare din cadrul Consiliului Superior al Magistraturii. În conformitate cu noile reglementări,

judecătorul nu se poate opune caracterului public al ședinței. Doar Consiliul este cel care poate să interzică accesul publicului în sala de ședințe și asta dacă circumstanțele speciale de natură să aducă atingere intereselor justiției sau dacă acest fapt este necesar pentru protecția vieții private a judecătorului. Printre statele care au introdus principiul publicității ședințelor disciplinare se numără Belgia, Republica Cehă, Irlanda, Polonia, Portugalia, Italia și România.

Totuși, secretul ședințelor nu se extinde și asupra hotărârilor Consiliului în materie disciplinară. În marea majoritate a statelor hotărârile organului disciplinar sunt publice. Este cazul Germaniei, Poloniei, Greciei, Ungariei, Italiei, Letoniei, Olandei etc. Mai mult, unele state (Republica Cehă, Bulgaria, Norvegia etc.) plasează hotărârile cu caracter disciplinar pe internet.

4) Făcând o analiză comparativă a sancțiuni disciplinare aplicate judecătorilor au fost depistate trei categorii de sancțiuni. Sancțiunile de ordin moral (avertismentul sau muștrarea), sancțiunile de ordin pecuniar sau economic (amenda, reducerea de salariu) și sancțiunile grave, care aduc atingere carierei de judecător (suspendarea, retrogradarea, transferul etc.).

Numărul și categoriile sancțiunilor disciplinare aplicate judecătorilor variază de la un stat la altul. Astfel, anumite state (Canada, Norvegia, Olanda) se limitează la două categorii de sancțiuni disciplinare: sancțiuni ușoare (avertismentul sau muștrarea) și sancțiuni grave (revocarea sau destituirea din funcție). Bulgaria, Danemarca, Republica Cehă și Suedia mai aplică și sancțiunile pecuniare precum reducerea salariului sau amenda. Alte state (Italia, Spania, Belgia, Franța) prevăd de la 5 până la 9 sancțiuni, care urmează a fi aplicate de organul disciplinar în dependență de gravitatea faptei judecătorului. [4, Legislația internațională]³⁹⁴

Reieșind din analiza materialelor relevante utilizate la efectuarea studiului și luând în considerație studiile privind sistemele judiciare în țările europene, nu se constată mari deosebiri între reglementările în statele europene și normele dreptului național în Republica Moldova. Deosebirile de fapt sunt minore.

Totuși, pentru a eficientiza procedura disciplinară în Republica Moldova consider utilă introducerea posibilității sesizării din oficiu a Consiliului Superior al Magistraturii și a Inspecției Judecătorești în cazurile de abateri disciplinare ale judecătorilor.

De asemenea, tot în partea ce ține de răspunderea disciplinară, cred importantă instituirea obligativității în sarcina Consiliului Superior al Magistraturii de a face publice procedurile disciplinare împotriva tuturor judecătorilor cu plasarea pe pagina web a acestuia a tuturor hotărârilor pronunțate în acest sens în privința judecătorilor, așa cum practică majoritatea statelor. În caz contrar, impactul preventiv și pedagogic al măsurilor disciplinare în privința judecătorilor nu va fi cel scontat, iar publicul va rămâne cu impresia utilizării limitate sau chiar deloc a acțiunii disciplinare în privința judecătorilor. [5, articolul DI Florin Bucur Vasilescu]³⁹⁵

Nu în ultima instanță ar mai fi cazul instituirii în legislația relevantă a principiului caracterului proporțional al răspunderii disciplinare a judecătorului, și o eventuală extindere a responsabilității patrimoniale a celui din urmă, dacă abaterea sa a cauzat prejudicii materiale. În fapt o abatere disciplinară a judecătorului în legislația națională nu oferă dreptul la repararea prejudiciului, cel puțin din partea statului. Aici urmează a fi extrem de valabil principiul răspunderii prioritare a statului pentru prejudicii cauzate prin actele ilicite ale judecătorului, iar extinderea răspunderii patrimoniale a acestuia să se refere exclusiv la faptul că o abatere disciplinară la fel să servească ca temei al unei acțiuni de regres din partea statului, care a reparat prejudiciul material.

Odată ce Republica Moldova a preluat mecanismele europene cu privire la independența judecătorilor, este absolut necesar ca și regulile privind răspunderea judecătorilor să corespundă standardelor europene. În caz contrar, noi ne pomenim că regulile cu privire la independență sunt europene, cele privind răspunderea sunt naționale, și judecătorii sunt, respectiv, intangibili.

Stabilirea unor limite judecătorilor nu trebuie privită ca o atingere a independenței lor. Aceasta este necesar în virtutea responsabilizării pentru acțiunile și consecințele acțiunilor acestora.

³⁹⁴Legislația internațională privind reglementarea instituției responsabilității Judecătorilor. [on-line]: <http://eur.lex.europa.eu/ro/index.htm>. (accesat 10.05.2011).

³⁹⁵ Florin Bucur Vasilescu. Independența Justiției atribut esențial al statului de drept. București: ed. Speranța, 2009.

Bibliografie:

1. Legislația internațională privind reglementarea instituției responsabilității Judecătorilor. [on-line]: <http://eur-lex.europa.eu/ro/index.htm>, februarie 2010. (Accesat 10.05.2011).
2. Legea nr. 544-XIII din 20 iulie 1995 cu privire la statutul judecătorului. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova din 2002, nr. 117-119, art. 946, art. 19.
3. Protocolul adițional la Convenția penală privind corupția, ratificată de Republica Moldova prin Legea nr. 157-XVI din 6 iulie 2007. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova din 2007, nr. 103-106, art. 449.
4. Legea nr. 212 din 9 septembrie 2010 pentru ratificarea Statutului de la Roma al Curții Penale Internaționale, semnat la 8 septembrie 2000. Monitorul Oficial al Republicii Moldova din 2010, nr. 190, art. 624. [on-line]: <http://conventions.coe.int>. (Accesat 13.04.2011). Florin Bucur Vasilescu. Independența Justiției atribut esențial al statului de drept. București: ed. Speranța 2009.

Copyright© Ivan UNGUREAN, 2011.

TRIBUNA DISCUȚIONALĂ**ЗАМЕТКИ О КОЛЛАБОРАЦИИ СОВЕТСКИХ ГРАЖДАН
С НАЦИСТАМИ В 1941-1944 ГГ.****ШНЕЕР ЯД ВАШЕМ Арон*****NOTES ON THE SOVIET CITIZEN COLLABORATION
WITH THE NAZI IN 1941 – 1944 YEARS**

Collaboration during the Second World War was a common phenomenon in almost every country occupied. And yet, talking about collaboration in Europe, it must be emphasized that the number of collaborators who took part in crimes against the person was highest in Nazi-occupied Soviet territory.

The causes of individual and collective collaboration with the occupation regime in any one of the toughest in history in general, and especially the history of the former Soviet Union. In the USSR, research on the cooperation of Soviet citizens to the Nazi regime were banned because they could destroy the myth of the unity of the multinational Soviet people in World War II, and to consider the reasons for this co-operation.

Коллаборационизм в годы Второй мировой войны был явлением распространенным практически в каждой оккупированной стране. И все-таки, говоря о коллаборации в Европе, необходимо подчеркнуть, что число коллаборантов, принимавших непосредственное участие в преступлениях против человека, было самым высоким на оккупированной нацистами территории СССР.

Вопрос о причинах коллаборации индивидуальной и коллективной с любым оккупационным режимом один из самых сложных в истории вообще, а в истории бывшего СССР особенно. В СССР исследования на тему сотрудничества советских граждан с нацистским режимом были запрещены, так они могли разрушить миф о многонациональном единстве советских народов в годы Второй мировой войны и заставить задуматься о причинах этого сотрудничества.

Исследователи, занимающиеся проблемами сопротивления оккупации спрогнозировали, что через несколько лет оккупации 10 % населения могут стать предателями (из них около 3% активными и 7% симпатизирующими противнику). Из 90% патриотов 20% войдут в движение сопротивления и будут вести активную борьбу с оккупантами. Около 70% займут выжидательную позицию³⁹⁶.

Справедливо будет сказать, что очень большое число людей вовсе не страдало от оккупантов и коллаборационистов, а, что естественно, приспособлялось к навязанным условиям жизни и объективно помогало укреплению нацистского режима. Особенно это характерно для народов большинства стран Западной Европы оккупированной нацистами³⁹⁷.

Боюсь, что я покушаюсь на священных коров. Однако осмелюсь высказать мнение, что западноевропейским политикам и историкам после войны очень не хотелось признавать очевидное: практически вся оккупированная нацистами центральная Европа чрезвычайно эффективно трудилась на нацистскую Германию. Особенно это относится к Чехии, Франции и

---

* *ŠNEIERS Ārons* - Doctor în istorie, Israel. (**ШНЕЕР ЯД ВАШЕМ Арон** - Кандидат исторических наук, Израиль; *SNEIERS Arons* - Doctor of History, Israel).

³⁹⁶ Боярский В.И. Партизаны и армия. История утерянных возможностей. Минск. 2003, с. 4-5.

³⁹⁷ Впрочем, этот вывод, мне кажется, абсолютно справедлив и для послевоенных лет советской власти в Прибалтике. Таким образом, проблемы коллаборации можно рассмотреть и в более широком смысле: о сотрудничестве с советской властью на территориях ставших советскими в 1939-1940. Сегодняшний премьер-министр Эстонии Андрус Ансип – коллаборант советской власти: еще в 1988 г. был председателем оргкомитета Тартуского райкома компартии.

северным европейским странам³⁹⁸. И, конечно, условия жизни в оккупации названных выше стран, не сравнимы с условиями оккупации Польши, Югославии и тем более, советских территорий, исключая Прибалтику. Важный момент, на который можно обратить внимание: основными участниками, а зачастую и организаторами движения сопротивления Франции, были евреи и русские эмигранты. И даже восстания, поднятые за часы до освобождения в Париже и Праге, не меняют сути явления. Поэтому после войны и возник поддерживаемый общепринятый миф о Сопротивлении, которое конечно, существовало в оккупированных западноевропейских странах, однако было чрезвычайно слабо и малоэффективно, за исключением Югославии и Польши.

Советское идеологическое эмоциональное клише: «преступления, совершенные латышскими (или поставьте любую другую национальность. - А.Ш.) буржуазными националистами», «отщепенцами», «изменниками своего народа» «кулацко-уголовными элементами», «дезертирами и предателями» - это тот же сознательно внедрявшийся в советские годы миф о том, что «вероломное нападение гитлеровской Германии на Советскую Страну вызвало у латышского (подставьте эстонского, литовского, украинского. - А.Ш.) народа гнев и возмущение. Трудящиеся Латвии в подавляющем своем большинстве (выделено мной. - А.Ш.) были полны решимости защищать честь и независимость Родины»³⁹⁹.

Многочисленные факты свидетельствуют как раз о противоположных настроениях во всех трех прибалтийских республиках. Именно здесь, впрочем, как и на всех территориях, ставших советскими в 1939-1940 гг., отмечается особенно высокий, по сравнению с другими оккупированными немцами территориями, уровень антисоветских, антиеврейских и антирусских настроений, а также наивысшая степень коллаборационизма⁴⁰⁰.

Немецкие солдаты особенно в первые месяцы войны были поражены доброжелательным отношением к себе со стороны местного населения. Цветы, хлеб и соль, а порой даже оркестр⁴⁰¹. 30 июня 1941 г. немецкие войска вступили во Львов. Местные жители украинцы и частично поляки встретили их ликующими криками и цветами. «...улица Коперника и Марьяцкая площадь были усыпаны цетами. Немецкие машины двигались по морю цветов»⁴⁰². Тоже самое,

³⁹⁸ Трагедия Лидице и Орадур Сюр-глан – исключения, подтверждающие сказанное. Вспомним о тысячах Хатыней на оккупированных территориях СССР.

³⁹⁹ В.И. Савченко. Латышские формирования советской армии на фронтах Великой Отечественной войны. «Зинатне».Рига.1975, с.16. О том, насколько советская идеология и мифотворчество живучи и востребованы в сегодняшней России свидетельствует создание и использование жупела о «международном терроризме» и ответственности Бин Ладена за любой теракт, совершаемый в России и в мире, или живущий уже 100 лет печально известный миф о «заговоре сионских мудрецов».

⁴⁰⁰ Привожу только некоторые из книг на эту тему. Борьба за Советскую Прибалтику в Великой Отечественной войне 1941-1945. В 3-х книгах. Рига,1966; Мы обвиняем. Документы и материалы о злодеяниях гитлеровских оккупантов и латышских буржуазных националистов в Латвийской Советской Социалистической Республике 1941-1945. Рига.1967; Г.Смирин, М. Мелер. Потерянный мир: Боровка, Данкере и Малта в Латвии. Сб. Евреи в меняющемся мире. Материалы 4-й международной конференции. Рига, 20-22 ноября 2001 г.; Б.Волкович, Д. Олехно-вич, И. Рочко, М.Сташевский, А.Шнеер, И. Штейман. Холокост в Латгалии. Даугавпилс.2002; Н. Strods. Latvijas nacionālo partizānu kars, 1944-1956.I. Dokumenti, apcerējumi un atmiņas. Riga: Preses nams, 1999. Немецко-фашистская оккупация в Эстонии (1941-1944). Сборник документов и материалов. Таллинн. 1963;

Ермолович В. И. Жумарь С. В. Огнем и мечом. Хроника польского националистического подполья в Белоруссии (1939-1953 гг.) Белорусский научно-исследовательский центр документоведения, археографии и архивного дела. Минск. 1994; Платонов Р. П. Белоруссия, 1941-й: известное и неизвестное. По документам Национального архива Республики Беларусь Минск. 2000; Луи де Ионг. Немецкая пятая колонна во Второй мировой войне. М.,1958; Неизвестная Черная книга. Национальный Институт Памяти жертв нацизма и героев Сопротивления Яд-ва-Шем. Государственный архив Российской Федерации ГАРФ. Иерусалим. Москва 1993; Органы государственной безопасности СССР в Великой Отечественной войне. Сборник документов. Том 1. Накануне. Книга вторая. (1 января - 21 июня 1941 г.) М., 1995; А. Шнеер . Плен. В 2-томах. Иерусалим 2003. С.Дробязко.А.Карашук. Восточные добровольцы в вермахте, полиции и СС. М. «Изд. АСТ», 2000; Паньківський К. Роки німецької окупації. Нью-Йорк – Торонто.1965; Uniforms, Organization and History of the Waffen SS. San Jose California, 4-th. 1986.

⁴⁰¹ Kriegstagebuch des Kommandos tabes Reichsführer SS. Wien? 1965, S.217.

⁴⁰² Архив Яд Вашем. NJ/2783, л. 2.

происходило 1 июля 1941 г. в Риге и по всей Прибалтике, в большинстве случаев в Украине, реже в Белоруссии и России.

Что привело людей к поддержке нацистского режима? Что заставило их надеть повязку полицейского, мундир Вермахта или СС и сражаться на стороне Германии? Для ответа на этот вопрос необходимо изучить комплекс различных социально-политических причин, исторических реалий, военных обстоятельств места и времени, а также индивидуально-психологических черт, культурных и моральных ценностей, стечения различных жизненных обстоятельств как отдельных коллаборантов, так и целых групп населения, а то и народов.

Порой коллаборационист и патриот – понятия совпадающие, если речь идет о двойной оккупации. Мы можем играть терминами и назвать территории, ставшими советскими в 1939-1940 гг. «возвращенными», «аннексированными», «инкорпорированными», даже «добровольно присоединившимися» к СССР, однако факт, что они стали советскими не в результате внутренних естественных неспровоцированных общественно-политических процессов, а только после появления там частей Красной Армии, говорит сам за себя. Вероятно, мое замечание о коллаборационизме-патриотизме, вполне правомерно. Тем более что многих руководителей и идеологов коллаборантов питала надежда о восстановлении, либо обретении независимости с помощью Германии. И это определяло характер взаимоотношений коллаборантов с новыми оккупантами-освободителями от большевиков. Тем более что для **коренного** подчеркиваю, именно коренного населения Прибалтики, да и многих других территорий, захваченных Германией, нацистский режим был куда более благоприятен, чем коммунистический. Поэтому, например, организация украинских националистов (ОУН) колебалась от преимущественно коллаборации с немецким оккупационным режимом к сопротивлению, однако с неизменным лозунгом: «Украина без жидов, поляков и москалей». Патриотизм присутствовал и в прибалтийском коллаборационизме, однако, в отличие от украинского, в нем полностью отсутствовало вооруженное сопротивление нацистской оккупации, разве что предполагаемые действия группы Курелиса⁴⁰³. Таким образом, коллаборационное движение во многом зависит от исторических коллизий и политических ценностей и приоритетов руководителей данных движений. Однако моральная оценка коллаборации зависит от форм, средств и методов, которые избираются ею для своей борьбы. Поэтому необходимо заметить: не все коллаборанты были убийцами, и порой не всегда предполагали последствия своей деятельности.

Я не могу назвать убийцами 780 советских боевых офицеров, добровольно вступивших в РОА только одном лагере военнопленных в Днепропетровске в марте 1943 г.⁴⁰⁴ И то, что это происходит после разгрома немцев под Сталин-градом, говорит о многом. И причины этого надо искать, прежде всего, в советской системе, в ее внутренней политике, характерными чертами которой с первых лет существования были политико-социальные и национальные репрессии, насильно внедряемая моноидеология, коллективизация, секуляризация, сопровождавшаяся разгромом и уничтожением религиозных структур всех направлений.

Именно социально-политические причины, по-моему, были важнейшими из всех, приведших к коллаборационизму с нацистским режимом. О симпатиях к завоевателям значительного числа граждан Советского Союза свидетельствует тот факт, что уже к 11 июля 1941 г. 70 тыс. перебежчиков было готово к сотрудничеству с нацистами⁴⁰⁵. Массовым было и дезертирство.

⁴⁰³ Янис Курелис генерал Латвийской республики (1920-1940). В годы немецкой оккупации отказывался сотрудничать с немцами, однако в 1944 г. возглавил "Латвийскую национальную армию" с целью сражаться в тылу Красной Армии за независимость Латвии. Латышский историк Харалдс Биезайс считает, что, хотя соединение Курелиса, "с одной стороны, выполняло задание немецких разведслужб, с другой стороны — было задумано как растущая военная сила для завоевания независимости Латвии в конце войны". Во второй половине ноября 1944 г. группа Курелиса была разгромлена немцами, часть офицеров расстреляна, сам Курелис и более 2500 тысяч его бойцов были заключены в концлагерь Штуттгоф.

⁴⁰⁴ Штеенберг С. Генерал Власов. М. 2005, с.239.

⁴⁰⁵ *Иоахим К. Фест*. Гитлер. Биография. Т. III. Пермь, 1993. с. 243.

Один дезертиров ставший затем полицейским, А.Бондарь 1922 г. рождения, на допросе в ходе следствия по делу о его преступлениях, объяснил причину сотрудничества с немецкими оккупантами:

«Мой отец в 1932 г. был раскулачен [...]. В 1937 г. отец был репрессирован и якобы осужден на 10 лет ссылки. Когда меня в 1941 г. призвали в ряды Красной Армии [...] я, будучи обозлен тем, что мой отец находится в заключении, а я должен идти воевать защищать власть, которая репрессировала моего отца, и, видя, что многие дезертируют, я тоже дезертировал и возвратился домой»⁴⁰⁶.

Партийные документы тех лет наряду с патриотическими заявлениями фиксируют иную реакцию местного населения на начало войны. Смелость высказываний и нетерпение в ожидании прихода немцев проявились уже в первые недели войны даже в глубоком тылу. Это подтверждает справка Николаевского обкома партии от 15 июля 1941 г. «О политико-моральном состоянии населения». Так в колхозе «Авангард» колхозница Тютюник заявила: «Когда придут немцы, мы все заберем у тех, кто нас раскулачивал, особенно с ними рассчитаются семьи репрессированных».

В колхозе им. Ленина «гражданка Терехова заявила: «Мундир мужа дождался того времени, когда он его наденет, а я сама буду ему помогать рубить головы большевикам»⁴⁰⁷.

«Дети отдельных колхозников колхоза «Прогресс» говорят: «Скоро не будет большевиков, наш папа вернется»⁴⁰⁸.

Интерес представляют настроения ленинградцев, выдержавших 3-летнюю блокаду. Наряду с бесспорным патриотическим подъемом, добровольчеством при создании дивизий народного ополчения и стремлением защитить город и страну, у части населения появились надежды на избавление от советской власти. Свидетельствует К. Криптон, сам участник обороны города:

«В Ленинграде в августе-сентябре 1941 г. [...] Три женщины у витрины магазина откровенно рассуждали: «Что же Гитлер? Хуже, чем есть, не будет, а хоть церкви-то разрешат иметь и Богу молиться»

Квалифицированный мастер из дореволюционных рабочих откровенно говорил: «наконец-то идет избавление и власть мошенников будет убрана». От немцев он не ждал ничего хорошего, но считал, что самое главное – покончить с большевиками»⁴⁰⁹.

Не хотели воевать и ждали немцев и в других районах СССР. Так в Таганроге по приказу о мобилизации явилось всего 10%. Рабочие, живущие в частных домах, не выходили на работу с 10 октября 1941 г, не явились по мобилизации, не эвакуировались с заводами, а попрятались до входа немцев, боясь, что им прикажут отступить с Красной Армией. За три дня до прихода немцев разбежались все мобилизованные и находившиеся на работах по сооружению укреплений в городе⁴¹⁰.

Советский офицер А.Алымов точно подметил настроения ожидания различных категорий жителей перед приходом немцев: «В Ставрополе не встречали немцев с цветами и хлебом-солью, как это было несколько дней спустя в Пятигорске и Кисловодске, но в час их вступления, несомненно, весь город вздохнул полной грудью. Убежденные враги большевизма видели в победе немцев разгром своего исконного врага; бывшие собственники – надежду на хотя бы частичное возвращение их имущества, репрессированные и жившие по фиктивным документам – освобождение от вечного страха перед НКВД, голодные – возможность насытиться...»⁴¹¹.

⁴⁰⁶ Архив Яд Вашем. TR-18/33, л. 3. Далее А. Бондарь прошел обычный путь предателя.: «Месяца через два в конце сентября 1941 г. в село приехало два члена ОУН, они с Западной Украины и начали организовывать в селе полицию, которую назвали Украинская Народная милиция. Я попросил записать меня в милицию. В полиции служил с сентября 1941 до февраля 1944 г.» Дважды принимал участие в расстреле более 300 евреев. Стрелял из пулемета и винтовки. Задерживал и арестовывал «подозрительных лиц и военнопленных», сбежавших с лагерей. Там же. л.9-11.

⁴⁰⁷ Речь идет о казацком мундире.

⁴⁰⁸ Архив Яд Вашем. М-37/269, л. 2-5.

⁴⁰⁹ К.Криптон. Осада Ленинграда. Изд. Им. Чехова.Нью-Йорк. 1952, с. 65.

⁴¹⁰ Архив Яд Вашем М-33/580, л.15,48.

⁴¹¹ Двинов Б.. Власовское движение в свете документов. Нью-Йорк. 1950, с. 24.

О настроении бойцов 48-й пехотной дивизии, которая дислоцировалась в Латвии, вспоминает доброволец этой дивизии С.Абрамсон: «Спустя 24 часа после зачисления в батальон я знал, что людей, готовых сражаться с немцами и умереть за советскую власть, можно перечесать по пальцам. Часть мобилизованных перед самой войной из Калининской и Псковской областей при первой возможности дезертировали, бросая оружие, иногда, захватывая его с собой, и спешили делить колхозы, а воевать с немцами у них желания не было»⁴¹².

Многочисленные примеры свидетельствуют о том, что вооруженное противостояние советской власти особенно характерно для всех территорий, ставших советскими в 1939-40 гг, а не только исключительно странам Балтии.

С началом войны резко усилились национально-освободительные, антисоветские и антирусские тенденции особенно там, где население испытывало ощущение утраты независимости и оскорбленное чувство национального достоинства. Большинство украинцев и поляков из Западной Украины не желали служить в Красной Армии вследствие традиционных антирусских, а теперь и антисоветских настроений, усилившихся за полтора года советской власти. Огромное влияние на резкий всплеск неприятия советского строя и как следствие – коллаборационизм – оказала депортация, произведенная за неделю до начала войны. Могли ли поддерживать советскую власть родственники десятков тысяч арестованных?

Призывники скрывались от мобилизации, а будучи мобилизованными, старались при первой возможности дезертировать, или перебежать к немцам. В 72-й, 99-й стрелковых дивизиях были случаи отказа стрелять по противнику. В 99-й дивизии 80 человек «отказников» из Львовской области были расстреляны перед строем⁴¹³.

Польское население западноукраинских и белорусских областей, прожив почти два года под советской властью, видит в ней власть оккупантов, а в Красной Армии завоевателей, поделивших Польшу вместе с немцами, однако предпочитает немецкую власть.

В одном из писем с фронта красноармеец пишет: «Я нахожусь на фронте: Луцкое направление. (Украина. –А.Ш.) Население, особенно поляки, во многом помогают немцам»⁴¹⁴.

В Западной Белоруссии также действуют вооруженные группы польского подполья. Красноармеец И.С. Асташкин вспоминает: «при отходе через городок Гайновка Брестской области мы попали под ружейный обстрел. ... последнее “прощай” Красной Армии делали местные поляки, которые таким образом рассчитывались за все прелести советской власти»⁴¹⁵. То же самое происходило в Ленинском, Ганцевичском, Лунинецком и других районах⁴¹⁶.

Национальный фактор играл чрезвычайную роль и среди коренных народов стран Балтии, всего лишь год назад потерявших независимость. Причем многие из тех, кто даже симпатизировал советской власти в 1940 г., через короткое время оказались разочарованными в утвердившейся реальности. Поэтому большинство граждан этих стран не желали воевать за советскую власть, чьи карательные органы арестовали и выслали в Сибирь десятки тысяч жителей Латвии, Литвы, Эстонии. Только за 3 дня, с 14–17 июня 1941 г. «по Литве: арестовано 5664 человек, выселено 10 187 человек, всего репрессировано 15 851 человек. По Латвии: арестовано 5625 человек, выселено 9 546 человек, всего репрессировано 15 171 человек. По Эстонии: арестовано 3178 человек, выселено 5978 человек, всего репрессировано 9156 человек»⁴¹⁷.

⁴¹² Абрамсон С. Видеоинтервью 30.01.1995. Архив Яд Вашем. VD -713.

⁴¹³ Карпов В.. Маршал Жуков. М.,1994, с. 257.

⁴¹⁴ Яд Вашем. Зал Имен. Лист свидетельских показаний № 2129170.

⁴¹⁵ И.С. Асташкин. Воспоминания, с. 47. Архив автора.

⁴¹⁶ Ермолович В. И., Жумарь С. В.. Огнем и мечом. Хроника польского националистического подполья в Белоруссии (1939–1953 гг.). Минск, 1994, с. 20–21.

⁴¹⁷ Докладная записка НКГБ СССР № 2288/М в ЦК ВКП(б), СНК СССР и НКВД СССР об итогах операции по изъятию антисоветского, уголовного и социально опасного элемента в Литве, Латвии и Эстонии. 17 июня 1941 г. – Цит. по: Органы государственной безопасности СССР в Великой Отечественной войне. Сборник документов. Том I. Накануне. книга вторая. (1 января – 21 июня 1941 г.) М., 1995, с. 247.

В Молдавии было депортировано не менее 24 360 человек⁴¹⁸.

Аресты были проведены также и во всех территориальных корпусах Красной Армии, сформированных в 1940 г. из частей и подразделений армий независимых до июня 1940 г. Прибалтийских государств. Часть офицеров этих армий после проверок была включена в кадры Красной Армии и продолжала службу в ее рядах.

Мог ли, точнее хотели ли, солдаты территориальных корпусов сражаться против нацистов, если к 22 июня 1941 г. в этих корпусах было арестовано 933 офицера⁴¹⁹: в Латвийском – 424, Литовском – 285, в Эстонском – 224⁴²⁰.

Командующий Западным фронтом генерал армии Д. Г. Павлов, обвиненный «в трусости, в бездействии, развале управления войсками», арестованный и расстрелянный в июле 1941 г. (реабилитирован в 1957 году), на допросе 7 июля 1941 г. показал: «На левый фланг Кузнецовым (Прибалтийский ВО) были поставлены литовские части (национальная литовская дивизия), которые воевать не хотели. После первого нажима на левое крыло прибалтов литовские части перестреляли своих командиров и разбежались»⁴²¹. Необходимо отметить, что речь идет о командирах, как правило не литовцах, назначенных вместо арестованных.

Из 18 тысяч бойцов и командиров корпуса с Красной армией отступило не более 2 тысяч литовцев, впоследствии все они вступили в ряды сформированной 16-й литовской дивизии.

Не лучше было положение и в 22-м Эстонском территориальном корпусе. Перед войной корпус был практически русофицирован: из 20 тыс. военнослужащих в нем осталось всего 9 тыс. эстонцев. После арестов офицеров солдаты-эстонцы стали бежать из корпуса. К началу войны в нем осталось 5500 эстонцев, из которых 4500 перешли на сторону немцев⁴²².

Та же судьба постигла и 24-й Латвийский территориальный корпус, в котором среди арестованных были командир корпуса генерал-лейтенант Р.Клявиньш вызванный в Москву якобы на курсы при Генштабе. 29 июля 1941 г. приговорен к расстрелу. Судьбу своего командира разделил и командир 183-й дивизии генерал-майор Янис Лиепиньш⁴²³. Последней каплей стала Литенская трагедия. 14 июня 1941 г. офицеры 285-го стрелкового полка, дислоцировавшегося близ поселка Литене Гулбенского района, были вызваны якобы на совещание. Явившихся арестовали, затем депортировали, а тех, кто явился позднее из отпусков или командировок, ничего не зная о случившемся, арестовали и расстреляли без суда и следствия⁴²⁴. Это

⁴¹⁸ А.Э. Гурьянов. «Мемориал». Масштабы депортации населения в глубь СССР в мае-июне 1941 г. <http://www.memo.ru/history/polacy/deport1.htm>

⁴¹⁹ Докладная записка НКГБ СССР № 2288/М в ЦК ВКП(б), СНК СССР и НКВД СССР об итогах операции по изъятию антисоветского, уголовного и социально опасного элемента в Литве, Латвии и Эстонии. 17 июня 1941 г. – Цит. по: Органы Государственной Безопасности СССР в Великой Отечественной войне, с. 248.

⁴²⁰ Там же, с. 248.

⁴²¹ («Мне было приказано быть спокойным и не паниковать»). Трагедия Западного фронта и его командующего Д.Г.Павлова. Цит. по: Неизвестная Россия XX век, Т. II. М., 1992, с. 81.

⁴²² Эстония во второй мировой войне. <http://www.okupatsioon.ee/rus/1940/walter.html>

⁴²³ В. Варламов. Они могли бы в 40-м встать у руля Латвии. – Панорама Латвии. 24.02.1993.

⁴²⁴ Воспоминания старшего лейтенанта Петериса Сарканса о событиях в Литене. «Даугава» № 5, 1990, с. 93-94. «[...] 13 июня сменился командир полка. На место полковника-лейтенанта Приедитиса пришел капитан Федоров. Состоялся парад, который приняли Приедитис, Федоров и комиссар Рябчев. После парада нам было сказано, что всем офицерам следует явиться в штаб 14 июня в 14.00 для встречи с новым командиром. Мы разошлись по домам (большинство офицеров жило вне лагеря). [...] Полковой комиссар отметил по списку мое прибытие. Я спросил, в каком снаряжении следовало явиться и нужно ли брать с собой питание. Мне ответили, что состоятся показательные ночные учения, которые возглавят высокопоставленные офицеры из Москвы, и утром мы уже вернемся. Были поданы крытые брезентом армейские машины. [...] По дороге капитан Бергс сказал, что в Гулбене нас уже ждут зарешеченные вагоны. Но мы этому не поверили. Ехали недолго. Остановились возле какого-то леса, по команде вышли из машин. «В колонну по два стройся!» В голове колонны встали Федоров, Рябчев и некто в гражданской одежде. Вошли в лес. Здесь по обеим сторонам дороги стояли солдаты НКВД с автоматами и винтовками. Через некоторое время прозвучала команда: «Первая шеренга налево, вторая – направо» (т.е. встать спиной к друг другу). Командир взял полевую сумку, посмотрел куда-то и отдал приказ: «Господа офицеры, наша сегодняшняя задача – руки вверх!» Из леса выскочили солдаты и приставили каждому к груди автомат или штык. Рядом со мной стоял старший лейтенант (кажется, его звали Фелдманис). Он чуть пошевелился, тогда один из солдат ударил его прикладом по голове. Тот упал весь в крови. Один из политруков выгасил пистолет и пристрелил его. Всех заставили лечь на живот и вытянуть руки. А на опушке леса

преступление, вероятно, было совершено по приказу И.А.Серова – Зам. наркома государственной безопасности СССР, прибывшего в Латвию для руководства мероприятиями «по очистке Латвийской ССР от антисоветского, уголовного и социально опасного элемента». Большая часть солдат после этого разбежалась по домам и в леса, меньшая – отступила вместе с Красной Армией.

С началом войны отходившие подразделения Красной Армии на территории Прибалтики подвергались массированным нападениям и обстрелам со стороны многочисленных противников советской власти. В их число входили дезертировавшие бойцы, сотни, а то и тысячи лиц, скрывавшихся от арестов, в основном бывших членов военизированных организаций «Айзсаргов»⁴²⁵, «Шаулю Саюнга»⁴²⁶, «Кайтселиит» и «Омакайтсе»⁴²⁷.

Так на северо-востоке Латвии в Педедзской волости руководитель айзсаргской организации Карлис Скалбе собрал группу бывших айзсаргов в 6-7 человек, и группа отправилась на дорогу обстреливать отступающие части Красной Армии⁴²⁸.

Один из красноармейцев вспоминает: «При выезде нашего батальона из Виндавы (Вентспилс. – А.Ш.) стреляли из всех окон города и поселка. 27 июня наш батальон покидал Ригу, в узких улочках старого города стреляли из окон, с крыш, чердаков – почти никто из моих товарищей не вышел»⁴²⁹.

«Со всех сторон стреляли из винтовок и пулеметов, жертвы “пятой колонны” лежали в большом количестве»⁴³⁰.

В Литве и Эстонии происходит тоже самое. С первых часов войны создаются отряды литовских «активистов». Так, уже 22 июня 1941 г. в Литве в Скуодской волости из бывших членов организации «Шаулю Саюнга» образовался отряд, который в течение нескольких дней задержал и расстрелял 360 красноармейцев, попавших в окружение⁴³¹.

В сохранившемся дневнике погибшего в Вильнюском гетто Г. Шура есть запись о том, что литовские активисты, именовавшие себя партизанами, «устраивали засады, обстреливая каждую

стояли пулеметы. С нас срывали петлицы, знаки различия, отбирали содержимое карманов – деньги, часы, носовые платки и т.д. В этот момент на дороге показался крестьянин на лошади. Его остановили, увели, послышались выстрелы. Позже подъехали открытые грузовики. Нас разместили в них: первой четверке сесть спиной к борту, следующим – на колени к первым и т.д. У кабины стояли люди из НКВД. Отвезли на станцию Гудбене, где стояли зарешеченные вагоны, куда нас и завели. К вечеру тронулись в путь. Подвозили людей из других полков. Несколько дней мы были без еды и питья. В Плявиняс я нацарапал на папиросной коробке записку и выбросил в окно. Мои родные ее получили. В Даугавпилсе к нам присоединили литовских офицеров. Под Москвой увидели немецкие самолеты, началась война. Потом Красноярск, баржей – в Дудинку, 10 августа по укоколейке в Норильск. Уже шел снег, и мы очень мерзли на открытых платформах. Думаю, впоследствии в Литене расстреляли тех, кто вернулся из командировок, отпусков и т.д., когда уже поздно было вывозить в Сибирь».

⁴²⁵ Айзсарги (латыш. aizsargs – защитник) – военизированная массовая организация, созданная в Латвии в марте 1919 г. для борьбы с большевиками. С 1921 г. действовала на добровольной основе. Вместе с женскими и детскими организациями достигала 60 тыс. человек. Было создано 19 айзсаргских полков. Решением народного правительства Латвии от 8 июля 1940 г. айзсаргская организация была распущена, многие ее руководители и рядовые члены арестованы. Во время нацистской оккупации Латвии 1941-1944 г. большинство айзсаргов добровольно вступили в состав вспомогательной полиции и полицейских батальонов, которые использовались гитлеровцами для расправ на мирном населением, а также посылались на фронт; в 1943 г. часть этих батальонов была включена в Латышский легион СС.

⁴²⁶ «Шаулю Саюнга» – «Союз стрелков». – добровольная военизированная организация, насчитывавшая до 30 000 человек.

⁴²⁷ «Кайтселиит» - «Союз защиты» – добровольная полувоенная организация созданная в 1918г. К июню 1940 г. организация насчитывала (вместе с секцией молодежи) свыше 60 000 человек. Они имели свою форму и были хорошо вооружены. «Омакайтсе» - «Самооборона» – еще одна военизированная организация, существовавшая в Эстонии.

⁴²⁸ Архив Яд Вашем. JM-21/225, л.1057.

⁴²⁹ А.Иоселевич. Видеоинтервью. Архив Яд Вашем. V-D 71.

⁴³⁰ Архив Яд Вашем. M-33/1013, л. 5., 44.

⁴³¹ Архив Яд Вашем. M-33/979, л. 42, 44.

проезжавшую мимо советскую автомашину. Литовские железнодорожники всячески саботировали и тормозили отправку поездов»⁴³².

В розыскных ориентировках войск НКВД 3-го Белорусского фронта №9001347 от 2.11.1944 г., отделов СМЕРШ, документам Литовского штаба партизанского движения упоминаются Бартиус, Вильгукас Анатолиус, Кекша Миколас, Лазутка Антонас, Нарьяускас Андриус, Павлюшевич Иван и др. О которых говорится: «... при отступлении Красной Армии участвовал в поисках красноармейцев... задерживал, выдавал и расстреливал пленных красноармейцев... в 1941 г. участвовал в боях против Красной Армии... расстреливал командиров РККА... стрелял по отступающим... убивал советских бойцов и командиров...»⁴³³

Во всех Балтийских республиках, а также на территории Западной Украины «пятая колонна», составит значительную часть коллаборантов, участвовавших в преступлениях нацистского режима.

Почти для всех оккупированных нацистами территорий СССР характерна высокая степень добровольного участия местного населения в нацистском терроре вообще и, конечно, в первую очередь в антиеврейских акциях. Местные жители принимают участие в погромах и издевательствах над евреями, в создании гетто, составлении списков узников гетто, списков имущества, распределению его, отправке на склады, подготовке могил, перевозке евреев к месту убийства, захоронению убитых, участвуют в ограблении. Из местных жителей создается вспомогательная полиция, привлекаемая к сбору, охране евреев, и, главное – к расстрелам. Таким образом, повсюду уничтожение осуществляется с прямым и косвенным участием местного населения. Без этой помощи нацисты не смогли бы произвести столь быстрое уничтожение евреев. Во многих местах оно происходило вообще без участия немцев.

В СССР доступ к документации оккупационного периода был сознательно закрыт или ограничен. Одной из причин, вероятно, являлось то, что при их изучении вставала реальная картина вовсе не братства и взаимопомощи народов, так прекрасно описанные в советской литературе и исторических исследованиях, а ненависть и преступления, творимые не столько немецкими оккупантами, сколько их пособниками из местного населения. И так было повсеместно: в Прибалтике, Белоруссии, Украине, Молдове, России.

Подход некоторых историков в первую очередь стран Балтии, и Украины, к проблеме соучастия своих граждан в массовых убийствах, как ни странно, полностью соответствует тому, как советская историческая наука, выполняя государственный заказ, пыталась все сотрудничество советских граждан с нацистами свести лишь к деятельности одного генерала Власова, что является безусловной ложью. Единственной целью подобного подхода являлось желание скрыть реальные масштабы военного, полицейско-карательного, административного, хозяйственного, культурно-идеологического, политического, церковного сотрудничества советских граждан независимо от их национальности и территории проживания с немецкими властями.

Однако причины коллаборации не только во внутренней антинародной политике советского режима, вероятно следует говорить и о том, что почву для него «подготовили паталогические изменения в общественном сознании, деформированные мораль и система ценностей, широко распространенные цинизм и атрофия совести»⁴³⁴. Вероятно, причины также в психологии, нравственности, культурных и политических традициях народа, даже семейного воспитания, особенно в тех случаях, когда речь идет об участниках преступлений против личности. Таким образом, надо говорить о социальной психологии личности коллаборанта.

Каковы могли быть личные мотивы сотрудничества с нацистами? Всякий человек в своих поступках руководствуется определенными убеждениями: нравственными, политическими или религиозными. Из них складывалось и отношение к происходящим событиям: экстремистское,

⁴³² В. Прудоминский. Знакомство полвека спустя. Из записок Григория Шура. Вестник Еврейского университета в Москве № 3. Москва–Иерусалим, 1993, с. 152.

⁴³³ Архив Яд Вашем. М-33/993, л. 9-58. Всего в этих списках названо 704 пособника нацистов.

⁴³⁴ И. Клейман. Холокост в Латвии. Отзвуки и вызов. Еврет в меняющемся мире. Материалы 4-й международной конференции. Рига 20-22 ноября 2001 г.. Рига 2002, с. 390.

одобрительное, безразличное. Многие шли от одобрения и симпатии к осуществляемым немцами мероприятиям, к готовности участвовать в них.

Откровенно рассказал о причинах своего сотрудничества с нацистами один из участников уничтожения евреев в Даугавпилсе (Латвия) И. Лисовский:

«По политическому своему убеждению я был сторонником вводимых немцами порядков, считал их освободителями от еврейско-большевистского ига. [...] Я признаюсь, что евреев я ненавидел, хотя мне лично никто из них ничего плохого не сделал. [...]

...руководило мной желание легкой наживы... обеспеченной жизни с морем вина и женщин несмотря на то, какими-бы путями оно мне не доставалось.

...мое желание не быть последним во всяких делах. Я люблю быть хотя-бы небольшим начальником, люблю выслужиться и быть на голову выше тех людей, которые меня окружают⁴³⁵.

Многие в условиях немецкой оккупации увидели возможность свести личные счеты, как со своими конкретными обидчиками, так и с самой советской властью. Мечь, зависть, неприязнь, – все слилось воедино и выплеснулось с определенным желанием навредить, вплоть до уничтожения. Евреи подвергались уничтожению на всех оккупированных территориях. Однако формы уничтожения евреев и участие в этом местного населения на основе изученных мною многочисленных документов ЧГК, воспоминаний, переживших оккупацию, позволяют говорить об особой исключительной жестокости в Литве, на территории Украины, особенно Западной, и Бессарабии. Для этих территорий характерны жесточайшие погромы, в первые дни оккупации, либо даже до нее, причем убийства совершались самыми примитивными орудиями убийств: дубинами, вилами, топорами, лопатами, палками... Характерно, чем примитивней оружие, тем большая жестокость по отношению к жертве⁴³⁶.

Оставляя политкорректность для политиков, приходится говорить о том, что «Есть народы, которые во взаимоотношениях с другими этническими группами чаще всего применяют агрессивную стратегию решения своих задач. [...] те народы, которые совершили геноцид, имели в своем поведенческом репертуаре преобладающую стратегию насилия. Она имеет особую ценностную систему. А именно, представление о собственной сверхценности, сочетаемое с представлением о низкой ценности других народов.»⁴³⁷.

Таким образом, ощущение своей национальной исключительности и религиозная неприязнь к иноверцам и инородцам трансформировались в ненависть к ним. Причем не только в отношении евреев. Так К.Исаев, копавший могилы для евреев в Даугавпилсе, подчеркивает, что полицейский Савицкий ходил кругом и говорил: «Копайте быстрее, скоро и вам здесь, русским, будет место»⁴³⁸.

Группа полицейских, расстрелявшая 750 евреев в окрестностях Даугавпилса в конце августа 1941 г. состояла из местных жителей от 25 до 30 человек. Важно отметить, что расстреливали те же полицейские, что привели евреев. То есть охранные и расстрельные функции были совмещены. И хотя один из свидетелей говорит, что среди них были только латыши, фамилии и имена некоторых из них (Филиппов Павел) позволяют предположить, что в числе убийц были не только

⁴³⁵ Архив Яд Вашем. М-33\1022, л. 132,

⁴³⁶ В историю еврейской Катастрофы на оккупированной территории СССР вошли погромы в Каунасе 24-25 июня 1941 г. (до 2 тыс. убитых) и Львове 1-3 июля 1941 г. от 3 до 4 тыс. убитых самым варварским образом. Убийцы – местные жители, среди которых были и подростки. Некоторые документальные свидетельства и фотографии могут быть использованы лишь для судмедэкспертов, настолько чудовищны и циничны деяния убийц.

Моше Аронович пишет: «мы обходили деревни, прятались. Возле деревни Борочаны группа молдавских крестьян, вооруженных топорами и вилами и убивали бегущих евреев. Так от их рук погиб мой дядя Оренштейн с семьей».

Из письма Анны Сойфер: «В Домбровичах в синагоге собрались беженцы из разных мест. Ночью местные жители подожгли синагогу и начали убивать тех, кто остался. Когда рассвело... мы увидели гору трупов, убитых вилами и топорами. Среди них были сестры и братья моего отца с семьями». Яд Вашем. Зал Имен. Из писем-приложений к листам свидетельских показаний №61315, №114901.

⁴³⁷ А. Демуриан. Человеческая агрессивность – от песочницы до геноцида. Новое русское слово . 13.12.2006. (Беседа с этнопсихологом доктором А. Налчаджяном.

⁴³⁸ Архив Яд Вашем. М-33\1022, л. 30.

латыши, но и поляки и русские.⁴³⁹ По словам полицейского И. Лисовского, «...каждый считал, что уничтожение евреев правильное дело»⁴⁴⁰.

Немецкая оккупация и проводимая политика открыли для нееврейского населения новые возможности реализации материальных и политических амбиций. Многими руководила элементарная алчность: участникам преступлений обещали деньги в виде зарплаты и возможность получить вещи расстрелянных. Так, по словам участника расстрела К.Бейнаровича, «...все кинулись к месту раздевания расстрелянных, и хватали кто, что успел, делая неразбериху и давку. Мне в этот раз ничего не досталось, а сыну моему Бейнаровичу Василию удалось достать пару сапог»⁴⁴¹.

И.Лисовский признается: «В снятой одежде я обнаружил и оставил лично для себя 10 часов, одну цепочку, 2 кольца, один портсигар. ...полицейским Савицким мне было привезено в виде вознаграждения 6 дамских пальто, 3 платья, 3 пары туфель, одна пара сапог»⁴⁴².

Кого-то вел к коллаборационизму страх за себя и своих близких. Так Янис Котман, объясняя свое соучастие в убийствах евреев, показал: «В августе 1941 г., ... вечером, ко мне зашли пьяными полицейские Савицкий и Тартар, угрожая мне расстрелом, предложили собираться на работу... За меня вступилась сестра моей жены, но ее чуть не застрелил Савицкий со словами: «Не хотите помочь бить евреев, тогда будите сами там, где и евреи»⁴⁴³.

Кто-то из коллаборантов сотрудничал с советской властью, а теперь активной поддержкой немецкого порядка стремился искупить недавнее «заблуждение». Некоторые из этих людей опасались возможных репрессий по отношению к ним, вплоть до физического уничтожения и самого и членов своей семьи.

Не последнюю роль могли сыграть ложное понимание гражданского долга, законопослушность, прагматизм.

Часть людей пришла к коллаборации (если говорим о территориях ставших советскими в 1939-1940 гг.) в результате последовательной смены трех политических режимов в течение одного года. Эти события привели к безразличному восприятию происходящего, готовности плыть по течению, мимикрии и стремлению выжить любой ценой.

Клановая корпоративная солидарность студентов, учащихся, военнослужащих, членов различных профашистских организаций также вела к коллаборации. Способствовало и ощущение элитарности: приобщение к некоей группе, получающей определенные льготы.

Легкомыслие и доверчивость также могли привести человека к сотрудничеству с нацистами, а затем после участия в преступлении он мог решить, что обратного пути нет и продолжать соучастие по малодушию.

Большинство участников различных преступлений не были выходцами из эксплуататорских буржуазных слоев, у них не было уголовного или антисоветского прошлого, именно эти грехи им приписывала советская идеология. Среди коллаборантов низового исполнительного уровня были представители всех социальных групп.

Среди активно принимавших участие в «окончательном решении еврейского вопроса» можно выделить несколько категорий:

организаторы, непосредственные исполнители убийств, охранники, участники погромов, издевательств и грабежей, пропагандисты и подстрекатели, в письменной или устной форме призывавшие к расправе над евреями, те, кто предавал скрывающихся евреев, те, кто присваивал имущество убитых на месте расстрелов. Среди названных выделяются занимавшиеся непосредственно расстрелом, назовем их – «каратели». В Латвии кроме пресловутой «команды

⁴³⁹ Там же, л.34.

⁴⁴⁰ Там же, л.141.

⁴⁴¹ Там же, л. 151, 154.

⁴⁴² Там же, л. 128

⁴⁴³ Там же, л.20-21.

Арайса»⁴⁴⁴, в провинции в убийствах всегда участвуют местные полицейские, а порой полицейские других уездов. Например, группа «Pasaisardziba» (самоохраны) в Малте под командованием Х. Пунтулиса принимает участие в многочисленных расстрелах в Резекненском и Лудзенском уездах⁴⁴⁵.

Среди карателей можно выделить 3 подгруппы:

- а) охранники места расстрела;
- б) раздевающие и сопровождающие к месту убийства;
- в) расстрельщики.

Важно отметить, что отдельные полицейские, так и группы периодически сменяли друг друга в своей работе. По степени добровольности соучастия в убийствах можно выделить три вида:

1. Добровольно – таких было большинство.

2. Добровольно-принудительно, т.е. некто добровольно вступил в полицию, однако не предполагал, что кроме охранных и других полицейских обязанностей, включая аресты политических противников, придется заниматься расстрелами. Однако таких было явное меньшинство. Как правило, вступивший в полицию, был готов к участию в расстрелах.

3. Случайно – гражданин взят полицией из дома для подготовки могил, либо по распоряжению управы или полиции привлечен для перевозки обреченных к месту расстрела и имущества расстрелянных на склады после акции. Однако некоторые из них быстро поняли выгоды подобной деятельности и после одного-двух раз уже сами просились на эту «работу», сделав ее источником наживы, как это было в приведенном выше примере из Даугавпилса. В указанных группах, разделение награбленного имущества происходило по рангам. Самое ценное забиралось карателями, остальное делилось могильщиками и возчиками⁴⁴⁶.

Обращаю внимание на самый тяжелый, криминальный вид коллаборации – участие в убийствах мирных граждан.

Мне кажется, это самая трудная сфера изучения. Ибо она связана с психологией личности коллаборанта-убийцы. Поэтому несколько слов об истоках физического насилия.

Любая идеология, признающая себя абсолютной истиной, допускает в себе насилие в отношении тех, кто не разделяет эту истину. В 20 веке это лучше всего подтвердила история СССР и гитлеровской Германии, а сегодня радикальные исламисты, идущие по пути террора. В одном случае коммунистическая идеология, а в другом нацистская, обогащенная кроме политической составляющей, расовой теорией превосходства, привели к массовым убийствам.

Однако существуют и формы насилия, не имеющие видимых социально-политических и экономических причин. Есть так называемая «скрытая от глаз информация», которая толкает к применению массового насилия⁴⁴⁷. Многие массовые убийства связаны с этой скрытой информацией. Такая скрытая информация может возникать стихийно, как некий предрассудок или стереотип. Говоря о евреях, например: обвинение в употреблении крови христианских младенцев, хитрость, жадность, изворотливость, евреи виновны в преступлениях НКВД, все евреи – сторонники советской власти, заговор сионских мудрецов... Все это воспринимается народным сознанием, как не требующая доказательств истина⁴⁴⁸. Однако эти идеи в условиях оккупации пропагандируются местными средствами печати, коллаборантами-идеологами и тд.

⁴⁴⁴ «Команда Арайса» - латышское вспомогательное подразделение германской полиции безопасности и СД «Zonderkommando Arais» под командованием бывшего юриста Виктора Арайса (1910-1988), участвовавшее в массовых убийствах еврейского населения Латвии, Литвы, Белоруссии, Украины, Польши. ». Сформирована в июле 1941 г. Только на территории Латвии «командой Арайса» уничтожено не менее 30 тыс. евреев. Численность команды варьировалась от 200-250 человек вначале деятельности, примерно до 1000 в 1943 г.

⁴⁴⁵ Архив Яд Вашем. TR-10\597, II, л.4, 7, 8, 17.

⁴⁴⁶ Архив Яд Вашем. М-33\1022, л.162 Могильщики копали могилы, возчики привозили евреев к месту расстрела, и отвозили оставшееся после расстрела имущество на специальные склады.

⁴⁴⁷ Скворцов. Л.В. Общество и насилие. «Октябрь», №11, 1997.

⁴⁴⁸ К сожалению, все эти стереотипы живы и в сегодняшней России.

В этих условиях насилие в отношении евреев оправдывается. Уничтожение евреев является условием жизни других народов, Этот тезис также пропагандируется нацистской и коллаборационистской прессой. Устранение евреев приведет к улучшению материального положения, персонифицируется виновность и выгоды от нее: евреи виновны в моей нищете, моих бедах и бедах моего народа. Отсюда вполне уместна идея того, что убийство евреев путь к процветанию личному и общественному. Так, например, в г. Кублич Витебской области погром и грабеж сопровождался криками крестьян: «Жиды, нажились, хватит, придет уже на вас конец»⁴⁴⁹.

Кроме того убийства евреев – это форма террористического запугивания местного населения. Не случайно на Украине после убийства евреев говорили: «Жидами замешивают, нами квасить будут». Эти убийства сеяли панику, ослабляли сопротивление, хотя порой одновременно и способствовали ему.

В условиях оккупации, приносящей идеологию оккупантов, отношения между людьми, чаще всего переставали зависеть от юридических норм, а определялись человеком с ружьем, автоматом, который является полновластным хозяином положения. И теперь известная цитата: «теперь не надо бояться человека с ружьем», звучит совсем по-другому: боясь человека с ружьем. Он несет произвол и смерть. Коллаборант-убийца видит себя исполнителем воли властей, тем самым сам приобщается к этой власти. И тут особую роль играет тщеславие, основанное на желании казаться значимым, произвести впечатление на окружающих. Решая судьбу людей, он ощущает себя богом, который дарует или забирает жизнь. Это ощущение высшей власти. Конечно, человек сам делал свой выбор: идти в палачи, или хотя бы остаться в стороне. И тут вновь сказывались особенности прежней жизни, индивидуально-психологические характеристики самого коллаборанта. Не последнюю роль в этом случае играли: мстительность, агрессивность, жестокость, цинизм, патологически-садистские черты особенно проявлявшиеся во время акций.

Кем были люди, которые творили чудовищные преступления с точки зрения психологии? Эрих Фромм, говорит о паталогизме личности способной убивать⁴⁵⁰. Настоящий садист – человек, одержимый страстью властвовать, мучить, унижать других людей. Садизм дает ощущение абсолютной власти над другим существом - это один из способов самовозвышения. Садизм, согласно Э. Фромму, «есть превращение немоги в иллюзию всемогущества»⁴⁵¹. Именно такими и были большинство убийц. В условиях разрешенного террора для убийц и насильников характерно участие в коллективных действиях сопровождаемых жестокостью и садизмом. Находила выход неудовлетворенная сексуальная агрессия в отношении тех женщин, которые никогда не стали бы доступными по собственной воле. Почти все убийства сопровождалось циничными унижениями, издевательствами и насилиями над женщинами.

Сами убийцы откровенно делятся своими впечатлениями, после казней. Так И.Лисовский свидетельствует: «Пьянка представляла из себя дикую оргию с злорадным смехом над обреченными, главным образом над женщинами, сопровождалась нецензурными рассказами про виданное. Следовали различные нецензурности по адресу расстрелянных женщин...»⁴⁵².

Важным фактором способствовавшим участию в убийствах была безнаказанность преступников. На вопрос следователя: Зачем Вы расстреляли этих женщин и детей? Убийца отвечает: «...я, как и другие полицейские, ненавидел вообще евреев. Зная, что за убийство граждан еврейской национальности никакой ответственности нести не буду, я расстрелял задержанных двух женщин и двух детей без всякого сожаления к ним»⁴⁵³. Такое объяснение дал некий Г. Прит в Рокитно Ровенской области в Украине. Однако это универсальный ответ, ключ к пониманию того, что происходило в странах Балтии, Белоруссии, Украине, на оккупированных территориях России. Обращаю внимание на «ненавидел вообще евреев...» и, главное: «за убийство граждан

⁴⁴⁹ Свидетельские показания В. Гильман. Архив Яд Вашем. № 03/2244, л.7.

⁴⁵⁰ Фромм Э. Анатомия человеческой деструктивности. М., «Республика», 1994, с. 157.

⁴⁵¹ Фромм Э. Душа человека. М., «Республика», 1992, с. 252.

⁴⁵² Шнеер А. Могильщики, или как это было. Евреи в Даугавпилсе. Книга четвертая. Даугавпилс.2005, с. 245,253.

⁴⁵³ Архив Яд Вашем. TR -18/84,л.16

еврейской национальности никакой ответственности нести не буду». Именно предоставленное, поощряемое нацистским режимом право на убийство в первую очередь евреев и привело к тотальным расправам над ними и значительному участию в этих расправах местного населения, независимо от географии.

Те, кто убивал, в большинстве своем были далеки от всякой идеологии. Ну как определить убеждения и уровень сознания человека, который расстреливал евреев, на вопрос следователя: «Грабил ли людей?» Наивно, убежденно отвечает: «Нет, но жидив...»⁴⁵⁴

Я не верю в очищение и раскаяние человека, для которого убийство и насилие стали обычной повседневной работой, а значит, не могу согласиться с замалчиванием, или того хуже, оправданием деятельности некоторых участников преступлений. К сожалению, именно с такими попытками приходится сталкиваться в наши дни, знакомясь с прессой или высказываниями некоторых политических деятелей в Прибалтике и в Украине.

Вместе с тем, объективный подход, стремление к взвешенной не политизированной оценке всех форм коллаборационизма, поможет разобраться в его причинах, не отменяя моральных принципов. Однако историк не восстанавливает справедливость. Его задача: попытаться ответить на вопрос: как и почему это произошло?

Настало время для глубокого изучения чрезвычайно сложного актуального явления, каким является коллаборационизм.

Copyright© Aron ȘNEER IAD VAȘEM, 2011.

---

⁴⁵⁴ Из протокола допроса П.Е. Олейника . Село Волчковцы Каменец-Подольской обл. 10.03.1944 г. .Архив Яд Вашем.. М-37\959,л.7-8.

NOUĂȚI ȘTIINȚIFICE**CONDIȚIILE DE PREZENTARE A MANUSCRISELOR PENTRU
PUBLICARE ÎN “REVISTA MOLDOVENEASCĂ DE DREPT
INTERNAȚIONAL ȘI RELAȚII INTERNAȚIONALE”**

Revista teoretico-științifică „Revista Moldovenească de Drept Internațional și Relații Internaționale” acceptă pentru publicare articole în limbile moldovenească (română), rusă, engleză, spaniolă, franceză (la discreția autorului), care conțin rezultate inedite ale cercetărilor efectuate și care sunt ajustate la „Cerințele privind conținutul manuscriselor articolelor”.

În revistă vor fi publicate doar articolele cu conținut original și inedit. Materialele publicate anterior în alte reviste nu se acceptă, indiferent de formatul lor, atât tradițional, cât și electronic.

Articolul prezentat pentru publicare trebuie să conțină rezultatele unei cercetări științifice individuale efectuată de autor (autori) sau cu ajutorul autorului. Inovația științifică a cercetării și propria contribuție a autorului trebuie să derive din conținutul articolului (trebuie clar să rezulte).

Colegiul de redacție al revistei roagă insistent autorii să se ghideze în procesul pregătirii articolelor pentru publicare de regulile inserate mai jos. Recomandările propuse vor servi drept suport pentru ajustarea conținutului la cerințele privind publicarea articolelor în revista respectivă:

1. Manuscrisul, care urmează a fi publicat, trebuie să fie însoțit de o scrisoare de motivare.
2. Manuscrisul se prezintă în două exemplare, împreună cu o copie (variantă în format electronic Win Word).

3. Numărul autorilor să nu depășească 2 persoane.

4. Manuscrisele sunt publicate gratis. Atenționăm, că pentru autori nu este prevăzut onorariu.

5. Autorul poartă răspunderea deplină pentru conținutul articolului și publicarea sa. În cazul încălcării dreptului de autor sau a eticii științifice general-acceptate, redacția revistei nu poartă răspundere.

6. Ordinea cu privire la publicarea materialelor în revistă stipulează procedura obligatorie de recenzare. În calitate de recenzent poate fi, cel puțin, un specialist care deține grad științific în domeniul ce corespunde direcției de cercetare a articolului. Publicarea articolului poate fi refuzată în baza următoarelor obiecții: necoresponderea conținutului articolului la tematica revistei, lipsa de concordanță a materialului cu cerințele prevăzute; recenzia negativă la materialul prezentat; încălcarea de către autor a legislației în vigoare cu privire la drepturile de autor și drepturile conexe.

7. Datele despre autor se plasează pe o pagină aparte (variantă în format electronic): Numele, Prenumele, Patronimicul, titlul științific și gradul științifico-didactic, locul de muncă (culese în limba în care a fost prezentat articolul pentru a fi expuse în rubrica/secțiunea „Date despre autori”); adresa poștală completă, numerele telefoanelor de la serviciu și domiciliu, e-mail-ul (adresa electronică) cele expuse sunt necesare redacției pentru relații cu autorii și nu se vor publica. Lista cu numele autorilor manuscriselor se inseră mai jos de titlul articolului peste un alineat și se aliniază pe dreapta paginii. După indicarea numelor autorului/autorilor, mai jos, în următorul rând, se inseră gradul științific cu *font cursiv*.

Regulile cu privire la redactarea manuscriselor:

- 1) Volumul recomandat pentru manuscris – ≈ o coală de autor (40 000 semne sau 16-20 pagini de text). Textul se culege cu respectarea intervalului 1,5 în editorul de texte Word/Windows cu extensia DOC. Garnitura de font – Times New Roman, mărimea - 12 în textul de bază, pentru trimiteri – mărimea 10. Mărimea caracterelor pentru titlul articolului – 16, garnitura de font – Times New Roman. Titlul articolului se inseră pe centrul paginii și se culege cu majuscule, iar subtitlurile și numele autorilor se evidențiază cu **bold**.

- 2) Formatul paginii – A4. Câmpul paginii: pe stânga și dreapta – 2,5 cm, de sus și jos – 3 cm. Alineatele vor începe de la distanța de un Tab (1,27 cm) față de setarea din stânga paginii.

3) Numerotarea trimiterilor se inseră la sfârșitul fiecărei pagini. Numele și inițialele autorilor, denumirea articolului, revistei, volumului, paginii, anul ediției trebuie indicate în fiecare trimitere. Numele și inițialele autorilor se culeg cu font obișnuit, iar denumirea lucrării – cu *font cursiv*. Abrevierile și prescurtările trebuie să fie descifrate la prima utilizare în textul articolului.

4) Fiecare articol trebuie să include adnotare, introducere (actualitatea problemei, scopul cercetării), cuprins (metodele și rezultatele cercetării, tratarea și examinarea lor), încheiere (concluzii).

5) Adnotarea la fiecare articol necesită a fi prezentată în trei limbi: moldovenească (română), rusă și engleză. Ea trebuie să fie adresată unui auditoriu destul de larg și, în același timp, să reflecte esența studiului.

6) Sursele bibliografice utilizate trebuie indicate sub formă de listă comună la sfârșitul articolului. Lista bibliografică se plasează în ordine alfabetică cu indicarea numelor primilor autori. Trimiterile la lucrările indicate în lista bibliografică se efectuează și se cer în mod obligatoriu. Nu se permite indicarea trimiterilor la lucrările care încă nu au fost publicate. Sursele necesită a fi enumerate în mod consecvent, în conformitate cu utilizarea lor în text.

7) Manuscrisul trebuie să fie însoțit de 2 recenzii (în original), semnate de un doctor habilitat sau doctor pentru autorii care nu au titlu științific, în caz contrar, articolul nu va fi publicat.

8) Redactarea manuscriselor se efectuează în conformitate cu planul de editare. După procedura de redactare, redactorul tehnic expediază autorului manuscrisul pentru a introduce corectările. În procesul redactării tehnice se elaborează machetul original al publicației/revistei. Varianta finală a machetării originale se verifică și ajustează de autor.

9) Manuscrisele redactate cu încălcarea cerințelor despre publicare nu se acceptă, nu se recenzează și nu se restituie autorilor.

10) Articolele se expediază prin poștă (nu prin poșta rapidă) pe adresa redacției: str. 31 August 1989, nr. 82, mun. Chișinău, Republica Moldova, MD 2012 sau la următoarele adrese electronice: alexandruburian@mail.md; alexandruburian@mail.ru; alexandruburian@yahoo.com; buriana@km.ru. Tema: pentru Domnul profesor Alexandru Burian. Relații la telefon: + 373 22 23 44 17, Fax: + 373 22 23 44 17

УСЛОВИЯ ОПУБЛИКОВАНИЯ И ТРЕБОВАНИЯ К ПРЕДОСТАВЛЯЕМЫМ МАТЕРИАЛАМ В «МОЛДАВСКИЙ ЖУРНАЛ МЕЖДУНАРОДНОГО ПРАВА И МЕЖДУНАРОДНЫХ ОТНОШЕНИЙ»

Научно-теоретический журнал «Молдавский журнал Международного права и международных отношений» принимает к публикации статьи на молдавском (румынском), русском, английском, испанском, французском (по выбору автора) языках, содержащие результаты оригинальных исследований, оформленные в соответствии с «Требованиями к оформлению рукописей статей».

Публикации в журнале подлежат только оригинальные статьи. Опубликованные материалы (ровно как в традиционных, так и в электронных изданиях), а также материалы, представленные для публикации в другие журналы, к публикации не принимаются.

Представляемая для публикации статья должна описывать результаты самостоятельного научного исследования, проведенного автором (авторами) или с участием автора. Научная новизна работы и собственный авторский вклад должны быть ясно видны из содержания статьи.

Редколлегия журнала просит авторов при подготовке статей к публикации руководствоваться приведенными ниже правилами. Нижеизложенные рекомендации помогут Вам подготовить рукопись к публикации в данном журнале:

1. Рукопись, направляемую на публикацию, необходимо сопроводить пояснительным письмом.

2. Рукопись представляется в двух экземплярах вместе с ее электронной копией (программный редактор WinWord).

3. Число авторов статьи не должно быть более двух человек.

4. Рукописи публикуются бесплатно. Авторский гонорар не выплачивается.

5. Автор статьи несёт всю полноту ответственности за содержание статьи и за сам факт ее публикации. В случае нарушения автором авторских прав или общепринятых норм научной этики редакция журнала не несет никакой ответственности.

6. Порядок публикации в журнале предусматривает обязательное рецензирование. В качестве рецензента может выступать, как минимум, один специалист, имеющий ученую степень по специальности соответствующей статьи. Основаниями к отказу в опубликовании статьи могут служить: несоответствие представляемого материала тематике журнала; несоответствие представляемого материала требованиям, предъявляемым к публикуемым материалам; отрицательная рецензия на представляемый материал; несоблюдение автором материала действующего законодательства об авторском праве и смежных правах.

7. На отдельной странице (в электронном варианте) приводятся сведения об авторе: Ф.И.О. автора (авторов) полностью, ученая степень и ученое звание, место работы, набранные на языке статьи (для публикации в разделе «Сведения об авторах»); полные почтовые адреса, номера служебного и домашнего телефонов, E-mail (для связи редакции с авторами, не публикуются). Перечень фамилий авторов рукописи ставится после заголовка (через пробел) и выравнивается по правому краю. После перечня фамилий авторов в следующей строке *курсивом* указывается научная степень.

Правила оформления рукописей:

1) Рекомендуемый объем рукописи – не более одного авторского листа (40 тыс. знаков, или 16-20 страниц текста). Текст статьи набирается через 1,5 интервала в текстовом редакторе Word для Windows с расширением DOC. **Гарнитура** шрифта – Times New Roman шрифт 12 в основном тексте, для сносок - 10 шрифт. Шрифт заголовка 16 Times New Roman. Заголовок статьи

центрируется и набирается строчными (заглавными) буквами. Подзаголовки и фамилии авторов - жирный.

2) Формат листа: А 4. Поля страниц: слева, справа - по 2,5 см, сверху и снизу - 3 см. Абзацы разделяются красной строкой, отступ - 1,27 см.

3) Нумерация сносок постраничная, сквозная. Фамилии и инициалы авторов, название статьи, журнала, тома, страниц, года должны быть даны к каждой сноске. Фамилии и инициалы авторов набираются обычным шрифтом, название работы курсивом. Сокращения и аббревиатуры должны расшифровываться по месту первого упоминания (вхождения) в тексте статьи.

4) Каждая статья должна включать аннотацию, введение (состояние проблемы, задачи исследования), основную часть (методы и результаты исследования, их обсуждение), заключение (выводы).

5) Аннотация к каждой статье должна быть представлена на трех языках: молдавском (румынском), русском и английском. Она должна быть рассчитана на самый широкий круг читателей и, вместе с тем, точно отражать существо статьи.

6) Литературные источники, использованные в статье, должны быть представлены общим списком в конце. Список литературы дается в алфавитном порядке по фамилиям первых авторов. Ссылки на упомянутую литературу в тексте обязательны. Ссылки на неопубликованные работы не допускаются. Нумерация источников идет в последовательности упоминания в тексте.

7) Рукописи должны сопровождаться 2-мя рецензиями (**подлинниками**), доктора или кандидата наук для авторов, не имеющих ученой степени, в противном случае, они не будут опубликованы.

8) Редактирование рукописей осуществляется в соответствии с планом издания. После редактирования автор получает от литературного редактора рукопись для внесения исправлений. В процессе технического редактирования создается оригинал-макет издания. Окончательный вариант оригинал-макета выверяется автором.

9) Рукописи, оформленные с нарушением требований, к публикации не принимаются, не рецензируются и не возвращаются авторам.

10) Статьи направляются **по почте** (не заказной) на адрес: МД 2012, Республика Молдова, Кишинев, ул. 31 августа 1989 года, № 82 или по электронной почте: alexandruburian@mail.md; alexandruburian@mail.ru; alexandruburian@yahoo.com; buriana@km.ru. **В теме письма:** для Буриана Александра Дмитриевича. Телефон: (+37322) 23-44-17; Fax: (+37322) 23-44-17.

CONDITIONS AND REQUIREMENTS FOR PUBLICATION MATERIALS AND THEIR DESIGN SUBMITTED TO THE “MOLDAVIAN JOURNAL OF INTERNATIONAL LAW AND INTERNATIONAL RELATIONS”

The scientific-theoretical journal «Moldavian Journal of International Law and International Relations» welcomes to public original research papers in Moldavian (Romanian), Russian, English, Spanish, French (for author's choice) languages, containing the results of original researches issued according to the «Conditions and requirements for publication materials».

Merely original articles are published. Published materials (both in traditional and electronic editions), also the materials presented for the publication in other journals, are not accepted for the publication.

Article presented for publication should describe the results of separate scientific research carried out by the corresponding author (authors) or with author participation. Scientific novelty of work and own author's contribution should be clearly visible from article content.

Journal editorial board members ask authors, preparing articles for publication being guided by the rules resulted more low. Underwritten recommendations will help you to prepare the manuscript for publication in the given journal:

1. The Manuscript submitted to the publication, should be accompanied by a cover letter.
2. The Manuscript is represented in duplicate together with its electronic copy (program editor WinWord).
3. The number of authors is limit of two.
4. Manuscripts are published free of charge. The fees are not paid.
5. The author bears complete and sole responsibility for article content and for the fact of its publication. In case involving infringement copyrights or standard norms of journal scientific ethics by the author, edition does not bear any responsibility.
6. The article reviewing is obligatory. The reviewer can be, at least, one expert having scientific degree in the field of corresponding article. Reasons in refusing article publication are following: discrepancy of represented material specific to journal's subject; discrepancy of represented material to the requirements presented in materials represented for publication; the negative review of represented material; non-observance by corresponding author norms of the current legislation about the copyright and adjacent rights.
7. Author's data (in electronic version) are placed on the separate page of the manuscript, including: author(s) last name(s), first name(s) and patronymic(s) (middle) name(s) (no abbreviations), scientific degree and academic status, name of the company/organization of his/their employment, strongly typed in language of the article (for the publication in section “Data of authors”); the postal and E-mail address(es), phone and fax numbers (namely for Journal editorial board members in order to communicate with author(s); they are not published in the Journal). The list of authors' surnames of the manuscript is put after the title of the article (one line of space) and is levelled at the right hand edge of the text. The author's scientific degree is included (meaning to be printed in italics) below the list of authors' surnames.

Manuscript formatting rules:

1) The maximum manuscript length is no more than one typographical units (40 thousand signs, or 16-20 pages of the text). All line spacing should be 1, 5 MS Word (.doc) text editor. **Font set** – Times New Roman a font 12 pts of the body text, 10 pts for footnotes. Title should be 16 pts/ Times New Roman. Article title is aligned and typed in uppercase letters (capitals). Subtitles and surnames of authors are typed using bold.

2) The volume should be published on A4-size stock. The left and right margins should be 2.5 cm, with top and bottom margins at 3 cm. Paragraphs should begin with indented line, available space is normally 1,27 cm.

3) Raised footnote numbers should be placed after the last work of the passage. Surname(s) and author(s) initials, the title of the article, journal, volume, pages, and year should be given to each footnote. The initials and surnames of authors are printed by a font in the usual italics, the name of work in the italics. The abridgments and abbreviations should be deciphered by the first their mentioning (occurrence) in the text of the article.

4) Each article should include an abstract, introduction (reflecting the research problem, main scopes), the basic part (methods and results of research, their discussion), and the conclusion (inferences).

5) The abstract to each article should be presented in three languages: Moldavian (Romanian), Russian and English. It should be aimed at a wide range of readers and, at the same time, precisely reflect article essence.

6) The References used in article, should be presented in general list at the end of the article. The literature list is given in the alphabetic order on surnames of original authors. References to the mentioned literature in the article are obligatory. References to the non-published works are not supposed. References in the text should be numbered consecutively in the order they appear in the text.

7) The Manuscripts should be accompanied by two reviews (**originals**), reviewed by Doctor or the PhD candidate of science for the authors who do not have scientific degree; otherwise, they will not be published.

8) Manuscripts editing is carried out according to the edition plan. After editing, the author receives the manuscript for entering corrections from the literary editor. In the course of technical editing the edition dummy is created. The author verifies the definitive variant of dummy.

9) The Manuscripts formatting with infringement of requirements, are not accepted for publication, are not reviewed and are not sent back to authors.

10) Articles should be sent by **post letter** (not custom-made) to the address: MD-2012, Republic of Moldova, Chisinau, nr. 82, 31 August 1989 str., or via e-mail: alexandruburian@mail.md; alexandruburian@mail.ru; alexandruburian@yahoo.com; buriana@km.ru.

By including following **letter subject**: for Alexander Dmitrievich Burian.

Phone: (+37322) 23-44-17; Fax: (+37322) 23-44-17.

DATE DESPRE AUTORI:

- **BEREGOI Natalia.** Magistru în relații internaționale, doctorand, cercetător științific, Institutul de Istorie, Stat și Drept al Academiei de Științe a Moldovei.
- **BOBOC Lucia.** Doctorand, Universitatea de Stat din Moldova.
- **BURIAN Alexandru.** Doctor habilitat în drept, profesor universitar, consultant științific principal, Institutul de Istorie, Stat și Drept al Academiei de Științe a Moldovei; președinte al Asociației de Drept Internațional din Republica Moldova.
- **CHINDÎBALIUC Oleana.** Magistru în relații internaționale, doctorand, cercetător științific, Institutul de Istorie, Stat și Drept al Academiei de Științe a Moldovei.
- **COJOCARI Eugenia.** Doctor habilitat în drept, profesor universitar, Universitatea de Stat din Moldova.
- **COJOCARU Violeta.** Doctor habilitat în drept, conferențiar universitar, Universitatea de Stat din Moldova.
- **COJOCARU Vladlen.** Doctorand, Institutul de Istorie, Stat și Drept al Academiei de Științe a Moldovei.
- **DUCA Nicolae.** Doctorand, Universitatea de Stat din Moldova.
- **GAMURARI Vitalie.** Doctor în drept, conferențiar universitar. Director Departament Drept, Universitatea Liberă Internațională din Moldova.
- **GRIBINCEA Lilia.** Doctor în drept, conferențiar universitar, Universitatea de Stat din Moldova.
- **FILIP Cristina.** Doctorand, Universitatea de Stat din Moldova.
- **MARTYNENKO Igor.** Doctor în drept, conferențiar universitar, Șef catedră Universitatea din Grodno (Belarusi).
- **NICA Alexandra.** Masterandă, Facultatea de Drept, Universitatea de Stat din Moldova.
- **PÎRLOG Vitalie.** Doctorand, Institutul de Istorie, Stat și Drept, Academia de Științe a Moldovei, președinte al Alianței pentru Justiție și Drepturile Omului.
- **SÂRCU Diana.** Doctor în drept, conferențiar universitar, Universitatea de Stat din Moldova.
- **ȘNEIERS Ārons.** Doctor în istorie, Israel.
- **UNGUREAN Ivan.** Magistru în drept, jurist, Ministerul Justiției al Republicii Moldova.
- **ȚARĂLUNGĂ Victoria.** Doctor în drept, cercetător științific, Institutul de Istorie, Stat și Drept al Academiei de Științe a Moldovei.

СВЕДЕНИЯ ОБ АВТОРАХ:

- **БЕРЕГОЙ Наталья.** Магистр международных отношений, научный сотрудник, аспирант, Институт истории, государства и права Академии наук Молдовы.
- **БОБОК Лучия.** Аспирант, Молдавский государственный университет.
- **БУРИАН Александр.** Доктор юридических наук, профессор, главный научный консультант Института истории, государства и права Академии наук Молдовы, президент Молдавской Ассоциации международного права.
- **ГАМУРАРЬ Виталие.** Кандидат юридических наук, доцент, директор Департамента права Международного независимого университета Молдовы.
- **ГРИБИНЧА Лилия.** Кандидат юридических наук, доцент, Молдавский государственный университет.
- **ДУКА Николае.** Аспирант, Молдавский государственный университет.
- **КИНДЫБАЛЮК Оляна.** Магистр международных отношений, научный сотрудник, аспирант, Институт истории, государства и права Академии наук Молдовы.
- **КОЖОКАРЬ Еуджения.** Доктор юридических наук, профессор, Молдавский государственный университет.
- **КОЖОКАРУ Виолета.** Доктор юридических наук, доцент, Молдавский государственный университет.
- **КОЖОКАРУ Владлен.** Аспирант, Институт истории, государства и права Академии наук Молдовы.
- **МАРТЫНЕНКО Игорь.** Кандидат юридических наук, доцент, заведующий кафедрой гражданского права и процесса Гродненского государственного университета имени Янки Купалы (Республика Беларусь).
- **НИКА Александра.** Магистр, Юридический факультет, Молдавский государственный университет.
- **ПЫРЛОГ Виталие.** Аспирант, Институт истории, государства и права Академии наук Молдовы, президент Молдавской Ассоциации Юстиции и Прав Человека.
- **СЫРКУ Диана.** Кандидат юридических наук, доцент, Молдавский государственный университет.
- **УНГУРЯН Иван.** Магистр права, сотрудник Министерства Юстиции Республики Молдова.
- **ФИЛИП Кристина.** Аспирант, Молдавский государственный университет.
- **ШНЕЕР ЯД ВАШЕМ Арон.** Кандидат исторических наук, Израиль.
- **ЦАРЭЛУНГЭ Виктория.** Кандидат юридических наук, научный сотрудник, Институт истории, государства и права Академии наук Молдовы.

DATES OF AUTHORS:

- **BEREGOI Natalia.** Master of international relations, PhD student, scientific researcher, Institute of History, State and Law, Academy of Sciences of Moldova.
- **BOBOC Lucia.** PhD student, The Moldova State University.
- **BURIAN Alexander.** Doctor Habilitat of law (International Law), full professor, Chief scientific adviser, Institute of History, State and Law, Academy of Sciences of Moldova, president of the Moldavian Association of International Law.
- **COJOCARI Eugenia.** Doctor Habilitat of law, Professor, The Moldova State University.
- **COJOCARU Violeta.** Doctor Habilitat of law, Associate Professor, The Moldova State University.
- **COJOCARU Vladlen.** PhD student, Institute of History, State and Law, Academy of Sciences of Moldova.
- **DUCA Nicolae.** PhD student, The Moldova State University.
- **GAMURARI Vitalie.** Candidate of Juridical Sciences, Associate Professor, Faculty of Law of the Free International University of Moldova
- **GRIBINCEA Lilia.** Doctor of law, Associate Professor, The Moldova State University.
- **FILIP Cristina.** PhD student, The Moldova State University.
- **KINDIBALYK Olyana.** Master of international relations, PhD student, scientific researcher, Institute of History, State and Law, Academy of Sciences of Moldova.
- **MARTYNENKO Igor.** Candidate of Juridical Sciences, Associate Professor, Head of the Department of Civil Law and Procedure of Yanka Kupala Grodno State University (Belarusi).
- **NICA Alexandra.** The Moldova State University.
- **PIRLOG Vitalie.** PhD student, Institute of History, State and Law, Academy of Sciences of Moldova, president of the Moldavian Association of Justice and Human Rights.
- **SARCU Diana.** Doctor of law, Associate Professor, The Moldova State University.
- **SNEIERS Arons.** Doctor of History, Israel.
- **UNGUREAN Ivan.** Master of law, lawyer, Ministry of Justice of the Republic of Moldova.
- **TSARALUNGA Victoria.** Doctor of law, scientific researcher, Institute of History, State and Law, Academy of Sciences of Moldova.

REVISTA MOLDOVENEASCĂ DE DREPT INTERNAȚIONAL ȘI RELAȚII INTERNAȚIONALE

Revista Moldovenească de Drept Internațional și Relații Internaționale a fost lansată în anul 2006 ca proiecție a unui forum ce promovează valorificarea diferitelor opinii, uneori diametral opuse, cu privire la starea actuală a dreptului internațional și a relațiilor internaționale. Într-o perioadă relativ scurtă, grație revistei, arta dezbaterilor axate pe diverse probleme științifico-practice, purtate pe paginile sale, a cunoscut o ascensiune substanțială. De asemenea, publicația a reușit să creeze și să dezvolte un profil propriu, să devină mai bogată și variată, abordând o arie tematică științifico-analitică complexă.

Aceste calitative reflectă un grad înalt de profesionalism și erudiție, diferite abordări inovatoare în elucidarea temelor dificile, prin care atrage atenția practicienilor cu experiență, precum și a tinerilor cercetători.

Actualmente, publicația este o revistă de concept despre diferite domenii ale dreptului internațional, ultimul devenind un centru de atracție pentru forțele de creație, care a obținut recunoașterea publicului și a creat un colectiv larg de autori. Unul din avantajele importante ale revistei îl constituie faptul că oferă tinerilor cercetători oportunitatea de a se manifesta. Doctoranzii și magistrii, care abia acumulează experiență în domeniul cercetărilor științifice, dar care doresc să se afirme, își pot face publice opiniile cu privire la diferite probleme actuale din domeniul relațiilor internaționale contemporane și al dreptului internațional.

Publicația conține articole ale specialiștilor de vază din republică și de peste hotare, doctori habilitați și doctori – adepți ai diferitelor viziuni, care tratează și se expun activ pe marginea proceselor ce au loc în viața politică, economică și socială a țării. Spectrul problemelor examinate a devenit extrem de larg. O atenție sporită este acordată elucidării problemelor teoretico-practice din domeniul dreptului internațional și a relațiilor internaționale.

**МОЛДАВСКИЙ ЖУРНАЛ МЕЖДУНАРОДНОГО ПРАВА
И МЕЖДУНАРОДНЫХ ОТНОШЕНИЙ**

Издание «Молдавского журнала международного права и международных отношений» стартовало в 2006 г. как открытая трибуна для различных, подчас диаметрально противоположных точек зрения на современное состояние международного права и международных отношений. За относительно короткий срок своей жизни журнал поднял на большую высоту искусство научно-практических дискуссий, выработал свой профиль, стал более насыщенным и разнообразным, оформил научно-аналитическую тематику, в связи с чем и отличается высоким профессионализмом, эрудицией, инновационными подходами к раскрытию сложных тем, чем привлекает к себе как опытных практиков, так и молодых исследователей.

Сегодня это концептуальный журнал о самых различных сферах международного права, который стал центром притяжения творческих сил и сумел найти своего читателя, сформировав вокруг себя широкий авторский коллектив. Одним из важных достоинств издания является то, что он предоставляет возможность молодым авторам – аспирантам и магистрантам, пока не обладающим большим опытом исследовательской работы, но желающих заявить о себе, высказать свою точку зрения по актуальным вопросам современных международных отношений и международного права.

На страницах нашего журнала публикуются статьи известных молдавских и иностранных специалистов, докторов и кандидатов наук – сторонников разных взглядов, которые активно освещают процессы, происходящие в политической, экономической и социальной жизни страны. Спектр рассматриваемых проблем стал максимально широким. Особое внимание уделяется освещению теоретических и практических вопросов международного права и международных отношений.

MOLDAVIAN JOURNAL OF INTERNATIONAL LAW AND INTERNATIONAL RELATIONS

The publication of the “Moldavian Journal of International Law and International Relations” was launched in 2006 as an open forum for different, sometimes diametrically opposite points of view on the current state of international law and international relations. In a relatively short period of his life the journal raised an art of scientific and practical discussions to a higher altitude developed its profile, become richer and more varied, designed scientific-analytical subject. In this connection, it differs from high professionalism, erudition, new approaches to disclosing the difficult themes. Consequently, journal attracts both skilled experts, and young researchers.

Today it is a conceptual journal about various fields of international law, which became the centre of attraction of creative forces and managed to find its readers, forming around a wide group of authors. One of the important advantages of the publication is that it provides an opportunity for young authors as – post-graduate students and master’s students, yet not possessing a wide experience of researching, but willing to assert themselves, express their views on topical issues about contemporary international relations and international law.

The journal contains articles of known Moldavian and foreign experts, doctors and candidates of sciences – advocates of different views, who actively illuminate the processes occurring in the political, economic and social life. Spectrum of the issues was as broad as possible. Particular attention is given to coverage of theoretical and practical issues of international law and international relations.

**REVISTA MOLDOVENEASCĂ
DE DREPT INTERNAȚIONAL ȘI RELAȚII INTERNAȚIONALE**

**Publicație periodică științifico-teoretică și informațional-practică
fondată de Asociația de Drept Internațional din Republica Moldova**

Asociați:

**Institutul de Istorie, Stat și Drept al Academiei de Științe a Moldovei,
Universitatea de Studii Europene din Moldova,
Institutul de Stat de Relații Internaționale din Moldova și
Asociația pentru Politică Externă și Cooperare Internațională din Republica Moldova**

**Acreditată prin Hotărârea CSSDT al AȘM și C.N.A.A.
în calitate de publicație științifică de profil la specialitățile:
12.00.10 – drept internațional public (*profilul drept*)
și 23.00.04 – teoria și istoria relațiilor internaționale și dezvoltării globale (*profilul științe politice*)**

ISSN 1857-1999

Indexul: RM 32028

Apare de 4 ori pe an

Nr. 2 (20), 2011

© „Revista Moldovenească de Drept Internațional și Relații Internaționale”, 2011.

**REVISTA MOLDOVENEASCĂ
DE DREPT INTERNAȚIONAL
ȘI RELAȚII INTERNAȚIONALE**

—————
Bun de tipar 25.03.2011.

Format A4

Coli de tipar 16,79. Coli editoriale 16,80.

Tipar Riso. Hârtie ofset. Garnitura Times New Roman

Comanda _____ . Tirajul 200 ex.

*Centrul Editorial-Poligrafic al USM
MD 2009, Chișinău, str. A. Mateevici, 60*

